

CRIȘAN V. MUȘETEANU

OPERE ALESE I

Lumea copilăriei mele

EDITURA
Muzeului de Istorie Galați

CRIȘAN V. MUȘETEANU

OPERE ALESE

I

Motto:

*Cât limba românească se va vorbi,
eu voi trăi, voi fi nemuritor.*

Crișan V. Mușețeanu, **EPITAF**,
Freiburg im Breisgau, 19 Aprilie 1998

CRIȘAN V. MUȘEȚEANU

OPERE ALESE

I

Lumea copilăriei mele

LAUDATIO: dr. Nicolae DOBROVICI-BACALBAȘA

Nota editorului: prof. Cristian-Dragoș CĂLDĂRARU

Notă asupra ediției: Violeta IONESCU

EDITURA
Muzeului de Istorie Galați
GALAȚI, 2013

© EMIGL 2013.

Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate Editurii Muzeului de Istorie Galați. Orice preluare, parțială sau integrală, a textului sau a materialului grafic din această lucrare se face numai cu acordul scris al editurii.

Editor: Cristian-Dragoș CĂLDĂRARU

Redactor: Violeta IONESCU

Tehnoredactare,

Coperte și Machetă grafică: Liliana-Carmen PALADE; Iulian ROMAN

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MUȘEȚEANU, CRIȘAN

Opere alese / Crișan V. Mușețeanu. - Galați : Editura Muzeului de Istorie Galați, 2013. - 3 vol.

ISBN 978-606-93336-2-4

Vol. 1. : Lumea copilăriei mele. - 2013. - ISBN 978-606-93336-3-1

821.135.1-821

Lucrare apărută cu sprijinul Consiliului Județului Galați

Coperta I - foto

Crișan (Ginu) V. Mușețeanu (medalion dreapta) și prietenul său, Constantin (Ticu) Arămescu (medalion stînga), alături de ilustrații politicieni gălățeni: av. Al. Gussi, av. Emil Codreanu și dr. Al. Macellariu (Arhiva familiei Mușețeanu)

© 2013 Editura MUZEULUI DE ISTORIE GALAȚI

Str. Al.I.Cuza, nr. 80 GALAȚI - 800010

Tel./fax: 0236 460797, www.migl.ro,

E-mail: muzeuistoriegالاتi@yahoo.com

ISBN 978-606-93336-2-4

LAUDATIO*

Un gălățean în aura lumii CRIȘAN V. MUȘEȚEANU

Ați auzit de Crișan V. Mușețeanu? Poate accidental și fără a descoperi extrema complexitate umană și științifică a acestui gălățean, un bătrân carismatic cu aspect leonin, cunoscut în orașul său natal mai mult ca scriitor și profesor emerit al Facultății de Istorie a Universității locale.

Câți dintre noi știu că doctorul Mușețeanu este cea mai importantă personalitate medicală pe care a produs-o Galațiul de-a lungul istoriei sale?

Căci Crișan V. Mușețeanu a fost un bejenit și fără de reclamă.

Doctorul Crișan V. Mușețeanu este o personalitate științifică de primă mărime pe firmamentul medicinei mondiale, legându-și numele de descoperiri majore. Omul are de obicei șansa de a face în viață o descoperire majoră. Doctorul Mușețeanu și-a legat numele de foarte multe descoperiri din care unele au schimbat conceptual medicina.

Totodată Crișan V. Mușețeanu și-a adus contribuția (majoră) la elaborarea unor vaccinuri ce au fost priorități mondiale. Între acestea, vaccinul antiborelioză. Modest, Crișan V. Mușețeanu explică această prolificitate de descoperitor prin „lungimea vieții mele”.

Crișan V. Mușețeanu a avut două vieți științifice în secvență: una în România și una în patria sa adoptivă, Germania.

Mușețeanu a fost un ocnaș în libertate, un lepros al vieții sociale, urmărit de ura tenace a celor ce urau România (și aceștia au existat chiar dacă astăzi nu este încă momentul să vorbim despre ei) și a incapabililor. Din nefericire, incapabilii veleitari reprezintă osatura societății și chiar a medicinei.

Cabala lipsei de valoare s-a manifestat în toate timpurile și în toate colțurile lumii, dar nimic nu a fost mai propice sugrumării și batjocoririi valorii

* Text realizat cu prilejul acordării titlului de profesor onorific al Universității „Dunărea de Jos” din Galați, 2004.

decât așa zisul comunism.

Definiția comunismului după Soljenitîn este „societatea în care fiecare stă pe locul altuia”. Această definiție a fost formulată de fostul meu șef, Dr. Sergiu Crivda, un alt persecutat, unul din părinții anesteziei românești, ca „scoală tu să șed eu”.

Iar marele Păstorel Teodoreanu a fost și mai plastic: „În era nouă începută/ Rahații scriu în loc să pută”.

Nimic nu era mai simplu decât persecutarea de zi cu zi, ceas cu ceas (formula lui Lenin de stârpire a proprietății) a omului de știință Mușețeanu, lovind în legionarul Mușețeanu.

Aceeași ură și antiromânism se manifestă și față de marele Păulescu, cel ce a descoperit insulina, față de care se practică procedura romană de „ștergere a memoriei”.

Crișan V. Mușețeanu s-a întâlnit cu aceeași ură care se aplică exploratorului oceanelor - Cousteau sau laureatului francez al Premiului Nobel pentru Medicină, ce a pus bazele transplanturilor și a chirurgiei cardiovasculare, marelui Alexis Carell.

De ce să ne mirăm că până în anul 1970 Mușețeanu a fost un paria în propria sa țară, când în 2004 s-a interzis muzica lui Wagner la Timișoara?

Persecutarea lui Mușețeanu este direct legată de moartea Academicianului Ștefan Nicolau, directorul Institutului de Inframicrobiologie. Citez din memoriile lui Crișan V. Mușețeanu:

„În 1965 am fost chemat de Profesorul Nicolau, șeful Institutului de Inframicrobiologie, care între timp apela adesea la vederile mele științifice, care a spus că este de părere să mi se acorde titlul de docent. Pentru asta era necesară recomandarea a doi profesori specialiști în materie și aprobarea consiliului științific al Institutului.

Consiliul Profesorial al Facultății de Medicină, cu trei ani mai înainte, atunci când mi s-a acordat din nou titlul de doctor în medicină, ceruse să mi se acorde titlul de docent. Trebuie să spun că din 1960 mi se anulasese titlul de doctor în medicină de către Ministerul Sănătății.

Profesorul Matei Balș a făcut recomandarea ca și profesorul director al catedrei de virusologie de la Iași. S-a întrunit consiliul științific al Institutului sub președinția lui Fănică Nicolau. Pusă la vot, propunerea președintelui pentru acordarea mie a titlului de docent a căpătat un răspuns negativ. Nicolau s-a cabrat, i-a încondeiat pe toți, spunându-le că situația lor e datorită lui și că e o nerușinare de a nu se respecta dorința lui. S-a pus din nou la vot și s-a soldat

cu același răspuns negativ. Opoziția era aranjată de doctorul Cajal, primul colaborator al profesorului Nicolau. În fața acestei opoziții deschise, Nicolau a părăsit Institutul vădit într-o stare de depresie psihică și după câteva ore a făcut un accident vascular cerebral. A murit în zorii zilei următoare. Se împlinea prevestirea mea, făcută la vestea că Nicolau îmi propunea docența. Am spus atunci într-un cerc de prieteni: să știți că Nea Fănică a intrat în anul morții.”

Aș vrea să amintesc că familia acad. Nicolau a fost implicată și în salvarea de la umilințele arestării și schingiurii a marelui om de știință, anatomist, antropolog, filosof - Gr. T. Popa.

Când acesta trebuia să fie arestat și securitatea a venit în clădirea Institutului de igienă din curtea Facultății de Medicină din București - era noapte - nevasta lui Nicolau, evreică, conectată cu vârfurile comuniste ale României a ieșit în cămașa de noapte pe sală, i-a dat afară pe securiști, l-a luat la telefon pe Iosif Kișinevski. Apoi Gr. T. Popa a fost apărat de mase de studenți, s-a ascuns într-o vilă din Cotroceni și într-un an a murit de insuficiență renală.

Viața a fost zgârcită și darnică în același timp cu Crișan V. Mușețeanu. Zgârcită: la patru ani devine orfan de tată. Participă în linia întâi la război, medic de batalion pe front între 1942 și 1945.

Ce este uluitor este că dorind să ciocnească legionarii cu populația evreiască, Crișan V. Mușețeanu și un alt stâlp al intelectului, onoarei și tăriei de caracter la români, autor al unor remarcabile studii de istoria medicinei românești și istoria mișcărilor politice din România, dr. Milcoveanu au fost trimiși în cartierul Dudești din București ca medici de circumscripție.

Cei ce sperau într-un conflict s-au înșelat profund: cei doi au fost simpatizați și iubiți de populația evreiască.

Ei nu aveau nimic cu oamenii, ci cu mafia. În cartea absolut uluitoare despre frontul de la Stalingrad, „Strigătul”, distilarea suferinței pe front și inițierea în condițiile unor experiențe liminale, Mușețeanu vorbește cu dragoste și admirație și de soldatul rus și de cel german.

Naționalistul Crișan V. Mușețeanu este de fapt un cetățean al lumii și un soldat al lui Dumnezeu.

Prin ce a fost darnică viața cu Crișan V. Mușețeanu?

Viața i-a oferit în egală măsură talent științific și talent literar. Ambele ieșite din comun și manifestate în condiții de adversitate încât Mușețeanu a fost ferit de bunul Dumnezeu de ispita succesului social, persecuția i-a testat

valoarea umană, i-a conferit perspectiva largă pe care numai nedreptatea ți-o deschide și l-a călit:

Crișan V. Mușețeanu a aparținut și aparține în egală măsură intelectualității și inteligenței.

Inteligența, termen slav de origine, dar francez prin uz, se referă la acei oameni indiferent de nivelul lor de cunoștințe ce reușesc să depășească punctul de vedere egoist - pragmatic asupra lumii și să privească cele din jurul lor detașat, cu interes intelectual pur, nu cu patima părții implicate. Sunt cei ce transcendând încrâncenarea pe bucata de carne a existenței au interesul dezinteresat, curajul moral al autosituării și al asumării lucide.

Aceștia sunt puțini și prețioși.

România a descoperit după căderea comunismului o serie de bătrâni superbi, oameni de știință și intelectuali cu suflu larg, depozitari ai conștiinței naționale și a valorilor general umane care evadează din șabloane, locuri comune, din diferitele isme și te fac să te simți mândru nu numai că ești roman, ci și că ești om.

Asemenea oameni sunt Neagu Djuvara, Bălăceanu Stolnici, a fost Petre Țuțea. Un asemenea om este și Crișan V. Mușețeanu.

Zodia lui Crișan V. Mușețeanu este a eclecticului și a împreunării fecunde a domeniilor cunoașterii. Absolvă Facultatea de Medicină în 1938, între 1940-1941 este student la matematică-fizică, între 1941- 1942 studiază ca beneficiar al unei burse Humboldt la Jena, chimia, fizica și matematica. De fapt va fi cel ce va introduce matematica în lucrări medicale. (Farmacocinestice și integrala Dost în aplicarea penicilinoaterapiei).

Este preparator de histologie, specialist în boli infecțioase, specialist în laborator clinic, pediatru.

Prea multe identități? Nu, numai fețe diferite ale acestuia care întrebare ce este totuși din evantaiul de specialități dobândite, a răspuns: „Eu sunt doctor”.

Prima furăciune științifică îl lovește pe Mușețeanu în 1948. Studiase, pe peste 1000 de cazuri clinice, o nenorocire ce lovise România flămândă după război și ocupație - tifosul exantematic.

Eu unul eram să rămân orfan din această cauză, mama mea, medic de boli infecțioase, suferind de o formă grea de exantematic (știe și cum arăta păduchele ce i-a transmis boala, ce a înțepat-o când consulta un bolnav).

Mușețeanu a înțeles un element fundamental al fiziopatologiei acestei boli - modificarea permeabilității celui mai mic dintre vase, capilarul, și efectele acesteia la nivelul creierului - așa numitul edem cerebral.

Comunică descoperirea sa la Academia de Medicină al cărei președinte era Prof. Danielopolu. Danielopolu era autorul unei teorii pe care o desființa Mușețeanu, privind mecanismele bolii în tifos exantematic. Danielopolu îl felicită pe autor.

Lucrările sunt însă interzise spre publicare de către directorul revistei de Medicină Română - Eschenazi (Medicina Română și Eschenazi, iată încă unul din oximoroanele numeroase și dureroase ale epocii), și de către tov. Prof. Iagnov ce a acuzat lipsa de „pavlovizare” a concepției.

Ți-ar veni să râzi dacă nu ți-ar veni să bagi cuțitul. Nu ai însă în cine, făptașii sunt morți și îngropați.

Toate aceste teorii au putut fi publicate în volum de abia în 1965 (1964 rămâne o bornă politică de referință în România) cu sprijinul Acad. Nicolau.

A doua descoperire științifică majoră riscă să-l bage pe Mușețeanu în pușcărie.

Culmea, l-au scos din bucluc sovieticii! S-au interesat de descoperire. (Tot sovieticii l-au scos din malaxorul represiunii pe marele internist de la Cluj, prof. Hațieganu ca să-l consulte pe Stalin și din pușcărie pe comandantul de submarin Comandorul Costăchescu ca să-l facă profesor la Academia Navală. Este de remarcat că golanii autohtoni ai comunismului erau mai maligni decât însuși ocupantul).

Iată cum relatează acest episod de tipul celui pe care francezii îl numesc „le soufle du boulet” (adierea ghiulelei), în memoriile sale, Crișan V. Mușețeanu:

„În 1958 am publicat în „Folia Hematologică” despre ruptura nucleului monocitului în mononucleoza infecțioasă. Întreaga lume de specialitate a fost impresionată (bătrânul hematolog Scheling mi-a scris că pentru el e o mare surpriză, el fiind de părere că asupra morfologiei celulelor sanghine s-a spus totul) și în franțuzește, englezește și nemțește au apărut recenzii elogioase. Cenzura s-a sesizat și Academia Română mi-a deschis un proces - conform legii pentru care orice publicație în străinătate trebuia autorizată de ea - fapt penal pedepsit cu amendă și chiar cu închisoare. Am fost salvat prin referatul foarte elogios din revista de referate rusească. Rușii mi-au cerut să scriu pentru ei un articol, apărut în revista de specialitate rusească „Medicina 2 - Probleme de hematologie și transfuzie”.

Culmea a fost că am fost chemat la Legația Rusa și plătit pentru acest articol. Din acest moment am putut publica în străinătate fără să mai fiu cenzurat de Academie.”

Următoarea aventură științifică care era să-l bage în pușcărie pe Mușețeanu, se numește encefalo-pneumonie.

Este o descoperire majoră pentru care laurii au fost culeși de un american. Mușețeanu lucrează asupra encefalo-pneumoniei, o epidemie devastatoare ce poate afecta 27 indivizi/ 100.000, ce în acel moment lovise România. El colaborează cu un gigant al medicinei românești, Prof. Ionescu Mihăiești, șeful Institutului Cantacuzino. Mi s-au relatat aspecte inedite ale „cercetării”.

De la Spitalul Central (Gh. Marinescu) Mușețeanu pe bicicletă mergea spre cheiul Dâmboviței, la Institutul Cantacuzino, cărând pe portbagaj, învelite în ziar, cadavre de copilași. Pentru a dezlega misterul encefalo-pneumoniei, Mușețeanu face un gest uluitor: părăsește medicina clinică, patul bolnavului și devine medic de laborator.

Este un pariu în care numai un vizionar putea sesiza miza.

Până la victorie, vizionarii sunt etichetați ca nebuni. Mușețeanu avea cu adevărat nebunia îndrăzelii supreme și forța de a plăti anticipat.

Revenim la memoriile lui Mușețeanu:

„Encefalo-pneumonita se întindea ca o adevărată epidemie asupra întregii țări, drept care Ministerul Sănătății a dat sarcină de studiu Institutului de Pediatrie.

Încercând să determine etiologia sindromului m-am adresat profesorului Ionescu Mihăiești, șeful Institutului Cantacuzino. Convins de contagiozitatea acestei boli, el a dat în seama colaboratorilor săi găsirea „factorului etiologic”. Aceștia, puțin obișnuiți cu cercetarea clinică, nu au fost în stare să observe leziunile produse la șoarece de către „Factorul etiologic”, probabil un virus.

Mi-am dat seama că trebuie să fac eu singur această cercetare și că am nevoie de un laborator. Am părăsit postul meu de clinician și am luat un post de medic de laborator la Spitalul de Copii Cotroceni. Acolo pe lângă activitatea normală a unui laborator de spital am putut să urmăresc cauza acestui sindrom descris. Rezultatul a fost articolul „Die Virus-Encephalo-Pneumonitis und ihre Aetiologie Krankheiten” în 1960. Demonstram, urmând regulile stabilite de Robert Koch, că sindromul este cauzat de un „virus mare”. Identificarea și clasificarea lui a fost făcută mai târziu de un bacteriolog american, Chenock, care a luat și un premiu pentru acest lucru. „Virusul mare”, factorul etiologic al bolii, a fost denumit *Mycoplasma*, fiind un intermediar ca mărime între virusuri și bacterii. Articolul publicat de mine în limba germană a fost comentat de către Clinica de pediatrie din Koln, Prof. Karla Weise și de clinica de pediatrie

din Hamburg.

Institutul Român de pediatrie, care era condus de un bacteriolog cantacuzinist, neavând aderență la clinică, a organizat un congres național asupra epidemiei.

Se dădea seama asupra cercetărilor făcute în întreaga țară asupra acestei epidemii, afirmându-se că virusul gripal este cauza. Prin bunăvoința unui coleg mi s-a dat dreptul să vorbesc trei minute, eu arătând că factorul etiologic este un „virus mare” și nu cel gripal. Comunicarea mea a declanșat un scandal făcut public prin presă.

Eram acuzat că spun aiureli denigratorii pentru Institutul de Pediatrie. S-a hotărât darea mea în judecată printr-o plângere în justiție, iscălită de toți membrii Institutului.

Dar când a venit rândul la iscălit a șefului laboratorului, Dr. Roland Roth, un evreu, acesta a refuzat: Doctorul Mușețeanu are dreptate.

Prin intervenția lui, darea mea în judecată a căzut”.

Lui Mușețeanu i se încscenează procese, turnătorii și, pentru a fi rupt de laboratorul ce îl alcătuiuse, este trimis la Spitalul Colțea.

Șefa laboratorului era renumită prin severitate și duritate.

Numai că tovarășii greșiseră. Doctorița Bărbulescu nu era de-a lor, era de-a noastră! Discret, fără ochi străini, l-a îmbrățișat pe Mușețeanu:

„Drăguță, știu cine ești și de ce ești prigonit. Din partea mea ai toată înțelegerea și tot sprijinul”.

Aici, un profesor de radiologie, favorizat de regim prin legături amoroase cu o ministă a sănătății (doctorița Bagdasar care i-a prădat pe macedonenii ce făceau rezistență armată în munții Babadagului), l-a utilizat pentru cercetare într-un laborator, atât pentru interesele proprii cât și permițându-i să lucreze la ce îl interesa.

Activitatea sa se cunoștea extrem de bine și la un moment dat Securitatea (după ce a încercat să-l recruteze) i-a oferit dotare și condiții de muncă.

Era epoca naționalismului comunist și plus valorile erau identificate, cei ce voiau să colaboreze erau ridicați social, ceilalți erau numai urmăriți și sprijiniți.

Totuși, față de Mușețeanu autoritățile au avut în final o atitudine duală. În scrisoarea pe care i-o trimite marele Burghele (cel ce mi-a fost patron în primii șase ani de activitate medicală la Spitalul Panduri) îl numește Ravailac.

Cine a fost Ravailac? Valet, apoi profesor, călugăr și un adept al catolicismului care în 1610 l-a înjunghiat mortal în caleașcă pe regele Franței,

Henric IV, ce voia să înceapă războiul cu țările catolice.

Pentru fapta sa a fost omorât prin sfârtecare (asemeni lui Ioan Vodă cel Cumplit).

Ravaiillac era un fanatic - dispus să plătească oricât - al credinței.

Mușeteanu era un fanatic al românismului și un om lipsit de frică (intelectuală, fizică, politică). Burghele era un fin diagnostician.

Și autoritățile, cele reale (cei ce i-au trimis un maior și un căpitan în laborator) erau diagnosticieni destul de buni. Nu era însă o instituție unitară.

În timp ce este invitat cu o bursă de docent de către fundația Humboldt și de Institutul Robert Koch în Germania postul din București îi este mutat la Huși.

Burghele, devenit Ministrul Sănătății, îi trimite de anul nou o felicitare pe hârtie albastră și îi scrie „situația ta aici este de culoarea hârtiei pe care îți scriu”.

Era o replică tipică pentru marele feudal Burghele, dat de nevoie cu comuniștii (oricum Burghele nu fusese niciodată un democrat, schimbase numai un feudalism cu un altul) și care practic îi spunea: Rămâi (un asemenea mesaj i-a trimis și unui chirurg din clinica sa, Dr. Albescu, aflat în Germania).

A rămâne în Germania însemna să arzi podurile, să fii proclamat transfug. Mușeteanu nu a fugit din țară, a fost gonit.

Iată acest episod în relatarea lui Mușeteanu: „Bursa mi s-a mai prelungit pentru încă 6 luni, așa că am putut să lucrez asupra virusului Mononucleozei Infecțioase și să precizez că virusul face parte din grupul herpesului. Am fost confirmat imediat de bacteriologi canadieni și americani. Lucrarea mi-a dat recunoașterea mea ca om de știință și pentru că nu mai aveam bursă mi s-a dat să conduc confecționarea unei comenzi olandeze pentru vaccinul contra Febrei Galbene. Fiind o cantitate mare de produs, livrarea vaccinului trebuia să dureze trei ani. Am avut norocul împreună cu grupul pe care îl conduceam, să execut lucrarea în trei luni. Prețul de un milion de mărci a fost imediat achitat de firma farmaceutică olandeză, care ne-a dat și un premiu în bani pentru toți cei care l-am produs. Conducerea Institutului Robert Koch mi-a atras atenția că, nefiind membru al Institutului, am dreptul la jumătate din sumă, adică 500.000 de mărci, dar că impozitul este de 50% așa că-mi rămân numai 250.000 de mărci. Dacă însă renunț la acești bani, ei îi încasează fără să plătească impozit fiind o instituție de stat, și ei îmi dau cetățenia germană și mă angajează ca cercetător științific al Institutului. Am preferat propunerea lor și am putut lucra în continuare în special urmărirea leziunilor cerebrale în

encefalita produsă de virusul febrei galbene. S-a demonstrat diminuarea numărului de celule nervoase și importanța acestei pierderi în comportamentul șoarecilor precum și a copiilor suferind de toxicoza acută hiperpiretică.

Pe lângă această temă am publicat și probleme de clinică. În ultimul an, înainte de pensionare, datorită rezultatelor obținute în activitatea mea științifică mi s-a dat să studiez problema așa numitei boli Scrapie. Boală la oi, asemănătoare cu boala numită Kuru la om. Se luase premiul Nobel de către Gaiduseck pentru transmiterea bolii la cimpanzeu. Cu aceasta se introduce în patologie o boală contagioasă care nu prezintă o inflamație, ci direct numai leziuni degenerative. Am constatat totuși pe multiple secțiuni ale creierului șoarecelui leziuni tipice pentru inflamație, infiltrații limfocitare perivasculare. Bănuind că inflamația ar putea fi dată de o infecție oarecare, am cerut celui cu care lucram, Dr. Diringer, să repete din nou experimentul cu șoareci de cultură sterili, pentru a exclude o infecție asupra adăogată. A doua experiență a durat, ca și prima, aproximativ un an, boala având o evoluție foarte lentă. Și de data asta am observat aceleași leziuni. Au venit directorii marelui Institut de cercetare a scrapiei din Edinburgh să vadă preparatele și au plecat impresionați de ce au văzut. Reluând examinarea mării lor colecții de creiere de oaie au constatat totuși aceleași leziuni neobservate de ei, explicabil prin minimala lor apariție. Avantajul nostru a fost că am făcut 14 secțiuni pe un creier de 1 cm lungime, iar ei numai două pe un creier de douăzeci de ori mai mare. Lucrarea a fost publicată în Nature, iar termenul de contagiune fără inflamație a dispărut din patologie.

Cum experimentul acesta a cerut doi ani și cum în 1980 eu ieșeam la pensie, am fost angajat cu contract încă un an pentru a termina lucrul început. Așadar, în 1981 am părăsit Institutul Robert Koch din Berlin și m-am mutat în sudul Germaniei la Lahr, la 50 km nord de Freiburg. După aproape șase ani de viață de pensionar o altă întâmplare a schimbat cursul vieții mele.

Apăruse o epidemie importantă de boală numită Borrelioză. Ministerul Sănătății German a dat sarcină Institutului Max Planck de Imunobiologie din Freiburg să studieze această boală și să găsească un remediu de a opri epidemia. Tema a fost încredințată Profesorului Doctor Marcus Simon de specialitate biochimist lucrând în imunologie experimentală. Acesta fusese cu 17 ani mai înainte ajutat de mine la executarea tezei de diplomă făcută de Robert Koch Institut și cu care rămăsesem într-o strânsă prietenie de om mai bătrân cu un tânăr. El s-a adresat mie ca medic, să-l ajut la rezolvarea temei

sale de lucru. Am fost angajat în anul 1987 cu contract de Institutul Kline de la Max Planck Gesellschaft cu suma de un milion de dolari care a comercializat-o. În afară de acest produs am lucrat experimental pe două proteine intracelulare descoperind acțiunea lor antibacteriană și antivirală.”

Crișan Mușețeanu a participat la conducerea a 12 teze de doctorat, nouă în România și trei în Germania.

Eu unul i-am parazitat munca în mod indirect, via doctorul Dan Alexianu.

Dan Alexianu și-a susținut teza în 1970 cu edemul cerebral.

Modelul experimental pe șobolan îl datora lui Crișan Mușețeanu.

Nu o să uit cum încălzeau coada șobolanului într-un vas de fierț cafea ca să-i facem vasodilatație să putem injecta drogul ce îi umfla creierul!

Eu în partea experimentală a tezei mele, susținută în 1977 l-am furat pe Crișan V. Mușețeanu, via Dan Alexianu.

Vreau să-i spun „Mulțumesc și Iartă-mă”!

Cine este Mușețeanu ne-o spune într-un referat de apreciere, prințul Matei Balș care a fost și prințul bolilor contagioase din România.

Ce valoare are o apreciere a lui Balș?

Rugat să aprecieze opera științifică a unui potențat al vremii, ce „greutate” are, Balș a trimis Ministerului Sănătății un referat scurt: 4 kg, 200g.

Balș era unul din cei ce știau să distingă hârtia scrisă, mângălită, de operă, și nu avea nici o frică sa-și spună părerile.

Iată ce scrie Balș despre Crișan V. Mușețeanu:

„Are o temeinică pregătire de morfologie macro și mai ales microscopică, studiind histologia, histopatologia, hematologia; tehnicitate foarte bună, ceea ce i-a permis să execute chiar el cercetările.

A studiat odată cu medicina matematica, fizica, chimia, fiind în această direcție un precursor în țara noastră.

Are totodată o bună pregătire clinică de medicină internă, de pediatrie, de boli contagioase adulți și copii.

Cunoștințe foarte bune teoretice și practice de laborator clinic, fiziopatologie, microbiologie și inframicrobiologie.

Dând dovadă de o rară perseverență a reușit cu mijloace modeste, deseori improvizate și învingând piedici de tot felul, să facă lucrări de cea mai bună calitate, întrecând uneori pe cele din laboratoarele cele mai bine utilizate și încadrate.”

Ce putem spune despre Crișan Mușețeanu ca istoric și scriitor?

Memorie prodigioasă, finețea discriminării, senzualitatea amintirii, rafinamentul cuvântului și al imaginii.

Nevastă-mea citind amintirile despre frontul Stalingradului mi-a spus uluită: „Ăsta-i mai bun ca Remarque”.

Mușețeanu este un mare scriitor român și avem datoria de a îl face cunoscut.

Când în Parlament cineva s-a adresat lui P. P. Carp cu „Poporul cere...” (afară urlau protestarii), Carp a spus nu ironic, ci convins:

„Care popor? Poporul suntem noi.”

Orice popor are o elită, „unhappy few” care îi dă o identitate.

Salut în Crișan V. Mușețeanu unul din puținii membri ai elitei poporului român și mă declar privilegiat și onorat de a-l fi cunoscut.

Cum este legat Crișan Mușețeanu de Galați? Prin evocarea-document „Amintiri din copilărie”. Crișan Mușețeanu este absolvent al Colegiului Național „Vasile Alecsandri”, cea mai prestigioasă unitate de învățământ liceal a urbei, și este totodată din 2002, cetățean de onoare al Municipiului Galați.

Nicolae DOBROVICI-BACALBAȘA

NOTA EDITORULUI

Editarea „*Operele alese*” aparținând dr. Crișan V. Mușețeanu, reprezintă proiectul inițiat de dr. Nicolae Dobrovici-Bacalbașa, acum nouă luni (martie 2013) și materializat de Muzeul de Istorie Galați prin Editura Muzeului de Istorie Galați (decembrie 2013).

Scrierile literare ale lui Crișan V. Mușețeanu, personalitate marcantă a vieții culturale și științifice din țară și străinătate, văd din nou lumina tiparului într-o ediție inedită.

Oferim astfel cititorilor trei volume din opera literară a lui Crișan V. Mușețeanu, cuprinzând proză, poezie, eseuri, critică literară și de artă, traduceri și scrisori.

Ediția princeps Crișan V. Mușețeanu „*Opere alese*” sporește farmecul și frumusețea activității literare a autorului prin ineditul informațiilor și lirism.

Prin demersul nostru încercăm să-l readucem pe autor „*Acasă*”, acolo de unde a fost nevoit să părăsească țara în anii '60.

Volumul I și II din „*Opere alese*” sunt completate, așa cum a dorit autorul, cu o „iconografie” atent cercetată și îngrijită de domnul Costel V. Gheorghiu.

Volumul „*Lumea copilăriei mele*” este printre puținele lucrări care oferă gălățenilor o frescă a „orașului cu parfum de tei” din prima jumătate a veacului XX. Din fresca de odinioară a orașului Galați au mai rămas amintirile celor foarte puțini care au trăit acele vremuri și „parfumul” micilor oaze citadine.

Această primă ediție Crișan V. Mușețeanu „*Opere alese*”, vine să întregască proiectele editoriale ale Muzeului de Istorie Galați, fiind dedicată împlinirii unui veac (1913-2013) de la înființarea Muzeului Școlar din Galați de către institutorul Paul Pașa.

Cristian-Dragoș CĂLDĂRARU

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Crișan V. Mușeteanu și-a scris întreaga operă respectând cu acribie regulile ortografice adoptate de Academia Română, în 1904, la cererea lui Titu Maiorescu și învățate de el în anii `20-`30, la Școala primară a Doamnelor Ortodoxe și mai apoi la Liceul „Vasile Alecsandri” din Galați. Dorința sa expresă, când a început să publice, a fost ca toți editorii să păstreze intactă ortografia originală a scrierilor sale – ceea ce ediția de față a și făcut.

Lectura unui text scris la începutul secolului XX poate aparent îngreuna lectura unui cititor de la începutul secolului XXI, prin folosirea multor arhaisme, neologisme ieșite între timp din uz sau a cuvintelor rare ori uitate, care pentru noi, cei de astăzi, nu mai au niciun înțeles. Am eliminat acest neajuns, explicând în note sensul lor, găsit de cele mai multe ori cu ajutorul universalului DEX, de data aceasta cel Google, care nu uită... aproape nimic. Citind, se va vedea că acomodarea cu saltul peste timp nu este decât o problemă de obișnuință. Pe parcursul lecturii, prins în angrenajul acestei dulci exprimări, vetuste astăzi, cititorul se va lăsa purtat într-o lume de care doar a auzit, dar căreia nici nu-i bănuiește frumusețea. Cantitatea uriașă de informație a „aventurierului liniștit”, cum se autointitulează acest erudit scriitor și fin cunoscător al lumii, înfometat de cunoaștere până în ultima clipă a vieții sale, talentul lui de povestitor, precum și finețea observațiilor îl vor captiva pe cititor, făcându-l să-și însușească îmbrăcămintea cu care autorul își înfășoară povestea. Limba exprimă de altfel nu numai gândurile unui singur om, ci ale un întreg popor, așa cum a existat el în istorie la un moment dat.

Este adevărat, cuvintele se nasc și mor, ca și oamenii, limba poate evolua, se poate îmbogăți sau transforma, însă trăirile dintr-o anumită epocă nu pot fi reproduse, nici înțelese decât prin acele cuvinte, și nu altele, care le-au exprimat atunci, la timpul lor.

Ediția „Opere alese” aparținând lui Crișan V. Mușețeanu, apărută acum în premieră, la 98 de ani de la nașterea scriitorului și la 7 ani de la plecarea sa la Domnul, a fost posibilă prin bunăvoința familiei care a permis folosirea copyright-ului, punând totodată la dispoziție editurii Muzeului de Istorie Galați, spre publicare, și multe texte inedite. Avantajul lecturării laolaltă a cât mai multor lucrări mușețene este fără îndoială șansa de a înțelege cât mai bine complexitatea acestui autor de excepție, care mărturisea că nici el însuși nu-și explica de unde nestăvilita lui sete de cunoaștere care îl îndemna să caute, ca apoi să poată dărui la rândul său viitorimii tot ceea ce primise - în dar sau prin propriile eforturi - plus ceva pe deasupra.

*

Operațiunile de colectare, selectare și restaurare fotodigitală a imaginilor utilizate, precum și *Indexul* cu documentele iconografice propuse pentru ilustrarea cărții și cu explicațiile necesare fiecărei imagini, au fost realizate prin grija și bunăvoința domnului Costel V. Gheorghiu, președintele Clubului de Cartofilie din cadrul Asociației Filatelice Galați.

Ilustrațiile volumelor I-III din prezenta ediție ne-au parvenit prin bunăvoința familiei Crișan, Uta și Cristina Mușețeanu, dar și a domnilor: dr. Nicolae Dobrovici-Bacalbașa, Președinte al Consiliului Județean Galați, Costel V. Gheorghiu, Ilie Negrea, Sorin Mastacan, Eugen Mârza, Doina Popa-Sosai, Violeta Ionescu, Iulian Panait, Radu Capțan, George Milea, Aneta Butunoiu, Valeriu Elefterescu, familia Baroni. De asemenea, s-au folosit imagini foto din arhivele Muzeului de Istorie Galați, Bibliotecii „V.A.Urechia” Galați, Colegiului Național „Vasile Alecsandri” Galați și Spitalului „Elisabeta Doamna” Galați.

În volumul al III-lea au fost inserate ilustrații care datează din ultima perioadă a vieții autorului, cu ocazia venirii sale la Galați, în anul 2002, când l-a adus în orașul nostru pe colegul său mai tânăr, doctorul Simon Markus, pentru a conferenția pe tema boreliozei, și în anul 2004, când i-a fost înmănat titlul de Profesor onorific al Universității „Dunărea de Jos” din Galați.

Violeta IONESCU

Lumea copilăriei mele

CUVÂNTUL AUTORULUI

Am scris, cu tot felul de detalii și abateri din cursul ei, povestirea familiei mele. Am scris-o de-a valma, așa cum mi-a venit în gând, fără să încerc să o transform în piesă beletristică. Atunci a trebuit să o scriu, și pentru că mi-a fost cerută de Crișan și Cristina, copiii mei de care sunt mândru, așa cum sunt și de fratele meu Horia. Crișan și Horia, doi bărbați viteji, trăindu-și viața sinceri cu ei înșiși. Vorba lui Shakespeare, pusă în gura lui Polonius. Dar am scris-o și pentru că sunt convins că dacă mor eu, n-o să se mai afle de la nimeni, cufundată pentru totdeauna în uitare. Desigur, este puțin interesantă această înșiruire de rubedenii pentru toată lumea, pentru cei ce citesc ca să-și treacă vremea, dar pentru cei ce citesc ca să se informeze, oricum ar fi această informație scrisă de mine, ea capătă contur important, este o înșiruire valoroasă.

Mi-a cerut-o fecioru-meu, în primul rând, ca valoare documentară pentru el. Să știe de unde scoboară. Și este totodată, probabil, de valoare documentară pentru epoca trăită de mine. Istoric fiind, și din fire conservator, așa cum ne este toată spița, mai bine ca oricine, el își dă seama de importanța amintirilor pentru reconstituirea caracterelor unei epoci, cu evenimentele istorice petrecute în timpul ei. Pentru că, altfel, ce hram să țină aceste amintiri?

Se înfățișează un număr de persoane, între care unele sunt chiar personalități, unite nu numai prin legături de familie, ci și de situațiile politico-sociale și economice dominante ale timpului lor, realizând o perspectivă reală și instructivă totodată a lumii românești în scurgerea timpului, adică a existenței lor. Încercările de reconstituire în monografiile a figurilor ilustre ale istoriei noastre demonstrează necesitatea aceasta. Ar fi fost bine dacă Miron Costin, Tudor Vladimirescu sau Ionel Brătianu ar fi făcut o expunere de acest gen; ar fi fost o comoară pentru reconstituirea respectivelor epoci în care a trăit comunitatea românească, cel puțin între

Dunăre și Carpați. Ce să mai vorbesc despre românii răspândiți în Peninsula Balcanică, despre care nu se știe nimic, nici chiar limba lor. Eu o fac conștient de necesitatea cunoașterii acestui neam românesc, constituit din astfel de unități familiale contopite, nu reunite sau legate. Spun bine ce spun: contopite.

Se poate considera pierdere, trecutul? Necunoașterea șirului lung de oameni care ne-au precedat schimbă într-un fel păgubos cursul vieții noastre? Noi trăim, de la Kirkegaard și până la titlul cărții lui Heidegger, Sein und Zeit, care spune totul, cu credința că suntem supuși timpului, închiși în el. Putem să realizăm o valoare din existență? Sau, prin cunoașterea trecutului, putem scoate din el, la existență, inexistentul? Prin urmare, aproape să fim creatori de viață, aproape ca Dumnezeu Atotcreatorul? Numai că El face viață care se desfășoară în viitor, iar noi salvăm cât se poate din viața care a trecut, amintind-o. Pentru că asta e semnificația amintirilor, readuc la viață, viața pierdută în uitarea trecutului. Bunica și răzbunica, mama și tata trăiesc în mine încă, dar vor muri odată cu mine, dacă nu las amintirea lor ferită de pierderea uitării. O prelungire parțială a existenței lor dincolo de dispariția lor, pentru că efortul, care poate fi numit antientropică, cred eu, e singura ce ne deosebește de celălalte ființe care-și au amintirea predecesorilor numai în acele particule microscopice numite cromozomi. Să poți să-i ai prezenți în toate ale lor, ar fi echivalent cu o înviere și ceea ce poate creierul nostru e numai o înviere a amintirilor. Trecutul mort, condamnat uitării, chiar trecutul tău propriu suferind aceeași lege implacabilă, poate fi parțial înviat prin amintire, dar și aceasta numai prin scris capătă o oarecare durabilitate, altfel trăiește numai clipele în care ne amintim. Prin această amintire ne asemănăm Demiurgului creator, El fiind singurul care poate realmente lupta împotriva omogeneității fără evenimente și fără deosebiri.

Crișan V. Mușețeanu

Strada Frumoasă numărul 32, la Galați

- Scoală, Lucico, repede și deschide ușa, că a venit Victor.

- Cine, Mamaie?

- Bărbată-tu!

Femeia tânără, încă obosită de trezeală, s'a ridicat în capul oaselor, în pat. Nu auzise, ca maică-sa, cum se oprise o trăsură la poartă, nici ciorovăială cu descărcatul bagajelor și plata birjarului. A auzit însă acum, cum a sărit cineva gardul porții din față. Era el, om repede, care n'avea răbdare să aștepte să vie cineva să-i deschidă. Svârlise boclucurile peste poartă și, după ce birja a pornit, a sărit și el. Acum bătea în ușa antreului lung, de adevăratelea un geamlâc la care te suiai din curte pe câteva trepte și în care dădeau cele trei camere ale casei de jos. Partea de jos era cu sufrageria, camera bunică-mi, mamaia sau pe limba mea, mamânia, și camera răzbunicii mele, care după limba unuia dintre nepoții ei, între care și mama, se numea Bica. Eu nu putusem să spun mamaie și cel din generația anterioară nu putuse să spună bunică. Au fost numite așa, și așa au rămas cu aceste nume până au murit.

Femeia tânără a deschis ușa. Bărbată-su a luat-o pe sus ca pe-o pană.

- Ce fac băieții?

- Bine, dar tu?

N'a răspuns, a intrat cu ea în brațe în camera mamei unde dormeam noi toți, mama și noi, doi băieți: Horia, născut de câteva luni și eu, Crișan, care împlinisem doi ani.

Crișan și Horia, așa a vrut tata. Era marea febră națională iscată de pregătirea intrării țării în războiul pentru întregirea neamului. A fost mișcat de o opinie publică care întrecuse toate curentele stârnite în secolul al nouăsprezecelea de marile evenimente: unirea și războiul pentru independența țării. Curentul unirist a fost întins numai la suprafața destul de subțire a boierimii tinere, cu învățătura începută tradițional pe grecește în țară și terminată pe franțuzește în Franța. Chiar cei care au studiat în Germania, Kogălniceanu și beizadelele Sturdza, spuneau cu mândrie: „am

învățat franțuzește la Berlin". Se pare că acolo se învăța o franțuzească spălată de orice uzură a vulgului.

Războiul independenței a avut o opinie publică mult mai largă: întreaga boierime, marile pături ale clasei medii și țărănești, dar departe nu a avut întinderea și adâncimea înțelegerii, dorinței hotărâte, voinței de realizare, acceptarea sacrificiilor și senzația împlinirii unei datorii pe care a avut-o opinia publică românească pentru războiul de reîntregire a neamului.

În puzderia de Decebali și Traiani, Dacii și Transilvanii, acești doi băieți, Horia și Crișan, păreau cu nume foarte bine alese prin raritatea lor deloc supărătoare și totuși la modă. Erau cei doi băieți ai lui Victor I. Mușețeanu, bărbatul frumos și puternic care venea într-o scurtă permisie de pe front, să-și vadă familia refugiată de la București la Galați, în mijlocul celor ai soției lui, Lucia, născută Codreanu.

- Băieții sunt bine, dorm.

Bărbatul tânăr s'a bucurat. A zâmbit pe sub mustață. O purta tăiată scurt, după moda englezează. I-a sărutat mâna soacră-si, care avuse timp să-și tragă un capot pe ea. Se mișca repede, cu gesturi scurte și decise de animal tânăr și foarte puternic. Era mai mult înalt, fără să întrecă măsura, destul de lat în spate, dar subțire și mlădios și din toată alcătuirea lui totuși nu se bănuia marea forță ce o avea.

Se povesteau despre el fapte aproape de legendă. Era tânăr, își făcea armata. Fusese trimis de la regimentul lui, Doi Artilerie grea, îi zicea pe atunci Doi Cetate, până'n Dealul Spirii, la Arsenalul Armatei, unde era director colonelul Stroescu, care ținea pe o soră mai mare a maică-si. Plecase cu bicicleta, trecuse Gârla pe la podul de la biserica Gorgani, descălecuse și urca spre Arsenal.

Era primăvară caldă de București, dar nu-și putea deschide gulerul tunicii, nu era reglementar. În capul dealului, mai sus de intrarea principală a Arsenalului, acolo unde se termină zidul lui înconjurător, era o cârciumă cu tăpșan mare, întins în fața ei. Se făceau încă hore în oraș. Mahalagii Dealului Spirii aveau curți țărănești cu vite și acareturi, ca la țară încă.

Sus, la crâșmă, era mișcare mare. Se vedea o mulțime de oameni alergând, când într-o parte, când în alta. Femeile strânse ciotcă în prispa cârciumii strigau ascuțit, cu glas înspăimântat. Ce-o mai fi și asta? S'a uitat la ceas. Avea timp, venise repede. S'a dus întins la ei. A dat de femei, întâiu.

- Ce-i daravla asta aici, ce s'a întâmplat?

- A scăpat un taur dintr'o curte și oamenii dau să-l prindă, dar nu

izbutesc. Al dracului animal, e tare rău.

- Ce vorbești, țațo?

- Așa-i cum spune, așa e...

Era un mahalagiu în toată vârsta, cefos, burtoș, încă puternic, asudat leoarcă și plin de praf. Venea din grupul bărbaților care se ațineau să prindă taurul. Umblau sa-i tragă niște frânghii între picioare, să-l împiedice și să-l dea la pământ. Taurul tânăr lăsa coarnele'n jos când se apropiau de el, le făcea față și dacă svârleau frânghiile, el se ferea, sărea peste ele și se ducea să pască într'alt loc, mai departe.

- Se joacă așa, a naibii dihanie, de azi dimineață cu noi, când aci, când dincolo. Omul scupă cu ciudă curățindu-și buzele de praf.

- Vi-l prind eu!, le-a spus bărbatul tânăr.

Celălalt l-a privit nu numai cu neîncredere, ci și cu oarecare îngrijorare și milă.

- Neicuțule, bagă de seamă că te omoară. Dacă te ia în coarne?

Grămada femeilor s'a mișcat a spaimă. Băiatul era prea frumos, prea tânăr.

- Nu-ți băga capul la ananghie, domnișorule, se auzi glasul spart al unei femei bătrâne.

El își scosese tunica și plecase. A trecut printre oamenii împrăștiați pe câmp la bună distanță de animal. Taurul păștea liniștit, parcă nici nu i-ar fi păsat de ei. Venind spre el, de la început nici pe el nu l-a luat în seamă. Apropiindu-se, distanța dintre ei micșorându-se cu fiecare pas, taurul i-a svârlit o privire de dispreț, ca și cum ar fi zis: dar cu ăsta ce-o mai fi? Nu vede că pasc eu aici? Și-a întors ochii spre iarbă din nou. Dar omul cel tânăr, numai în cămașă, pată albă pe verdele întins pe tăpșan, fluturând ca un steag de bătălie, continuă să se apropie. Taurul s'a uitat prostit la el. Nu-i venea să creadă. Era surprins de îndrăsneala bărbatului tânăr. Pe toată întinderea locului s'a făcut liniște. O liniște de frică, dar și de respect pentru drama care avea să se desfășoare, ciocnirea între două voinți: a animalului de libertate, a omului de a-l supune. Când a fost lângă el, dintr'o parte, taurul s'a întors și i-a făcut față, lăsând capul puțin în jos, prezentându-i coarnele. A fost o clipă de nemișcare în care amândoi s'au pregătit de atac. Dar omul a fost mai repede și mai decis; i-a prins coarnele cu amândouă mâinile și i-a sucit gâtul într'o parte, lăsându-se cu toată greutatea trupului său peste ele. Mișcarea a fost scurtă și forța așa de mare încât taurul n'a mai putut să-și îndrepte gâtul. Apăsarea pe coarne era din ce în ce mai puternică; binișor a trebuit să se culce pe o parte.

Băiatul pusese taurul la pământ.

A fost un chiot și un iureș din toate părțile. I-au legat picioarele, i-au trecut frânghii și între coarne și l-au tras așa, de a bușelea până'n fața cârciumii. Acolo a fost triumful.

- Grozav om mai ești, mă neicuțule! Halal de mă-ta care te-a făcut.

El își încheia cu grijă reglementara tunică. Toți ochii lumii strânse îl priveau cu admirație.

- Hai să trăiești și să bei cu noi un pahar de vin.

A refuzat și vinul și țuica și berea. A băut o limonadă și a plecat grăbit, cu bicicleta, deval, intrând în curtea arsenalului.

A vorbit până seara tot Bucureștiul de isprava asta. A scris a doua zi la gazetă: Legenda lui Ursus a fost adevărată. O întâmplare senzațională petrecută în Dealul Spirii. Ca Ursus domnule, ca în Quo vadis, se auzea în zilele acele în vorbăria de la Capsa.

Tata era într'adevăr un om foarte puternic. Câte isprăvi n'a mai făcut! Cum era subțire, lumea nu-i bănuia puterea. La Galați, venind odată cu trăsura de la gară, scapetelui, încotoșmănat în antierul de catifea, lung și ciolănos și deprins cu munca grea a grajdului de cai, i s'a părut că nu i s'a dat cât i se cuvenea pentru cursa făcută și a făcut gălăgie. Tata l-a lăsat să dea cu gura și-și purta bagajul spre poartă; cu coada ochiului îl băga în seamă pe birjar și când acesta a ridicat biciul să-l lovească, fulgerător a dat drumul la bagaje și prinzându-i biciul, a tras de el cu atâta putere încât scapetul de pe capră a venit grămadă jos pe trotoar. Când l-a înșfăcat de jos, trăgându-l de pieptul antierului să-l ia cu dreapta la pumni, îngrozit, scapetul a strigat:

- Căcanaș iertare, căcanaș nu da!

L-a lăsat proptit de zid, cu ochii căscați de groază.

Câte n'a mai făcut? Îi plăcea bătălia, căuta aventura cu seninătatea jocurilor copiilor. Era un om bun, ca pâinea caldă..., sunt aproape sigur că n'a știut de legenda Sfântului Martin, dar și-a dat hainele după el de mai multe ori în viața lui scurtă, oamenilor zdrențăroși, bătrâni și înnevoiți. Se trezea mama cu el acasă, în cămașă, fără surtuc. Era vesel, îi sclipeau ochii de bucurie. Mama se văita:

- Ce-ai făcut Victore, iar ți-ai dat haina de pe tine!

- Mi-a fost milă, Lucico, ce să fac! se apăra zâmbind.

Ba îi aducea și pe acasă, să-i hrănească, ba să-i culce. Își dădea cu plăcere patul altuia să se odihnească și el se culca pe masă, biata mama își găsea culcuș pe o canapea. Era întotdeauna supărată pe această toană a tatii, nu atât că își

părăsea culcușul, cât de culcatul tatii pe masă. Pe masă sunt întinși numai cei pentru totdeauna adormiți. El râdea, era un om fără frică. N'o cunoștea! Poate așa se explică fapta de arme care-i adusesse, pe lângă cea mai mare decorație de războiu franțuzească, *Croix de guerre*, și permisia în care venea acum acasă, în Galați, unde eram noi refugiați, în familia mamei.

Am știut de întotdeauna că tata s'a bătut cu paisprezece nemți care trăgeau cu o mitralieră și după ce a doborât câțiva, pe ceilalți i-a făcut prizonieri și i-a adus în rândurile românești cu mitralieră cu tot, cred însă că descrierea luptei, făcută de el însuși, descoperită mult mai târziu, după moartea lui, între hârtiile rămase de la el, prin naiva ei modestie și concentrarea ei de mare proză clasică, și-ar impune copierea ei aici.

Îndrăzneala lui, desigur, a fost hotărâtoare în lupta dintre paisprezece oameni înarmați cu o mitralieră și el, unul singur, cu un revolver. Nemții, oameni normali și soldați buni de întotdeauna, nu și-au putut închipui că sunt atacați de un singur om. Când s'au dumirit era prea târziu, erau desarmați, puseseră armele jos.

În sectorul românesc, unde s'a petrecut această întâmplare de necrezut, a fost o vâlvă care s'a ridicat până la comandamentul întregii armate și la cunoștința misiunii militare franceze. Există fotografia care-l arată pe generalul Berthelot decorându-l pe tata. Pe un tăpșan mărginit de dealuri se întind rândurile soldaților așezați în front de onoare, cu flamurile unităților fluturând în vânt. În flancul drept, lângă drapele, e tata cu încă un ofițer. Ostașii stau drepți cu armele pentru onor și generalul franțuz îl decorează.

Scena a fost filmată. Zece ani după terminarea războiului și nouă după moartea tatii s'a dat un film la Galați: „Războiul de reîntregire”. Erau puse cap la cap filmări de scene dispartate, reportaje de războiu. Filmul era, tehnic, foarte aproximativ, imaginile tremurau, pânza era întunecată, un film mut cu acompaniament de pian cântând uvertura operetei *Die leichte Kavalerie*¹, când arăta o șarjă de cavalerie sau lugubre bufnituri de talgere și tobă, când era filmat un bombardament sau cu sunetul iscat de bățul purtat în goană de un băiețaș, tocmit anume, pe gârduțul de lemn care despărțea mijlocul sălii, stalurile, de părțile laterale, lojile, atunci când infanteria pornea la atac, mimându-se țăcănitul mitralierelor. Acolo am văzut în desfășurare decorarea tatii. Câmpul dintre dealuri. Gărzile de onoare, flamurile, muzica militară așezată de cealaltă parte, suflând în tromboane și trompete și bătând în tobe,

¹ germ. Cavaleria ușoară

fără să se audă decât la pianul hodoroșit marșul lui Radetzky zdrăngănit cu patos de bietul domnul Fuchs, pianistul numărul unu al Galașilor. A, dar asta s'a întâmplat mult mai târziu după moartea tatii.

Îi plăcea grozav să umble haihui în țară, pe orice vreme poposind unde se găsea, mâncând pe unde apuca, ceea ce era sau nu era, lipsit de pretențiile oricărei comodități, încântat de aventura zilei pe care o trăia, lipsit de grija celei de a doua, vânzând veșnic întâmplarea extraordinară, ieșită din obișnuit, fericit de întâlnirea primejdiei... Înainte de intrarea României în războiu, tata cu mama stăteau la București, unde m'am născut eu, în strada Transilvaniei, numărul douăzecișisase; de aceea m'au botezat în biserica Manea Brutarul. Nașă mi-a fost vară-mea Dina, mai mare decât mine cu doi ani și jumătate. Îmi povestea mama că pentru botez mă gătise în scutece noi, frumoase, cu zorzoane și panglici și că m'au lăsat în leagăn ca să primească musafirii cu care să meargă în alai la biserică. Când să mă ia să plece, eu eram în leagăn mânjit de sus și până jos cu treabă mare. A fost bucluc mare cu întârziere până m'a spălat și m'a înfășat din nou, dar cu scutece obișnuite. Cum botezul a fost în luna Mai, având mărgăritărele florile botezului și cum să pot face isprava asta nu puteam să am o lună, presupun că m'au botezat târziu de tot după ce împlinisem un an. Să fie așa sau nu? Povestea așa este și, cum m'am născut și cu căiță pe cap și cordonul ombilical împrejurul gâtului, a spus lumea că am să fiu norocos în viață, ca unul care am făcut în scaldătoare, și așa a fost.

Acolo, în strada Transilvaniei, la ei, stătea și sora mai mică a mamei, Marta. Studia arta dramatică și canto la Conservator, în clasa lui Sorescu. Marta era o fată durdulie, plină de draci: cu draci de artistă, pe lângă dracii tinereții. Teribil de atrăgătoare, umplându-și rochiile lucrate de mama cu rotunjimile tari și dogorătoare ale începutului vieții de femeie. Era o nadă pe care tata o întrebuița pentru pescuitul motivului... Se plimba pe Calea Victoriei la braț cu mama și o trimitea pe Marta singură înainte.

Pe Corso de pe Victoriei, între Palatul Regal și Capșa, vara, după șase ceasuri seara, în lumina acum îmblânzită a soarelui coborând spre apus și'n limpezeala începutului de înserare, cu adiere venind dinspre pădurile și lacurile mărginașe ale orașului, se încingea o forfoteală de oameni, elegantă, tânără, trăind din plin fericirea sfârșitului păcii celei lungi, *la belle epoque* numită chiar de atunci încă. Atmosfera care se găsește în schițele lui Caragiale, a oamenilor care prin proprie putere se ridicau de jos debutând în viață ca băieți de chilipir, Spiridon, apucându-se, după ce făceau ucenicie la un jupân și-și terminaseră armata, de o negustorie care mergea bine și-i îmburgezea

repede, ajungând familist și apropietar, cu ceas cu lanț de aur pe burtă și credit pe piață, cu feciorul studiind la facultate și fata cu zestre bună să se mărite cu un ofițer. Bani se aflau peste tot, funcționarii erau bine plătiți, iar muncitorii serioși terminau cu o casă cu grădină în București și copiii căpătuți. Recoltele erau bune, și cantitativ și calitativ. În industrie se investea cu grijă, mai ales de capitalurile străine atrase de posibilitățile prielnice de făcut afaceri bune într'o țară care se ridica cu iuțeală de la viața feudală spre o democrație de tip vest-european. În limbaj bucureștean se putea spune cu puterea cuvântului de mult împământenit: în țară era pricopseală și un trai, nenicule, cum nu se mai aflase până atunci. Pricopseala se înălța și pe stabilitatea dată de o domnie lungă și înțeleaptă, conducând două partide de guvernământ formate în mare majoritate de boieri cu averi mari, cu ambiții în deținerea puterii, nu în a specula pentru câștig de bani pozițiile la care ajungeau. Clasa aceasta boierească nu numai că avea o educație aleasă venită prin tradiție familiară, dar se măsură în cunoștințe cu intelectualitatea care făcea pe lângă ei politica țării. Amiciția dintre Petre Carp, boier bogat și de viță veche și Titu Maiorescu, băiat de dascăl de liceu și ridicat prin el însuși, e exemplul cel mai bun pentru caracterizarea forțelor conducătoare din domnia lui Carol întâiul. Cum mai târziu Ionel Brătianu și Nicolae Iorga, de data asta fără amiciție între ei, au dus la împlinirea ideii svârlite de Eminescu, „De la Nistru pân'la Tisa...”, înfăptuire în care nici Maiorescu, nici Carp nu credeau, considerând-o utopie curată... Este epoca pregătirii intrării României în aventura visului poetic, devenit vis național, când în lunile de vară, la începuturile seriei, forfotea pe Corso-ul bucureștean acea lume multă, pestriță, gustând din plin fericirea îndestulării unei vieți ușoare și înaripate de speranțe grandioase.

Pe Marta o trimetea cu câțiva pași înaintea lor, a mamei la brațul tatii. Era nada lui de bătaie. Marta ținea doliu după taică-său. Mama, purtându-mă pe mine, nu-și mai putea face rochii de doliu, Marta purta însă rochiile negre lucrate de mama. Îmi spunea mama că în vremea aceea era o modă printre curtezane să se îmbrace în negru. Pe pielea albă a Martei stătea să plesnească sub stofa neagră o strigătoare chemare de dragoste. Sinceră și fără reticențe. Masculii cădeau străpunși de dogoarea femeii tinere și dădeau spre ea, aproape pierduți în străpezeala duhului care-l răspândea împrejurul ei. Și atunci bărbatul, pescuitorul aventurii primejdioase, se desprindea de nevastă-sa și-l înhăța pe cel toropit de dorința femeii. Totul se rezolva repede.

- Ce-ai cu fata? Era întrebat cu voce tare, ca să-l trezească din beția

genetică și să-l facă apt de bătaie, nu de împreunare. Celălalt, trezit, dar încă buimac, aproape neînțelegând despre ce e vorba:

- Dar tu ce vrei?

- Să nu te legi de femeii! Nu înțelegi?

Furia cuprinzându-l pe cel căruia îi stătea între el și femeia dorită un alt bărbat, acela pornea la bătaie fără să mai cugete, fără să-și mai măsoare adversarul, fără să-și mai dea seama că e tras într'o capcană, înnebunit de pofta răzbunării, prăbușindu-se aproape peste cel ce-i tăia calea la carnea ațățătoare a femeiei. Celălalt, lucid, zâmbind cu fericire stranie sub mustața totuși

sbârlită, îl aștepta pe adversar să dea întâiu. Nu se ferea, cum fac toreadorii, încovoiindu-se felin, dând loc liber coarnelor taurului împinse cu toată forța lui să lovească în vânt. Nu, primea cu liniște lovitura fără să se clinească, fără să crâcnească, pentru ca să poată să dea și el. Și răspunsul lui era îngrozitor, lovituri cutremurătoare, ca de maiu, scuturându-l pe adversar. Abia atunci cel prins în capcană se trezea complet și-și dădea seama de ce s'a întâmplat. Ar fi întors spatele și ar fi luat-o la fugă, dar îl oprea prezența femeii, înlemnită, îngrozită de furia masculilor bătându-se pentru ea, deodată cu răspândirea în ea, în trup și în minte, a unui sentiment consistent ca o smoală fierbinte a puterilor cuprinse în ea. Alți încrezători în puterile lor se sumețeau să-l răpună pe cel ce, netam, nesam, îndrăsnea să se proțâpească în fața lor. Dar niciunul n'a putut să rămână în picioare în fața lui. Mâinile lor se opreau în mâinile lui și pumnii lui îi loveau repede, cu putere ce li se părea că e din ce în ce mai mare. Însângerați, năuci, cu privirile pierdute în puncte ireal fixate, cădeau sdrobiți în fața lui. Întâiu în genunchi, apoi la pământ, mângăliți de praful caldarâmului, din care-i ridica tot el, ca pe o pisică opărită, moi, halucinați, ne mai opunându-se puterii lui, aproape zâmbind unei fericiri ireale și inconsistente și având încă pe fața stâlcită și mototolită de lovituri și de durere o mirare primitivă, ingenuă, chiar veselă, a copilului întâlnindu-se întâia dată cu un dar la pomul de Crăciun. Când se putea ține pe picioare, îi dădea un vânt din spate, cu reală blândețe, îndemnându-l fără urmă de resentiment, cu căldura și stima camaradului căzut lângă el:

- Hai, du-te, și să știi că mi-a plăcut curajul tău!

Totul se termina așa de repede, încât devenea de neobservat pentru toată lumea multă ce se foia încoace și încolo pe Corso-ul înserării

bucureștene. Cei puțini care văzuseră bătălia vorbeau clamoros² și entuziast de ea și, pe încetul, figura omului țănoș și puternic, înamorat de plăcerea aventurii primejdioase, devenea legendă. Cu toate caracterele legendei, cu exagerarea din ea, cu ireal, cu greutatea de a fi credibilă, cu fastuoasa încadrare a adaosurilor inventate ad-hoc pentru a mări stupefacția celor care o ascultă și, în sfârșit, adevărul minimal care există în oricare din ele. Circulând legenda, nu i-a mai trebuit nadă, pentru că i s'au prezentat în deajuns pretendenți la bătălie, simțindu-se puternici și ambițioși de a pune la pământ pe omul legendei. Niciodată nu i s'a întâmplat să fie învins și niciodată n'a dat înapoi în fața primejdiei de a mușca țărâna. Odată a fost un boxeur de meserie. Avea încredere în cunoștințele lui, în antrenamentul său, în experiența multor lupte date de ring, în nenumăratele bătălii în mahala care-l împinseseră la profesiune. Întâiu bătăuș clasa întâia, apoi campion de box. Știa cum trebuie să dai, căutând locul slab, mai puțin păzit; avea în coordonarea mișcărilor iuțea de fulger a eschivei, lăsând lovitura adversarului să bată în gol. Auzise și el de legenda bărbatului neînvinc, cel care nu-și alegea adversarii, svârlindu-se în aventură, îmbătat de plăcerea riscurilor îmbuibate în ea. Avea considerație pentru profesiunea sa de boxeur.

- Cine o mai fi și ăsta? O să văd! Și s'a așezat în așteptare pe Calea Victoriei.

Era cald, era Zece mai în București. Fusesse paradă în fața palatului, o primise regele cel tânăr, Ferdinand, în jur cu toată curtea. Se scurgea lumea toată în jos, pe Calea Victoriei, spre Dâmbovița. Era trecut de amiază. Căldura se lăbărta peste oraș, peste oamenii care se grăbeau să se întoarcă acasă, să mănânce și să tragă un somnișor. Se ținea încă regula călugărească, între cele două zile ale Crucii ai dreptul să faci siestă. Adică între opt Mai și paisprezece Septembrie. Era cald, foarte cald în București. Ieșiseră primele cireșe, ca de obicei. Dar trebuie socotit că se ținea încă la noi calendarul iulian, deci era douăzeci și trei Mai, după cel greogorian.

Din josul căii Victoriei venea tata, contrar curentului poporului. Defilase cu regimentul Doi Cetate, mersese deci în jos, spre Gârlă, apoi, când regimentul, trupa, făcuse la dreapta pe chei, îndreptându-se spre Malmaison, se desprinsese, sărise adică de pe un cheson unde își avusese locul și mergea spre casă. Purta uniformă și sabie, drepturile unui ofițer de rezervă. Avea

² CLAMORÓS, -oasă, *clamorosi*, -oase, adj. (livr.) = zgotos, răsunător, deznădăjduit; din it. *clamoso*

gradul de sublocotenent. Venea repede, pășind sprinten, netoropit de căldura amiezii de Mai. Reglementar, avea tunica închisă până într'un bumb și chipiul nedat pe ceafă.

- Mă, uite, ăsta-i tipul!

- Așa mă? Ești sigur? Văd că e ofițer.

- Așa e el, milităros, poartă adesea uniformă.

- Las' că-l demilitarizez eu... Mă, ăla!

Boxeurul se proțăpi în fața lui. Își ținea mâinile în brâu. Se umfla în piept...

De la început, ofițerul n'a priceput.

- Ce dorești dumneata?

- Să te degradez! Și i-a înșfăcat un epolet de pe umăr.

- A - pricepuse - uite și pe celălalt, îl întinse și îl și lovi. Haidamacul n'apucase să se puie în gardă, dar s'a cumpănit și și-a luat poziția de box. A întins un braț să lovească. Brațul a fost apucat de mâna tatii, i-a deschis garda și l-a lovit. A vrut să dea cu stânga, dar n'a izbit decât în cealaltă mână, care-l trăsnea cu o iuțea și o putere cum nu mai întâlnește. Îi ținea încă brațul când boxeurul se lăsă moale în genunchi. Nu în rugăciune, ci în neputință. A închis ochii de o oboseală care-i venea de sus, din creier. Soarele n'a mai luminat. S'a lăsat o noapte întregă pe ochi. Ceilalți doi ipochimeni stăteau îngroziți.

- Voi sunteți cu el? Ai?

N'au răspuns, au dat numai din cap luând poziția de drepti.

- Și ce vreți voi, mă? Ai?

- Să trăiți don'sublocotenent, noi nu vrem nimic.

- Da ăsta ce voia?

- E boxeur!

- Ei și?

- Și voia să-și încerce puterea...

- Luați-l de aici într'o trăsură.

I-a dat drumul din mână. Boxeurul s'a întins, adormit, pe trotoar. Ceilalți l-au suit într'o droșcă.

- Să trăiți don'sublocotenent!

- Drum bun! Și când s'o trezi să-i spuneți să nu mai facă prostii. Ați auzit?

Ați înțeles?

- Înțeles don... Se trezește! Spuneți-i dumneavoastră.

Boxeurul a deschis ochii și l-a văzut. Întâi în ceață, apoi din ce în ce mai clar.

- Nu te credeam așa tare. E prima oară că sunt la pământ. Nu cred că ești supărat pe mine.

- Păi de ce să fiu supărat?

- Că ți-am căutat ceartă.

- Lasă mă, că nu e așa rău chiar. Ne-am bătut și gata, a trecut.

I-a întins mâna și a plecat fără să se mai întoarcă înapoi. Lumea strânsă a rămas și după ce a plecat birja cu boxerul.

Asta a fost înainte de război, aventurile lui însă au continuat și după război.

Cum umbla la controlul Băncilor Populare, trebuia să rămână o zi, două, într'un sat. Cum nu se găseau hanuri unde să tragă, poposea la un om mai înstărit. De cele mai multe ori era un popă. Popa era vânjos. Au mâncat de prânz și s'au tras la odihnă într'o odaie ferită de soare. Era mai răcoare. Preoteasa a rămas să strângă masa și să deretice lucrurile în bucătărie. În odaia bună, pe câte un pat, stăteau lungiți bărbații fără să poată dormi. Răcoarea nu era prea răcoare. Căldura se abătea din curtea încinsă de soare și în odaia adăpostită.

- Mă popo, dormi?

- Nu taică, e prea cald.

Și-au întors pe dos pernele înfierbântate, l-a liniștit pentru o clipă prospețimea pânzei încă neîncălzită de cefele tinere. Într'o clipă însă s'au încins și ele.

- Știi ce, părinte? Dacă tot nu putem dormi, hai să ne luăm la trântă. Așa, cu ochii deschiși în tavan, ne trece vremea greu, ne plictisim.

- Hai!

Preoteasa a auzit, de unde se învârtea, bufnituri. Ce-o mai fi și asta? Mi s'o părea! Dar nu, e sgomot de trântă. S'a dus repede și s'a uitat pe geamul odăii unde chipurile dormeau dumnealor și de unde se auzeau sgomotele înfundate. Și-a pus mâna streășină să se ferească de lumină. În odaie, cei doi bărbați, în cămașă și izmene, se luaseră în toată regula la trântă și se tăbârceau când pe pat, când pe jos, când unul, când celălalt deasupra, până ce controlorul l-a ridicat în sus pe popă și l-a culcat pe masă și... și i-a pus genunchiul în piept, cățărându-se ca o pisică peste el.

- Săriți oameni buni, a strigat preoteasa înspăimântată, săriți că-l omoară pe popă! Bătălia s'a oprit, dar oamenii se strânseseră la țipetele preotesei. Au ieșit afară amândoi, gâfâind, sudați și zâmbăreți, să liniștească poporul satului, venit să-l scape pe taica popa de omor.

Era atât de voinic, cât de viteaz, cu hotărâri rezezi și rezolvări lineare, fără complicații, alunecând agil, cu grație de animal sălbatic pe lângă adversar și lovindu-l cu puteri de necrezut în trupul său elastic și năvalnic ca o cădere înaltă de apă.

- Cucoane, vaca matală nu se îndeamnă să se urce în vagon!

Asta a fost ultima aventură a tatii de care-mi aduc aminte.

Când începusem să-mi dau seama bine de lume, luam parte și eu la viața familiei. Prima mea amintire este din lunile de iarnă ale anului 1917. Nu aveam încă doi ani. În casa din față, sau cum i se mai zicea, sus, stăteau cei doi frați mai mari, Emil și Liza, profesoară de istorie, română și latină la diversele licee de fete din Galați. Erau acolo patru camere mari și un antreu. Antreul servea de cameră de așteptare pentru clienții biroului de avocatură al lui Emil Codreanu. Era cum intrai la stânga, la stradă, urmând camera lui de culcare, în care dădeai și din birou și din antreu. În partea opusă dormitorului său era dormitorul

soră-si mai mare, Eliza Codreanu și din el se dădea în salonul casei. Era așezat vis-à-vis de biroul lui Nea Milu, așa îi ziceam noi, copiii, nepoții lui, și Dina, vara noastră devenită fata lui vitregă. Se intra în el și din antreul despărțitor al celor două rânduri de camere. Salonul avea o fereastră spre curtea mare și alta spre curtea de intrare. Pe fereastra dinspre curtea mare se vedea până în fund, unde era chelerul și, în fața lui, zarzărul.

Pe cealaltă fereastră se vedea numai curtea vecină. Vecinii noștri erau familia lui Nenea Iancu Măgură. Se vedea intrarea din față și partea dinspre stradă, salonul lor. Nu era prea întrebuințat acest salon, activitatea casei se desfășura în partea de jos din spre curtea lor. După salon, mergând în jos, erau celelalte camere așezate ca vagoanele, două dormitoare, unul pentru cele trei fete, Draga, Olga și Gența, cealaltă pentru bătrâni, Nenea Iancu și țața Mașa, apoi sufrageria în care dormea Ionel, singurul lor băiat. Aici se desfășura cu adevărat viața familiei lor: se stătea, se mânca, se primeau vizite la ceaiul de după amiază și se veghea cu trâncăneala de după cină. De acolo, încă mai în jos, forfoteala era și mai mare. Se porneau chițimiile³ în care-și avea biroul de avocatură Nenea Iancu Măgură. Erau așezate pe un geamlâc. Lumina se împrăștia trecând prin cele două rânduri de ferestre, ale geamlâcului și ale birourilor, așa că înăuntru exista un fel de mai puțină claritate, datorită desigur și celor două rânduri de geamuri așezate la Nord, dar și din cauza

³ CHIȚIMIE, -îi, s. f. = colibă

fumului de țigare, gros plutind în tot cuprinsul celor două chițimii, iar când ușa era deschisă, ieșind ca pe o gură de horn, umplând geamlâcul. Nenea Iancu, ce-i drept, avea veșnic un muc de țigare lipit de buza de jos; lipit așa de bine, încât nu cădea și când vorbea, dar mucul aproape întotdeauna era stins, așa că nu știu de unde se stârnea atâta fum. Poate de la băieții din chițimia alăturată celei a lui Nenea Iancu. Acolo, la două birouri, stăteau doi copiiști, care-i scriau actele de advocatură. Nea Iancu n'avea mașină de scris ca Nea Milu. Nea Milu avea o mașină de scris Yost.

Era foarte scumpă pe vremea aceea și o atitudine cvasi revoluționară, în orice caz de avangardă, să scrii cu mașina. În toate serviciile de stat sau chiar în întreprinderile mari, vezi Șantierul Fernic, nu exista așa ceva, nici la Banca Națională nu se scria decât cu mâna. Doar la Moara Steaua și la Titan, fabrica de sârmă și tinichea a lui Max Ausschnit existau astfel de mașini. Poate și mașina lui Nenea Milu, tot el i-o adusese. Se aveau bine unul cu altul, băieți tineri pe atunci, pe timpul primelor mele amintiri spuse aici, porniți să facă o treabă și o carieră frumoasă în gașca politică a lui Take Ionescu, Titulescu, Caranfil.

Niculae Caranfil era un avocat de vază la Galați. Nu știu dacă își luase numai doctoratul în drept la Sorbona sau își luase și licența acolo. Știu numai că de acolo, de la Paris, își luase o franțuzoaică de nevestă. Umbla vorba în oraș că o luase de la un chantan. Că o luase sau nu, n'aș putea să pun mâna în foc, așa cum n'ar fi putut-o pune nici cei care făceau gura lumii, totuși, prin prestigiul ce-l aveau franțuzii imediat după primul războiu mondial, era o femeie respectată în Galați. Franțuzoaica se și ținea deoparte de high life-ul gălățean, simțind probabil că e mai bine să se ferească decât se între în gura lupului.

Și Nenea Iancu era takist, dar cu totul deosebit de grupul tinerilor dornici de carieră alipiți lui Take Ionescu, mirosind că omul prin talentele lui le netezește calea urcușului. Nu. El era takist pentru curățenia omului nevenit la putere, neînfundat încă în inevitabilele compromisuri respingătoare pe care le impune exercitarea puterii, neputința de a evita decizii de care el însuși, cel care le ia, este nemulțumit. El, Nenea Iancu, deși trecut în cinul bătrâneții, era convins că democrația aduce soluții de înțelegere dreaptă între oameni și, sperând din tot sufletul la viața viitoare, se căsnea s'o făurească și acum, aci, între muritori. Îl aud și acum strigând din pragul geamlâcului, de dimineață când se scula, în drum spre bucătărie: Ginule, cașcavale, ciocolate. Atunci, în timpul primului război, era o gravă criză alimentară, cașcaval și ciocolată erau

rarități absolute. Copilul aștepta înfrigurat chemarea. Scobora, așa cum fac cei în vârstă de doi ani, cu câte numai un picior, scările din fața geamlâcului casei lor, din fața camerelor de jos, adică cu câte un pas și apoi altul, și dădea fuga până în fundul curții, unde, în gardul din spre miazăzi, în fața chelerului - șandramaua făcută din scânduri i se părea imensă - se afla o porțiță; o trecea cu grijă, încălecând blana neceluită și nedată cu vopsea, prag înalt pentru el, cu un picior și apoi cu altul, și pe cărarea podită cu două scânduri mergea încet, strecurându-se prin puzderia păsărilor crescute de Safta: găini și rațe și enorme găște rele și curcani proști și îngâmfați, așa cum sunt toți proștii. Băiatului i se păreau ființe gigante, curioase, obraznice, respingătoare și primejdioase chiar. De aceea, mergea încet și cu grijă pe scândura conducătoare până în pragul ușii bucătăriei țatei Safta, unde-l aștepta Nenea Iancu. La bucătăria mare cât aproape toată curtea de jos, despărțită de cea din fața caselor de sus, se ajungea plecând din sufragerie pe geamlâc, de-a lungul căruia, cum am mai spus, se aflau odăile biroului advocațial și apoi privata cu două cabinete și apoi din nou un antreu și în sfârșit bucătăria. Aci domnea Safta, femeie în putere, vrednică și pricepută, cu un țânc de țâță, lăsată de bărbat sau văduvă, n'am știut niciodată bine cum era, dar știu foarte bine că era fără bărbat și cu copil mic. Bucătăria era ca o oglindă, podelele de lemn erau lucioase și galbene ca lămâia. Scândurile erau frecate de Safta cu o perie aspră și cu leșie în fiecare săptămână și de aceea, se spunea, erau așa de lucioase și galbene, ca un parchet lustruit cu ceară. Aici își făcea Nenea Iancu masul de dimineață. Se scula din somn înaintea tuturor, își trăgea nădragii peste cămașa de noapte înflorată cu râuri, trecând peste ea și bretelele late, și apoi în papuci, pâș, pâș, venea în bucătărie la Safta. Ea îi dădea să-și spele mâinile și fața dintr'un ibric, pe deasupra unui lighean de tinichea nesmălțuită, așezat pe un scaun fără spătar. După ce-și limpezea ochii și fața, își freca dinții cu degetul muiat în sare și gata; se așeza la masa unde-i era pregătită cafeaua într'un alt ibric de alamă și se afla și o cutie de tinichea cu tutun blond de Macedonia și un pachetel de foițe Job. Își făcea țigara, și-o lipea de buze, Safta îi dădea un cărbune aprins, scos din foc cu un clește lung și începea și vizita de dimineață a băiatului din vecini în bucătăria Saftei.

El, după ce se strecura, am spus, cu mare grijă printre orătăniile din curte, adesea ferindu-se de ele în adăpostul ce-i oferea cuptorul țatei Safta clădit afară, o mogâldeață înălțată din chirpici de pământ lipiți cu lut, ca o căpiță de pământ, făcut și îngrijit de ea. Îi dădea foc înăuntru și când se încingea de nu mai puteai pune mâna pe el pe din afară, scotea tot jăratecul și

băga, ori oalele cu aluat de cozonac, ori cele cu sarmale, dar niciodată împreună, îl astupa cu un chirpic, îl lipea cu lut și lăsa oalele înăuntru până când se răcea cuptorul. Nu întotdeauna avea nevoie de acoperirea cuptorului pe drumul spre bucătăria țatei Safta. Dacă păsărilor le dase de mâncare tocmai atunci, ele își vedeau de grăunțele împrăștiate pe jos și nu se mai uitau la mine sau veneau în întâmpinarea mea ca o șarjă de cavalerie cât să mă bage pe mine în toate fricile primejdiilor mari. Ajuns în bucătărie, mă așezam și eu lângă Nenea Iancu, la masă, înălțat pe un scăunel cu patru picioare fără spătar, ceva mai ridicat, ca să pot ajunge la farfuria cu cașcavalul și ciocolata promisă. În bucătărie era liniște, deloc turburată de gălăgia curții de păsări, era cald, parcă întotdeauna ardea un foc sau spuza jăratec în soba cu plită, mirosea bine, a curat și a mirodenii și, bine înțeles, a cafea și a tutun de Macedonia, și începea fericirea de dimineață. Nenea Iancu povestea luptele și întâmplările după front. Băiatul asculta cu gura căscată tot felul de minunății: cum un soldat român, țăran bine înțeles, se bate cu arma, făcută măciucă prin patul ei sau sulică prin baionetă, cu cinci soldați nemți care se pot bate numai de la distanță cu mașinării diabolice împrăștiind moarte prin foc. Și așa mergea povestea cu timpul stat pe loc, până apărea un scriitor de la cancelarie să spună:

- Cucoane Iancule, vă așteaptă cumătru Ion din Smulți sau badea Vasile din Cuca. Nenea Iancu n'avea cameră de așteptare, ca Nenea Milu, clienții lui, țărani învățați cu vremea, așteptau în curte. Numai când ploua sau ninge prea tare se trăgeau în geamlâc.

Nenea Iancu mă lua de mână și cu mine încă în puterea incantației povestirii mergea să-și primească clienții. Venea pe geamlâc și în ușa lui începea consultațiile.

- Ce e cu tine măi, cumetre Ionică? Ce mai e pe la voi?

- E greu cucoane Iancule, e greu...

- Dar de ce? Bre, omul lui Dumnezeu!

- Păi cucoane, iaca dă în primăvară și nu avem cu ce munci pământul.

Animalele ni le-au luat la rechiziție, oamenii tineri sunt luați la războiu, acasă sunt numai femeii și copiii și noi, moșnegii, fără putere. Sămânță de semănat n'avem, neam; păi, cu ce să se facă pâine în țară. Ne-a potopit rău războiul ăsta, ne mor bărbații... rămânem fără vlagă... rămânem...

- Măi, nu mai vorbi așa măi, că nu e drept.

- Păi de ce nu e drept, cucoane?

- Pentru că războiul ăsta e lucru sfânt, măi Ionică măi!

- Păi cum?

- Pentru că de-o parte e Dumnezeu cu fiul său Isus Cristos și de partea cealaltă e diavolul cu toți dracii lui și cu toate marafeturile lui de răutate.

Nenea Iancu fusese dat la seminar după ce scoborâse de undeva din Măgurile Întorsurii Carpaților. La Buzău sau poate chiar la seminarul din Galați și știa bine Evanghelia, o mânua cu înțelepciune și cu dragoste.

Mă uitam de jos cum i se umfla pieptul păros ce se vedea prin despicătura cămășii de noapte cu râuri, strânsă numai la gât de două șireturi roșii terminate cu pomponele tot roșii. I se umfla pieptul în predica începută.

- N'avea grijă măi, cumetre, că are grijă de noi Dumnezeu și Isus Cristos și Maica Domnului, mă! Vom învinge noi, cu noi fiind Dumnezeu. Pentru că noi ne batem pentru dreptate... și se va termina războiul și o să se întoarcă acasă bărbații și o să capete pământ, mă! Auzi tu? Pământ! Predica, din ce în ce se transforma în discurs politic cerând dreptate socială. Țăranul sau țăranii ascultau cu respect cuvântarea omului înaripat de sincere credințe și se dădeau bătuți până la sfârșit.

- Așa o fi, cum zici matale, cucoane Iancule.

- Vă spun: așa va fi! Amin!

Ținându-și mâna în mâna mare, caldă și păroasă a bătrânului, băiatul privea cu admirație în sus, spre bătrân, cu aceeași cuprinzătoare iubire ca și celălalt băiat, așa cum l-a pictat Ghirlandajo, privind nasul gogoflat și bubos al bunicului.

Și apoi, fără pauză:

- Ia spune, ce necaz ți-a făcut cale până la mine.

- Apoi, coane Iancule, știi matale daravela...

Nea Iancu știa toate daravelele țărănești din județ. Dijme, imașuri, cârciumi, moșteniri, drepturi răzășești, toate le știa Nenea Iancu, nu numai ca avocat, ci și ca rubedenie. Da, așa era, cât s'ar părea de exagerat, dar Nenea Iancu era cumetrît și nășit cu întreg județul Covurluiului. Avea o inimă mare, cununa, boteza, mergea după coșciug la înmormântare, și-i apăra la judecări și le ținea partea și în politică, în cameră, în senat unde constant era trimis de rubedeniile județene.

Tot de atunci am amintiri din salonul Lizei din strada Frumoasă. Unchiul meu Emil nu făcuse armata. Îl găsisse la recrutare mult prea slab pentru înălțimea lui. Fusese reformat, dacă nu pentru tuberculoză, cel puțin pentru o candidatură certă. Stătea acasă, nu plecase la războiu, împlinea însă o funcție foarte importantă în oraș, era prefect de poliție. Prin curajul, destoinicia și

înțelepciunea îndeplinirii funcției de șef al poliției Galaților în timpul războiului, a devenit o personalitate politică de primul rang în oraș.

Nemții nu și-au îngăduit să încerce o trecere a Dunărei. Marina românească, strânsă toată la Galați, păzea bine cursul fluviului. Însă artileria nemțească, așezată pe înălțimile Dobrogei, avea orașul ca în palmă și îl pilona⁴ des, căutând să turbure, dacă nu să împiedice transporturile de trupe și de materiale și de proviant care se făceau prin el. Să ții ordinea într'un oraș mare, avea o sută-de mii de locuitori, industrial, centru de comunicație așezat în primă linie de front, era o însărcinare de mare răspundere. Dar sarcina prefectului de poliție a devenit și mai grea în momentul debandadei trupelor rusești, numeroase și în oraș și împrejurul lui. În tot acest timp a existat în Galați ordine și încă o ordine nu impusă cu violență. Emil Codreanu, deși încă tânăr, avea pe atunci treizeci și patru, treizeci și cinci de ani, a reușit să mențină o atmosferă aproape normală într' o situație de linia întâia de front. Omul s'a impus. La ceaiu, în salonul casei unde sora lui, cu doi ani mai în vârstă, făcea o figură deosebită, ca una din puținele femei cu studii universitare în acea vreme în oraș, dar și femeie frumoasă și atrăgătoare, se strângea multă lume din intelectualitatea rămasă acasă, neluată la războiu, mulți medici purtând uniformă militară, servind însă numai în spitalele gălățene. În salon era cald, se bea ceaiul, chiar cu zahăr dat de cazaci, o sotnie⁵, încartiruiți vis-à-vis de noi, în grădina florăreselor Stamate. Florăresele erau foarte bucuroase de gunoiul de cal, îngrășământ pentru grădinăria lor, acum transformată în grădină de zarzavat, și de ofițerii cazacilor cu care trăgeau niște ghiulaiuri grozave aproape în fiecare noapte.

Altfel, de mâncare era greu de găsit. Ceea ce se aducea era pentru armată în primul rând, și mai ales pentru armata rusească. Noaptea puteau veni convoaie întregi de căruțe dinspre Reni, pe Calea Prutului. Pentru populația românească exista numai zarzavatul cultivat în grădinile proprii și ce se mai putea căpăta de la ruși. În general, cum am mai spus, zahăr și pesmeți. La noi, în bucătăria din spatele casei, erau încartiruiți vreo zece ruși. Ruși, nu cazaci. Trăiau într'o mizerie neagră, cazacii erau mult mai dichisiți și incomparabil mai curați. Rușii noștri se culcau pe jos, peste noroiul adus de cizmele lor de afară și pe care nu-l curățau deloc. Poate și pentru că erau aproape veșnic beți.

⁴ **PILONÁ** vb. tr. a introduce piloni; a îndesa o umplutură de pământ; din fr. *pilonner*; aici, sens figurativ

⁵ **SÓTNIE**, *sotnii*, s. f. = veche unitate de cavalerie căzăcească compusă din o sută de oameni; din rus. *sotnea*

Unul dintre ei, pentru o jumătate de litru de spirt denaturat a vrut să-i dea bunică-mii un tun. Bunica mea vorbea foarte bine rusește, așa că se putea înțelege cu ei. La refuzul ei pentru schimbul cu un tun, rusul, după un ceas, i-a adus un stâlp de telegraf. Bunică-mea a fost foarte bucuroasă de schimb. Nu știu de unde l-o fi luat; îmi amintesc cum îl târa pe pământ, înhămat cu o sfoară grea, exact cum se vede în tabloul lui Ilia Repin, intitulat Burlachi, adică cei care trag la edec. Rusu a filtrat spirtul printr'un strat de pământ, l-a băut fericit, s'a culcat și a dormit douăsprezece ore, apoi s'a sculat și, foarte conștiincios, i-a tăiat și spart bunică-mii stâlpul, făcându-l lemne bune de foc. Nefericit a fost numai când a aflat ca bunică mea nu mai are nici un pic de spirt.

În salonul bine încălzit, băiatul povestea lumii adunate la ceaiu cum stau soldații în tranșee, cum se bat cu nemții pentru dreptatea noastră, pentru întregirea neamului. Lucruri auzite și învățate de la Nenea Iancu.

Când mai târziu, mult mai târziu, am povestit celor alor mei că-mi amintesc de nunta mătușă-mii Marta, aveam atunci doi ani și jumătate, din toate părțile mesei întinse, era o masă de Paște, s'au ridicat proteste și râsete de batjocură din partea celor mari, dar s'au transformat în mirare desigur zadarnic admirativă când le-am descris cu detalii cum a decurs nunta și cum a fost aranjat bufetul. O adevărată masă de nuntă era de neînchipuit în ianuarie 1918. Ceremonia religioasă s'a petrecut în biroul lui Nenea Milu, iar în odaia lui de dormit, pe o masă mare, întinsă, erau așezate farfuriile cu ce se putea înjgheba. Eu nu puteam ajunge decât la farfuriile de pe margine și atunci am cunoscut gustul bezelelor. Mi-au plăcut mult. Plecam printre picioarele celor mari, neobservat, mă strecuram pe ușa întredeschisă, întindeam mâna și apucam o beza pe care o mâncam tot neobservat, întors înapoi în cealaltă odaie unde se oficia nunta. A fost o mirare pentru toți când, nunta terminată, au găsit bezelele pe jumătate dispărute. Au fost bănuite slugile. Dar când s'o fi făcut, că fuseseră cu toții de față la cununie. Misterul a fost deslegat atunci târziu, când le-am povestit cele întâmplare la nunta Martei; eu nu fusesem poftit la bufet, ci în sufragerie și n'am știut de surpriza lor pentru împușinarea bezelelor.

Tot atunci, mult mai târziu, am aflat de botezul Martei. S'a petrecut înaintea nunții ei. Marta nu fusese botezată, ca toată lumea, de copil. Ghiță Codreanu era mason, avea idei înaintate și reușise la al zecelea copil născut de bunică-mea să-și impună voința să nu fie botezat.

- Să-și aleagă singur religia când o fi mai mare. Ce, adică Isus Cristos nu

s'a botezat la treizeci de ani?

Argumentul a fost major și a rămas așa pentru ea. Ceilalți doi copii ai bunicii, Gigi și Titi au fost botezați în regulă, cu toate că pe ascuns de bunică-meu, de către răzbunica și bunica mea, îngrozite de fără-de-legea lipsei botezului și amenințate și de popa Costin de la Vovidenie, cel care le spovedea, că le oprește de la împărțășanie, așa cum se întâmplase când cele două femei puseseră la cale să întrerupă sarcina bunică-mi, căzută grea cu mama mea, Lucica. Era a șaptea sarcină, îi era greu, era extenuată. S'a sfătuit cu soacră-sa, coana Safta, și ea i-a dat ideea să ridice mașina de gătit, ca să-și provoace avortul. Bunica a început o curățenie mare în bucătărie și a mutat cu această ocazie și o mașină de gătit. Cu toată greutatea ridicată, n'a pierdut sarcina și în noapte a visat pe Maica Domnului venită să-i ia copiii ei, ea omorâtoarea de copii. Îngrozită, a doua zi a povestit visul soacră-si și amândouă s'au dus imediat până'n ziuă să se spovedească la popa Costin. Popa, pe care l-am apucat și eu, purta coadă, după buna regulă a ortodoxiei orientale. Tot el a și înmormântat-o pe bunică-mea. Era atunci așa de bătrân, încât abea se mișca de ici colo, dar slujba înmormântării a făcut-o cu mare putere și a fost el primul care i-a sărutat mâna moartei după ce diaconul a cântat „Veniți cu toții să-i dați sărutul din urmă”. Popa Costin fusese elev al seminarului din Galați, unde-l avusese profesor de istorie pe tata mare, Ghiță Codreanu, și fusese ținut în gazdă chiar de bunică-mea. Biata femeie era constrânsă să facă și acest hamalâc, să țină copii de școală în gazdă, să poată să-și acopere cheltuielile casei. Bunicul meu, tata mare, poamă bună, chefangiu, muieratic și jucător de cărți, îi dăduse pe râpă în puțini ani după căsătorie zestrea bună cu care plecase de acasă. Ea, bunică-mea, fusese fată de negustor bogat, dar pricopseala ei, cum am spus, o mâncase bunicu, așa că viața ei s'a scurs mai mult înnevoită, muncă grea și economie pârilită și totuși niciodată n'am auzit-o decât de bine vorbind despre bărbat-su. Bietul Jorj! Așa că, dacă există rai, atunci cu siguranță ea se află acolo, iertată de încercarea de avort, după ce suferise șapte ani din lipsa împărțășaniei, canonul prescris de fostul ei copil în gazdă, căruia, acum preot fiind, îi săruta mâna cu respect. La aceeași osândă pentru îndemnul la avort fusese pusă și soacră-sa. Dar Marta rămăsese nebotezată și se și uitase vina. Ea, bineînțeles, nu știa și, urmând datina tuturor actelor creștinești ale celor două femei bătrâne, împreună cu ceilalți copii, habar n'avea de lipsa botezului ei. La căsătorie, popa i-a cerut certificatul de botez, atunci și-au adus aminte și bunica și răzbunica, mamânia și Bica, de nebotezul Martei. A fost botezată la biserica Sfântul Haralambie, băgată în cea

mai mare cristelniță a bisericii, ascunsă fiindu-i golicuina de femeie împlinită, de o umbrelă mare, cu mâna popii dinaintea umbrelei, pe după umbrelă, pe capul ei, popa așezat cu spatele, de față fiind cele două femei bătrâne, spășite de greșeala făcută și, cred eu, venite aici la botez să nu mai afle duhovnicul lor de treaba asta și să le dea iarăși un canon aspru cum le-a mai dat pe vremuri. Bietele femei cu frica lui Dumnezeu făceau păcate din cauza pahonțului⁶ de bunică-meu, amândouă neînțelegând atitudinea lui și aproape neștiutoare în ce ape se scaldă și cu ce unsori e uns. Am găsit odată, băietan fiind, umblând după nasturi într'o cutie cu mărunțișuri a bunicii, o insignă masonică. Era o panglică prinsă într'o copcă de metal, care printr'o agrafă se putea prinde de haină. Pe copcă era stilizată darea de mână cu degetul mare așezat într'un fel special - simbol masonic.

- Ce-i asta, mamânio?

- O decorație a lui taică-tu mare. Și-o prindea sub reverul hainei, vinerea seara când se ducea la Plol, la berărie.

- Păi dacă era o decorație, de ce o purta ascunsă?

- Ei, asta nu știi! A răspuns cu seninătate bunică-mea.

Nici eu n'am știut despre ce e vorba, atunci când eram în vârstă de jucat nasturi. Am știut-o mai târziu, când m'am apropiat de vârsta bărbăției.

Istoria vacii urcată'n vagon trebuie crezută. A fost văzută cu ochi de copil de patru ani, dar de copil cu memorie bună. Cu ținere de minte, cum s'ar spune mai sugestiv. S'a întâmplat cu puține luni înainte de moartea tatii, când ne-am mutat de la Barcea la Tecuci, în Martie 1919.

La Barcea

Tata, când a venit din războiu, n'a mai vrut să se întoarcă și să stea în București. S'a întors acasă, la Galați, încărcat de arme și bagaje, s'a dus la București și-apoi am plecat cu toții la Barcea, la țară. Era numit controlor al Băncii Populare din regiunea Dunărei de Jos și, cum avea de umblat prin mai multe județe din Moldova, și-a ales sediul central la Tecuci. Dar tata n'a vrut să locuiască în oraș. Alegerea unui loc fix pentru el era lipsit de importanță,

⁶ PAHÓNȚ, *pahonți*, s. m. (pop.) = aici, epitet depreciativ pentru un om grosolan, necioplit; din rus. *pehotineț* - „infanterist”

veșnic fiind pe drumuri, așa că s'a gândit că e bine pentru noi, copiii, să ne ție la țară. Barcea era un sat mare în apropierea Tecuciului. Avea o gară la câțiva kilometri de Tecuci. Tata își cumpăraseră un docar cu care mergea până la gară sau până la Tecuci, de acolo mai departe colinda satele cu daravelile băncilor. De tânăr, așa era moda timpului, tata intrase în cooperareție. Înainte de a se însura, fusese o vreme în Anglia, ca să se familiarizeze cu cooperativele, luase parte, la Edimburg, și la un congres al cooperareției. În sfârșit, omul era atașat de idee și de instituție și avea de crescut copii.

La Barcea stăteam în casa popii. Casa era, cum sunt toate casele țărănești din Țara Românească, așezată pe o rână, adică perpendicular pe șosea. Intrarea principală din șosea era străjuită de doi plopi bătrâni. Casa a rămas până de curând încă așa cum am lăsat-o în anii de după primul războiu.

Plopii casei popii din Barcea erau vestiți de mari și de frumoși în port. Cum treceai de ei, se deschidea o bătătură plină cu păsări, curtea de afară. Casa se ridica pe câteva trepte la stânga bătăturii curții de afară și dădea pe un pridvor înalt cu o balustradă făcută din bârne încrucișate. De pe acest pridvor, noi dădeam în apartamentul nostru de două camere spre șosea, iar familia popii în camerele de-a lungul pridvorului către curte. În fundul curții era un grajd de vite cu pod de fân. Acolo își ținea popa o vacă, acolo ne-am ținut-o și noi pe-a noastră. În fața grajdului m'a legat tata în locul vițelului Sâmbotin, într'o zi când l-am supărat. L-am supărat că m'am scăpat în pantaloni. În fundul curții se făcea o strâmtoare între grajd și casa întinsă cu pridvoare deschise și parmaclâc de bârne în cruce. Pe acolo se făcea drumul în vie. În spatele curții din față era o vie.

Via popii se întindea cât nu puteai sau cel puțin eu nu puteam cuprinde cu ochii și-avea aspect de pădure, așa cum îmi stătea mie în fața ochilor, de jos, de unde o priveam eu.

Tata a venit cu noi, la începutul verii lui 1918, în casa popii. Eu am păzit via să se coacă toată vara. În toamnă s'a copt. Avea struguri mari, galbeni, cu boabe rare pe ciorchine. Via popii era altoită. Am mâncat așa de mulți struguri într'o zi, că m'am scăpat în pantaloni până să ajung acasă. Am ajuns pășind rar și cu picioarele desfăcute. Mama m'a înșfăcat, m'a spălat și m'a bătut, m'a spus tatii și tata a dat drumul vițelului și m'a băgat în locul lui. Când a venit după un ceas să mă deslege din juvăț Titi, fratele mai mic al mamei, eu am refuzat demn grațierea nelegală:

- Tata m'a legat, tata să mă deslege!

Am stat așa, în arșița nămiezii, cu paie în față și n'am plecat de acolo

decât după ce a venit tata și m'a luat de mână.

În vremea aceea, la noi era bucluc mare, că aveam pe frate-meu, Horia, mic. Plângea cât îl ținea gura toată noaptea și ziua dormea chitic. Mama era tare obosită din cauza lui, așa că mă lăsa să-mi fac de cap cum știam, de unul singur. Drept care eu mă țineam de treburile mele prin curte. Acum, la cules, veniseră la popa care avea fete mari și băieți mari, flăcăi și fete mari de măritat, tot felul de flăcăi și fete din sat să-i ajute. Eu stăteam de coada lor cât era ziua de lungă.

Dăduse toamna bine, când a început culesul viei. Diminețile erau reci și frunzele ruginiseră de brumă. Ziua se ridica frumoasă și albastră cu frumusețea elementară a femeii rodite. Culegătorii intrau odată cu ea în vie. Strângeau în coșuri strugurii și-i duceau în curtea din față, să-i toarne într'o căruță. Sub ea era un ciubăr mare, mare cât căruța. Doi flăcăi își spălau picioarele, se urcau în căruță și începeau să sară în ritmul unei melodii care și-o cântau ei înșiși. Popa nu muncea, numai supraveghea. Din când în când, venea câte un țigan cu vioara și le cânta băieților. Popa îl cinstea și el pleca grăbit cu vioara la subțioară către un alt cules. Zeama curgea aurie și turbure de sub picioarele celor doi băieți împreună cu sudoarea lor sărată. Căscam toată ziua gura la ei, după ce de dimineață mâncasem pe săturate struguri. Băieții se schimbau, nu se putea să sară toată ziua în sus, hopa, hopa, călcând strugurii. Eu nu mă mișcăm din fața lor. Mi se părea extraordinar ceea ce vedeam. Nu-mi aduc aminte să fi știut ce înseamnă vinul înainte de a vedea cum se face. Mă miram mai ales când vedeam cu ce plăcere bea popa din zeama care ieșea de sub picioarele flăcăilor dansând. Ba, beau și ceilalți. A băut și mama, numai tata n'a băut. S'a schimonosit a greață, a dat din umeri și-a trecut pe lângă ciubărul plin fără să se oprească. Ceilalți toți din curte veneau și luau cu ulcica.

În spatele meu se băteau cap în cap doi berbeci. Erau berbecii noștri. Nu știu de ce tata ținea doi; ei se băteau ca proștii de câte ori se nimereau singuri în curte, față în față. Auzeam cum trosnesc frunțile în lovitura seacă. Popa i-a propus tatii să-i vândă un berbec; l-a tăiat și l-a gătit pentru culegători. Berbecul era mare și voinic, din ce a mai rămas a făcut și ceva pastramă. Celălalt a rămas singur. Eu stăteam cu spatele la el, căscând gura la băieții care-și cântau și dansau peste strugurii din căruță. Cerul era înalt și senin și vremea caldă la soare și rece la umbră. Am auzit galopul berbecului în spatele meu, dar nu mi-am dat seama că mă atacă decât din privirea năcă de spaimă a băieților care storceau strugurii cu picioarele. Ei au stat din dans, eu n'am

avut timpul să înțeleg decât că berbecule vine împotriva mea și apoi am auzit sgomotul loviturii seci a frunții berbecului. N'am simțit lovitura.

M'am trezit în brațele tatii. Era o vreme de ridicare a negurilor nopții. Tata mâna calul de la docar și mă ținea oblojit în brațe. L-am simțit că-i era frică. Nopții îi era greu să plece, zilei să vie. Cerul părea să aibă nori, dar nu era decât incertitudinea sfârșitului nopții, începutului dimineții. Din brațele tatii priveam drept în sus cerul cenușiu. Îmi făcea plăcere să urmăresc negurile repezi fugind parcă speriate de lumină. Certitudinea luminii de zi s'a hotărât brusc într'un moment simțit și de cer și de noi, oamenii, și de calul care ne trăgea. Docarul n'a simțit schimbarea, el mergea scârțâind în urma calului mânat de tata.

Eram într'o piață cu un turn în mijloc. Împrejur, oamenii cu zarzavaturi de toamnă ieșeau de sub sacii sub care își făcuseră somnul nopții. Aurora cu „degete de lut”, deschidea o nouă zi a lui Dumnezeu în calea oamenilor orbiți de revărsatul soarelui. M'am simțit, pentru prima oară în viața mea, bolnav. Mi-a fost greu în șale și în spate. Am închis ochii și-am oftat. L-am simțit pe tata cum tremură de frică. Tata, „eroul războiului nostru”. N'am înțeles de ce-i e frică, chiar mi-a părut rău că-l scutură frica tocmai pe el, „eroul războiului nostru”. Probabil că am adormit apoi sau n'am mai știut de mine, pentru că nu-mi amintesc când m'a căutat doctorul. M'am trezit târziu, din nou în brațele tatii. Soarele cald al toamnei se grăbise înălțându-se puțin pe cer și lovind pomii în piept, nu în coamă. Se făcuse amiază. Calul nemâncat zorea spre adăpostul parfumat de fânul podului și de belșugul ieslei. Tata-l strunea de frică să nu mă doară locul lovit de berbec. Soarele cald, ochii negri, speriați, ai tatii și iubirea cu care mă priveau m'au adormit din nou. Mirosul iute al calului înfierbântat îmi făcea somnul neliniștit. Am visat că zbor tras de un cal înaripat, spre cer. M'am trezit tresărind de spaima călătoriei aeriene.

Docarul s'a oprit în fața căruței cu struguri din mijlocul curții din față. Berbecul a răsărit de după un smoc de dracilă întomnită și s'a uitat prost la mine. L-a cunoscut pe tata și a venit blând spre el. Tata s'a dat binișor jos din docar, cu mine în brațe, și l-a lovit cu ciudă pe berbec în burtă. El a coborât coarnele jos. Eu m'am trezit de-a binelea și am strigat ușor de durere. Preoteasa i-a spus mamei, care ieșise cu Horia în brațe:

- E speriat băiatul, să chemăm doftoreasa să-l afume și să-l descânte.

Tata, când a văzut berbecule cu coarnele în jos, i-a mai dat una cu piciorul în bot. Berbecul s-a dat înapoi speriat și nedumerit. Tata i-a strigat popii:

- Părinte, îl tai, vrei să-l cumperi?

Eu am zâmbit sufletului meu de fericirea de a-l vedea pe tatăl meu că nu-i e frică de nimeni și popa, de fericirea chilipirului căzut din cer. Așezat în patul părinților mei, l-am văzut pe tata mâncând repede și necăjit. Mie nu-mi era foame de loc. A doua zi a venit vrăjitoarea. Mama mă ținea în brațe și ea mă afuma cu păr de urs pe tăciuni aprinși pe un fâraș. Fumul mi-a aburit șezutul. Simțeam că mă fac bine. Am mâncat și eu la prânz cu mama și cu tata. Tata era nespus de fericit. După amiază am stat și eu să văd cum popa, cu antereul sumes și cu mânecile suflecate, spinteca berbecul și-l punea într'o puțină cu sare. Tata îl tăia de ieri și-l spânzurase de grinzile ceardacului la svântat, în aerul rece al nopții senine de toamnă.

Aventurile mele au continuat în același ritm al toamnei Moldovei de Jos. Soarele se urca puțin pe cer. Toate lucrurile de pe pământ sunt lovite așa de direct de lumina lui, încât par foarte strălucitoare. Căldura zilei este aprinsă și scurtă, țâșnind între frigul dimineților aurii și al înserărilor violete. Sgomotele devin mai puțin sonore, mai scurte și mai mate decât primăvara. Scurgerea timpului capătă voluptăți necunoscute în timpul celălalt al anului și contururile depărtărilor, ale dealurilor, luncilor și câmpiilor ondulate se șterg într' o armonie de culori arămii, roșii, gri și violet. Tatăl meu a pictat adeseori aceste acorduri de culori și de contururi pătrunzându-se unele pe altele ca sonoritățile unei orgi.

În după amiaza aceea a pictat depărtările Moldovei de Jos, încântat de fericirea de a-și vedea băiatul cel mare din nou alergând prin curte, îmbătat de mirosul strugurilor și al mustului, al fânului și animalelor din grajd.

Nunta

După ce a făcut popa vin, adică l-a strâns în butoaie și l-a scurs, l-a întrebat pe tata dacă nu vrea să fie naș fie-si. Popa, tot șmecher. De abia după aceea am știut de ce: dădea fie-si zestre mare, două care cu lăzi și cu lucruri și bani mulți, de aur. Își dădea fata după un băiat din alt sat, și satului îi părea rău de avere. Popa s'a gândit că nu e altul să scoată averea din sat decât tata. Nunta s'a făcut duminică seara, la începutul lui noembrie, până a nu cădea postul Crăciunului. Plouase și pământul nu se zbicise. Asupra satului fugeau nori groși, rotunzi și netezi. De dimineață au venit băieți și-au pus brad în

poartă. Au luat rachiu de la popa și-au plecat călări să vestească lumii în sat, lucru care cu toții îl știau, că se mărită fata popii și să vină la biserică după amiază și apoi la popa acasă, că le dă de mâncare și de băut și că sunt două tarafuri de țigani care cântă mereu, toată noaptea.

Pe mireasă a gătit-o mama și ea a plâns la mă-sa în prag, de eu am crezut că-i pare rău. Când i-a pus beteala aurie în frunte, i-au cântat lăutarii și a venit și mirele cu o seamă de flăcăi de la el din sat, toți călări, toți frumoși și îmbrăcați numai în alb și cu căciuli negre și cu cisme negre și și-au legat caii în curtea popii și le-au dat de mâncare din fânul și orzul popii. Dar flăcăii nu erau veseli, erau îngrijați. Prin sat umbra vorba că la noapte o să fie greu, că o să iasă cu omor de om și că de aceea a venit mirele cu flăcăi călări, să poată să-și scoată mireasa.

Tata habar n'avea, se râdea singur și-și potrivea mustața. Eu nu mă săturam să mă uit la el, de frumos și de drag ce-mi era. S'a îmbrăcat elegant, cu cămașă albă cu guler și manșetele tari. Avea butoni de aur cu peruzele și cravată albă la gât. Avea haină neagră, pantaloni dungați și ghete de lac cu bizeț⁷.

- Lucico, ești gata? Nu? Atunci am să desenez.

Tata și-a pus paltonul pe umeri, a ieșit în pridvor cu blocul de hârtie, pensula și culorile în mână. S'a așezat într'un scaun și am văzut în ochii lui cum nu mai vede altceva decât ceea ce voia să treacă pe hârtie. În spatele său, fără însă a-l tulbura, a început în toată casa o îmbulzeală și-o forfoteală grozavă. Femeile se găteau, copiii încurcau lucrurile. Se dădea ceva de mâncare și de băut flăcăilor mirelui. Fete din Barcea se îmbrânceau la aranjatul lucrurilor miresei. Flăcăii străini au ajutat la urcatul zestrei fetei popii în căruță. Erau două căruțe cu oiștea'n pământ în mijlocul curții din față. S'au umplut repede cu lăzi și cu covoare puse între ele. Lăzile erau pictate cu culori asemănătoare celor de pe covoare.

Popa a chemat acasă la el alt popă de la biserică, să spovedească și să împărtășească pe mire și pe mireasă. Timpul a trecut repede. Tata picta mereu fără să se clinească. Vremea s'a sbicit, norii s'au subțiat puțin, cocoșul a cântat în gard, venea seara. Tata s'a sculat și a strigat popii:

- Părinte, să mergem. Eu înham calul la docar.

Iar a început foiala în casă. Tata m'a luat pe mine între picioarele lui și pe mama gătită în dreapta lui și am plecat la biserică. Am ajuns pe lumină. Am

⁷ **BIZÉȚ**, -e, s. n. Garnitură ornamentală de piele la încălțăminte; din germ. *Besatz*

putut vedea bine în sat. În fiecare curte se pregăteau cai de înșeuat. Femeile și copiii stăteau la garduri și se uitau la noi zâmbind într'un fel deosebit, așa că mi-am dat și eu seama. Mama era îngrijorată:

- Măi, Victore, aice în sat se petrece ceva, parcă nu mi se pare a bine.
- Se pregătesc să ne atace la noapte, când o să plece mireasa.
- O să fie primejdie, mai bine să nu mergem.
- Se poate așa ceva? Ți-e frică cu mine?

Mama a tăcut, învinsă de vocea sigură și veselă a tatii. În biserică era lume multă. Au venit și mireasa și mirele. S'au așezat frumos la mijloc, între tata și mama.

Eu stăteam de mână cu popa, mai la o parte, în strana din dreapta. Nu vedeam preoteasa, ascunsă mie de lume, în strana stângă. Trei preoți făceau slujba. Mireasa zâmbea încurcată, mirele era fericit, dar se uita împrejur cu teamă, mama înaltă și palidă, o vedeam frumoasă, era vădit cu gândul în altă parte. Din când în când arunca ochii spre mine și-mi zâmbea. Tata era cel mai frumos dintre toți, înalt, drept, suplu. Ca un zeu. Eram fericit că-i sunt fecior. Avea capul aplecat pe-o parte și buzele se arcuiiau zâmbitoare sub mustața castanie. Ochii mici râdeau și ei. Mirilor le-au pus cununele pe cap. Semnul dreptății puterii lor asupra nevoițelor lutului omenesc.

Preoții, cu tata, mirele, mireasa și cu mama, au început să se învârtească în jurul mesei cu Evangheliile. Era un fel de dans natural în ritmul cântării târăgănite:

- I-i-i-sa-i-i-a d-ă-ă-nțu-e-e-e-ește.

S'au oprit o clipă cu spatele la altar, cu fața la lume. Am văzut cum ochii tatii nu mai sunt veseli. Dimpotrivă, a trecut ca o pânză de oțel prin ei, s'au făcut mai mici și mai strălucitori. Mie mi-a fost frică. Am văzut în ochii verzi ai mamei aceeași frică. Asta a fost o clipă. Dansul s'a întins înainte: păseau ușor cu toții, cu mâinile ridicate puțin în spre coate și prinse cu vârfurile degetelor. În fața altarului s'au oprit din nou. Tata era iar vesel, chiar mai vesel ca înainte. Nunta s'a terminat. Am pornit înapoi cu tata în frunte, cu mireasa în docar în locul mamei, dar eu tot între picioarele lui. Pe drum, mireasa a îndrăsnit către tata:

- Nănașule, în sat sunt svonuri rele!
- Ce spui? a glumit tata.
- Uite, spun fetele că vor să ne oprească, să nu ieșim.
- Zău? a râs tata.
- Zău nașule, așa se spune și mie mi-e frică, îngână iar mireasa.

- Lasă, fină, nu-ți fie frică, că doar n'or fi draci și noi morți, să ne ia în furci, să ne ducă unde-or vrea ei.

- Dacă zici matale, așa să fie.

- Mie nu mi-e frică, sării și eu dintre picioarele tatii.

Tata m'a sărutat:

- Bravo mă, voinicule, mergem la războiu?

- Mergem!

L-am simțit pe tata fericit că are un sprijin.

Acasă ne-a primit lumea cu pâine și sare. Tata a mâncat întâiu, apoi mama, mi-a dat și mie. Să fi fost ora șase după masă. A început masa.

Popa a tăiat vițeii cei grași și a scos vinul cel bun. În toate odăile s'a strâns lume; afară au rămas cei tineri, dansând.

Ne-au dat apoi să mâncăm păsări. După felul ăsta, tata nu s'a simțit bine, n'a mai râs. L-am auzit supărat pe mama:

- De ce mi-ai dat să mănânc rață? .

- Da tu de ce ai mâncat?

- N'am băgat de seamă!

Tata nu putea să mănânce rață; i se făcuse rău, i se aplecase. Eu mă țineam după el. Tata s'a lăsat în pat. M'am urcat și eu după el. Am adormit și nu știu ce s'a mai întâmplat. M'am trezit într'o zarvă.

Cântau țigani, plângeau fetele și femeile, bărbații vorbeau tare. Zarvă mare. Și mama îl ruga pe tata să nu plece.

- Ba îl iau cu mine și pe Ginu, râdea tata. Mergi mă, la luptă?

- Merg, am scâncit dintre perne.

Tata m'a săltat și mi-a pus ghetete, m'a îmbrăcat și mi-a pus căciulă în cap. Mama n'a mai zis nimic, doar l-a luat pe Horia în brațe.

Afară era noapte neagră și frig.

- Ce ai mă, ți-e frică sau frig? râdea tata.

- Mi-e frig! am răspuns convins eu.

- Lasă, că te încălzești.

- Nașule Victor, își frângea mâinile popa, nu plecați acum, așteptați zorile.

- De ce părinte, râdea într'una tata, ce, ți-e frică să nu ne mănânce lupii?

Ducem mireasa în casa ei. Eu o duc, să-mi fac datoria de naș. Tata iar râdea, îi trecuse aplecatul de rață.

- Vai de mine, cucoane Victore, dacă știam eu istoria asta, mă lăsam păgubaș, se văicărea popa.

- Mireasa sus, lângă mine! a poruncit tata cu vocea de trompetă, anunțând începutul bătăliei.

Docarul s'a smucit ușor din cleiul noroiului. În urma noastră s'au înșirat cele două căruțe cu zestre și, călări, flăcăii cu mirele.

Eu stăteam între picioarele tatii. Tata stătea acum pe partea dreaptă, sus, pe docar. Am cotit la stânga, pe șosea. În noapte m'am deprins cu întunericul. Vedeam pe o parte și alta casele satului. Mergeam prin sat. Tata tăcea, tăceau cu toții. Se auzea țăcănitul cailor și huruitul căruțelor. Am trecut de ultima casă și-am dat în șoseaua către Tudor Vladimirescu, care duce spre Galați. Șoseaua e mărginită de un șir de plopi mari, impunători. În noapte păreau mai mari, niște uriași. Vântul ne-a bătut în față. M'am strâns în brațele tatii. Tata m'a ridicat în sus și m'a așezat în brațele miresei. De acolo îl vedeam mai bine. Îi străluceau ochii ca unei pisici. Nu mai râdea. Gura lui, frumos arcuită, era puțin deschisă. I se vedeau dinții albi. Avea pe cap pălărie moale, era puțin lăsată pe ceafă. Fruntea era goală. Din brațele fetei mă uitam cu admirație la omul care-mi era tată. Din toată ființa vorbea curajul, energia și îndrăsneala eroului.

Din dreapta și stânga drumului am văzut niște lumini ca niște scânteii care se aprind și se sting repede. Apoi am auzit pocnind împușcături și au sburat deasupra noastră gloanțe cu sgomot șuierător, ca liliicii. Mireasa m'a strâns în brațe și s'a făcut mică. Tata mâna calul tot ca înaintea, în trap mic.

- Pe ei, mă! Oprește-i, mă!

Au sărit din toate părțile oameni călări. Au sărit la calul docarului nostru și l-au oprit. L-am văzut pe tata care sări în picioare și strigă:

- Mă! Lăsați drumul liber c'o să fie rău de voi!

Unul dintre cei călări s'a repezit spre tata cu mâna ridicată în sus, probabil să-l lovească cu patul armei. Da' când a ajuns lângă docar, tata l-a lovit fulgerător cu pumnul în piept înainte ca acela să scoboare brațul. Tata avea în mână un revolver de rachetă.

Omul s'a prăbușit fără să geamă măcar.

- Luați-i calul, a poruncit scurt tata. Vocea-i era sonoră și șuierătoare, ca gloanțele de adineaori.

A ridicat în sus pistolul și-a tras și a răsărit din el un fel de stea luminoasă, luminând tot drumul. Erau vreo douăzeci de oameni călări și vreo câțiva pe jos. O adevărată armată mi s'a părut mie, înfricoșat în brațele miresei. I-am văzut foarte bine. Tata a întins biciul și l-a plesnit peste ochi pe cel care ținea calul nostru. Când omul s'a ferit cu mâna la ochi, tata a dat bici calului și a strigat:

- Haideți măi, pe ei!

Totul s'a petrecut cu viteză de fulger. În goana cu care ne-am repezit în ei, docarul a trecut pe lângă unul pe care tata l-a dărămat cu coada pistolului. L-am auzit cum cade.

- Luați-i calul!

Am trecut pe lângă ei încă în lumina rachetei. I-am văzut cum se fereau din cale. În câteva momente steaua a căzut jos și s'a făcut întuneric.

Revenindu-și din stupoare, călăreții au început să gonească după noi. Se auzea foarte bine cum bat în cai și ne înjură. Tata a oprit docarul, l-a urcat pe mire lângă mireasă și le-a poruncit să meargă în trap mic. A încălecat pe unul din caii luați de la urmăritori și s'a întors. După el s'au luat ceilalți flăcăi ai mirelui. Tata s'a oprit în mijlocul drumului. A tras încă o dată cu pistolul o rachetă. Căruțele s'au oprit și am privit ce se întâmplă. În lumina rachetei am văzut cum l-a apucat pe primul de piept și l-a ridicat din șea în sus ca pe o jucărie și l-a svârlit jos, în drum. Ceilalți s'au oprit gâfâind. Și-au dat seama că au de-a face cu un om extraordinar.

- Ce aveți mă cu noi, hoților? Dacă nu vă întoarceți, vă omor pe toți. Am tras până acum în sus, acum trag în voi.

Steaua rachetei cădea în jos. Urmăritorii noștri pierdură curajul. S'au întors înapoi, unul câte unul și și-au luat drumul către sat.

Noi ne-am văzut liniștiți de drum. Când am ajuns în satul vecin, ne-au primit la casa mirelui, ta-su și mă-sa, cu pâine și cu sare. Popa a sărit din căruța din spate, a binecuvântat și-a dat tatii să guste întâi. Tata era cu capul gol. Îi sburase pălăria vântul sau un glonte.

Cântau cocoșii, de ziuă. Începeau să se spargă zorile galbene de Noembrie. Fruntea înaltă a tatii era tăiată de o dungă adâncă și ochii erau de culoarea cenușie a oțelului. Avea mustața sbârlită și mâna dreaptă plină de sânge. Se sdrelise când dăduse cu coada revolverului în cei ce ne urmăriseră. Voiau să ne țină, să ne dea rachiul. Da' tata nu bea și se apăra:

- Am pe fecioru-meu cu mine.

Ne-am urcat din nou în docar, împreună cu popa.

- Părinte, să mâni dumneata cailor, mi-e frig la mâini.

Am plecat în aburul de după ploaie al dimineții, care năvălea din spatele nostru și fugea înaintea noastră. Tata m'a luat în brațe. În amorțeala somnului care mă cuprindea, am auzit pe popa zicând:

- Nu știu cum să-ți mulțumesc, coane Victore, dar să-ți spun drept, n'ași fi crezut vreodată că stau lângă așa om.

Somnul mă cuprindea, cu mulțumirea că sunt feciorul aceluia om.

Moartea tatei

Când ne-am mutat la Tecuci, ne-am luat și vaca și vițelul. Joiana și Sâmbotin. Spun drept, nu știu și nu înțeleg de ce de la Barcea duceam vaca la Tecuci. Ar fi putut merge și pe jos, mână de un om. Sau poate tata o vânduse undeva mai departe... sau, în sfârșit, bizareriile tatii... sau poate socoteli de ale lui, pe care eu atunci, un băiat de patru ani, nu le puteam înțelege. Treaba încheiată era că trebuia urcată vaca în vagon și ea nu voia de loc să se suie pe podețul care o ducea la ușa lui. Se foiau mai mulți oameni împrejurul ei, printre care și Titi, fratele mamei. Titi era un flăcău de nouăsprezece ani, iubit mult și de mama și de tata. Trecuse bacalaureatul sau tocmai îl pregătea; prea la îndemână cu cartea nu prea era el, nu pentru că nu-l ajuta mintea, ci pentru că plăcerile lui cele mai mari erau cheful și jocul de cărți sau dacă nu cărțile, tablele. Moștenire de la taică-său, tata mare. Se aciuase pe la noi, fiind mai liber să-și facă de cap, ferit fiind de ochii lui frate-său mai mare, Nea Milu, mult mai aspru și mai neîngăduitor ca părinții mei cu el.

Titi se desprinsese de ceata oamenilor care se căsneau să urce vaca în vagon și-l căuta pe tata, care cu mine de mână umbla cu hârtiile transportului pe la impiegații gării.

- Victore, vaca nu vrea de loc să se urce în vagon!

- Cum asta mă, cum asta! Se repezi tata furios, cu mustața sbârlită deja de lentoarea și indiferența funcționarilor gării.

- Cum nu vrea mă, să se suie? Și dacă nu vrea ea, suiți-o voi, că sunteți o droaie.

- Victore, am încercat și asta, și n'am izbutit.

Tata trânti hârtiile pe biroul celui care trebuia să rezolve înscrierea vagonului.

- Fă dumneata înregistrarea și vin și eu mai târziu s'o iau.

Plecă iute, ținându-mă de mână, mă trăgea după el, eu mai mult sburând prin aer. Ajuns la vagon, se înfurie și mai tare. Vaca stătea în fața podețului înclinat și aștepta la fel ca și cei trei, patru oameni care făceau încărcarea. Ce-or fi așteptat? Să se întoarcă Titi cu o soluție de la tata? Învârtiseră țigări și, stând pe vine, fumau, adăstând. Tata s'a înfuriat mai ales când i-a văzut cu țigările aprinse. Nu suferea tutunul. Ei au înțeles și, într'un fel, chiar speriați de mutra întărită a tatii, s'au ridicat și-au asvârlit țigările și au început să se

tânguie.

- Cucoane, vaca matală nu se îndeamnă să urce în vagon!

Vaca se uita la tata cu gingășie și cu dragoste, pentru că îl cunoștea.

- Și voi, voi, se bâlbâia el de furie, revoltat de tembelismul moldovenesc în faptă ca și în tărăgâneala vorbei, voi stați lângă ea și trageți tutun.

- Păi ce să facem cucoane, spune și matală.

- Să urcați vaca pe podeț, că de acolo merge ea singură.

- Păi cum, cucoane, că nu vezi matală că nu se îndeamnă să puie piciorul pe podeț? Nu cunoaște locul și se teme.

- Uite! Și atunci s'a întâmplat lucrul de mirare, tata s'a băgat sub burta vacii, s'a proptit odată în picioare, împingând-o cu mâinile rășchirate în uger și în piept și cu o mișcare scurtă a așezat-o pe podeț. Vaca, dacă s'a văzut pe scândura tare a planului înclinat, s'a simțit în siguranță și a plecat în sus spre gura vagonului unde o aștepta Sâmbotin, de mult urcat cu brațele.

- Iacă ce trebuia să faceți! Oamenii erau cu gura căscată.

- Ptiu, bate-m'ar cucu, așa comedie n'am mai văzut!

Titi era și el înmărmurit.

- Victore, nu mi-am închipuit niciodată câtă putere ai!

- Am mă, dar acum nu e vorba de asta, e vorba că mă duc la șeful gării și tu să termini aici treaba.

A plecat din nou cu mine de mână. Când ne-am întors, alt bucluc. Pe Titi îi surprinsese un vagon ce aluneca pe șine singur, desprins de locomotivă, cum se face manevra pentru aranjarea unui tren. Vagonul venea în spre cel cu vaca și cel cu lucrurile noastre. Venea încet, așa că nu l-a auzit. Când au strigat oamenii: ferește conașule, el s'a întors, dar era prea târziu și a fost lovit de tamponul vagonului drept în nas. Putuse totuși să sară de-o parte, ca să nu fie dat la pământ sau strivit de cele două tampoane. Strivit îi era nasul. Când ne-am întors noi, bietul Titi abea se mai ținea pe picioare, îi gâlgâia sângele din nas, scuipa sânge, era galben ca lămâia la față, cămașa și haina îi erau pline de sânge. Atunci s'a speriat tata. L-a luat ca pe un copil în brațe, l-a urcat în docar, l-a așezat culcat pe pernele din spate, cu picioarele atârând în afară și cu mine în față, lângă el, a gonit la spital. Acolo, doctorul i-a cusut nasul și i-a pus un bandaj mare, lăsându-i numai ochii și gura libere. Arăta așa, că s'a speriat mama când am ajuns acasă. Era ca un strigoi. Până la urmă, ne-am învățat toți cu el, așa bandajat, era chiar amuzant, se făceau glume pe socoteala lui... dar bietul Titi a rămas toată viața cu nasul borcânat și toflogit și cu urmele cusăturilor de dedesubtul lui cu buza de sus. Ca un boxer de meserie.

La Tecuci stăteam într'o casă de țară aproape, așezată pe-o rână față de stradă; două odăi despărțite de un antreu în care se deschidea ușa de la intrare. N'am stat mult aci și ne-am mutat în altă casă, mai acătării. Dar până să ne mutăm, am fost toți bolnavi de râie. Ce istorie a mai fost și cu asta! O adusese tata din peregrinările lui prin sate la controlul Băncilor Populare. Doctorul ne dase pentru noi, copiii, și pentru mama o unsoare, iar pentru cei doi bărbați o soluție, îi zice Vleminsky (probabil un doctor rus, că și boala e mult răspândită printre ruși). Făceam întâiu baie și apoi ne ungeam cu alifie și ne culcam. Așa era cu alifia, cu soluția lui Vleminsky era rău de tot, ustura pielea îngrozitor. De aceea ne-am despărțit, mama cu noi, doi băieți, stăteam în camera din spre curte și cei doi bărbați în camera din spre stradă. După ce se îmbăiau și ei, goi, fiecare cu o sticlă de Vleminsky în mână, alergau unul după altul și se stropeau. Îi auzeam cum țopăie prin odaie și cum se vaită de arsura doctoriei. Boala vindecată, iar ne-am mutat. Ne-am mutat în casa în care a murit tata.

De Sfânta Mărie Mică, cum se spune zilei de naștere a Maicii Domnului. Mama cu noi, băieții, era la Galați în strada Frumoasă numărul 32, acolo unde am apucat familia toată strânsă înainte de a pleca unul și celălalt, așa cum se risipesc obișnuit copiii unei familii mari. Se mutaseră acolo după moartea bunicului. Mama, care se măritase de Boboteaza anului 1913, înainte de moartea lui tata mare, care s'a întâmplat în Noembrie 1914, venise înapoi la Galați cu ultimul tren plecat din București spre Moldova în anul 1916, după intrarea României în războiu. Săraca mama, însărcinată în șase luni cu Horia și cu mine de un an și opt luni de mână, s'a bătut să poată apuca întâiu un loc pe o scară de vagon, apoi de milă, văzând-o însărcinată și cu un copil mic, în frigul sfârșitului de Noembrie, a căpătat un loc undeva pe un culoar și în sfârșit, tot de milă, într'un compartiment. Marta venise înainte de începutul războiului, în August 1916, fiind în vacanța de vară a Conservatorului. Măritându-se în iarna teribilă din 1917-1918, nu mai era acasă. Cu venirea tatii din războiu, plecase și mama, la Barcea întâiu și apoi la Tecuci, dar, cum era aproape de Galați, venea adesea la maică-sa și bunică-sa, mai ales atunci când tata colinda cu săptămânile regiunea Dunărei de Jos, cu treburile lui de controlor la Băncile Populare.

Tata era feciorul al doilea al lui Ion Mușețeanu. Primul, mai mare decât tata cu doi ani, îl chema Mircea. Ultima era Lila, cu doi ani mai tânără decât tata. Ion Mușețeanu era feciorul lui Stan Mușat, de meserie abagiu. Stan Mușat venea dintr'un sat din Vlașca. Probabil se pricopsise acolo cu meseria lui de

bătut abaua. Taică-său scoborâse în vale din muscelele carpatine ale Argeşului. Se trăgea dintr'un sat de moşneni din Depresiunea Subcarpatică Muşeţeşti, la cam douăzeci de kilometri la miazănoapte de Piteşti, aşezat pe râul Vâlsan. Dacă tai dealul de-a dreptul spre apus, ajungi la Curtea de Argeş. Sat frumos, întins de-a lungul râului, de-o parte şi de alta numai livezi şi fâneţe şi'n vârfurile muscelilor, păduri. Loc puţin pentru oameni trăind în devălmăşie. Era obiceiul, când se prea înmulţeau, ca oamenii să plece, să meargă în jos la cojani, în câmpie, unde era pricopseală şi loc de-ajuns. Coborau pe Argeş în jos, ca'n balada lui Negru Vodă, şi acolo, la câmpuri, ori căutau loc într'o Slobozie şi deveneau muncitori agricoli pe moşie ciocoiască, ori se pricopseau dacă erau meseriaşi. Se vede că aşa s'a întâmplat şi cu tatăl lui Stan Muşat. Îl chema Albu. Atât ştiu, nu mai mult. N'a mai rămas urmă în tradiţia orală a neamului tatii. Probabil, tot abagiu a fost. Asta s'a întâmplat către sfârşitul secolului al optsprezecelea. Feciorul său, pe lângă bătutul abalei o şi vopsea şi se pricopsise atât cât să vină în Bucureşti. Băieţii, unul Ion, celălalt nu ştiu cum îl chema, nu ştiu de ce simt că l-ar fi chemat Alexandru, la şcoală au fost porecliţi de profesori, unul Muşeţeanu, celălalt Stănescu. Ion, prin 1848, a învăţat în şcoala primară a Bărăţiei. De bună seamă, taică-său, Stan Muşat, avea destul ca să-şi ţie băiatul la şcoala Bărăţiei. Se poate că şi celălalt băiat, Stănescu, tot la aceeaşi şcoală să fi fost dat la învăţătură. Nu ştiu însă nimic precis, presupun numai. De ştiut, cu toată precizia am ştiut că Ion Muşeţeanu n'a ajuns decât un copist la primăria din Bucureşti, pe când fratele său, Stănescu, a ajuns bancher, om cu vază în târg. Ion Muşeţeanu nu numai că nu s'a îmbogăţit, dar a înfundat şi puşcăria şi încă pe de geaba. Acolo, la primărie, un pezevenchi a făcut niscai matrapazlăcuri cu banii publici şi a aranjat treaba, şmecherul, în aşa fel, că pentru el a intrat la puşcărie bunică-meu. Există în familia noastră o fotografie a lui. Se vede un om în toată vârsta, să zicem de cincizeci de ani, smead, cu păr puţin, fără să aibă chiar chelie, cu ochii mici, parcă tăiaţi, privind într'o parte. Dă impresia unui om care nu are contact cu lumea în care trăieşte, de mare modestie, un suflet curat, apăsător tot atât de nefericiri din afară, cât şi de nefericiri interioare. Când mă uit la el îmi vine în minte frate-meu, Horia. O inteligenţă mult superioară bunicului său, dar ca şi el, lipsit de noroc, să zicem. Noroc a avut frate-său Stănescu, care a ştiut să-şi facă un loc şi o situaţie bună în societatea bucureşteană a vremii. Cred că tot frate-său l-a scos de la puşcărie, făcând revizuirea procesului în care s'a demonstrat nevinovăţia sa. Se pare că în locul său a intrat pezevenchiul, făptaşul. El, Ion Muşeţeanu, şi-a reluat, reabilitat, locul de slujbaş la primăria Bucureştiului, de unde a ieşit şi

pensionar. Pensionar cu copiii mici. A fost întâiu însurat cu o învățătoare de școală primară, care era bețivă. De beție a și murit. N'a avut copii cu ea. Vădov în apropiere de cincizeci de ani, dacă nu și trecut de ei, s'a însurat cu o fată tânără, nu mult trecut de douăzeci de ani. Mare diferență de vârstă. Era fata unui negustor de pește din Pitești, o chema Zamfira Dumitriu. Aveau o casă în Pitești pe strada Egalității 124. Casă cu grădină mare în fund, cu livadă de pruni din care făceau țuică. Am apucat și eu această casă, fiind moștenitor și eu, în indiviziune. Nu se putea vinde și împărți până nu ajungea și Horia major să poată și el semna actul de vânzare. Ne-am ales fiecare din noi doi frați, adică partea lui taică-meu, cu câte un costum de haine. Costum de haine pe limba nouă, pe cea veche un rând de haine. Mai bine n'o vindeam și ne mutam unul din noi acolo. Așa sunt vremurile, schimbătoare, și umblând după ținte care se dovedesc până la urmă parigorii⁸.

Pescarul avea o droaie de fete. Una, cea mai mare, a fost măritată tot cu un Dumitriu, probabil un om avut, că fecioru-său, Nea Pilică, a ajuns ofițer de cavalerie. Ca să faci școala de ofițeri de cavalerie trebuia să ai bani pentru cal și harnașament. Bani mulți, pe vremea lor. Această fată a rămas văduvă de tânără și a luat-o altul. Soreanu îl chema. Cu el a avut încă un băiat, Tănase. Nea Tănase Soreanu care, mai puțin pricopsit, însă deștept foc, a ajuns ofițer de artilerie. În familie i se zicea Tănase porcul, din cauza caracterului său cinic și apucător.

După această fată măritată de două ori, venea alta. Îi zicea Bâta, pe numele ei adevărat Sevasta. Am apucat-o într'un azil de bătrâni. Am fost odată cu mătușă-mea Lila și am vizitat-o. Era tare bătrână și mică, toată ghemuită în ea, o bucățică de om și cam prostită. Să fi fost așa toată viața? A fost și ea măritată, dar n'a avut copii și așa a ajuns la azil. Azilul și spitalul, aceste două firoase instituții, groaza întregului neam românesc. „Auzi, a murit pe patul spitalului, după ce a mâncat pâinea amară a azilului! O nenorocire cumplită”. Mai bine o lua Dumnezeu. Dar n'a luat-o. A trăit mult și nimeni nu știe când a murit și cine a înmormântat-o. Soarta celor care n'au copii. Nu-i iubește nimeni. Când te gândești că sunt destui de nu sunt iubiți nici de copiii lor. Sora care-i urma, Tanti Marioara, Puica, a avut noroc cu Lila, mătușă-mea, sora lui tata, în casa căreia și-a trăit bătrânețele și a murit. Probabil fusese frumoasă în tinerețe, că se măritase bine, cu un ofițer, Gheorghe Stroescu, neam de boier moldovean. A cunoscut-o la Pitești, se vede, el făcând garnizoană acolo într'un

⁸ PARIGORIE, *parigorii*, s. f. (înv. și reg.) = aici, prostie, aiureală, zăpăceală

regiment de artilerie. Era artilerist. Bărbat chipos și ofițer distins, a făcut o carieră strălucită. A fost atașat militar câțiva ani la Paris, o situație cu totul excepțională și bine înțeles foarte chetată. Așa cum se vede din corespondența dintre Alecsandri și Ghika, misiunile diplomatice au fost un vis al mării protipendade românești. Deci, tanti Marioara a stat câțiva ani buni la Paris, cu toate că pe franțuzește o învățea destul de greu. Poziția lui Stroescu nu s'a împuținat când s'a întors de la Paris, ci a crescut din nou, a devenit șeful Arsenalului Armatei. Era un post așa de important, că erau invitați la Curtea Regală, ba Tanti, așa îi ziceam noi, copiii, mai pe scurt, a stat în lojă cu regina la o reprezentație de teatru. Regina cea bătrână, Elisabeta. Era una din povestirile preferate ale lui Tanti. Se pare, așa se strecura în familie, că tanti Marioara, înainte de a se mărita, n'a prea fost ușă de biserică; ba, gurile rele ziceau că Stroescu a luat-o de la „chantan”. Mie mi se pare povestea cu „chantan”-ul o invenție. Invenție, invenție, dar desigur având un miez real, pentru că desigur tanti Puica numai sfântă n'a fost. Se poate repede dovedi prin viața dusă după moartea lui Stroescu. S'a mutat în București din nou, Stroescu a murit la Pitești unde-și făcea stagiul de comandant de regiment, necesar pentru a-și da examenul de general. A murit în urma unei operații de ulcer la stomac. La București, tanti Puica și-a cumpărat o casă cu etaj în mahalaua Negustori, rezidență pentru burghezia ajunsă la avere prin negustorie. Casă frumoasă pe strada Culmea Nouă și acolo, se zice, cam ținea masă de joc cu caniotă, cu toate că avea pensie bună după bărbatu-său. Dar astea sunt spuse, cert e că purta un sifilis, pe care-l trata mergând cu dezinvoltură la dispensarul public pentru combaterea bolilor venerice din Galați. Adevărul e că acest sifilis putea să fie de la bărbatu-său. Generațiile bărbaților până la descoperirea penicilinei, adică până după războiul al doilea mondial, erau bântuite de acest flagel. Medic fiind, am avut ocazia să știu cu destulă certitudine această nefericire. Cum o fi fost sau n'o fi fost, tanti Marioara a crescut-o pe mătușă-mea Lila, sora tatii și nepoata ei.

Lila era fata surorii celei mici din aceste fete Dumitriu, fetele pescarului din Pitești. Pe această ultimă fată, Zamfira, a luat-o în a doua căsătorie Ion Mușețeanu. A avut cu ea trei copii: Mircea, Victor și Elena, Lila zisă. După ultima sarcină, cu Lila, nu s'a mai putut da jos din pat și a dus-o așa încă un an și a murit. De ce boală? Nimeni n'a știut. Eram prea mic ca să-mi spuie tata; Lila mi-ar fi putut spune, aflând și ea de la mătuși, surorile maică-si pe care nici n'a cunoscut-o, dar nu știa nici ea. Așa erau vremurile pe atunci, se murea simplu și fără bătaie multă de cap și de cele mai multe ori fără doctor, mai ales

la oamenii săraci. Lumea murea că nu mai avea zile, basta! Și totuși, moartea unei femei de douăzecișisase de ani, lăsând trei copii mici, era o întâmplare tragică și care ar fi fost să producă o mai mare vâlvă decât simpla transmisiune a unei fraze compusă din două propoziții: „La scurt timp după ce a născut o fetiță, biata femeie a murit!”. Dar așa a fost. Ion Mușețeanu a rămas văduv a doua oară, de data asta moșneag cu trei copii mici și el numai un mic pensionar, și încă un ins care de întotdeauna s'a descurcat greu. Pe Lila a luat-o tanti Marioara Stroescu, care nu avea copii, și a avut cu ea o soartă bună. Pe Ion Mușețeanu cu cei doi băieți i-a luat în casă țața Arghira, sora mai mare a bătrânului, văduvă și ea, femeie cam de șaptezeci de ani sau poate încă mai în vârstă, așa dar și ea o bătrână. Stăteau cam tot în mahalaua Negustori, mai sus ceva, înspre Târgul Moșilor. Bărbatul țaței Arghira ținuse cofetărie în Piața Sfântul Gheorghe. Cofetarul Ionescu, așa îl chema, ajunsese vestit pentru prăjiturile pe care le făcea. Desigur, după rețete sud-orientale, pentru că numai Capșa adusese moda franțuzească de la Paris și ceva mai târziu, pe cea de la Viena, Riegler. Deci, țața Arghira era înstărită și cu pensia lui frate-său putea s'o scoată la capăt cu bine. Copiii, cei doi băieți, au fost crescuți de soră-sa mai mare chiar după ce Ion Mușețeanu a răposat. A fost de onomastica lui, de un Sfânt Ion. A fost zaiafet în casă, așa cum este obișnuit în București și, tot cum este obișnuit în București, afară era zăpadă mare și ger tare. Moșu a mâncat ceva mai mult decât obișnuia și a și băut, așa cum nu făcea în toate zilele, și către seară s'a dus la umblătoare. Privata era în curte. S'a dus și nu s'a mai întors. L-au găsit mort acolo. Se spune că ar fi avut o congestie cerebrală. N'a trecut multă vreme și s'a prăpădit și tanti Arghira. Era și ea, cum am spus, femeie în toată firea, trecută de șaptezeci de ani, acum cu siguranță. De ce o fi murit, cine a înmormântat-o, nu se mai știe. Grav a fost pentru băieți, care au rămas pe drumuri. Aici încep să fac extrapolări, nu știu nimic cert și nici n'am auzit să se vorbească ceva: să zicem, pe țața Arghira a înmormântat-o frate-său, Stănescu. E foarte probabil, așa cum se obișnuia, femeie bătrână, își avea totul pregătit pentru înmormântare și îmbrăcămintea și banii. Totuși, figura lui frate-său nu apare deloc în mijlocul dramei pe care au trăit-o cei doi băieți; unul de doisprezece ani, Victor, celălalt de paisprezece, Mircea. Amândoi liceeni la Matei Basarab. Prin această apartenență se confirmă partea de București în care stăteau. Știu că taică-meu a fost botezat în biserica Sfântul Ștefan și a urmat, împreună cu frate-său Mircea, liceul Matei Basarab, pe care Mircea l-a continuat până la sfârșit, pe când Victor, după gimnaziul de patru clase, a trecut la școala comercială superioară Niculae Crețulescu, pe care a

absolvit-o. Deci, toate în același cartier, aceeași mahala a Negustorilor. Dar după urma țaței Arghira a rămas o casă întreagă, cine a desfăcut-o? Frate-său? Ei bine, se pare totuși că vecinii. Să fi fost mort Stănescu? Să fi fost bolnav? De ce n'a luat el în grijă băieții, pentru că avea o casă plină de copii? Într-adevăr, avea trei băieți și două fete. La rândul lor, vor fi pomenite și cele cunoscute despre ei, acum e vorba de cei doi băieți încă foarte mici să poată să stea pe picioarele lor. Băieții au fost ținuti de oameni cumsecade, așa cum se găseau încă și se mai găsesc și astăzi în mahalalele bucureștene. Mircea, cel mare, era un elev strălucit și a fost bursier în toată vremea. După terminarea liceului a trecut la Universitate, unde a studiat matematica. Știu de la profesorul Nazarie, pe care l-am avut la matematici în ultima clasă de liceu, că Mircea Mușețeanu a fost cel mai strălucit matematician, nu numai al promoției lui, ci al întregii facultăți de matematică din acea vreme, de dinaintea primului războiu mondial. Aceasta se întâmpla cam în 1906-7-8. Eu l-am avut profesor în anul 1931-32, înseamnă deci cam la douăzecișicinci de ani de când studiau împreună la facultate. Nazarie era un om trecut de cincizeci de ani în anul 1931, vechi profesor de matematici al liceului Vasile Alecsandri din Galați. Clasei noastre de la „B” i-a fost profesor numai când am ajuns într'a șaptea, la astronomie, deci nu ne cunoștea. Citea catalogul în prima oră care o făceam cu el. Striga numele și aproape nu se uita la cel strigat. Trecea mai departe, parcă plictisit de corvada care o făcea. Nazarie era un om bogat prin căsătoria cu o armeană foarte pricopsită, cu case mari și avere veche de la părinți, în Galați. Când a ajuns la mine, în mijlocul catalogului, a ridicat nasul din catastif și s'a uitat curios la mine peste ochelari. Se oprise din înșirat în plictiseală numele înscrise și mă privea vădit interesat, într'o tăcere în care se vedea că i se fac asociații în creier. Își amintea.

- Cumva ești rudă cu Mircea Mușețeanu?

Băiatul ridicat în picioare, adolescent, mijindu-i mustața, cu impertinența vârstei și siguranța premiantului întâiu al clasei a răspuns fără agitația pe care o produce astfel de intimitate cu un profesor pe care-l vede la catedră pentru prima oară:

- Fratele mai mare al lui taică-meu.

- Adică unchiul tău. Nu?

-Da.

- Ești și tu bun la matematică?

- Sunt.

- Ia să te văd! Vino'ncoa la tablă!

Ora s'a consumat spre plăcerea clasei, numai în încercatul băiatului la algebră, geometrie și trigonometrie. Până la urmă i s'au propus probleme de aritmetică rațională, așa cum se făcea la seria reală a liceului, care prin reforma din 1928 dispăruse, transformându-se într'o singură serie în care se învăța mai puțină matematică decât la cursul real și mai puțină latină decât la cursul modern. Băiatul, acum dând spre bărbăție, învățase de unul singur în toată vacanța de vară matematică, tocmai Aritmetica Rațională pentru clasa a cincea reală, de G. Abramescu și Tratatul de Geometrie a lui Rouche și de Camberousse. I le recomandase profesorul de matematică Emil Caraman, pe care-l avusese în clasa a cincea. Astfel a putut duce cu bine încercarea.

Nazarie, cu ochelarii pe nas, uitându-se când în foile în care-și însemna datele problemelor propuse, când peste ei, pentru a urmări deslegarea lor la tablă, se vedea că este încântat, dar și preocupat de un fel de întrebare lăuntrică. Deodată, luminat:

- Mă, tu ești talentul de care mi-a vorbit Caraman?

Și el, cu aceeași impertinență a tinereții:

- Se poate, dom' profesor! Poate cu ocazia caietelor cursului de algebră din clasa a cincea.

- Exact. Mi le-a arătat.

Erau două caiete scrise „pe curat” cu întregul șir de lecții predate de Caraman și pe care voia să le publice. Nu le-a mai publicat. Nu din lene, ci dintr-un fel de abulie, adevărată boală psihică, în care nu ești în stare să iei o decizie și s'o execuți. Un păcat! O pierdere, pentru că profesorul Caraman a fost o minte luminată și un pedagog strălucit.

- Mă băiatule, bravo! Aveți în familie bossa matematicii, se vede. Moșu-tău Mircea a fost cel mai strălucit al generației noastre. Bietul de el! Știi cum a murit?

Știam. A făcut o schizofrenie împrejur de douăzecișidoi, douăzecișitrei de ani și s'a stins câțiva ani după, la Bisericani, într'un sanatoriu de tuberculoză. N'a mai rămas după el decât o fotografie îngălbenită de vreme. Ion Mușețeanu în mijloc, om trecut, în vârstă, și cei trei copii ai săi. Mircea, cel mai frumos, frumos ca un zeu, ține un vraf de cărți la subțioară. Premiul câpătat pentru învățătură.

Mie mi-a fost de mirare întotdeauna de ce n'a sărit la moartea lui frate-său și a soră-si Stănescu, să ia băieții la el în casă. Nu cred să fi fost și el mort. Unii dintre copiii lui erau ceva mai în vârstă decât cei ai lui Ion Mușețeanu, alții erau cam de-o vârstă cu ei. Cel mai mare era Nea Vasile, în

familie numit Poșulică. Era doctor în medicină și când l-am apucat eu, după războiul mondial cel dintâiu, practica medicina la Sulina. Cum de-o fi ajuns acolo? Era un bărbat frumos și ținea de nevastă tot o doctoriță, femeie urâtă și cam șoldie, tanti Virginica. Era de neam moldovenesc, Jipa, fuma și bătea birlicul⁹ de dimineață până seara, adică mai adevărat de seara până dimineața, altfel femeie deșteaptă și atrăgătoare prin vioiciunea ei.

După Nea Vasile, venea Nenea Aurică, și ăsta bărbat frumos și și el însurat cu o doctoriță, tanti Jeana, urâtă foc și chioambă, dar și ea, ca și tanti Virginica, femeie simpatică și fată tare bună. Era doctoriță la Otopeni, unde și stăteau, și acolo, în casa lor, se trăgeau niște chefuri de pomină. Nu știu dacă Nea Aurică ar fi avut o meserie, afară de aceea de a fi coproprietar la cinematograful Aro. Asta înseamnă că era un om bogat. Să-i fi rămas avere de la taică-său, pe care el s'o fi manevrat în afaceri? La el acasă, în Otopeni, unde am fost de mai multe ori în timpul studenției, era o bună stare care aduna tot felul de pahonți ai Bucureștiului la mâncare și la băutură, la cântec și la veselie. Nea Aurică era prieten cu Mărculescu de la Teatrul Național, cel care făcea pe Farfuride în Scrisoarea pierdută. Actor mare și recunoscut, societar al teatrului, avea ciraci¹⁰ împrejurul său, pe care-i aducea la sindrofie. Grupul Amigdalis, Nicolaide și Nichi Ștefănescu făcea prin tinerețea și cântecele lor sarea petrecerilor, așa că fără ei nu se făcea nimic. Vara, în curtea lui Nea Aurică, la Otopeni, începeau chilomanurile care țineau două trei zile și se spărgeau la Sinaia, în vila lui Mărculescu. „Era un trai nenicule, de nemaipomenit”.

Ultimul dintre băieții Stănescu era Nea Jenică. L-am cunoscut mai puțin, era și el bărbat frumos. Despre el atâta știu, că făcea politică liberală și a murit într-o noapte de iarnă grea, când, mergând cu o echipă de afișe, ca să-i supravegheze să facă treabă bună, a căzut înlemnit. Se zice că s'a speriat când i-a pus careva mâna pe la spate pe umăr, crezând că e un bătăuș național-tărănist.

Fetele Stănescu nu erau frumoase ca băieții. Cum s'a potrivit pe dos înfățișarea copiilor Stănescu! Cu toate că nu erau frumoase, dar nici urâte nu au fost și erau și femei cumsecade și la locul lor. Una, nu mai știu cum o chema, era măritată cu un doctor și cealaltă, tanti Victorița cu inginerul Tănăsoiu, înalt

⁹ **BIRLÍC** - ci *m.* Carte de joc cu cea mai mare valoare între cărțile de aceeași culoare; din turc. *birlik*

¹⁰ **CIRÁC**, - ci, s.m. (livr.) = elev, discipol, ucenic; om de încredere; din tc. *çirak*

funcționar, șeful personalului din administrația centrală a Căilor Ferate Române. Ea, cum am spus, o femeie cumsecade, el un om cam ciufut, dar interesant și harnic. Învăța în fiecare an o limbă străină cu metoda Otto Sauer, *Konversationsbuch*. Știa să scrie și să cetească, chiar să vorbească douăzecișidouă de limbi. Când l-a prins moartea, pentru că terminase de învățat toate limbile europene, învăța arăbește. Pe lângă damblaua limbilor străine mai făcuse și o colecție de ceramică românească, nu îmi dau seama de ce calitate, dar cantitatea era neînchipuit de mare. O avea atârnată pe pereții casei lor din strada Melodiei numărul 4, din București. O casă ca o cetate, așa cum obișnuit își construiesc inginerii casele. Niciunul din băieții Stănescu nu au avut copii, așa că neamul lor s'a stins. A avut un băiat numai fata măritată cu un doctor, Niculae, cam neisprăvit și nepricopsit. A început dreptul la facultatea din București, dar nu l-a dus până la sfârșit. Auzisem într'o vreme că ar fi devenit șofer de taxi.

Toate cele scrise de neamul Stăneștilor sunt o anticipație iscată de cursul povestirii și se petrece între cele două războaie mondiale și totuși istoria familiei Mușețeanu se află la anii dinaintea începutului secolului al douăzecilea sau după începutul lui, în orice caz înaintea războiului de reîntregire, cum se numește în țară și pentru noi, războiul mondial cel dintâiu.

Reiau deci firul.

Mircea și Victor, orfani de mamă și de tată, rămăseseră pe drumuri. Băieții aveau totuși o pensie de pe urma tatălui lor, dar cine o încasa? Mircea a avut probabil o bursă școlară pentru eminența sa la învățătură, s'ar fi putut ca și tata să fi avut o bursă, dar sunt numai presupuneri, nimic sigur. Din oamenii buni care i-au luat în casele lor s'a întâmplat să cunosc familia Teodorescu Doina, cei care țineau prăvălia muzicală Doina, pe Calea Victoriei. Să fi fost ei cei care stăteau pe strada Dimitrie Racoviță numărul 17, de pe acoperișul căreia a pictat tata biserica Olteni în amurgul bucureștean? S'ar putea. Și s'ar putea ca tot la ei să fi pictat cu aquarele pe cearșaful pe care dormea cu unul din băieții familiei, șirul de ploșnițe, care au speriat pe cucoana casei. Tata, Victor I. Mușețeanu, așa cum se iscălea, s'a dovedit de mic un mare talent pentru desen și pictură. A pictat mult, ulei și aquarelă, portret și peisaj, fără să fi fost la vreo școală de pictură, în autodidact. A și desenat mult, în special caricatură. Îmi povestea mama că atunci când ieșea cu el în oraș și se așezau la o cafea sau cofetărie, el scotea creionul și caietul de schițe și se așternea pe lucru. Caricaturi care, terminate, erau trimise prin chelner celui înfățișat. Tata nu intra în cârciumi, pentru că nu bea nici vin, nici bere. Era spre mirarea

chelnerilor să vadă că mama vroia bere, vara, și el sirop sau înghețată. Uneori mai câștiga și ceva bani cu desenul. Iată: magazinul de muzică Doina a editat notele unui cântec popular foarte la modă atunci, înaintea războiului cel mare, se chema „Nașă-su cu fină-sa”, cu un refren de mahala: „I-auzi, i-auzi, i-auzi, ia!”. Coperta a desenat-o tata și a încasat câteva sute de lei, sumă mare pentru anul 1914 sau 15, cam cât leafa lui de funcționar la Ministerul de Finanțe, mai precis la înalta Curte de Conturi. De aici a fost luat de I.G. Duca și Fotin Enescu în Mișcarea Cooperatistă și așa a mers prin 1912 la congresul internațional al cooperăției la Edimburg. După cam patruzeci de ani, Fotin Enescu a organizat un parastas pentru toți membrii mișcării cooperatiste din România, morți între timp. Parastasul s'a celebrat la Biserica Albă și frate-meu și cu mine am fost invitați, urmașii reprezentanți ai tatii. Atunci am auzit una din cele mai crase grosolării din viața mea. La plecare, strângând mâna și mulțumindu-i lui Enescu, el ne-a firitisit: „Știți, de aceea l-am luat pe tatăl dumneavoastră la congresul din Edimburg, pentru că ne amuza cu giumbușlucurile lui. A fost un om tare ghiduș”. Tata avea în 1912 numai douăzecișitri de ani, abia un bărbat ieșit din adolescență și a venit de la Londra cu o cutie de aquarele mică cât o jumătate de carte poștală, care se deschidea în triptic cu două palete de compus culoare și la mijloc aquarele în douăsprezece nuanțe, o adevărată bijuterie; o mașină de ascuțit creioane și o colecție pe anul 1911 a unei reviste de artă „Magasin of Arts” or „Arts Magasin”. Cam așa. Există acum încă această colecție pe undeva, la Telega, în bibliotecă, ca un fel de terfelog fără scoarțe și lipsindu-i multe pagini de la început și de la sfârșit și totuși, integral, un articol important asupra lui Daubigny și o trecere în revistă a picturii suedeze, amândouă articolele demne de a fi cercetate și azi și chiar utilizate din ceea ce ele conțin. Cele aduse de băiatul de douăzecișitri de ani demonstrează seriozitatea comportării lui și dacă Enescu a văzut în acest om tânăr numai ceea ce amuza, îl portretizează la fel ca și ignobila gargariseală de la parastasul din Biserica Albă.

Tata a adus de la Londra și o pereche de butoni. O frumusețe a genului. Erau făcuți dintr'o bară masivă de aur, încovoiată și purtând la capete două cupe în care se găseau câte o peruzea. I-am purtat eu în timpul studenției, în București, și au fost furați de o spălătoreasă. Vinovatul cel mare sunt eu, care am dat la spălat cămașa fără să-i scot butonii. Nu e adevărat ce se spune despre căderea în păcat, că e făcută prin tentație? „*Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo...*”. Mi-a părut rău atunci, dar nu așa ca acum, către bătrânețe, în exilul berlinez, când am comandat o pereche de butoni

asemenea, ca să-i înlocuiască pe cei pierduți acum cam o jumătate de veac. Niciodată copia nu poate înlocui originalul, chiar atunci când e mai frumoasă decât originalul, așa cum se spune despre mobilele franțuzești executate acum în tâmplăriile din faubourg-ul Saint Antoine, copiate după originalele din secolul al optsprezecelea. Nu, e fără îndoială, paguba pierderii originalului este de neînlocuit. Mă gândesc mereu la acest proces al pierderii îndulcit întotdeauna de uitare, atunci când umblu prin ruinele antichității. Cum or fi dispărut orașe întregi? Cum s'a scufundat sub pământ forum-ul roman? Mi s'au părut întotdeauna adevărate imposibilități și totuși sunt realități care-și au explicația în ceea ce se întâmplă în viața noastră cea de toate zilele. Ce să mă întreb cum s'au scufundat în pământ și în uitare Babilonul și Efesusul, spre exemplu, când s'au pierdut și împrăștiat atâtea lucruri rămase de la tata. Panoplia lui făcută din prada lui de războiu: câteva puști nemțești, baionetele respective, un chipiu românesc, probabil al lui chiar, o chivără bavareză, o cască de metal nemțească, o lunetă de pușcă, un binoclu nemțesc, plus casca lui de metal, sabia lui și paloșul scurt pe care-l avea amintire de la colonelul Gheorghe Stroescu. Fusesse executat în Arsenalul Armatei din Dealul Spirii, atunci când Stroescu i-a fost director. Dar câte încă! A rămas de la el un triptic metalic, care se strânge devenind o mică cutie de metal. În pătratele metalice ce-l compuneau se aflau trei sculpturi în lemn de măslin filigranat, reprezentând icoane. Un altar în miniatură sau mai exact o ornamentație pentru un altar, făcută atât de mică, încât, ca și cutia de aquarele, să poată fi purtată în buzunar. Un lucru de mare artă, se zicea a fi adusă de la Ierusallem. Aș putea spune o fericire că nu s'a pierdut de tot și mai există una din icoane.

Ultima dată când am avut în mână baionetele nemțești și paloșul a fost la moartea tatii. Câteva zile după moartea lui, la înmormântare. Era la începutul lunii Septembrie 1919. Fusesem la Constanța, la mare. Adică la Constanța, la o moșie a lui nenea Zo. Așa-i ziceam noi, dar de adevărat numele lui era Dumitru Zosima. Era inginer de la École Centrale de la Paris și profesor de mecanică la Școala de Poduri și Șosele, mai târziu Politehnica din București. Grec sadea, complet românizat. Nu cred că știa să vorbească grecește, cu toate că sigur părinții lui au știut. Era însurat cu o domnișoară Pompilian, profesoară de matematici, directoarea și coproprietara pensionului de fete din București. Nenea Zo, pe lângă profesorat la politehnică se ocupa de moșii, fie ale lui, fie în arendă. Cea de la Constanța-Ovidiu era a lui. În arendă avea pe cea de lângă Tecuci, așezată pe pârâul Tecucel. Așa se împrietenise tata cu el, prin funcția tatei în județul Tecuci. Vara lui 1919 am stat la moșia de lângă Constanța.

Treceam ghiolul și ne aflam la Mamaia. Cu noi era Roro Bogdan, administratoarea moșiilor și soră-sa Titana. Fată tânără, care tocmai terminase liceul și se apucase să facă farmacia. Tata nu era cu noi; ni-l dăduse pe Titi drept bărbat între atâtea femei. El și cu nenea Zo veneau la câteva săptămâni, stăteau o zi, două și plecau din nou. Când ne-am întors la sfârșitul lui August, vara nu se terminase, dar trăgea spre toamnă. Pe atunci, timpul se socotea după calendarul iulian, stilul vechi, și însemna o întârziere de treisprezece zile, deci întâiu Septembrie după stilul vechi era paisprezece Septembrie după cel nou, calendarul gregorian.

Eram la Galați, cu mama și venise și tata. Avea un buboi la ceafă. Îl rosese gulerul. Purta după moda vremii gulere și manșete tari. Buboii îl supăra rău. S'a dus la doctorul Carnabel. Chirurg ilustru al Galaților, fost intern al Spitalelor Eforiei, titlu mare pentru un medic, Carnabel i-a tăiat buboiul, spunea că este un furuncul antracoid, foarte periculos. I-a pus un fitil în craterul plin de puroi și i-a spus să vie în fiecare zi la schimbat pansamentul. Tata s'a dus de câteva ori la pansament, apoi simțindu-se bine a plecat la treabă cu gândul că-i pot schimba pansamentul și doctorii de la Tecuci. Se zice, așa am apucat de la mama, că doctorul Turtureanu, în loc să țină fitilul în rană l-a tras afară, rana s'a închis nevindecată și infecția a invadat întreg corpul, a făcut septicemie. Se poate totuși că acest fel de a vedea să fie tot atât de veridic cât și celelalte spuse ale mamei: cum că tata trăgea a rău pentru că dormea pe masă când avea musafiri, cărora le oferea patul său. Sau că de aceea a murit, pentru că avea obiceiul să umble prin casă încălțat numai la un picior. În orice caz, era clar pentru ea că se va întâmpla moartea tatii pentru că i se spărsese o oglindă în bagajul de la Constanța. Mai probabil e faptul că a fost obosit de drumurile prin sate și organismul n'a mai putut să țină piept infecției stafilococice din furuncul și s'a generalizat. O spun acum, doctor bătrân aflându-mă, prin mâna căruia au trecut destule astfel de grave infecții.

Când am ajuns la el, fusesem chemați de la Galați cu telegramă de vecini, l-am găsit pe tata în agonie. Era către prânz, nu mai vorbea, făcea impresia că nici nu ne mai cunoaște, nici nu ne mai privea. Era întins pe spate în pat și privea fix în tavan; era vântat la față și din când în când întregul corp se cutremura într'o contractură. Noi, copiii, nu ne-am dat seama că moare, de sigur însă mama, care a rămas mereu lângă el. Nu-mi amintesc să fi venit un doctor să-l vadă. De altfel, ar fi fost inutil. Bărbatul frumos și puternic era un maldăr de carne mirosind urât a împuțiciune.

Era începutul toamnei și după masă a venit o căruță cu lemne. Mai mult

crăci uscate. Am ajutat și noi, copiii, la descărcat, cărând fiecare cât ce puteam. Soarele a mers repede în apus. Aproape se întunecase când am intrat în casă. Mama, în genunchi lângă pat, plângea. Tata era mort. Acum era aproape negru și avea ochii însângerați. Privea tot în sus. Am întins mâna să-i întorc capul spre mine, capul a căzut în spre mine, moale. Pielea îi era rece și umedă. Băiatul s'a întors spre maică-sa, care acum îl luase pe Horia în brațe, și i-a spus:

- Mamă, de-om mânca pâine și ceapă, dar să nu te mai măriți. Am să te ajut eu!

Mi se pare curioasă vorba asta spusă de un copil de patru ani și jumătate. De unde atâta înțelegere, de unde cunoașterea fidelității căsătoriei și după moarte? Ideea aceasta a fost emisă de Sfântul Vasile cel Mare. Era un om învățat și pe o înaltă treaptă bisericească. Se chiamă regula lui Sfântul Vasile și e ținută încă de creștinătatea mediteraneană. Dacă-i moare popii preoteasa, nu se mai poate însura, merge la călugărie. Așa se întâmplă cu episcopii care au copii, au rămas vădani și pot fi urmași ai Apostolilor. Cât de curioasă pare spusa, așa s'a întâmplat și din aceste vorbe la căpătâiul tatii, atunci tocmai mort, s'au tras o seamă de întâmplări nefericite în viața familiei mele de mai târziu și poate că la rândul lor venind, vor putea fi povestite, mai mult pentru explicarea acelor întâmplări înăuntrul acestei comunități, decât pentru completarea frescei vieții românești din veacul al douăzecilea.

În adevăr, necesitatea psihică a ținerii strâns a comunității familiare, mi se pare, este un lucru etern. Etern pentru societățile omenești evoluat, în care acuplarea nu este la nivelul respirației, hranei, urinării și defecației. Regula lui Sfântul Vasile a existat înainte de a o emite el în orânduirea civilizației creștine, la fel ca posturile, liturghia și misterele religioase. Dar acum nu e vorba de considerații asupra tradițiilor și legendelor, ci de povestirea nenorocirii întâmplare cu moartea tatii.

Amintirile mele de atunci sunt ca toate amintirile fragmentare. Îți aduci aminte numai de lucruri, scene sau cuvinte care te-au impresionat mai mult, restul merge la lada cu gunoi a uitării. Uitare totală și definitivă. Fragmentarea aceasta ține cu o dimensiune mai mult, cu prospețimea minții lor, amintirile copilăriei. De aceea poate nu-mi amintesc ce s'a întâmplat de la moartea tatii la înmormântarea lui, dar moartea și înmormântarea îmi sunt vii, ca ieri întâmplare. S'a strâns familia, de bună seamă, și înmormântarea a fost după masa. Scria în ziarele din Tecuci despre moartea unui erou al războiului reîntregirii. S'a strâns multă lume și l-au dus la cimitir. În urma lui a mers și o

companie de soldați și cineva, nu știu cine, purta decorațiile lui pe o pernă. Un băiat mai mare decât noi ne învăța în acest timp un joc, noi n'am fost luați la cimitir la'ngropăciune. Jocul era așa: alergam în grădina din fața casei, unde ne jucam adesea cu tata, el se lăsa de-a bușilea, noi ne urcam în cârca lui și el fugea cu noi jur împrejurul rondului de flori; acum fugeam noi împrejurul rondului de flori, având în mână baionete nemțești, prada de războiu a tatii, și le înfingeam din fugă în pământul afânat al rondului și ajungând la baioneta băgată în pământ de celălalt, o scoteam, alergam cu ea în mână o mică distanță și o înfingeam din nou.

- Așa se onorează moartea unui erou, ne spunea băiatul mai mare, care să fi avut doisprezece, treisprezece ani. Foarte probabil aflate și el despre așa ceva de la taică-său. Nouă ne plăcea jocul și, înfierbântați, aproape că nu mai știam de înmormântarea tatii. Era o după amiază însorită și caldă ca de vară. Se cobora de peste tot o liniște ca de moarte. Am fost treziți de salve de pușcă. Erau trase de compania care-i dădea ultimul onor.

- Ei, vedeți, ne spuse băiatul cel mare, se trag salve de onoare la înmormântarea unui erou.

Noi nu ne-am îndoit niciodată că tata a fost un erou.

Și apoi amintirea se rupe, nu mai știu când s'a desfăcut casa din Tecuci, cum am ajuns la Galați, din nou în casa bunicii și răzbunicii noastre.

Moartea lui Leo

M'am trezit așa, deodată, în casa bunicii și a răzbunicii. Pe bunica o chema Evdochia Codreanu și pe răzbunică Safta Codreanu. Safta Codreanu era mama și Evdochia Codreanu Dunea, era văduva lui Gheorghe Codreanu. Bunica îi spunea Jorj, răzbunica Ghiță. Ba, când începea să se jelească, la cimitir, la mormântul lui bunică-meu, tata mare, îi zicea Ghițișor. Coana Safta era fată de răzăș din Bălăbăneștii Bârladului. Se născuse în anul 1836. Copilă încă, paisprezece, cincisprezece ani, l-a văzut pe Alexandru Cuza în târg la Galați umblând să controleze ocaua negustorilor și pare că i-a plăcut mult și a fost tare îndrăgostită de el. Alexandru Ioan Cuza a fost un bărbat frumos și a avut întotdeauna mare trecere la femei. Cam tot în vârsta aceea a și fost măritată, se zice dintâiu, cu un oarecare Ionescu, cu care l-a avut pe Ghiță.

Rămasă văduvă tânără s'a remăritat cu un Codreanu, care l-ar fi adoptat pe fecioru-său. Și acesta a murit de vreme, așa că la nunta lui fecioru-său a jucat în toată legea la rând cu femeile tinere. Avea atunci patruzeci de ani. Făcând socoteala că fecioru-său avea atunci nouăsprezece ani, ar fi mai acceptabil să fi avut feciorul cu acest Codreanu. Codreni, existau vreo trei familii Codreanu, înainte de războiu în Galați, era un clan. Un neam întreg, locuind în Codrii Tigheciului din mijlocul Basarabiei. Ei constituiau cavaleria ușoară, prima linie de apărare împotriva tătarilor. În 1700 erau încă în stare să scoată la război 6000 de săbii. Cifră considerabilă și totuși, probabil, reală, însemnând o populație de 60.000 de oameni, cu copii, femei și bătrâni. Parte din acest clan, la cedarea Basarabiei, n'au vrut să rămână sub stăpânire rusească și au trecut Prutul răspândindu-se în întreaga Moldovă și chiar și'n Bucovina, care era atunci sub stăpânire austriacă. Gheorghe Codreanu a urmat patru clase liceale, gimnaziu, la Galați. Pentru asta există în arhiva familiei un certificat, dar după asta? E mai târziu, la optsprezece ani, profesor de istorie și geografie la Seminarul din Ismail. Cum a ajuns acolo nu am putut dibui în obscuritatea care obișnuit se acumulează la noi cu cât mergi mai la înapoia timpului. Nu pentru însemnări și istorii familiare aveau timp oamenii de la țară în acea vreme. Chiar boierii nu prea simțeau necesitatea. Mă refer la boierii haleá¹¹, de mare suprafață, Cantacuzinii, le-a făcut genealogia și istoria de familie Niculae Iorga, a Ghicilor a făcut-o între cele două războaie mondiale Monseniorul Ghyka și e pierdută odată cu arestarea și moartea sa. Același lucru la boierii mai jos așezați, dar de mare importanță pentru istoria națională: Negri, care-și dădea drept strămoși personalități din secolul al cincisprezecelea, când adevărata descendență e un grec sau poate, după sonoritatea numelui, un levantin de origine italiană, din secolul al optsprezecelea. La fel Negruzzi și așa mai departe, ca în demonstrațiile matematice. Să fie în lipsa de cunoaștere a antecedentilor neamului numai o lipsă de timp, căutarea mijloacelor de supraviețuire înlocuind prin stringența lor orice altă preocupare? Sau e numai o lene adâncită până în măduva oaselor? Sau o lipsă de voință de a îndeplini ceva de care te poți lipsi fără prea mare pierdere? Nu-mi pot da seama despre ce e vorba, dar faptul brut rămâne în toată splendoarea nulității lui.

De la Ismail, și-a luat nevastă Ghiță Codreanu. Fată bogată și de familie bună, purtând un nume pocit pentru români, Afutin. A luat-o din casa lui

¹¹ HALEÁ adj. invar., înv., = despre boieri - în serviciu, în funcție, în activitate; din tc. hăljà

bunică-său, tatăl ei murise de tânăr. Ei se trăgeau dintr'o familie de țărani baltici de sub stăpânire rusească, după ce trecuseră prin stăpânire suedeză și teutonică. Fugiseră de acolo ca să scape de iobăgie. Fugiseră odată cu armatele lui Napoleon în retragere. Familia se aciuisse la Ismail și se apucase de comerț cu icre negre. Bunica mea povestea cum se făceau transporturile de icre negre îndesate în putini de lemn și apoi cu căruțele în convoi de mai mulți negustori păziți de oameni înarmați până'n dinți, fiindcă putinele golite de icre erau umplute cu galbeni de aur și adesea erau atacați de bande de tâlhari din stepă, neamuri căzăcești sau tătărești care cu toată stăpânirea rusească rămăseseră la tradiționalele lor obiceiuri de a trăi din pradă. Drumul de la Ismail la Kiev era plin de mari primejdii, de la Kiev la Moscova și Petrograd icrele erau transportate de alți negustori și călătoria mai sigură. Se pare că într'o astfel de încăierare a fost ucis tatăl bunicii mele. Familia avea în casă mulți oameni angajați cu care duceau o viață patriarhală. Mâncau cu toții la aceeași masă, într'o bucătărie mare cât un șopron. Când plecau în călătorie, ducând icre negre, ascultau o liturghie pentru reușita drumului și a negustoriei, apoi era o masă de adio, frugală și solemnă. Masă întinsă și bogată se făcea la întoarcere, și ea precedată de o liturghie de mulțumire.

În casă erau trei fete și un băiat, Vanea. Familia era complet rusificată. Cea mai mare dintre fete era măritată după un popă român, Rășcanu. O chema Ielea și avea o fată Marioara, poreclită Țoiu, pentru că îi cam plăcea țuica. A rămas nemăritată, fată bătrână s'a prăpădit în casa mamei mele la București, unde fusese o viață întregă funcționară în administrația CFR, cu toate că de meserie era brodeuză, absolventă a școlii profesionale inferioare de la Galați și apoi a celei superioare, C.F. Robescu, de la București.

A doua fată era bunică-mea, luată de Ghiță Codreanu, deci neamul se româniza, dar nu complet, pentru că pe sora mai mică a luat-o probabil un rus, nu știu cum îl chema, dar știu că pe feciorul ei îl chema Serioja. Era un flăcău frumos și voinic. Urma la Galați școala de ofițeri de marină, specialitatea mecanic, nu de bord. Venea Dumineca, când avea liber de la cazarma marinei din dealul Țiglinei, să mănânce la noi la masă, în strada Frumoasă. Bunică-mea îi venea mătușă bună, de soră și băieții cu care se încolțea, Gigi și Titi, îi erau veri primari. Serioja ținea cu Rușii și era bolșevic.

Moșu Vanea, fratele mai mic al bunicii mele, înmulțise averea înjghebată de răzbunicu-său și de bunicu-său care-l crescuse și pe care-l moștenise. Fetele primeau zestre la măritiș putini, în care fuseseră icre negre și acum erau pline cu aur. El avea moșii multe și un magazin în Ismail pentru icoane și

obiecte bisericesti. Când am fost la el, prin anul 1920 sau 21, luat de bunica-mea care mergea aproape în fiecare an cu vaporul în vizită, Moșu Vania era un burghez plin de bani și fiind și în vârstă, nu mai trebuia să alerge după afaceri. Treburile lui erau perfect aranjate, el primea acasă numai câștigurile. Așa că stătea mai mult pe acasă, la poartă, pe o bancă, mâncând semințe de dovleac stropite cu sare și prăjite la cuptor. Le svârlea cu mare îndemânare, cu mâna din brâu direct în gură și le scuipa coaja pe jos. Se făcea în jurul lui o insulă de coji de sămânță, care era măturată apoi de un argat, când moșu Vania se ridica greu și oftând de pe bancă, să intre în casă la masă și la somn. Masa acolo era pe maniera rusească, întinsă de dimineață până seara, niciodată strânsă, doar schimbate tacâmurile și mâncărurile așezate pe ea. De dimineață, samovar cu ceaiu și tot felul de mezelicuri, pește afumat, cârnați, icre de tot felul, plăcinte rusești, piroști, blini, zacuscă, unt, frișcă, miere, marmeladă... La prânz se mânca obișnuit, începând cu borș, apoi mâncare de pește, fripturi, desert și se bea vin. Avea vin din viile lui. După masă, la patru, când veneau în vizită mai ales cucoane, din nou samovar cu ceaiu și de data asta însoțit de dulciuri, cozonac, torturi, fursecuri, bezele, bomboane, prăjituri, dar și de sărături care-mi plăceau mie, covrigi cu sare sau cu mac. Ceaiul era dichisit cu rom. Seara, din nou masă întinsă și se bea și vodcă. Dar totul nu se termina. Veneau în vizită diverși negustori, prieteni cu moș Vanea și jucau cărți până târziu, la miezul nopții, când se dădea o masă-bufet, cu mâncăruri reci și se bea șampanie. Era o viață de pricopseală nemai pomenită și se mânca sardanapalic.

Moș Vanea era însurat cu o bulgăroaică din partea locului. Sudul Basarabiei era plin de bulgari. O chema țața Mașa, adică Maria, o femeie în toată vârsta, înaltă și cam uscățivă. Era foarte harnică, ținând casa în deosebit de bună ordine. Ei stăteau într'o casă foarte mare, cu terasă către o curte cu flori, cu avuz, totul împrejmuit de un garduț de fier, separat de curtea mare cu grajduri pentru cai și șoproane pentru trăsuri, continuată de o curte pentru păsări și mai departe o livadă și o grădină de zarzavat. Mie mi se părea totul enorm. Curtea era plină de argați și casa plină de jupânese.

Avea și el numai trei fete. Cea mai mare, Nata, o ținea un rus, Gane, adică Ganef. A doua, Jenia, era și ea măritată cu un rus și stăteau cu el în casă. Ultima, frumoasa Vitea, stătea într'o casă tot așa de mare cât a lui moș Vanea, soțul ei, Burt, fiind foarte mare moșier și om foarte bogat, la fel ca moș Vanea. Bărbatul Natei era profesor de limba rusă și stătea fără slujbă, pentru că, naționalist rus, nu vruse să depună jurământul obișnuit al funcționarilor publici. Jurământul

pentru stăpânirea românească. Mult mai târziu, când moșu Vanea murise și toată averea se sdruncinase pe de-o parte prin pierderea câtorva milioane de ruble devalorizate de revoluția bolșevică și pe de alta de criza economică mondială, la care se adăuga și exproprierea terenurilor agricole și mai presus de toate și lipsa în afaceri a lui moș Vanea cu experiența și creditul ce-l avea, Gane a trebuit să reintre în viața activă, dar refuzul de altă dată de a depune jurământul pentru statul românesc îi tăia orice posibilitate pentru o funcție publică. L-a aranjat până la sfârșit Nenea Milu, un fel de șef de clan și el, ajutând pe toată lumea, chiar numai înrudită cu clanul.

Pe mine, viața rusească de acolo m'a șocat prin supra belșugul și supra tihna ei. Era un berechet cu care nu eram învățat în casa bunicii mele. Se trăia bine și la noi, dar departe, nu ca la moșu Vanea. Bunica mea era pensionară, însă și muncea foarte mult. Se vedea cât de colo că era deprinsă cu greul de mult de tot. Când, în 1878, Basarabia de Sud a fost din nou dată rușilor, odată cu mutarea seminarului românesc la Galați, a plecat și ea cu bunică-meu și și-a luat zestrea ei, câteva putini cu galbeni de aur. Zestrea a topit-o repede mehenghiul¹² de bunică-meu, jucător de cărți, muieratic și pus pe trai bun de petreceri și chefuri. Au cumpărat întâiu o casă vis-à-vis de liceul la care ajunsese profesor, dar au vândut-o repede, pentru a acoperi datorii făcute la joc de cărți. Apoi au venit copiii. Doisprezece de toți. Primii au murit de mici, patru; au rămas în viață opt. Îmi amintesc după pomelnicul ce-l scria bunică-mea că pe primul copil îl chema Adriana, o fată. Ceilalți trei nu mai aveam timp să-i citesc, așa că nu știu cum îi chema. Cei care au trăit au fost Victor, Eliza, Emil, Lucia, August, Marta, Martie și Septimus. Bunica, cu zestrea risipită de bărbatu-său, a trebuit ca pe lângă cei pe care trebuia să-i spele, să-i îmbrace și să-i hrănească, cu ea, bărbată-său și soacră-sa, de toți unsprezece persoane, să ia în gazdă băieții veniți la învățătură la Galați. Avea câteodată de îngrijit până la douăzeci de inși și mai bine. Un adevărat internat. Deci, muncă grea, peste măsură de grea, pe care a făcut-o fără să crâcnească, nici împotriva lui bărbatu-său, nici împotriva soartei ei, dată de Cel de Sus.

Era o femeie foarte credincioasă, profund credincioasă, fără îndoieli, așteptând cu bucurie fericirea vieții viitoare. Probabil a fost o fată frumoasă, Ghiță Codreanu era un sibarit¹³ subțire, cu gusturi sigure și minte ageră, așa că

¹² MEHENGHIU n. (turc. *mehenk*) - aici, isteț, șiret

¹³ SIBARÍT, -Ă, *sibariți*, -te, adj., s. m. și f. (livr.) = care trăiește în lux, lene și desfrâu; din fr. *sybarite*, lat. *sybarita*

a ales-o pe sprânceană, dar în fotografiile de tinerețe încă arată înaltă cum era, coșcovită însă, cu fața istovită și ochii obosiți de animal de povară. A fost totuși o natură foarte puternică, pentru că după trecerea perioadei de făcut copii, câte unul la doi ani, alăptându-i singură și câștigând pentru familie prin îngrijirea unei gloate de flăcăi și flăcăiași ținută în gazdă, s'a echilibrat, a devenit o femeie, bătrână, ce-i drept, dar în toate ale ei, trupește și sufletește. Era așa de voinică, încât la șaptezeci de ani trecuți se urca pe casă să repare sau să schimbe tabla acoperișului, repara încălțăminte, iar rufăria noastră a copiilor, nepoților ei, și cea a băieților ei, încă în grija ei, era croită și cusută de ea. Ba ne făcea și haine cu adevărată măiestrie. Era din tinerețe abonată la o revistă nemțească de treburi femeiești: „Frauenfleiss”; o păstra cu mare îngrijire, avea colecția pe zece ani și de acolo își scotea modelele, reproducând din planșe, mi se păreau mie foarte complicate, ceea ce-i trebuia pe hârtii adesea de gazetă, cu un instrument făcut dintr'o roțiță zimțată prinsă de un mâner care-i permitea rostogolirea pe liniile modelului. În vârstă de optzeci de ani, dintr'un costum de haine negru, de seară, dat mie de Nenea Cristache, care era scurt și borțosel, mi-a făcut mie un rând de haine de seară, eu, care eram lung și subțire. Femeia asta n'a avut vacanțe, n'a fost la băi, n'a făcut călătorii în străinătate, n'a umblat la baluri și la petreceri, a fost supusă sorții ei, convinsă că așa vrea Cel de Sus. Și-a îndurat viața grea de muncă, cu o demnitate nobilă, întotdeauna bună pentru alții, gata de a da ajutor, necerând nimic, întotdeauna dând, aspră pentru îndeplinirea datoriei ei cu ea însăși și respectuoasă față de toată lumea, începând cu soacra ei, mamaia, cu bărbatu-său și chiar cu copiii ei atunci când deveneau oameni adevărați. Se spune că în lume există sfinți neștiuți și nerecunoscuți; sunt convins că bunica mea a fost de această speță, pentru că ceea ce este scris acum de mine, în stil placid, de apologie de necrolog, este un adevăr pe care nu sunt în stare să-l ridic la nivelul existenței ei, vieții pe care a trăit-o ea.

După ce a trecut de optzeci de ani, puterea ei s'a împutinat. Se mișca mai încet și mai greu. Mai putea doar găti în bucătărie. Avea nevoie de repaosuri mai prelungite. Îi plăcea să meargă la cinematograful. Opereta la tinerețe și cinematograful la bătrânețe i-au fost singurele amuzamente și clipe de relaxare. Nu mai primea „Frauenfleiss”-ul, poate că revista își încetase apariția sau poate din spirit de economie, știind că nu mai poate profita de ea, întrerupsese abonamentul. Răsfoia din când în când colecția fără să mai lucreze ca pe vremuri, așa cum o apucasem de copil. Cetea cu plăcere o revistă de cinematograful în care erau prezentați artiștii ei favoriți, vienezii, Lilian

Harvey și Willy Fritsch, Hans Moser și Georg Thiemig. Când ajunsesem student, avea peste optzeci de ani și totuși se scula în fiecare zi la cinci dimineața și după ce se spăla în lighean pe lavoar de modă veche și se îmbrăca, își făcea rugăciunea, așa cum o apucase de copilă, pe rusește. Cu fața la icoane, sub care zi și noapte ardea o candelă, femeia bătrână borborosea vorbe de neînțeles pentru mine și se închina adesea. Ținea mult rugăciunea mamâniei, aproape o jumătate de oră.

- De ce așa de mult, o întrebam.

- Pentru că mă rog pentru toți, și vii și cei morți.

- Și pentru mai cine? Și ea fără să bage de seamă obrăznicia băiatului, foarte serios, spunea:

- Și pentru țar și pentru episcop și pentru protopop și pentru popa nostru de la biserică, unde ascult liturghia și mă spovedesc. Își făcea ceaiul și-l bea singură. Îi plăcea și cafeaua, nu atât cât ceaiul de care nu s'ar fi putut lipsi și în plus doctorul Goldenberg, medicul ei curant, îi interzisese cafeaua. Avea, așa zicea doctorul, arterioscleroză. Ea îi respecta prescripțiile, iar el, Goldenberg, nu-i interzisese ceaiul pentru că știa că nu va fi ascultat. Ceaiul terminat, se apuca de treabă la bucătărie. Odată terminată și acolo treaba, venea în odaia unde învățam eu și se așeza pe un fotoliu la fereastră, în fața mesei mele de lucru. Cetea revista cinematografică și se uita pe fereastră. Privitul străzii pe fereastră era una din marile plăceri ale mamâniei. Din când în când, ațipea. Dormea ușor și se trezea la un sgomot cât de mic, dacă nu era obișnuit, să zicem larma obișnuită a străzii plină de copii în joacă, și asta se întâmpla, în mod curios, cu toate că era cam surdă. Chiar surdă de tot acum, spre bătrânețea adâncă.

Așa adormită pe un chaise-long, la fereastră, văzută din profil de la masa mea de lucru unde mă aflam, am desenat-o eu într'o bună zi. Un portret adevărat. Trupul e puțin căzut, înfundându-se într'o burtă proeminentă, nu era grasă, nici slabă, avusese însă douăsprezece sarcini duse la termen. Capul e ținut drept, sprijinindu-se pe o pernă îndoită. Părul rar, purta o codiță numai cât a popii Costin de la Vovidenie, fruntea înaltă din care scobora un nas puțin încovoiat și gura strânsă cu buze subțiri îi dădeau o înfățișare de liniște și simplitate. Așa cum arăta în portretul de pe chaise-long, adormită la fereastră, e o convingătoare liniște cu care își aștepta sfârșitul, împăcată cu ea, adăstând mila lui Dumnezeu s'o ia, s'o strângă de pe pământ, s'o ducă în rai în sânul lui Avraam. După doi ani a paralizat. Era la Galați, în vizită la fie-sa Liza. Acolo a și murit, după încă doi ani de chin. Chin psihic, mai mult decât fizic. Suferea că nu

poate să se spele și să se pieptene singură, că trebuie să i se dea mâncarea în gură, ca la un copil și tot ca un copil așezată la oală.

- Măi, tu ești acum aproape doctor, trebuie să știi să-mi faci ceva, o injecție ca să mor! Îmi spunea când veneam la Galați s'o văd. Au fost singurele momente de dezesperare care le-am cunoscut bunicii mele. Doctorul Goldenberg, vechiul ei doctor, susținea că ictusul¹⁴ avut era datorită malariei. Era o boală foarte răspândită în Galați, așezat pe toate părțile între ape. Numai eu singur din toată familia n'am fost bolnav de friguri, cum se zicea malariei. La înmormântarea ei, mi s'a părut mie, a fost întregul Galați. Era numai o puținătate de om din femeia înaltă care fusese în tinerețe. Împlinise optzecișipatru de ani.

Bica avea tot optzecișipatru de atunci, de când îmi amintesc de ea, dar era mare și grasă, cu o piele albă și întinsă și ea parcă toată umflată în rochii largi aducând oarecum a malacof, moda tinereții ei. Avea ochii albaștri-vioriu, jucăuși și sfredelitori. Păr aproape nu mai avea și se purta întotdeauna cu o chipeloacă de dantelă neagră pe cap. Zicea că-i e frig fără ea și o purta numai când ieșea din camera ei. În fotoliul ei, umplându-l complet până'n toate marginile, n'o mai avea, și printre șuvițele firave de păr alb se vedea pielea capului, roză și bine irigată. Când venea la masă în sufragerie era chiar elegantă și mirosea plăcut a un pic de parfum. N'avea un dinte în gură, dar mânca la rând cu toată lumea, carne, ba și șorici. Zicea că i s'au întărit gingiile în așa fel, de când nu mai are dinți, încât poate mesteca orișice și toate alea. Se ținea mândră coana Safta din Bălăbănești, răzășoaică cu sapa în batistă, cum adesea îi spunea Ghiță, fecioru-său, stând în fruntea mesei și nu-și îngăduia nimeni să-i treacă pe dinainte fără adânc respect și condescendență. Numai fecioru-său îndrăsnea s'o ia la vale cu răzășia ei, adică nobilă care nu voia să se știe că merge la prașilă, la câmp, și-și ascundea sapa în batistă, ba își scotea și încălțările când ieșea din sat ca să nu le strice. Bica, așa i se zicea, după spusa pocită de copil a mamei mele, nu mai făcea nici o treabă în casă, se pare că și când era tânără n'a prea făcut ceva, lăsându-se în grija noră-si, bunică-mea. Acum își îngrijea picioarele pline de ulcere varicoase, își îngrijea câinele ei, Leo, și ne spunea nouă, copiilor, povești de toate felurile, dar mai ales despre viața și învățăturile lui Isus Cristos. Pentru tratamentul ulcerelor nu se arăta la doctor, se consulta cu o doftoroaie din mahalaua Galaților. Își făcea băi de picioare în căldări cu apă în care fiersele buruienile date de doftoroaie și apoi

¹⁴ **ÍCTUS**, *ictusuri*, s. n. – aici, șoc.; din *ictus apoplectic* = apoplexie

se pansa singură, punând pe rana deschisă niște frunze de leuștean. Când își făcea băile, nu ne primea la ea în cameră. Leo, câinele ei, nu avea voie în casă niciodată. Numai pisica are loc în casă, spunea ea sentențios, câinele își are locul în curte. Basta. Leo era un câine bull-terrier, mare și lat în piept, cu părul galben închis și cu o înfățișare fioroasă; ochii injectați, botul scurt și cu dinți teribili, zărindu-se printre buzele lăbărțate printre care veșnic se scurgeau bale. Și totuși, privirea era melancolică, visătoare chiar. Îl luase răzbunica mea de la niște marinari englezi. Avuseseră pe vas o cățea de rasă bună care a fâtat tocmai când au intrat prin gura Sulinii în Dunăre. A fâtat mulți căței, cum nu e obișnuit la câinii bull-terrieri. I-a alăptat până la Galați și acolo cățeaua a murit. Ce să facă marinarii cu cățeeii fără lapte, pe apă, ei abia făcuseră ochi. Nu i-au înneecat și i-au dat la cei ce au vrut să-i ia. Bica l-a crescut pe Leo cu biberonul, de mic, de când deschisese ochii. Leo crescuse mare și fioros și nu știa decât de frica ei. Toată ziua stătea în lanț, numai seara îl deslega ea. Îl știa tot orașul și nu îndrăsnea nimeni să deschidă poarta noastră după ce cădea seara. Nu lătra, apuca în dinți și nu mai dădea drumul decât la porunca răzbunicii mele. Câteodată îl lua un fel de dăndăni, apuca o găină, dar n'o mânca, o băga moartă la el, în căsuța lui. Vecinii îi știau damblaua, pentrucă el nu apuca decât găini străine, nu pe ale noastre, și când le dispărea o găină, veneau la bunică-mea s'o reclame. O găseau în cușca lui. Bunica ofta, îl certa pe Leo, îl reclama răzbunicii, Bica îl bătea, ceea ce nu îndrăsnea decât ea, el nu spunea nimic și se liniștea pentru o bucată de vreme și bunica plătea despăgubirea cu bani și ofta din nou.

Bucluc mai mare era când scăpa ziua din lanț. Scăpa, dacă greșea Bica la închis carabina lanțului, dar câteodată, când îl apucau pandaliile lui câinești, era în stare să rupă lanțul. Așa s'a întâmplat într'o după amiază de vară. Venise un client al lui Nenea Milu. A intrat pe poartă și, când să urce cele două trepte de la intrarea principală, s'a pomenit în față cu Leo, cu mutra lui fioroasă. Domnul Bucholz, așa îl chema, era un om deștept, și-a dat seama de situație și a rămas înțepenit pe loc. Leo a stat și el locului fără mișcare. În după amiaza fierbinte de vară păreau amândoi două statui. Ovreiul, că domnul Bucholz era ovrei, om în toată vârsta, trecut de cincizeci de ani, gras la trup și roșu la față, stând așa în bătaia crudă a soarelui, s'a înroșit și mai tare și asudase learcă tot. Era cam două ore după amiaza și toată lumea dormea în casă. Nenea Milu era la tribunal, așa că înțepenirea în dogoarea soarelui s'a prelungit un timp în deajuns, ca atunci când a ajuns acasă, venind cu trăsura, să-l găsească pe bietul Bucholz complet epuizat de efortul făcut. A trebuit să fie dus repede în casă,

întins pe canapea, să i se puie prișnițe cu apă rece pe cap și pe inimă, de frică să nu facă congestie cerebrală. A fost o daravelă mare în casă. Nenea Milu nu i-a spus el ce avea de spus Bichii, i-a spus maică-si.

- Mamaie, să-i spui Bichii să-și țină câinele bine legat în lanț, să nu-mi mai facă astfel de istorii cu clienții mei. Vorba aia, după urma cărora trăiește toată casa.

- Dragă Imil, bunica așa-i spunea, a fost o întâmplare nefericită, câinele și-a rupt lanțul.

- Uite, te rog să cumperi mata altul mai gros, să-mi spui cât costă și să se termine cu isprăvile lui Leo. Plătim găinile vecinilor, omorâte de Leo, umblă slobod ziua în amiaza mare prin curte și înspăimântă oamenii. O să mă adresez la hingheri să-l ia sau să-i dea o chiftea otrăvită, că nu mai merge să se repete istoria ca asta de azi.

Nenea Milu era în toate stările. Avea o clientelă aproape numai din negustorimea ovreiască a orașului și nu voia să i se ducă vestea că are în curte un câine mare și fioros care se dă rău la oameni. Supărarea a fost de partea lui, că din partea Bichii a fost cu satisfacție. Îi zicea mamaniei, care venise cu vorba de la Nenea Milu:

- Lasă, că bine i-a făcut evreului. Că până la urmă, ce i-a făcut? L-a ținut un ceas la soare. L-au trecut nadușelile? Ei, și-a pus de-o parte banii care i-ar fi dat la baia turcească.

Bica era antisemită, nu putea să-i sufere pe ovrei. Să nu-i vadă în ochi.

Noi, trei copii, Dina, Horia și cu mine, ascultam povestea suferințelor lui Isus Cristos. Era în Săptămâna Mare a Paștelui.

- Da! Și l-au luat și l-au bătut la sânge și i-au pus pe cap o cunună de spini și-l scuipau și-și băteau joc de el. Spuneau, dacă ești fiul lui Dumnezeu, hai, arată-te. Și apoi l-au dus pe un deal, Golgota, afară din Ierusalem, și l-au răstignit, bătându-i mâinile și picioarele cu cuie pe o cruce mare de lemn!

Bica s-a oprit din povestire și a fost așa ca și cum timpul s'ar fi oprit. Vântul subțire venind de la miazăzi, din înălțimile de dincolo de Dunăre, a suflat delicat în perdelele ferestrei odăii ei care dădeau spre geamlâc. Era dimineată și era soare cald de primăvară și peste tot se deschiseseră geamurile să pătrundă aerul parfumat de afară care, sglobiu, se juca cu orice găsea în cale. Și apoi din nou a pornit povestirea și cu ea ne-am întors toți în timp, strecurându-ne din liniștea lipsei lui.

- Și Isus a murit pe cruce. Și un soldat l-a împuns cu sulita între coaste... povestirea acum s-a întrerupt de hohotele băiatului cel mare.

- Și cine l-a omorât?... Cine?

- Evreii, cine alții, decât ei. Cei care au strigat la judecata lui Pilat din Pont, cerându-i osândirea la moarte a lui Isus: „să fie sângele lui asupra noastră și a urmașilor noștri”.

- Și cine sunt evreii, Bico?

- Cine să fie? ia, de-alde Bucholz, de l-a încolțit Leo al meu astă vară. Alde Leon, negustorul de lemne și Moșilică, cu prăvălia de biciclete și toți puturoșii ăia care se strâng la băut ceaiu în ceainăria din colț și Ștrulică frizerul...

- Am să-i omor și eu... se sbătea copilul în revolta urii.

- Lasă băiete, că Domnul Isus a înviat și cetatea Ierusalemului au prăpădit-o dușmanii și le-a stricat templul și neamul lor s'a răspândit pe toată suprafața pământului și ei sunt străini oriunde se află...

Răzbunica înșira toate plățile pentru faptele lor...

- l-a pedepsit Dumnezeu și care moare dintre ei se duce în iad la Scaraoschi.

Băiatul nu mai asculta pomelnicul pedepselor, în mintea lui se înfiripase ideea că el trebuie să răzbune moartea lui Isus Cristos. Când s'a dus peste câteva zile cu bănuții puși în mână de bunică-sa, la frizeria de vis-à-vis să se tundă, s'a produs o altă dramă.

Prăvălia de frizerie ținută de domnu' Ștrulică avea două rânduri de scaune în fața a două perechi de oglinzi prinse în pereții de pe laturile odăii. Se intra pe o ușă, care vara stătea deschisă mereu, acoperită de o perdea de șiruri de mărgelile de lemn. Dom'Ștrulică avea în frizerie doi băieți, o calfă și un ucenic. Ucenicul căsca gura la dom'Ștrulică, la meșter și la calfă, să bage în cap cum tundeau și bărbiereau bărbații, mătura părul împrăștiat de tunsoare, aducea apă caldă pentru limpezit barba după ras și spăla farfuriile scobite, potrivite gâtului clienților când îi spăla de săpunul de ras. Tot el se încerca să tragă bricele pe piatră, urmând sfaturile lui dom'Ștrulică și exemplul calfei și începea după exemplul calfei să bâzâie și el mandolina lui dom'Ștrulică, pusă în cui de meșter și pe care cânta acum calfa, așa că își lăsase și el să-i crească unghia de la degetul cel mic al mâinii drepte, cum o avea calfa și n'o mai avea dom' Ștrulică. Domnul Ștrulică era un om către cincizeci de ani, înalt, spătos, cu destulă osânză peste o musculatură puternică, cât să se fi spus despre el un bărbat voinic, nu un om obez, nici măcar gras, cu toate că avea fălcile puternice pline, vărsându-se parcă peste marginea gulerului.

Îl suise chiar el pe băiat pe o scândurică anume pentru copii, proptită pe brațele scaunului frizeresc cu un căpătâiu mobil pentru propteala capului la

ras barba. Înălțat ca să-i vină bine la tuns domnului Ștrulică, băiatul venea în apropierea feții meșterului ocupat, cu ochelarii pe nas, să-l tundă frumos, franțuzește. Adia din spre domnul Ștrulică o boare înecăcioasă mirosind a usturoi din gură, a rânced din părul gras și cârlionțat și a parfum de bărbier cu care-l dase pe obraz calfa, bărbierindu-l de dimineață.

Băiatului nu i-a plăcut de loc; și-a întors capul și l-a privit din foarte aproape, i-a văzut fața plină de vinișoare roșii și de pistrui. Frizerul i-a întors capul cu mâna.

- Șezi binisor băiețuș, ca să nu te pocesc la tunsoare. Copilului nu i-a plăcut îndemnul; l-a cuprins o adevărată furie.

- Domnu' Ștrul, eu am să te omor pe matală!

Ștrul s'a oprit din tocatul profesional al foarfecelui, mirat.

- Dar de ce vrei matală să mă omori, băiețuș?

- Fiindcă matală ești un evreu! Iaca d'aia, i-a răspuns băiatul.

Omul a rămas înțepenit ca lovit de dambă. A urmat o pauză lungă în care dom'Ștrulică și-a căutat echilibru. Și apoi furios și el:

- Bine, sunt evreu, dar ce-am făcut ca să-ți vie să mă omori?

Și răspunsul a venit scurt și aspru, ca o lovitură de biciu.

- Fiindcă voi l-ați omorât pe Isus Cristos!

- Vai di mini și di mini, se văita ovreiul, acum într'adevăr copleșit, ca și cum ar fi primit o lovitură de grație, vai di mini! Da'spune de unde știi matală lucrurile astea? Cine și le-a spus?

- Răzbunica mea. Ea mi-a spus și mi-a povestit totul de-a fir a părul.

Conversația s'a încheiat aici. Tunsoarea s'a terminat și ea în tăcerea grea, așa cum se termină orice bătălie.

În casă a fost tărașenie mare, după ce a venit domnul Ștrulică să se plângă lui Nenea Milu că tocmai în casa lui copiii sunt îndoctrinați în antisemitism.

- Tocmai în casa matală, așa un om cumsăcadi și așa de învățat și așa cu o vază de acum în tot orașul. Ce trebuie să fie la ceilalți, la lumea proastă... îl împungea ovreiul indignat și furios.

Dar Bica nu s'a clintit de loc dintr'ale ei. I-a spus liniștit mamâniei, care o dăscălea după discursul de reproș al lui Nenea Milu:

- Ascultă tu, Dunea, ce-mi tot spui că așa și pe dincolo, nu-i adevărat ceea ce am spus copiilor? Du-te și întreabă și pe părintele Costin și-ai să vezi dacă n'am dreptate!

- Bine, bine, mamaie, îi răspundea noru-sa, prinsă între ciocan și

nicovală, așa-i cum spui matale, dar vezi, îi strici lui Imil clientela și după asta trăim noi toți în casă. Ce vrei matale, să murim de foame?

- Ia să mă lași în pace cu muritul de foame, că până acum am trăit în Țara Moldovei și înaintea mea neam de neamul meu și n'am mai trăit de pe urma evreilor și n'am mai murit de foame în lipsa lor!

Coana mare era țănoșă și nu putea fi scoasă de loc dintr'ale ei. Așa a fost și când a murit, Dumnezeu s'o ierte. Într'o zi n'a mai ieșit din odaia ei, să vie la masă în sufragerie. Avea febră. Până seara, febra a crescut așa de mult că au culcat-o în pat. Nea Emil a trimis după doctor. A doua zi de dimineață a venit domnul doctor Goldenberg. Era, cum am mai spus, doctorul nostru de casă. Om cu învățătură la Viena, el ne îngrijea pe toți, de la mic la mare și pentru orice. Era un doctor foarte bun, cu mare trecere în oraș. A intrat la Bica în cameră, dar a ieșit repede, pentru că atunci când a vrut să-i ridice cămașa s'o asculte la inimă și la plămâni, coana mare din vârful patului i-a spus:

- Ieși afară nerușinatule, cum se poate să-mi spui mie așa ceva? Ieși!

Om inteligent și cu multă experiență la bolnavi, s'a executat numaidecât. A vorbit cu bunică-mea:

- Madame Codreanu, cred că are o pneumonie, uite mata, asta e rețeta. În salon erau așezate pe o măsuță călimara cu cerneală, toc cu peniță nouă, hârtie de scris și sugativă și alături dulceața și cafeaua. Doctorul Goldenberg scrisese rețeta și bându-și cafeaua, stătea acum de vorbă cu Nea Milu care venise din birou în salon.

- E grav, doctore?

- E grav, mai ales pentru vârsta ei. Trebuie să fie peste optzeci de ani.

- Exact optzecișicinci! Dar de când o știi, tot sănătoasă o știi. Afară de ulcerele picioarelor, care le are de mult...

- Cucoane Emil, la vârsta asta trebuie să te aștepți la orice.

Doctorul a plecat cu onorariul pus de Nenea Milu într'un plic, apoi tot el l-a trimis pe Titi, frate-său mai mic, la farmacie cu rețeta. Rețeta a fost până'n prânz gata și a venit cu sticlulele tot Titi de la farmacie, dar Bica n'a vrut s'o ia. Nici de mâncat n'a mâncat. Bea numai apă, avea o arșiță mare, spunea ea. L-a trimis tot pe Titi după o babă, un fel de vrăjitoare, doftoroaia, de la care lua ea leacurile și sfaturile când nu se simțea bine. Avea mare încredere în ea. S'au sfătuit numai ele singure și până la sfârșit i-a pus pe burtă, în chip de ventuză, o oală de smântânit laptele, să-i tragă în jos sângele pe care-l simțea ea că i se urcă la cap. Asta s'a întâmplat către prânz, că baba nu stătea departe, pe strada Cazărmii, și a venit repede. Dar când a fost s'o scoată, n'au mai putut. Burta

umpluse toată oala și a trebuit s'o spargă, ca s'o elibereze de suptul ventuzei, care devenea din ce în ce mai dureros. Febra nu s'a potolit ci s'a mai ridicat către seară și peste noapte și-a pierdut cunoștința. A doua zi de dimineată a venit popa Costin și a împărțait-o. Noi nu aveam voie să intrăm la ea, dar din coridor auzeam horcăiturile femeii bătrâne și vedeam femeile casei, mamânia, Liza și pe mama intrând speriate și ieșind cu ochii în lacrimi. În după masa zilei de a treia de boală, Bica a murit. Curios a fost că în toate cele trei zile de boală, Leo, care nu lătra, părea să fie fără glas în lanț, și ziua și noaptea, că nu mai avea cine să-l deslege, a urlat. A urlat îngrozitor și era trist și avea și el lacrimi în ochi. A fost greu cu el, când a fost să scoată sicriul cu Bica din casă; Leo a rupt chiar lanțul cel nou și s'a așezat în calea ciocliilor. Era de groază, ochii îi erau roșii de tot, îi curgeau bale în colțul gurii și-și arăta, într'un fel de rânjet, colții. Nu mai urla, dar cioclii au înțeles și le-a fost frică; au pus sicriul jos și au stat nemișcați. A trebuit să telefoneze Nea Milu la serviciul de ecarisaj al orașului și au venit țigani hingheri și l-au prins în lațurile lor de sârmă pe bietul Leo, care scuipa acum bale cu sânge, ca un câine turbat, să-l lege burduf și să-l scoată din drumul ciocliilor. Numai așa a putut fi Bica dusă la cimitir sus, la despărțitura a șasea și să fie îngropată alături de feciorul ei unic, Ghiță Codreanu.

După câteva zile a murit și Leo, nemaivrând să bea și să mănânce din mâna nimănui.

La Chioara

După moartea răzbunicii mele, bunica s'a mutat în odaia ei, lăsându-ne pe mama și pe noi, copiii, în odaia ei de până atunci.

Se reîntorcea la noi numai când venea Gigi acasă. Gigi era mereu plecat cu regimentul său de artilerie călăreată: un timp lung, în Basarabia; întâiu la Tighina, unde s'a îmbolnăvit greu de febră tifoidă și a venit acasă din spital, de la Chișinău, numai o umbră de bărbat și cu o barbă mare până la piept. Parcă era un sfânt din cei de pe pereții bisericilor. Repede însă și-a revenit, mâncând ca un lup cantități mari de macaroane, spaghetti, tăieței, colțunași, fidea și fideluță făcute în fiecare zi de bunică-mea, maică-sa, special pentru el. Când s'a întremat s'a dus la domnul Ștrulică, vis-à-vis, și și-a ras barba și a plecat în

crailâc, așa cum știa el socoteala trebii ăștia. Mult timp de crailâc n'a avut, că a trebuit să plece în grabă, cu tot regimentul, la Tătar Bunar, unde năvălise o ceată de ruși comuniști.

Cel care era mereu acasă era Titi. Fusese trimis la învățătură la București. Stătea la sora tatii în gazdă, la Lila, studia dreptul la facultatea bucureșteană. Dar lui Titi nu-i plăcea învățătura, pierdea timpul degeaba și nici la cursuri nu se ducea și nici examene nu dădea. Se scula târziu dimineața, bea cafea, fuma și cetea cu deamăruntul gazeta. Pleca în oraș. Făcea un tur pe Cale și unul pe bulevardul Elisabeta, pe la cinematografe, dădea pe la facultate mai mult să se întâlnească cu câțiva băieți, să meargă să bea o țuică undeva și dacă nu ieșea cu o încurcătură, se întorcea acasă la masă, unde-l așteptau Lila și Dina. După masă se culca. Când se scula bea din nou cafea, fuma și bătea un écarté cu tanti Mărioara care-și aștepta partenerii pentru pokerul ei de după masă. Tanti Mărioara era nebună după poker și Titi nu mai puțin. Pleca iar în oraș. Dacă nu găsea un film bun, mergea la un curs, dar se plictisea repede de vorbăria juriștilor și nu mai rămânea în continuare la altul. Lipsa de obligativitate a regimului școlii superioare, facultatea, îi convenea de minune. Acasă, după masa de seară, stătea lipit de o masă de joc, fascinat de emoțiile pe care le oferă o partidă de poker. Nu avea bani cât să se așeze și el la o masă, dar din când în când, pentru câteva tururi, ținea locul cuiva care se ducea la closet sau trebuia să lipsească pentru puțină vreme și nu voia să-și piardă locul sau norocul care-l căuta în seara aceea. Atunci juca foarte atent și sobru, alegând stilul de joc cu cât mai puține riscuri; atât cât la un joc de noroc se pot minimaliza riscurile și rar să nu fi dat întreaga sumă înapoi, banii cu care îl lăsase în joc cel ce pleca, dar de cele mai multe ori o înmulțea. Titi era în fond un om foarte serios și onorabil, chiar cinstit. Pentru că poți fi onorabil fără să fii cinstit. Lui nu-i plăcea să învețe sau poate mai exact nu era în stare să se concentreze pe lucruri care nu-i plăceau. Să fi fost o lipsă de voință? Putere de concentrare avea, chiar cu totul deosebită, pentru jocul de cărți. Când juca écarté sau pichet sau șaizecișise sau o derivație a jocului de șaizecișise, numit Vraniotis, după numele grecului de la care l-a învățat, știa cu precizie de mirare toate cărțile care ieșiseră la vedere și, știindu-le pe ale lui, calcula cu deosebită șansă de certitudine cărțile de care dispunea adversarul. Din partea mea, care întotdeauna am avut plăcerea învățatului, de mic copil, niciodată nimeni nu m'a îndemnat, supravegheat sau ajutat la făcutul lecțiilor, n'am putut niciodată realiza la jocul de cărți concentrarea atenției pentru a ști ce carte trebuie jucată. Poate a fost o fericire, necăștigând niciodată, m'am

îndepărtat de această cumplită pierdere de vreme, dacă ar fi să socotim timpul pierdut cu jocul de cărți. Acest mare dar al lui Dumnezeu, tot una cu viața, pentru că timpul există numai cât trăiești. Titi avea întotdeauna mult timp, o adevărată avere și totuși nu se plictisea niciodată. Fuma și-și făcea pasiențe, jucate cinstit, fără nicio șmecherie. De cetit, în afară de gazete, citea romane în fascicole. Cum cumpăram de la același debit de tutun țigări și pentru Nenea Milu și pentru el, mă împrietenisem cu domnișoara, proprietăreasa dughenei de lângă atelierul de cismărie a lui Litinski. Acolo, la Litinski, pe adevăratul lui nume polonez, își făceau pantofi și ghete toată casa noastră. La Galați a fost un mare eveniment când s'a deschis o prăvălie de ghete de gata. Se chema „La Balon” și o ținea un ovrei, Masler. Lumea îi zicea „la trei baloane”, pentru că domnul Masler, madame Masler și băiatul lor, Sami Masler, erau rotunzi ca niște baloane, toți trei. Când, spre seară, se mai potolea căldura verii și peste oraș bătea o briză din spre Dunăre, răcorindu-l puțin, toți trei se așezau pe scaune în fața prăvăliei și într'adevăr păreau trei baloane aterizate. Lumea făcea haz și era încântată și de priveliște și de negustoria nou inventată.

- Auzi colea! Nu mai trebuie să mergi la cismar să-ți ia măsură și apoi să aștepti o săptămână, două, până să fie gata ghetetele și dacă nu ți le-a potrivit bine să mai aștepti încă o săptămână, două, până le întinde iarăși pe calapod. Nu! Te duci în prăvălie și îți alegi din galantar modelul care-ți place, îl încerci și dacă-ți vine bine poți să pleci cu ghetetele noi încălțate chiar acolo.

- Strașnică idee și deștept, evreul, ce să-ți spun! Și îi merge bine, o să se îmbogățească repede! Lucrul care s'a și întâmplat.

De acolo mi-a cumpărat și mie mama o pereche de pantofi de lac, cu baretă și fundiță de panglică neagră. Eram foarte mândru când am plecat cu ei încălțat din prăvălia domnului Masler. Nu era departe de strada Frumoasă, unde locuiam noi. Strada Mavramol era paralelă cu ea, la o distanță cam de 150 de metri, cât ținea de-a latul strada CA. Rosetti. Când am ajuns acasă, tocmai pleca Nea Milu în oraș. Ne-am întâlnit la poartă. Mi-a cetit fericirea pe față.

- Ești vesel! De ce ești așa de vesel? Întrebă el curios.

- Mi-a cumpărat mama pantofi!

Nea Milu, din înălțimea lui, avea aproape doi metri, și-a coborât ochii spre pantofii mei cu un adevărat looping și eu, uitându-mă la el ca la un munte, am văzut pe fața lui o umbră de desamăgire.

- Bine dragă, se adresă el mamei, i-ai cumpărat băiatului pantofi de fată? Ce-ți veni? Scurt își opri oracolul și, fără să mai asculte răspunsul soră-si, se sui

în faetonul care-l aștepta în fața curții.

Am intrat cu mama trăgându-mă de mână, așa mă înțepeniseră spusele lui Nenea Milu. Avea dreptate.

- Mamă, eu n'am să port pantofii ăștia!

- Ei asta-i bună! După ce am dat atâtea parale pe ei! Nen'tu Milu și-a bătut joc de tine.

- Nu, a avut dreptate, cu fundița asta sunt de fată. Eu nu-i port!

A fost o tragedie mare. Titi și-a lăsat romanul foileton și a venti cu dulceața lui din fire să împace lucrurile. Dar nu s'a putut. I-am scos din picioare și peste noapte le-am tăiat cu foarfecele fundițele. A doua zi mama m'a bătut crunt cu patul puștii mele de lemn și m'a băgat în cămară, la întuneric. Muream de frica întunericului și a înduplecat-o bunică-mea pe mama să mă elibereze. Tot Titi a venit, lăsându-și romanul din mână și m'a scos la lumină.

Titi cetea romane foileton de la domnișoara cu maghernița de tutun și ziare. Era o ovreică grasă și bună, care mă iubea mult pe mine.

M'a întrebat odată:

- Pentru cine cumperi tu Puntea Suspinelor? Așa se chema romanul rocambolesc în fascicole care apăreau zilnic și le cumpăram de la ea.

Am răspuns:

- Pentru Titi, mama și pentru mine.

- Tu știi să citești?

- Știu, domnișoară.

- Cum asta, cine te-a învățat?

- Eu singur, domnișoară.

Era adevărat. Aveam șase ani, în 1921, și am învățat singur literele de tipar, ca să pot ceti ziarul. Am început cu literele cuvântului „Universul”. Titlul ziarului pe care-l cumpăram zilnic. Când am intrat la școală, în toamnă, am învățat literele scrise de mână, pe cele de tipar le știam foarte bine.

- Bată-te să te bată de băiet! Domnișoara vorbea cu un accent moldovenesc de la Dunărea de Jos, să știi că ți-l dau să-l cetești și să-mi aduci înapoi fascicola ca să pot s'o vând. O desfaci binișor și o potrivești din nou la loc.

Aduceam în fiecare dimineață fascicola apărută din Puntea Suspinelor și o desfăceam cu grijă, așa cum era împăturită. O întreagă coală de hârtie, pe care erau tipărite cam douăzeci de pagini. Cum întreaga coală era apoi împăturită, succesiunea paginilor era răspândită alandala pe cele două fețe. Ca

să poți urmări șirul povestirii și, bine înțeleș, șirul numerelor paginației, trebuia să tot sucești coala de hârtie, când într'o parte, când în alta. Broșura trebuia numaidecât dusă înapoi, imediat după ora două, când domnișoara Rebeca redeschidea debitul, ca să o poată vinde în cursul după amiezii, altfel trebuia plătită. De cetit o cetea mama, Titi și cu mine în mod regulat, mai pe sărite bunică-mea. Cetind-o dintr'odată câte doi sau câte trei inși, era o adevărată bătălie, ca să se întoarcă întreaga foaie sau cel puțin un capăt, ca să se poată urmări povestea nenorocirii unei fete din Veneția în mare amor cu un tânăr urmărit de gelozia unui puternic al cetății, și el îndrăgostit de ea. Peltea cu coardă interminabilă, dar antrenantă, fiecare fascicolă terminându-se cu ceva senzațional, care se desăvârșea în fascicola următoare. Acolo, în casa ținută încă de bunică-mea, era o senzațională, o plăcută trecere de vreme cetitul romanului în fascicole. Mama și bunica întrerupându-și treburile care le înghesuiau, Titi și cu mine umplând cu povestirea timpul fermecătorului *dolce far niente* pe care-l trăiam amândoi. Eu, cel fericit al copilăriei, el organizându-l activ, mereu în căutare de metode și soluții pentru a evita plictiseala muncii. Cetea pasionat Puntea Suspinelor, știa cu precizie toate detaliile, ca și la jocul de cărți, dar se posomora de la prima pagină cetită dintr'un curs, orișicare ar fi fost, din cele ținute la facultatea de drept. Acum, cea de la Iași. Lila, sora lui taică-meu, măritându-se cu Nenea Milu, fratele mamei, se mutase la Galați și-și desfăcuse casa de la București. Titi ar fi trebuit să stea în gazdă. Gazdele la București costau scump și Titi ar fi cheltuit banii pe degeaba, pentru că tot nu se ducea la cursuri. Cum am spus, Nenea Milu a hotărât să stea acasă la Galați, să se înscrie la facultatea de drept de la Iași, unde se ducea să dea numai examenele. Acasă trebuia să-i dea o mână de ajutor la biroul advocațial. Să-i scrie la mașină, să timbreze actele, să le depună. Mai mult o vorbă, o intenție bună a lui frate-său mai mare, că Titi tot nu făcea nimic. Exista în el o putere deosebită de a găsi căi pentru a se feri de muncă și o adevărată pasiune pentru trecerea timpului. Un fel de extaz de fericire în degustarea petrecerii vremii. Avea în el o liniște suverană, suportând fără nici o turburare dojenile, îndemnurile, ba uneori chiar pedepsele pentru lenea lui la învățătură, care-l făcea să fie un adevărat balast pentru bunică-mea și pentru fratele său mai mare, Nenea Milu, șeful familiei. Dar Titi nu era leneș decât la învățătura cu buchii cuprinse în studiul dreptului și nu era până la sfârșit nici măcar lene, lene. Părea a fi lene, dar nu, era o activă *dolce vita* pe care o trăia, o aprecia și putea să și-o procure așa cum altul își strânge o avere de care aproape nu profită, sdrobot de munca depusă sau

altul își realizează îndeplinirea poftei de a avea putere, bine înțeles ascunsă sub pretextul binelui public, înfățișând o pasiune drept un sacrificiu, angajându-se într'o luptă necruțătoare cu alții, dominați de aceeași pasiune, de posesiunea puterii, ducând o viață plină de primejdii. Primejdia de a nu fi avut dreptate, atunci când ești învins, primejdia de a cădea în ridicul, chiar în grotesc în manevrele și exhibițiile necesare a supune voinții proprii voințele celorlalți. A celor mulți. Pentru că ce altceva este propaganda decât un proces de supunerea voințelor celorlalți voinței tale. Un proces de impunere pe care îl practica Titi, impunând celorlalți stilul său de a trăi, nefăcând nimic. Cum toate se plătesc, Titi suporta costul *dolce-i vita* suportând lipsa de bani pentru țigări, pentru joc de cărți, pentru plătit un chef - el nu putea cheful decât invitat de alții - pentru o femeie. Suporta supărarea, chiar chelșăneala lui Nenea Milu.

- Bine mă, măgarule, iar nu ți-ai dat examenele și ai cheltuit banii cu chefurile, nici măcar nu te-ai înscris! Ai băut taxa de înscriere și de facultate și de examene!

- Emil, spunea Titi, apilpisit¹⁵, s'a întâmplat că... dar celălalt, frate-său, nu-i dădea voie să termine, că-i și trăgea două perechi de palme și-l dădea afară din birou.

- Ieși afară, derbedeule, și să știi că nu mai vezi nimic de la mine.

Titi ieșea repede, roșu pe obraz cu dungile degetelor lui frate-său mai mare, și fără supărare se așeza la cetitul ultimei fascicule din *Puntea Suspinelor*, care nu se mai termina, lungindu-se ca și studenția lui. Titi suporta cu bravură toate reprimadele¹⁶ felului său de a fi, iar lipsurile nu umbla să le acopere

prin fapte nedemne, să fure, să înșele... niciodată. Una era să bea banii dați de frate-său pentru taxe de înscriere la facultate și la examene și alta ar fi fost să șterpească acești bani.

Din când în când, juca în operete aranjate de o pianistă eminentă a Galațiului, Dora Basarabeanu. Textele erau scrise sau compilate de câțiva băieți „cu parale” din Galați, fanții orașului, așa se cheameau pe vremea aceea „*play boys*”: Zani Crisoloveni, Lenguceanu, Menelică Mantu, Bibi Constantinescu... Titi juca rolurile de evreu, Gigi cele de grec. La repetiții, Gigi făcea ochi dulci cucoanelor, Titi se bucura de vin. Mai ales dacă repetițiile se făceau în casa Mantu, unde vinul era mult, dar și ales. Băieții Mantu, trei

¹⁵ **APELPISÍ** vb. despera, deznădăjdui, exaspera

¹⁶ **REPRIMĂNDĂ** s.f. (*liv.*) = dojană, mustrare severă; aducere la ordine

becheri ireductibili, se pricepeau la vin cu toate că nu erau de loc bețivi. Lui Titi îi plăcea vinul, și mult și bun, cu toate că el nu era bețiv.

- Eu nu beau spirtoase, spunea el, eu beau vin, și nu în fiecare zi, la o ocazie, cu un prieten sau la un chef cu mai mulți prieteni.

Într'o dimineață l-a găsit bunica, maică-sa, în sufragerie, pe canapeaua pe care dormea, gol pușcă și cu izmenele de gât, ca un șal. Biata femeie s'a crucit, a luat o cuvertură și l-a învelit și l-a lăsat în pace să doarmă. Nici nu putea să-l deștepte, atât de adânc dormea. Sforăia și împrejurul lui se răspândea o duhoare de usturoi și de vin. Către prânz, văzându-l că nu dă nici un semn de trezeală, femeia bătrână s'a speriat. Dacă e otrăvit, dacă e cumva bolnav. Din casa de jos, unde era sufrageria, s'a dus la celălalt fecior, la cel mare, Emil, capul familiei după moartea lui Ghiță Codreanu.

- Ce-i mamaie? a întrebat bărbatul de după birou, știind că dacă maică-sa vine la el, s'a întâmplat ceva deosebit.

Bunică-mea avea un mare respect pentru feciorul ei cel mare și nu îndrăsnea să-i turbure viața cu necazurile ei mărunte. Își lua inima'n dinți și venea la el cu rugăminți numai când era vorba de soarta lui fecioru-său cel mic, Titinel. Atunci se ruga:

- Imil, nu-i spunea Emil, iartă-l!

- E un derbedeu, mamaie, care nu e bun de nimic.

- Imil, te rog eu mult, iartă-l!

Acum nu era vorba de așa ceva. Fecioru-său cel mare a înțeles văzându-i fața speriată.

- Ce s'a întâmplat, mamaie?

- Titi... îngână dânsa.

- Ei, ce-i? o grăbi el, oarecum și el acum speriat.

- Doarme greu...

- Ei, asta-i, o fi chefuit iar, lasă-l în pace!

- Imil, eu cred că e bolnav, doarme de prea mult timp și prea adânc. Așa a fost și cu frate-său, August, când s'a îmbolnăvit de meningită. Mi-e frică, vino să-l vezi și tu.

Nenea Milu era grijuliu pentru boală, la cel mai mic semn trimetea după doctor și urmărea foarte de aproape ce se întâmplă cu bolnavul din familie. S'a ridicat de la birou și, urmând maică-si, a venit în sufragerie. A pus mâna pe capul lui Titi și a văzut că n'are febră; a mirosit și el duhul amestecat de usturoi și vin care-i ieșea din gură cu orice răsuflare.

- Nu te speria mamaie, nu e bolnav, a făcut un chef. Un chiloman¹⁷ peste măsură. A zâmbit. O fi fost la Chioara și a băut alcooluri străine amestecate. Dacă până la patru nu se trezește, să vii să-mi spui! Atunci trimit după doctor, altfel mi-e teamă că mă fac de răs după felul în care duhnește a usturoi și băătură.

Titi s'a trezit până la patru și, mofluz și cu ochii umflați, i-a mărturisit maică-si:

- Da, mamaie, am fost la Chioara și am băut amestecat tot felul de băuturi spirtoase de care nu am mai știut până acum.

- Păi cin'te-a pus să bei așa, în neștire?

- Eram băut mamaie, făcusem un chef cu băieții Ettinger, jos, la Bulgaru. Nici nu știu cum am ajuns la Chioara. M'au dus cu trăsura și tot ei m'au adus acasă. Eu nu mai știu nimic.

- Bine măi, Titinel, dar de unde ai avut tu parale să mergi la harfistele cele ale Chioarei?

Așa spunea bunică-mea femeilor ușoare sau femei nevrednice, nu întrebuița alt termen. Acum, pentru că bărbatul nu era însurat, erau harfiste, dacă ar fi fost însurat, ar fi fost femei nevrednice.

- Mamaie, băieții au plătit jos, la Bulgaru și acolo, la Chioara, probabil tot ei, dar eu nu mai știu nimic. Titi avea o urmă de beție repetând cuvinte stereotip.

Auzind de Chioara, mi-am închipuit că este o femeie chioară și rea, care din răutate și scârbă îmbată oamenii. Un fel de Muma Pădurii, o cotoranță de care trebuie să te păzești dacă nu vrei să intri într'o mare primejdie. Mi-a fost foarte frică de întâlnirea lui Titi cu vrăjitoarea călărind pe o mătură și sburând prin văzduhuri întunecate și malefice. Chioara era o instituție a Galașilor. Așa susține și prietenul meu din copilărie și coleg de liceu Leo Berman, numit acum Omer Behram și locuind la Madrid. El e cel care mi-a împrăștiat amintirile gălățene și care mi-a dat mai multe informații despre viața Galașilor dintre 1932 până în 1944. Două date, prima cea în care eu am părăsit orașul copilăriei, întorcându-mă în el numai în vacanțe și atunci mai mult din respect pentru cei care mă crescuseră și a doua, cea în care Leo a părăsit orașul, fără să-l mai vadă niciodată de atunci. Dacă te gândești bine, două întâmplări absolut neînsemnate. Doi oameni care au crescut într'un oraș și l-au părăsit. Ce așa mare lucru? Și totuși, o substanță plină de sentimentul tragic al

¹⁷ **CHILOMÁN**, *chilomane*, s. n. (pop.) = gălăgie mare făcută la petrecere; larmă, zarvă

neînțoarcerii. Nu neînțoarcearea în Galați. Amândoi încă trăim și cu toate că trecuți de șaptezeci de ani, încă în toată firea, girându-ne viața în oameni întregi și deci cu posibilitatea de a ne urca în avion, vapor, tren sau automobil și a merge la Galați. Dar pentru ce anume? Să ne plimbăm pe străzile pe care le știm casă cu casă și în care cunoșteam nu numai pe cei care le locuiau, dar și câinii ogrăzilor, ca să ne întâlnim cu nimenea pe care să-l cunoaștem sau să fim cunoscuți de cineva. Să fim străini în orașul copilăriei noastre. Adevărați strigoi de care lumea să se teamă și să se ferească. Tragedia neînțoarcerii timpului care există numai în noi, care cu o putere de neînvinge e legată de ființa noastră. De ce romane închipuite, cu oameni închipuți, descriind caractere închipuite, când iată, în fiecare dintre noi există existența unui caracter alunecând deodată cu această nevăzută realitate, vectorul timpului, și realizând drame adevărate în sensul original, adică afecțiune, afacere, oficiu, datorie de care te achiți, luate toate împreună, adică cursul unei vieți omenești, realizează tragedia neînțoarcerii de acolo unde ai fost și risipirea ta odată cu timpul ce curge mereu, neoprindu-se niciodată. De aceea scriu, adunând amintirile, convins că tragedia noastră, a lui Leo și a mea, și de sigur a multora din cei care au fost și au murit sau fără să știm de ei mai trăiesc încă. O sfortare ridiculă, dar de neînălțurat, de a opri timpul prin ce las scris. Timpul trăit de noi toți, cei care trăim.

Galați, are dreptate Leo când îmi spune, există o singură Brăila, dar mai mulți Galați, deci nu mai spune Galațiul, este cuprins în trei nivele, trei straturi de pământ: portul, prin dig, cu puțin deasupra nivelului Dunărei, orașul străzii Domnești, drumul care-l străbate mergând spre Nord, spre Bârlad, ținând calea Iașilor, și dealul. Din port urci în oraș pe vaduri: vadul lui Rașcu sau al boilor, al Cherhanalelor, al Brașovenilor, Belvedere. Pe aceste drumuri, ducând pieptiș în sus, se urcau boii aduși la tăiere, peștele prins peste noapte, brașoveniile, termen extins și asupra produselor meșteșugărești venite de la Viena cu vaporul, pentru că cele venite de la Brașov veneau cu chervanele¹⁸ peste munți, prin Ploiești, Buzău și apoi tăind Bărăganul, trecând Siretul la Bărboși. Pe aceste vaduri se urcau marinari și negustori cu marfa și coborau cu banii luați pe ea. Bărbați voinici, sănătoși, săturați de truda drumului, de grija ducerii în bună stare a transporturilor, amărâți de singurătate... Pe drum se așezau crâșme, crâșma lui Năstase Ganea pe vadul lui Rașcu sau a lui

¹⁸ **CHERVÁN**, *chervane*, s. n. (înv.) = car mare pentru transportul mărfurilor și al persoanelor; din tc. *kervan*

Bulgaru în capătul vadului Chirigiilor¹⁹. Pe Brașoveni era la „Pârjoala ideală”, cu mititei vanilați cu usturoi și murăturile cele mai nevăzute, sau a lui Ochiz, vis-à-vis de pescării. Aci erau specialități de pește, le scriu după însemnările lui Leo, ciorbă de nisetru, scrumbii la grătar și à la grec, pizdulici de morun, saramurici de biban și de crap, crap la carton, obleți fripți și în saramură. Oamenii intrau, beau și mâncau și apoi... apoi intrau la bordel. Vadurile erau pline de ele.

Vinurile care îndemneau la destrăbălare erau tari, bune și ieftine. Cele mai ieftine erau din jurul orașului, de la Filești și Bărboși până dincolo spre Brateș, de la Tulucești, Frumușița, Foltești, Fârțânești și și de mai sus, de la Bujorul și Jorăști, din capătul de maizăzi al județului Covurlui. Apoi erau cele aduse de mai departe, de la Nicorești, Odobești, Mărășești sau de peste Dunăre, de la Niculițel, vinuri scumpe, concurând cu cele mai bune din lume. La Niculițel era vinul negru, puterea ursului, al mănăstirii Cocoș, care-l beau numai ei, călugării și fețele înalte ale țării, episcopul Nifon al Dunărei de Jos cu reședința la Galați.

Cum spun, vadurile erau pline de bordeluri, hotel Englitera, Papadopol, chantanul cu hotel la Chat Noir, dar cel mai de lux era la Chioara. Era o casă cu etaj pe valul Belvedere. Se intra pe un gang întunecos care dădea într'o curte cu un gard de zid de-o parte și un geamlâc pentru prelungirea casei din față. În fundul gangului se făcea o intrare care ducea jos în casă și pe scară în sus, la etaj. Jos locuia Chioara și primea fețele sus puse, care nu puteau merge sus, unde ducea scara în salonul fetelor și unde se afla și teigheaua cu băuturi, barul cum se spune acum și pe la noi. Pe coridoarele geamlâcurilor erau camerele fetelor. Curate și simple, ca și ele.

A doua oară când am auzit de Chioara, copil fiind încă, abia intrat în liceu, deci aveam zece ani și jumătate, mă aflam cu familia mea întregă la un botez. Botezul unui copil de negustor bogat cu contor în port și locuind pe dealul Belvedere. Era spre iarnă. Sfârșit de Noembrie, început de Decembrie. Duminecă după amiază. Zi întunecată de nori lăsați jos și negurile care se ridicau din Dunăre și apele multe, bălți, canale aflate dincolo de malul dobrogean, întinzându-se până la Lățime, brațul vechi al Dunărei, imediat dedesubtul înălțimilor, munți vechi și mâncați de vreme ai Nordului Dobrogei, acum numai dealuri, niște cocoșe iscate în sus, la marginea luncii Dunărei.

Ziua mergea spre sfârșit, tot atât de mohorâtă cum începuse. În casa

¹⁹ CHIRIGÍU, *chirigii*, s. m. (în v.) = cărăuș

bogată a negustorului, lume multă, elegantă, parfumată, dichisită ca pentru sărbătoare mare. De abia se terminase botezul și lumea trecuse bucuroasă la masa întinsă cu toate bunătățile oamenilor îmbelșugați, făcând trecerea dintre Mediterana Orientală și Vestul Europei, că scandalul a început. Era în vecini, la Chioara.

- A, nu-i nimic, a spus gazda puțin stânjenită de întâmplare, e un oarecare tărăboi la Chioara. Să stăm liniștiți și să nu turburăm petrecerea, că o să se stingă repede.

Dar tărăboiul creștea din ce în ce. Se striga, se sbiera, se urla, se auzeau bușeli, se spărgeau sticle, se trânteau mese. Nu se mai putea sta la masă. Copiii, erau mulți, plecaseră primii la ferestre.

- Se bat! au exclamat ei, oarecum mirați.

- E păruială mare afară, au confirmat femeile venite să-și păzească copiii la ferestre, să nu se întâmple ceva rău... Cine mai știe ce, să fie svârlită o piatră sau tras un glonte; Doamne ferește și păzește..., dar nici ele nu s'au mai putut deslipi de spectacolul de afară, de pe stradă. Căci acum bătălia se mutase în stradă, mai la loc liber pentru așa ceva. Erau mulți bărbați înalți și spătoși, mulți cu părul roșu, olandezi, purtând surtuțe bleu marin încheiate la două rânduri de nasturi aurii. Se băteau cu alții, mai subțiri și foarte blonzi, tot marinari, purtând pe cap bonete cu ciucur albastru în vârf. Erau norvegieni.

S'au sculat de la masă și bărbații oarecum îmbufnați de la început, trebuind să lase mâncarea bună în farfurii și vinul aburind în pahare, dar și ei au rămas lipiți de ferestre la vederea încăierării. Gazda, de tot supărată de „istoria de la Chioara”, s'a repezit la telefon, chemând poliția:

- Alo! Prefectura de Poliție? Domnule, aici - își spuse numele -, la Chioara este un scandal nemaipomenit, o bătălie în toată regula între marinari olandezi și norvegieni. Da, domnule, răsună din nou vocea lui la telefonul din birou, marinari de pe cele două vase mari, ancorate în mijlocul Dunărei.

Iar s'a oprit, vorba celălalt. Reluă:

- Da, domnule, bătălie în toată regula, cu omor de om, nu numai o simplă păruială.

S'a întors în salonul din spre stradă, unde la ferești invitații la botez căscau cu toții gura. Afară se strânsese lumea din vecini, și ei cu gura căscată și ochii mari la răfuiala olandezilor cu părul roșu cu a norvegienilor blonzi și cu bonete cu ciucur albastru. Curgea sânge, ajunseseră după sticle și sifoane asvârlite drept proiectile, la cuțite. Tăbărau unii peste alții, cuprinși de furie ca de o nebunie, se tăbăreau cu pumnii și se tăiau cu cuțitele, dar se și

înjunghiau. Cumplit, unde nimereau, în piept, în burtă peste obraz, în mâini. Cădeau pe jos mototoliți, ținându-se cu mâna sănătoasă de unde curgea sângele. Se țărâiau sfârșiți printre picioarele celor încă nerăpuși, care se căsneau să se omoare unii le alții. Atunci am văzut-o și eu pe Chioara. În întunecarea serii și'n vâlvătaia bătăliei, între bărbații înalți și lați în spate, se strecura un fel de momâie neagră, o femeie bătrână și cam gârbovită, pe cap cu o pălărie, o tocă neagră, trasă bine peste ochi. Umbla fără teamă printre combatanți, căutând să strângă și să ferească din lucrurile din casă ajunse în stradă odată cu bătălia: scaune, oglinzi, tablouri, sifoane, linguroaie, chiar cuțite, cu ce apucaseră fiecare să dea când începuse încăierarea.

Se luaseră de la femei. Erau băuți bine cât să-și piardă capul, dar încă cu toată forța păstrată, dacă nu chiar crescută sub acțiunea excitantă a alcoolului.

- Ăstora le plac băuturile spirtoase, dom'le, nu știu și nici nu le trebuie vin; beau basamac²⁰ din ăla, de-al lor, de-i zice whisky. O porcărie dom'le, știi? O porcărie adevărată mirosind a ploșniță! Doi, un norvegian și un olandez, au vrut aceeași fată și s'au luat la bătaie. Chioara, baba, a căutat să-i despartă, dar n'a fost cu puțință. Când unul din ei a căzut, au sărit cei ai lui în ajutor. Au sburat în aer primele sifoane. Băuseră whisky fără sifon, așa că sticlele erau pline și grele. S'au spart și a curs sânge. Femeile care se dăduseră la o parte de la începutul încăierării au strigat și, grămadă, cu mâinile la gură, au fugit în coridorul geamlăcului camerelor păcatelor și s'au oprit aci cu sentiment de siguranță, odată strânse ciurdă. Baba a încuiat ușa din spre ele, localizând oarecum scandalul, apoi a început să-i îmbrâncească spre scara care dădea jos în gang. Odată mișcarea spre ieșire începută, a fost continuată de toți într'un adevărat alaiu, așa că bătălia din casă a ajuns pe gang și apoi afară, în stradă.

A sosit și poliția, dar nu s'a băgat să-i despartă. A făcut un cordon larg în jurul lor, separându-i de lumea care-i privea, ca nu cumva să se încingă o bătălie și mai mare cuprinzând și pe băștinași. Poliția avea tactica ei și știa ea ce știa. Când s'au aprins prăvăliile lui Moişilică de pe strada Frumoasă, vis-à-vis de noi și vecin cu dom'Leo, care avea depozitul de lemne, deci mare primejdie, poliția a înconjurat cu cordon poporul care căsca gura și încurca manevrele pompierilor și i-a pus pe bărbați la pompa de apă. Pe atunci, ca apa tulumbelor să aibă presiune, trebuia să fie împinsă de forța unor pompe și trebuiau zece inși care să miște brațele pistoanelor de presiune. După un sfert de ceas, poliția îi elibera, scoțându-i din cordon și puneu pe alții la muncă. Îi

²⁰ **BASAMÁC**, *basamace*, s. n. = rachi colorat, de calitate inferioară; din tc. *basamak*

scotea din cordon ca să nu șterpelească ceva. Bietul Moșilică scosese tot ce putuse din atelierul său de reparat biciclete, dar mai ales avusese mare grijă de bicicletele de închiriat. Moșilică era un ovrei mărunț și rotund în pânțece, cu o barbă sură și chelie, veșnic cu o cămașă neîncheiată la piept, lăsând să se vadă părul bogat și sur care-l acoperea. Ținea o dugheană între depozitul de lemne al lui dom'Leo și ceainăria ovreiască. Repara biciclete și chiar motociclete, avea două trei calfe în atelier, dar făcea parale bune și cu închiriatul bicicletelor. Mai ales Dumineca, clienții fiind în special băieții de prăvălie de pe străzile Mavramol, Țecuci și Traian, străzi de comerț pentru lumea săracă a orașului și țărani din județ. Din județul Covurlui, dar și de peste Prut, din județul Cahul, cărora le venea mai la îndemână să cumpere din Galați, una că le venea mai aproape și al doilea fiindcă era mai bine asortat decât ar fi fost la Reni, Cahul sau Ismail. Strada Traian, de jos, de la farmacia lui Aburel și până la cealaltă farmacie, a lui Ținc, era în special locul de comerț preferat al țărănimii. Prăvăliile de hăinărie și de obiecte casnice se țineau una lângă alta. Ușa era larg deschisă mai în tot timpul anului, se închidea numai când dădeau geruri mari și atunci se așezau sobițe de tablă pe trotoar, să se mai încălzească ovreiașul, flăcăul care stătea veșnic la racolat clientela de pe stradă și la păzitul mărfii expusă în fața magazinului: costume de haine agățate sus, pe pari, în perete sau basmale, pestelci și alte dichisuri femeiești așezate pe rafturi improvizate. Femeile, țărăncile, mai ales basarabencile care veneau cu lapte, ouă și brânză proaspătă, ba și cu miere, găini și poame la Târgul Nou, la vânzare, după ce-și vindeau ce aduseseră, cu banii la teșcherea, bine strânși și legați într'o batistă, dădeau o raită pe strada Traian, să vadă ce ar putea cumpăra pe ei. Voiau însă să vadă ce se oferă, întâiu, așa că trebuiau să parcurgă întreaga distanță dintre cele două farmacii. Dacă era singură, cu siguranță era pierdută, pentru că primul ovreiaș întâlnit o trăgea în prăvălie, din care nu mai putea să iasă până nu cumpăra ceva. O adevărată luptă, întâiu cu cel tânăr de pe stradă și apoi cu cel bătrân dinăuntru. Așa că ele mergeau în grup, câte cinci sau șase femei, bine strânse de braț una de alta, ca să nu poată băiatul să le tragă la jupân fără voia lor. Când erau așa de multe, trebuia să iasă și jupânul la luptă, să le tragă înăuntru și dacă erau învinse țipau toate cât le ținea gura, de parcă ar fi fost înjunghiate. Era un chiloman pe stradă, de credeai că s'a întâmplat cine știe ce, dar nu era altceva decât o pașnică negustorie. O negustorie grea, cu muncă grea și câștig puțin. De aceea negustorii căutau să aibă prăvălia cât mai lung timp deschisă. De dimineață de tot, de cum dădea soarele până seara târziu, cât mai târziu. Trăiau bine

sergenții de poliție de pe străzile astea, de când apăruse decizia primăriei cu orele de închiderea magazinelor. Ei fluerau într'una pentru închidere, jupânul punea băiatul să tragă oblonul, dar tot ținea lumină și ușa prăvăliei deschisă și pentru asta se plătea un bacșiș bun de fiecare negustor. Numai farmaciile închideau regulat și acolo nu era tocmeală. Farmacistul cântărea pe un cântar pe care nu se vedea cât cântărește și scurt spunea cât costă. De plătit, trebuia plătit fără vorbă. De altfel nici nu prea vorbeau ei prea mult. Unul, Aburel, era armean de viță, celălalt Ținc, neamț. Amândoi bărboși, cu gulere și manșete tari, cu ochelari cu rame de aur și cu halate mari, albe, pe ei. Pe cap purtau scufițe de catifea verde și toată înfățișarea lor era solemnă și gravă, cât să-ți taie piuitul și îndrăsneala.

Femeile cumpărau unsori de leac și sulimanuri, bărbații pucioasă de afumat butoaiele și căcat de drag, purgativ pentru cai. Dar asta era o treabă secundară, farmaciștii executând rețete magistrale, scrise de medici.

Așa era în vremea anilor de după primul război mondial, o liniște, o ordine și o pace adâncă în orașul de deasupra portului, turburare era numai în port unde se încărcau și se descărcau vasele de pe Dunăre și se câștigau și se pierdeau averi; unde cârciumile, tractirurile, stabilimentele și bordelurile erau pline, dând fericiri cu plată și câteodată plata era chiar viața; cum s'a întâmplat în Dumineca în care am văzut-o prima oară pe Baba Chioara, printre marinarii olandezi și norvegieni. Câțiva au murit pe loc, alții în drum spre spital, alții în zilele următoare.

Când s'a potolit încăierarea, mai toți combatanții nemai putându-se ține pe picioare, fie din beție, fie din rănile căpătate, a intrat poliția între ei. Ziceau sergenții de poliție: „Nu se poate să te apropii de ei când se bat, pentru că sunt așa de beți, că dau fără să se uite în cine dau”. Pe cei morți i-a dus la morgă, pe cei răniți la spital și cei întregi înapoi pe vas, grămădiți unii peste alții în căruțele primăriei orașului, peste care mai mare era Mitică Topuz. Un ăla mare și voinic ca un porc mistreț, mare bătaș și agent electoral în cartierul din Deal, mare mâncău și bețiv brevetat. La botezul unui copil al lui, l-a pus pe popă să-l boteze în cristelnița plină cu vin, nu cu apă, și apoi a dat vinul să se bea. Botezul în vin a ajuns la urechea episcopului care s'a supărat așa de tare, încât a vrut să-l răspopească pe cel care acceptase ideea lui Topuz. Au sărit politicienii cu vază ai orașului și l-au scos pe popa împricinat din ghiara vlădiciei, însă numai cu condiția să plătească o amendă și să boteze copilul cu apă, după canon. Pentru Mitică Topuz, o nouă ocazie să tragă un chef de să se ducă veste până jos, în vale, în Bădalan.

Mai târziu, bordelul Chioarei și-a schimbat stăpâna, dar nu și numele. Tot la Chioara se chema, dar patroana era o frumusețe de femeie, încă tânără, așa îmi scrie bunul meu prieten Leo Berman, care a cunoscut-o așa de bine, încât știe că avea un singur defect, pe burtă, în urma unei proaste operații de apendicită făcută de chirurgul cel mare al Galaților, doctorul Carnabel. Acest prieten al meu îmi scrie adevărate bijuterii de literatură concentrată, limpede și jucăușă, informându-mă cu o serie de fapte, cum am spus, întâmplare după ce eu am părăsit orașul copilăriei și el a rămas să-și continue viața sa aventuroasă aci. Toate acestea sunt de publicat și nu știu care-i motivul că n' o face. Întreaga vieții sale povestire ar constitui un roman viu de aventuri adevărate, fastuos scrise în lirica sceptică a celui care a cunoscut totul despre oameni: turpitudinea lor și prostia lor și avariția și nesimțirea și care, îndurerat de priveliștea oferită de semenii săi, cu înțelepciunea neamului său vechi, ca un adevărat Eclesiast modern, tot ce a poftit ochii săi n'a dat la o parte: „n'am oprit inima mea de la nici o veselie, căci inima mea s'a bucurat de toată osteneala mea și aceasta a fost partea mea din toată strădania mea”. La fel ca Eclesiastul, și-a spus: „Nimic nu e mai bun pentru om decât să mănânce și să bea, să-și desfăteze sufletul cu bunătățile din munca sa. Și-am înțeles că și aceasta vine numai din mâna lui Dumnezeu”. Asta-i cu Leo care nu vrea să fie publicate cele scrise de el. Dar să scrii despre Galați între 1920 și 1945 fără să pomeniști de el ar fi o mare pagubă, și artistică și documentară. De aceea aproape copiez ce-mi scrie despre a doua Chioara. El îmi scrie:

„Îmi ceri să-ți vorbesc despre bordelul Chioarei și cum o cunosc istoria de la început. Trebuie să-ți spun că am cunoscut-o pe Chioara din cea mai fragedă copilărie, cu alte motive decât ale meseriei ei. Pe atunci, cred că la vârsta de zece, unsprezece ani, eram colombofil, în societate cu Niță și cu Ițic. Aveam o porumbărie cu câteva duzini de porumbei de neam prost și în fiecare Duminecă eram prezenți la colțul străzii Movilă, în fața bisericii Sfântul Haralambie (a lui popa Arșic). Acolo ne reuneam toți colombofilii din Galați, examinam exemplarele rare, prezentate de cei bogăți și noi, cu pârlitii noștri de gușani (porumbei de neam prost, în general de culoare gris, cu pliscul lung și care nu pot face tumbe în zbor) căutam vreun fraier să facem un schimb bun. Acolo am cunoscut două personaje importante din această lume: pe Tierer, Directorul Băncii Moldovei, vecin cu noi în Calea (Strada) Lăpușneanu și pe Săndică, cârciumarul cel mai important din Strada Noptii (când sui din strada Militară, prima cârciumă pe dreapta). La stradă, cum am spus, cârciuma, urma bordelul cu vreo zece odăi și salonul de-a lungul unui geamlâc

și în fine, în fund, departamentul „porumbărie”. Acolo am cunoscut-o prima dată pe Chioara, un fel de logodnică a fiului lui Săndică (cred mai bine că era vorba de un fiu adoptiv, pentru că-l chema Țâncu Falcă Prăjită). Amândoi erau mult mai mari ca noi, cred cam cu zece ani”.

Intervin în povestirea lui Leo să spun că Strada Noptii era așezată pe dealul orașului și era, casă de casă, numai bordele. Bordeluri mai de mâna a doua, fără ca asta să însemne că nu erau fete frumoase și pline de draci acolo, dar încă nelansate, fără managerul care să le proiecteze în curtezane pretențioase și fără ca mintea lor să le ducă la așa ceva. Această Chioară de care vorbește Leo este Chioara a doua, urmașa celei dintâiu pe care am văzut-o și eu de copil în bătaia de pe vadul Belvedere. Nici el, Leo, nu știe cum o chema pe Chioara a doua, atât de mare era numele Chioarei prime, întemeietoarea instituției. Cum și cea pe care am văzut-o nu era chioară și cum bordelul exista de foarte multă vreme, s’ar putea ca și ea să fi fost purtătoare de nume de firmă și adevărata fondatoare să fi fost beteagă de un ochi. Dar să continui povestirea lui Leo:

„Prietenia mea cu Săndică și familia a început în ziua când el a aflat că eram vecini cu directorul Tierer, cu care ocazie am urzit primul nostru complot. Săndică avea un sistem singular de a fura porumbei (există multe sisteme). Săndică punea timp de o săptămână, într’o sticlură cu spirt, boabe de porumb. Astea se umflau de alcool și când totul era gata, noi, adică Niță, Ițic și cu mine, ne suiam noaptea pe casă și împrăștiam porumbul umflat de alcool. În dimineața următoare, splendorii porumbei ai lui Tierer îl mâncau. Imediat cădeau beți morți în curtea lui Tierer sau în porumbăria lui. La prânz, când Tierer venea acasă la masă, găsindu-i așa, convins că au murit, c’ă dat în ei o epidemie, îi arunca la gunoi de unde îi pescuiam noi și repede cu ei la Săndică. A treia zi, porumbeilor le trecea beția și Dumineca următoare, Săndică își făcea apariția cu unul sau mai multe exemplare la Sfântul Haralambie. Tierer înnebunea văzându-i, convins că poate reface selecta lui porumbărie și bine înțeles nici prin cap nu-i trecea că-și cumpără din nou propriii lui porumbei. Partea proastă era că noi ieșeam pârliți. Săndică, Dumnezeu să-l ierte, că după puțin a murit de o încurcătură de mațe, era un mare șnapan; lua porumbeii cei mai buni și ne lăsa nouă pe cei mediocri. Cu moartea lui Săndică, a încetat negoțul de porumbei, au trecut ani; Țâncu a vândut cârciuma și împreună cu Chioara (nu știu de ce o chema așa, pentru că era o frumusețe de femeie) au schimbat de cartier și au trecut din strada Noptii în Brașoveni, cu celebre hoteluri: Papadopol, Englitera și Chat Noir. Negoțul a mers bine și prin anii

treizeci au montat bordelul de lux la Chioara cu bar și domnișoare artiste cu prețuri inaccesibile buzunarului nostru. Cumpăraseră bordelul de la moștenitori. Pentru motive care au rămas o enigmă, prin 1938 afacerea s'a sfârșit. Se spunea că Falcă Prăjită, peștele Chioarei, se mai dedica și la traficul de minore. Fete tinere, în general din Basarabia, care veneau să slujească în casele burghejilor înstăriți și pe care Falcă Prăjită le transforma în „dame”. Se presupune că pentru acest motiv a fost închis bordelul și închis a rămas, presupun până azi. Dar Chioara n'a încetat să-și exercite meseria, ea, cea mai respectabilă dintre codoașele Galaților. Cu toate că începuse să îmbătrânească și Falcă Prăjită era dărâmat de o mizerabilă de artroză, a deschis un nou salon lângă Târgul Vechi, într'o situație strategică și discretă. Era o casă cu vreo zece odăi și cu un salon mare în centru, în care stăteau fetele și Falcă Prăjită (într'un fotoliu de episcop; cum îți spuneam nu-l mai țineau picioarele). În acest salon, ca și dincolo, în vechiul sediu, șase, șapte domnișoare, așteptau să fie alese, erau în general tăcute și decent îmbrăcate. Chioara, în vremea aceea, nu prea făcea onorurile casei, dedicându-se achiziției fetelor prin provincie, Falcă Prăjită nemaiputând alerga după așa ceva. Ambianța în salon, în special în timpul iernii, era foarte îmbietoare: o sobă de teracotă, bine încălzită, clienților li se servea țuică fiartă. Chioara ținea și în camere o curățenie exemplară. Partea mai proastă era o porcărie de câine, un fel de seiden pinscher antipatic și alintat care, de câte ori se strecura în vreo odaie a fetelor, avea obiceiul ca în momentul culminant să muște clientul de... Foarte neplăcut, mai ales că nimeni n'a reușit să se împrietenească cu această jigodie care se strecura pe nesimțite în odăi. Chioara, de felul ei era foarte elegantă, extrem de religioasă și monarhică; în salon atârna la loc de respect și onoare o icoană și fotografia regelui Carol al doilea. Se vorbea că la cerere proprie a avut ocazia s'o cunoască pe Chioara în persoană și probabil și în pat”.

„În tot cazul, Chioara a fost o instituție a aceluia Galați, ceva cum ai spune Costache Negri, Mitică Topuz, Weismann, concesionarul serviciului vidanjelor, cum se spunea pe atunci căcanarilor, celebru prin butada spusă într'o zi unui client, care nu voia să plătească cele opt sacale de rahat ce-i scosese din hazna și se jura că au fost numai șapte. Weismann, ca bun ovrei deștept, a decis să lichideze afacerea și să încaseze numai șapte sacale. Cu banii în buzunar, i-a spus clientului: e bine și așa! Ce să faci? Mi-ai mâncat o saca de căcat”.

Aici se opresc amintirile lui Leo despre Chioara. E clar că el o cunoaște pe Chioara a doua și că Titi, în noaptea precedentă întâmplărilor din sufrageria bunicii mele, unde dormea el de obicei, fusese la Chioara întâia. Dar și această

cronologie dinastică de mare codoașă este absolut corespunzătoare cunoașterii noastre, a lui Leo și a mea. Cum am argumentat mai sus, s'ar putea să fie, așa sunt convins, și Chioara întâia, văzută de mine în bătaia dintre marinarii norvegieni și olandezi, și care nu era chioară, numai purtătoarea unui nume. Cine mai știe ce a fost în fundurile timpului trecut peste acest port de pe Dunăre, Dunărea de Jos. Dar este sigur că, asemenea oricărui port, a avut astfel de case cu femei frumoase și tinere vânzând plăcerile patului, așa cum se vinde mâncarea și băutura bărbaților porniți în aventură pe drumurile apelor. În Galați erau nenumărate case de acest fel, de toate gradele, de la viermăria cea mai respingătoare până la curtizane independente, de sine stătătoare, vânzându-și frumusețea și tinerețea în regie proprie, fără manager, cum s'ar numi acum codoșul sau peștele sau proxenetul. Istoria lor e tot atât de atrăgătoare ca și istoria portului, nu se poate trece peste ele așa cum a făcut Dicționarul Limbii Române Moderne scos de Academia R.P.R. în 1958, nementiționând cuvintele cur și curvă. Am mai protestat și în altă parte asupra nefericitei omisiuni și de câte ori îmi vin în minte, vin odată cu imaginea din tavanul prispei bisericii Sfântului Elefterie vechi, în care un drac pedepsește păcatul curviei. Curios e că păcatul curviei nu e la fel osândit pentru partea bărbătească, nici în lege și nici pe tavanul prispei bisericii Sfântul Elefterie. Desigur că poliandria e cu totul altceva decât poligamia care este o realitate normală a naturii. Și *distinguo* merge și mai departe, una e să fii curvar și alta muieratic.

Muieratic a fost Gigel, fratele mamei și al lui Titi. Țsta a iubit femeia cu care se culca. A iubit multe, ce e drept, cum nu i s'a întâmplat lui Titi, care n'a fost curvar, adică nu a umblat nici măcar după femeia plătită, nu numai când nu o putea plăti, ci chiar și atunci când ar fi putut-o plăti din plin. Titi până la sfârșit și-a luat licența în drept, s'a însurat și s'a îmburghezit, deschizând un birou advocațional. Apoi, intrând în politică, a ajuns prefect de poliție în Galați și aproape fără să vrea a rămas în acest post, ca înalt funcționar de carieră până la venirea rușilor în țară. Atunci s'a văzut sufletul lui mare. Ar fi putut continua cariera administrativă făcând concesiuni la ceea ce credea, dar n'a făcut niciuna. A stat ascuns câțiva ani și s'a prezentat la judecarea unui proces în care era acuzat că ar fi schingiuit comuniști. O adevărată mizerabilă înscenare din marea dramă a încătușării neamului românesc în imperiul rusesc. A stat în pușcărie zece ani, apoi trei ani în Bărăgan, lispit de orice mijloc de subsistență în afară de mila celor dimprejurul lui și, în sfârșit, când eliberat a ajuns să aibă post de avocat la o întreprindere de stat, a murit subit, ieșind de la un proces

pledat și câștigat. Se spune că cei care mor așa sunt iubiți de Dumnezeu. Sunt convins că pentru marea sa bunătate, Dumnezeu l-a iubit pe Titi. De altfel și el, Titi, l-a iubit pe Dumnezeu. Fără emfază, aproape fără semne exterioare, cu o decență naturală, neimpusă, nemanevrată, ci simplă și lineară, ca tot ce este adevărat din temelie până în vârfuri. Poate de aceea l-a iubit Dumnezeu și l-a dotat cu acea dulce bunătate care nu se împiedecă nici de răutatea altora, nici de nefericirile proprii, acceptând totul cu înțelegere neprefăcută, neavând nici resemnare și nici regret, nici pentru el, nici pentru ce se întâmplă în jurul său. Niciodată nu l-am auzit vătându-se de întâmplările nedrepte prin care a trecut, cum ni se întâmplă aproape tuturor celor ce murim. Viața lui a stat întotdeauna sub semnul stilului Mediteranei: *la dolce vita*. Chiar moartea i-a fost dulce, fără suferințe. Sunt fericit că am putut să-i fac elogiul omului pe care l-am iubit. Titinel.

Domnișoara Eliza Codreanu

Amândouă femeile erau aplecate peste foc. Peste jar. Băiatul vedea foarte bine din ascunzătoarea sa. Puțin dintr'o parte, așa aplecate peste jar, îmbujorate la față de căldură și concentrare și cu ochii sticloși. Foarte sticloși, ca de pisică prinsă, luptând să scape. Cea tânără nu scotea o vorbă, cea bătrână bolborosea vorbe care până în ascunzătoarea băiatului păreau lipsite de sens. Voind să vadă mai bine ce fac, băiatul s'a mișcat, schimbându-și poziția în așa fel, ca să se apropie cu vederea de mâinile lor, să vadă peste capetele aplecate ce fac. Mișcarea a produs un sgomot reverberat de liniște. Speriat, s'a tras înapoi și din nou un sgomot a neliniștit tăcerea, dar femeile n'au auzit, cuprinse total de ceea ce făceau. Din jar zumzuia un fel de sunet, dar era prea scoborât ca să nu se audă sgomotele din ascunziș. Femeile n'au auzit sau n'au dat atenție. Și'n această liniște, deodată s'a auzit clar:

- *Dracul cel d'amiază,/ Capul ți-a păli,/ Ce-ai mânca nu ți-a prii/
Prăvălita-i pe pământ,/ Sufletul ți-ai da,/ Moartea să te ia,/ Al... de-ai lua, recita
glasul dogit al babei.*

Era Mătușica Cheta. Apoi s'a auzit glasul celei tinere:

- *Frunză verde de alun,/ Să vie Cristache nebun.*

Sonoritatea de apă limpede s'a oprit. Apoi din nou glasul babei ca de

strachină dogită:

- *Frunză verde lemn de fag,/ Cristache să moară de-al tău drag.*

Și din nou glasul Lizei:

- *Frunză verde lemn de sânger,/ Să vie Cristache ca un înger.*

Liza s'a ridicat și s'a întors de la foc cu fața spre ușe. Am văzut-o în față și am văzut-o și pe Mătușica Cheta, care urmărea cu privirea pe Liza. În foc erau puși niște țepi lungi de metal, ca niște frigărui și în fața ușii sobei câteva momâi închipuie de om, cu cap, cu trup, cu mâini, cu picioare. Erau făcute din aluat de făină, care-l amestecase Liza chiar în după masa aceea, atunci când a făcut și tortul pentru ceaiul de a doua zi. Invitase lume multă. Le știam toate, pentru că urmăream fascinat mereu procesul făcutului aluatului, creșterii și coacerii lui. Era o vrajă de nemai pomenit, i se părea copilului curios și interesat de mister, de povești și foarte atent la ce se petrece în jurul său. Așa de interesat, încât învățase singur literele de tipar pentru a se putea informa de noutățile lumii scrise în Universul, ziarul rornânilor de pretutindeni, cum își făcea singur reclamă.

Liza, mergând spre ușă, mai mult sărind, a căzut. Mătușica a luat un satâr și a tăiat frânghia care-i împiedica mersul. Atunci mi-am dat seama numai că are picioarele legate. Liza s'a ridicat repede și, dând înconjurul sobei, recita:

- *Cristache nu zăbovi,/ Scoală-te nu mai dormi,/ Vin de grabă,/ Te-oi iubi,/ Frunză verde dârmotin²¹,/ Cristache vin să ne iubim.*

Pauză.

- *Foaie verde mărgărit,/ Pentru tine m'am gătit,/ Hai Cristache, pui boboc,/ Nebun să vii în acest loc./ Nu scutur gardul,/ Ci turbur lacul,/ Să iasă dracu,/*

Să-mi aducă pe cel drag,/ Ce l-am fermecat.

Liza s'a oprit și a început baba:

- *Brâne, brânișorul meu,/ Fă-te șarpe laur,/ Cu solzii de aur,/ Cu totul de aur,/ Cu douăzecișipatru de picioare,/ Mergătoare,/ Cu douăzecișipatru de limbi,/ Împungătoare,/ Cu douăzecișipatru de aripi,/ Sburătoare./ Brâne, brânișorul meu/ Pasă la ursitul meu,/ De-ar fi orișiunde-ar fi/ Cu limbile să-l împungi,/ La inimă să-l străpungi,/ Și la Liza să-l aduci,/ Și cu solzi să-l solzești,/ Și la Liza să-l pornești.*

Din nou pauză și din nou Liza:

²¹ **DÂRMOTIN** s. m. Plantă medicinală a cărei rădăcină se folosește în farmaceutică, dar și, popular, în descântece și vrăji

- *Adu-mi ursitu-mi,/ Cu cai de olac./ Prin târg, fără de rușine.*

Și apoi cu voce solemnă, tremurătoare totuși:

- *Eu nu'nfig aice,/ Acu'n brâul meu,/ Ci o săgeată'n inima ursitorului meu.*

În acest timp, Mătușica scotea din foc câte o frigare și împungea în burta omulețului de aluat. Totul se petrecea într'o atmosferă de vrajă care înspăimânta. Groaza copilului ascuns a fost maximă când bătrâna a luat o coadă de iepure în mână și, bătând pământul, îngâna pe încetul:

- *Oschi, Oschi, Scaraschi,/ Cu gura să te'nvăț,/ Cu ochii să nu te văz./ Dimone, spiridușul meu,/ Mergi la ursitorul meu;/ Ori și unde l-ai afla,/ Făr'a-i da răgaz în cale/ De păr să-l aduci,/ Călare să-l aduci,/Tare ca vântul,/ Lute ca gândul/ Peste codri văi și munți,/ Peste ape fără punți,/ Și la vatra casei ei,/ Gol să stea în a lui piele./ Fugi d'aci dimone,/ Fugi, pieri!*

Liza a răsuflat ușurată. Îi fusese și ei frică, nu numai mie.

- Mătușică, da n'o să-i fie rău de descântec?

- Las' să-i fie, să-și dea seama de ce se întâmplă.

- Vai mătușică, se auzi din nou glasul strâns de emoție al Lizei, mi-e frică!

- De ce să-ți fie frică atunci când ai icoana făcătoarei de minuni a Maicii Domnului lângă tine?

Acum era de înțeles totul. Întreaga vrajă: descântecul de farmec, laba de iepure, omușorii de aluat, ațele de frigare încinse în foc și icoana făcătoare de minuni să ferească de rele pe cei care vorbesc cu Scaraschi.

Vraja nu putea să se îndeplinească fără tacâmul complet. Mătușica îi spusese în șoaptă așezându-se lângă Liza la ceaiul obișnuit de la ora patru:

- Să știi c'am făcut rost de icoana Maicii Domnului, dar numai pentru o zi, mâine trebuie s'o dau înapoi. De seară, numaidecât trebuie să facem treaba. Să pregătești tu aluatul, că eu aduc tot ce trebuie. După aceea se apucase Liza, imediat după ceaiu, să facă un tort pentru ceaiul din salon. La noi acasă, când stăteam în strada Frumoasă numărul 32 și bunica mea avea încă în mâna ei conducerea gospodăriei, erau două feluri de ceaiuri, la amândouă bându-se același ceaiu. Ceaiu Homiman's, englezesc, în cutii pătrate de tablă roșie și pe care scria și cu litere chinezești, probabil ce scria pe englezește, cum să prepari ceaiul. Bunică-mea n'avea nevoie să cetească ce scrie și nici n'ar fi putut ceti, necunoscând nici limba chineză, nici pe cea engleză. Ceaiul se făcea pentru amândouă ceaiurile tot în samovar și pentru că era lume multă la ceaiu și pentru că așa era obișnuită bunică-mea. Numai că ceaiul zilnic se bea la ora patru, ba încă începea cu un sfert de ceas mai devreme și se bea în sufragerie, în partea de jos a casei și celălalt, îi zicea al Lizei, se bea în salon, în partea de

sus a casei. La ceaiul de fiecare zi, din sufragerie, se strâneau toți ai casei și se mânca pâine prăjită cu povidlă, adică magiun de prune, sau cu halva. În timpul postului se mâncau covrigi. Erau tot felul de covrigi, subțiri și împlețiți în opt, de obicei cu sare sau covrigi ca un inel, presărați cu susan sau cu mac, dar nu peste tot, ci numai o treime sau maximum o jumătate. Din acești covrigi aducea Mătușica Cheta, o cunoscută a bunicii mele, care venea în fiecare zi la noi, la ceaiul din sufragerie. Îi zicea madame Mavrodin. Era o cucoană bătrână, măritată după un bărbat cam țicnit, fost primar în timpul țarismului, la Reni. Avea la el în cameră o fotografie mare cu el încă tânăr, cu frac și cu joben și'n mână ținând niște mănuși albe. Imediat după războiul plecaseră din Reni și se mutaseră la Galați, într-o casă din fundul unei curți adânci din strada Mavramol. În față clădiseră case cu etaj. Jos prăvălie și sus locuința ovreului. La Galați, pe atunci când eram copil, noțiunea de negustor se confunda cu aceea de ovrei. Bunică-mea spunea:

- Hai să mergem la evreu să-ți cumpăr o uniformă nouă.

Acum, la bătrânețe, Mavrodin sărăcise și nici nu mai putea să facă ceva să aibă parale. Trăiau din te miri ce, având și trei băieți mari în casă care și ei ca taică-sau, nu făceau nimic.

Georgică, Sașa și Ionel. Georgică era ghebos și nu făcea politică, ca ceilalți barbați ai casei, lui îi plăceau cu pasiune femeile și mai ales cele frumoase. De aia se purta foarte elegant, parfumat și dichisit ca un june prim pe scenă. Ca Leonard să zicem, junele prim care făcea furori imediat după primul război mondial. Mavrodin cel bătrân, măcar că de origine grec, era naționalist rus, conservator, nu ca ceilalți doi băieți ai lui, care țineau cu rușii, dar cu rușii bolșevici. Sașa era tuberculos și cânta la chitară, Ionel cânta și el la chitară, era sănătos, ba și mai întreg la cap, umblând să intre într-o slujbă. Făcuse o școală de comerț și până la sfârșit chiar a reușit să se angajeze contabil la o bancă. Ionel era bolșevic, însă liniștit și el era de părere că Basarabia e a rușilor, nu a românilor, dar de departe nu era furios ca Sașa, care se îndeletnicea cu alcătuirea unui dicționar ruso-român pe care-l tot scria și nu-l mai termina. Când venea vorba despre Basarabia, despre ruși și români, dar mai ales despre bolșevici, se aprindea ca un foc de paie, ținea partea bolșevicilor și nu găsea îndeajuns cuvinte de ocară împotriva românilor și armatei române pentru cele două fapte nelegiuite: desarmarea armatei ruse bolșevizate de pe frontul român. În toamna și iarna lui 1917 și alungarea guvernului comunist din Budapesta, în 1919.

- Madame Codreanu, spunea Mătușica, sunt toți pe capul meu. Eu trebuie

să merg la piață, eu trebuie să fac mâncare, să spăl vasele, să deretec, bine că de spălat rufele nu trebuie să le spăl... ar fi peste puterea mea. Mătușica era singura din familie moldoveancă, ceilalți erau ruși sau se țineau ruși, pentru că Mavrodin, cel puțin după tată, era grec sadea. Era imediat după războiul dintâiu o mare încurcătură cu rușii refugiați la noi. Cei bătrâni țineau cu țarul, cei tineri cu bolșevicii. Nu munceau nici unii, nici alții, trăgeau mâța de coadă și mai dădeau de lucru poliției și siguranței, unii cu comploturi antibolșevice în Rusia, alții cu comploturi bolșevice în România.

Bunica și ea ținea cu țarul, dar nici nu-i plăcea să vorbească despre politică și nici vreme nu avea de așa ceva. Încă era înhămată la casă grea de ținut. Cu pensia ei nu se ajungea, casa era mai mult ținută de unchiul meu Emil, dar care de când se însurase era la rândul lui ținut în frâu de nevastă-sa, să nu mai dea tot ce câștigă în casă pentru toți, să strângă bani și să-și facă o casă ca să trăiască separat. Ar fi mai trebuit să dea în casă și soră-sa mai mare, domnișoara Eliza Codreanu, profesoară de istorie, română și latină la diverse pensioane de fete din Galați, care câștiga parale bune, dar le dădea pe lux și la umblat la băi după Nea Cristache. Liza, așa i se zicea în casă, rămăsese nemăritată din cauza pasiunii ei pentru Cristache Teodoru, refuzând cu îndărătnicie orice altă partidă care i se oferea. Era acum o femeie frumoasă, că nu i se mai putea spune fată și nici ceea ce devenise, o fată bătrână. Avea o piele foarte albă care când dădea în primăvară se acoperea, chiar acoperită cu grijă, de pistru. Suferea mult de acest defect, după moda timpului, când pielea trebuia să fie neatinsă de nicio pată, nici măcar de brunarea soarelui după care moda de acum e aproape înnebunită. Umblă toate femeile, în mijlocul iernii, să-și înnegrească pielea cu ultraviolete, sfidând propaganda medicală care susține că așa ceva produce cancer. Liza se ținea, de cum începea soarele primăverii, toată vara și toată toamna acoperită cu voaluri pe brațe și pe decolteu și pe față cu o voaletă și totuși tot îi dădeau pistru. Contra pistruilor îi făcea farmacistul din centru, de pe strada Domnească, domnul Constantinescu-Buzău, o cremă din sâmburi de mere. La masă întotdeauna era o luptă între ea, care-i strângea și cei care-i mâncau cu plăcere, mama și Titi.

Nea Cristache era avocat de mână întâia a Galaților. Om foarte serios și muncitor. Prin asta se impusese. Ei erau mai mulți frați, băieții unui carciumar din dealul orașului. Doi, el, Nea Cristache, cum îi spuneam noi, cei mai mici din familie, și Vasilică erau avocați, al treilea Mitică era numai funcționar la primărie. Aveau și o soră măritată tot după un avocat, Melinte.

Erau foarte mulți avocați la Galați, oraș cosmopolit, plin de lume

levantină, întru totul asemănătoare lumii tuturor orașelor din Mediterana Orientală: greci, armeni, slavi de toate felurile, evrei, italieni, sirioți, arabi, amestecați cu greci în diaspora și români ardeleni pricopsiți (când am făcut citarea greci și greci în diaspora, am înțeles așa: sunt greci care s'au contopit cu masa românească în așa fel încât pot fi considerați români - ca frații Mantu - și sunt greci care sunt veniți din Mediterana Orientală după afaceri aici, atâta). Puțini englezi și franțuji, de-a valma și ei cu lumea de aici, încât să nu mai știe de spița lor decât după nume. În oraș se vorbea grecește și franțuzește, veche reminiscență a felului în care s'a trăit de la 1750 până la 1900. Toți se ocupau cu negustorie sau erau meșteșugari, dela cismar până la mare fabricant sau constructor de vapoare. Băștinașii ieșiți din boiernași, mazili și răzăși, mai învățații orașului, erau advocați care le scriau actele levantinelor (Neculce știe bine ce spune: „Că era boierii de la o vreme pre supărați de Cantemir-Vodă, că era la curte boiernași, tot feciori de mojici codreni și gălățeni”). Le scriau actele levantinelor după schelele portului, căpătând bani mulți pentru asta, dar puțini față de cât câștigau levantinii și când terminau treaba cu ei, făceau politică. Adică intrigi mărunte, o adevărată boală a păturii acesteia de oameni învățați să scrie.

Liza se îndrăgostise de Nea Cristache în timpul războiului, când, ca toate cucoanele din Galați, servea ca soră de caritate spitalele militare din oraș. Nea Cristache, ofițer de rezervă în regimentul de infanterie Unsprezece Siret din Galați, căzuse grav rănit în luptele cu bulgarii la Amzacea, în Dobrogea. Cum ai noștri pierduseră bătălia, așa cum se întâmplă întotdeauna învingerii părăsesc câmpul bătăliei în grabă lăsându-și morții și pe cei grav răniți nemai putând să strige după ajutor. Întâmplarea a făcut că taică-meu, Victor Mușețeanu, ofițer și el de rezervă în regimentul Doi Cetate București, așa se numea atunci regimentul bucureștean de artilerie, fiind la observator înaintat pe aceeași linie de bătaie cu infanteriștii, să dea peste el. Un glonț îi trecuse prin coșul pieptului, sfredelindu-i plămânul. Era într'o baie de sânge, horcăia oribil și tușea scuipând sânge. Tata, și el pedestru, voinic cum era, l-a luat în spate și a mers cu el până la căruța lui, care-l aștepta mai înapoi. Așa a ajuns Nea Cristache la spitalul din liceul israelit din Galați. Liceul era la capătul străzii Frumoasă care da în strada Brăilei, la câteva sute de metri de casa noastră, numai. Nea Cristache a fost operat de Carnabel și îngrijit de Liza. Lizica, cum îi spunea familia. Asta s'a petrecut în toamna târzie a lui 1916. Liza era deja trecută de treizeci de ani și încă nemăritată, așa dar fată bătrână. De ce oare nu se măritase până atunci? Era o fată frumoasă, de familie bună, cum se spunea

în Galați familiilor onorabile de intelectuali, spre deosebire de familiile boierești sau familiile bogate de negustori. Ceea ce-mi amintesc eu începe prin 1917, când intelectualitatea din Galați se strângea la ceaiul din salonul Lizei din strada Frumoasă și niciodată de la nimeni nu am aflat de ce nu s'a măritat Liza până a nu se amorea de nea Cristache. Caut să reconstituiesc. Liza era o fată cu pretenții, în loc să stea acasă, să aștepte pețitori, cum a făcut maică-sa și cum făceau toate fetele de la începutul veacului, când ea devenise „de măritat” a plecat la București, la Universitate, la studii. Neavând zestre, ce partidă ar fi putut face? Tot un profesor de liceu, un intelectual, cum s'ar spune. Dar ea țintea mult mai sus, la casă mare cu saloane și primiri fastuoase. Pentru asta a răbdat, așteptând până la patruzecișicinci de ani s'o ia Nea Cristache. Advocat mare, câștiga mult, dar făcând el începutul unei bune stări, dacă nu averi chiar, trebuia să strângă, să poată face casă mare și primiri fastuoase. Și așa a fost, n'a luat-o până nu și-a făcut casă cu două birouri pentru el, două saloane pentru Liza, două sufragerii, două hall-uri, și două dormitoare, totul în dublu și a dat fastuoase primiri prezidate de Liza. În special, în ziua de Crăciun, onomastica lui Nea Cristache, era la ei mare zaiafet. Venea lume multă: întâiu, familia lui și a Lizei, la prânz, toți la un loc, mai mult de treizeci de persoane. Nea Cristache, ca întotdeauna, mânca puțin și bea mult și asta după ce se țucărise bine de dimineață cu o mulțime de partizani politici veniți să-i ureze „La mulți ani”. Când se scula de la masă era deja bine făcut. Îi sticleau ochii și i se sbârlea mustața purtată în furculiță după moda lui Wilhelm al doilea, de dinaintea primului războiu, când Nea Cristache era băiat tânăr la începutul carierei de avocat și de politician. Nea Cristache vorbea puțin din fire, dar când se „făcea”, aproape că nu scotea o vorbă. Liza îi știa toate hibeles și-l urmărea în de-aproape, ca nu cumva să facă cine știe ce bucluc și să se facă de răs, acum om cu mare greutate în oraș, primar și decan al baroului.

Masa cu familia fusese în sufrageria de jos, din subsolul casei, vis-à-vis de bucătăria cea mare. Se bea cafeaua în partea de sus a casei, în salomul cel mic, cel mare fiind dichisit pentru marea primire de după masă, care se sfârșea cu masa mare din sufrageria cea mare de sus. Un adevărat dichis de casă mare și foarte respectat de întreg târgul, cum ar veni adică și de adversarii politici. După cafeaua pe care a băut-o liniștit, fumându-și țigara cu muștiuc de carton, Nea Cristache a devenit neliniștit, s'a mișcat în scaun, semn de agitație pentru el. Liza a crezut că se simte obosit și vrea să se odihnească un pic, cum avea obiceiul în toate zilele. L'a întrebat:

- Spune Cristache, vrei să treci puțin în dormitor?

- Lizica, vreau o sticluță! Asta însemna că avea gust să mai bea.

Sticluță, în limbajul lui Nea Cristache, însemna sticlă de vin.

- Cristache, protestă Liza cu grație, n'ai băut destul? Uite, ar trebui să dormi un pic. Suntem în familie, lumea te scuză. Hai, după ce te scoli îți dau sticluța!

Fără să-și schimbe glasul, fără să arate cel mai mic semn de supărare, Nea Cristache repetă:

- Lizica, vreau o sticluță! Fără să adaoge ceva cererii lui.

Și ea, îngrijată:

- Trebuie să te odihnești, vine după masă lume multă, străină, trebuie să bei și cu ei ceva și apoi urmează masa. Hai, Cristache, și schiță un gest de a căuta să-l ajute să se ridice de pe fotoliu. Ea se îndreptase în timpul conversației spre el, dar el, mai sprinten decât s'ar fi bănuț, s'a ridicat în săritură de pe fotoliu și înainte de a ajunge ea la el, o porni spre camera de vinuri. Fiindcă, bine înțeles, erau și două cămări, una obișnuită și alta de vinuri. S'a întors cu sticluța. Vin ales, de Niculițel, de la mănăstirea Cocos. A vorbit vesel:

- Lizica dragă, pahare. Liza, învinsă și vrând să facă față nenorocirii care se anunța, întrebă:

- Mai bea cineva?

Approape toți bărbații au vrut. Și fraților lui Nea Cristache le plăcea vinul, dar afară de Gigel și de frații Lizei.

- Ei, vezi? făcu satisfăcut Nea Cristache. Și nenorocirea s'a deslănțuit ca o furtună. Era ora trei după masă, până la cinci ceasuri după masă, când au început să vină invitații pentru seară, personalitățile orașului, s'au mai băut câteva sticluțe. Nea Cristache era roșu la față, Liza palidă. Și de oboseală, dar și de turburarea care i-o dădea starea lui bărbatu-său, ce trebuia să se prezinte onorabil față de lumea străină. În capul ei deja vuiau conversațiile între cucoane cu respectivul demnitar, bărbatul, în sania care-i întorcea acasă sau în dormitor când se desbrăcau, pregătindu-se de culcare:

- Dragă, dar primarul era băut, abia se mai ținea pe picioare, nu mai putea vorbi.

- Așa e el, tăcut, căuta bărbatul să liniștească limba femeii.

- Tăcut, tăcut, nu zic, dar n'ai văzut că i se împleticeau picioarele și se bălângăneau de colo colo. Era beat turtă, mai mare rușinea. Biata nevastă-sa, se învârtea pe lângă el să-l ajute, să-i mai ascundă beția. Un bețiv învederat.

- Așa-i, concedea bărbatul și continua, ăsta-i defectul lui, și totuși trebuie trecut peste această slăbiciune, față de seriozitatea cu care-și face meseria și activitatea politică.

Dar Nea Cristache se ținea încă bine. A primit lumea la scara care se ridica de la ușa de intrare spre casa de sus, cu cele două birouri, două saloane, două dormitoare și sufrageria mare. Era frig, lumea venea înfocolită în blănuri. Bărbații și le lăsau jos la intrare, în mâinile lui Lordache, un fel de jumătate valet, jumătate subsecretar, copist în biroul de advocatură; în limbajul vechi, plin de farmec al trecutului, băiat de pricopseală în casa omului pricopsit și ajuns. Cucoanele se desbrăcau de blănuri și-și scoteau tocile sau căciulile de blană sus, în cele două dormitoare, unde se aflau și oglinzile toaletelor, să se poată aranja înainte de a-și face apariția în salonul mare din spre stradă. Erau ajutate de jupânesele casei, care aranjau mantilele de blană și căciulițele una lângă alta, pe paturile dormitoarelor.

Totul a decurs în perfectă ordine, spre mulțumirea Lizei. Se aduceau tăvile cu chisele de dulcețuri pentru musafiri. Liza, în ușa salonului, supraveghea jupânesele, care prezentau tăvile cucoanelor și domnișoarelor. Nea Cristache a trecut pe lângă ea și i-a șoptit:

- Lizica, vreau o sticluță.

- Bine, să se termine cu dulcețile și-ți aduc.

El, cuminte, s'a așezat la loc. Se terminase cu dulcețile și sticluța lui nu mai venea. Liza dispăruse un timp, își închipuia el că e dusă să-i aducă sticluța, dar nu, ea reapăru în salon fără sticluță, se așază și luă parte la conversație, ca și cum ar fi uitat de ce promisese. Din nou, Nea Cristache plecă singur să-și ia sticluța. Liza, liniștită, se făcea că nu observă, i-a fluturat chiar un zâmbet care s'a văzut că și-l oprește. Conversația se anima. Se vorbea despre baluri. Balurile care începeau acum în Carnaval, după Bobotează, când erau permise și nunțile, oprite în timpul postului Crăciunului. Sezonul ținuse până la Lăsata Secului, ultimul tãmbãlãu înaintea Postului Mare.

De la dispariția lui Cristache trecuse destul timp ca Liza să nu fie îngrijată. S'a întâmplat ceva! S'a dus pe scară în jos, la cămara cu vinuri. Cămara era încuiată chiar de ea și ascunsese cheia bine, s'o aibă la îndemână pentru a scoate vin pentru masa de seară. Cristache ar fi trebuit să urce scara din nou, să facă act de prezență măcar, dacă de vorbit nu vorbea. Toată lumea în Galați știa că nu vorbește. Dar el nu apărea. Liza s'a desprins binișor lăsând să se înțeleagă în sinodul cucoanelor că are de văzut ceva jos, la bucătărie. A început să-l caute. El nu era nicăieri.

- L-ați văzut pe conașul?

Nimeni din ai casei nu-l văzuse, nu știa unde e. Toată lumea, bucătăresele, jupânele și lordache, toți în zorul aranjării mesei din sufrageria mare: veselă, pahare, tacâmuri, fețe de mese, șervete., toate date în grijă de Liza de cu vreme. Liza s'a înspăimântat. Unde e Cristache? A plecat ca nebunul după băutură la vreo cârciumă, când a găsit cămara încuiată? E în stare. Înainte de însurătoare, bătea seara cârciumile; nu bea acasă. Atunci ar fi trebuit să-și ia paltonul și căciula. Unde? În dormitorul nostru, le-am strâns de dimineată, să fie loc în cuiere. Fuga... Acolo era chiar el în persoană. Deschisese larg fereastra și, foarte tacticos, lua de pe pat o haină de blană și o căciulă sau tocă de blană, așa cum fuseseră împerechiate cu grijă ca să nu iasă încurcături când or vrea să se îmbrace la plecare, și le svârlea pe fereastră în curte:

- Cristache, ce faci? El tăcea și opera înainte. Era grav, se făceau de râs, a doua zi ar fi huit tot târgul de isprava primarului la ziua lui onomastică. Liza a înțeles:

- Uite cheia!

El a luat-o, împăcat și a plecat să scoată o sticluță. Ea a alarmat servitorimea și nu s'a mai dus în salon până nu toate hainele au fost așezate pe patul din dormitor. Când s'a întors din nou în salon ca să salveze situația cu: „Mai vrea cineva să bea un pahar cu vin?” a fost prea târziu, Nea Cristache își adusese sticluța și-și găsisse și mușterii cu care să cinstească.

Dar asta s'a întâmplat mult mai târziu, în decada de după anul 1930, în apropierea venirii războiului al doilea mondial, în timpul domniei criminale a lui Carol al doilea, totuși înainte de 1938, anul loviturii de stat dată de rege, desființând viața normală, să-i zicem democratică, în care lumea românească se obișnuise din timpul domniei bunicului acestui om depravat și probabil smintit de cantitatea de alcool care o bea. Până în preajma războiului al doilea, viața orașelor de provincie, să spun mai bine a Galaților, și-a continuat aproape fără modificări, poate numai în înfățișarea modei femeiești, o atmosferă de adâncă pace și liniște, cu muncă tihnită, fără repezeală, aducând din belșug, chiar berechet, pe care aproape să mi se pară că cei care se bucurau de el nu-l meritau. În oraș era liniște, nu era forfoteală, nici de oameni, nici de automobile. Cele mai multe trăsuri și cele câteva automobile treceau mai mult pe strada principală, fără să fie șiruri și nevoie de polițiști de circulație sau semafoare automate. Trecea o trăsură, două, din când în când, poate și un automobil, dar rar. Până în 1925 erau numai trei automobile în orașul cu o sută de mii de oameni. Pe celelalte străzi, dacă trecea un vehicul la

un ceas interval. Există un Corso, de sigur, ca în orice oraș mediteranean, care se umplea de lume numai la șase și opt seara. Se umplea de lume e o vorbă, se umplea de tineret, atât. Toți se cunoșteau între ei, aproape un fel de rubedenie între toți gălățenii; existau adversități, se poate spune numai superficiale și de ocazie, adversități politice, care se ștergeau imediat ce relațiile se îmfundau în viața de familie sau se încurcau la un pahar de vin într'o cârciumă cu vad bun.

În piață se cumpărau mai pe nimic peștele prins în noapte și adus în spartul dimineții. Pâinea era bună, măcar că încă frământată cu picioarele, la fel ca și cea mai mare parte din vinul adus din toate vecinătățile orașului. Icrele negre se găseau pretudindeni și aproape le erau lor preferate cele de știucă. Icrele negre nu se mâncau decât proaspete, nu sărate, așa cum se mănâncă acum în mai toate marile orașe internaționale din Vest. Pentru o muncă de câteva ore, intelectualii orașului, mă refer mai ales la avocați, căpătau onorarii enorme pentru prețul vieții de atunci. Apa era adusă până în 1925 cu sacaua. Era o meserie de ovrei sărac, să fii sacagiu. Uzina electrică s'a instalat prin preajma anului 1930. Străzile și casele erau luminate cu gaz aerian.

Cred că e foarte greu să-și închipuie cei care n'au trăit această epocă așa cum e descrisă, că nu este o poveste ieșită din capul unui bătrân năuc care, ca oricărui bătrân i se pare că vremurile copilăriei lui au fost numai lapte și miere. Mai mult decât atât, pare-se că vremurile trăite de părinții mei, înainte de războiul mondial prim, sfârșitul acelei *belle époque*, au fost incomparabil mai fericite decât cele ale copilăriei mele.

În acest sfârșit de *belle époque*, în anul 1900, Liza avea nouăsprezece ani și pleca la București, cum am mai spus, la studii. S'a înscris la Facultatea de Litere, secția istorie. L-a avut profesor pe Niculae Iorga. Povestea despre el și isprăvile lui de atunci. Era un om tânăr de tot, avea numai douăzecișinouă de ani. De alții nu am auzit-o vorbind. Întoarsă în Galați, a fost angajată profesoară la pensionul de fete ținut de Maicile Notre Dame de Sion. Nu putea să intre în învățământul public de stat, pentru că a neglijat sau nu a voit să dea ceea ce se chema examenul de capacitate, așa cum au făcut colegile ei, Stela Argetoianu și Antoaneta Bogdan, profesoare, una de română la Brăila, cealaltă de franceză la Tecuci. Intrând în învățământul public, trebuia să te duci unde îți era catedra, rar în orașul de baștină. Ea deci a făcut un angajament bun, fără obligația de a se îndepărta de casa familiei, oricum greu de părăsit pentru o fată nemăritată. Acolo, la maicile franțuzoice, pe lângă un loc bun pentru profesia ei, a avut de învățat enorm din stilul de viață rafinat pe care-l duceau

aceste femei. În toate mănăstirile de femei este o mare curăţenie şi ordine, miroase bine, există o tihnă specială, o delicateţă în purtări care numai un ambient femeiesc îl poate da. Setea de putere, de dominaţie şi agresivitate, existente în oricare bărbat normal, creează chiar în mănăstire, poate tocmai în mănăstire, în absenţa absolută a femeii, mai absolut decât în cazarmă, o tensiune, o violenţă tensiune, un fel de veşnică pregătire de furtună, ascunsă cu grijă în onctuoşitatea popească, foarte veninoasă şi înşelătoare.

Acolo, în mănăstirea maicilor franţuşte, cum se spunea înainte, a văzut Liza parchetele lustruite ca suprafeţe de ape îngheţate, fără nici o pată, fără nici o dungă, mirosind a ceară de albine şi a terepentină; geamuri strălucitoare, clanţe lustruite, toate îngrijite meticolos şi permanent. Culoarele pardosite cu mozaic sau plăci de marmoră sau chiar piatră erau spălate după fiecare recreaţie a copiilor, iar parchetul din clase de două ori pe zi. Vesela era din acelaşi model, nu desperechiată. De aceea, Liza suferea în casa maică-si de lipsa de curăţenie absolută şi de vesela desperechiată.

Bunica era la sfârşitul drumului de femeie care ţine o casă. Era încă în putere şi totuşi în apropiere de şaptezeci de ani. Avusese doisprezece copii, rămăseseră şase, oameni acum în toată firea. Avusese un bărbat abraj, interesant, de sigur, dar greu de ținut şi de înţeles. Ea, atunci când Liza se poliza la stilul vestic de viaţă care se duce numai cu înlesnirea unei bune stări, nu mai putea să se desprindă de celălalt fel de a-şi purta viaţa, Sud-Est oriental, cu puţine parale, cu greutate mari şi deci pretenţii puţine. Ea cetea „Frauenfleiss”, de unde îşi scotea modele pentru lenjeria ei, a băieţilor şi a nepoţilor ei. Tot după modele din „Frauenfleiss” îşi făcea ea îmbrăcămintea ei şi a băieţilor ei şi a noastră, a nepoţilor ei. Liza umbla la croitorese şi de când mama se mutase cu noi la Galaţi şi deschisese un atelier de croitorie, îşi făcea rochiile cu ea, măcar că-i displăcea să aibă o soră croitoreasă şi, pe cât putea, se ascundea sau cel puţin retuşa această realitate. Liza făcea fasoane la tot ce-i strica ei ca reputaţie şi ce i se opunea pretenţiilor ei şi pe lângă asta mai făcea din când în când şi crize de gelozie. Celelalte surori mai mici se măritaseră de mult, cu toate că nu aveau nivelul ei intelectual şi i se părea ei, nici frumoase cât ea şi nici umblate pe la baluri ca ea, şi ea nu se măritase şi i se părea îngrozitor de suportat riscul de a rămâne, până îmbătrâneşte, fată bătrână. Cum spusei, fetele celelalte două se măritaseră de acasă, fără să meargă la bal. Nici nu puteau merge la bal până nu se mărita cea mare, şi cea mare tot nu se mărita. Aşa era obiceiul de întotdeauna şi obiceiurile se păstrau de mult şi aveau o inerţie teribilă, pe care iuţea lumii care trăieşte acum nu o poate

sesiza și poate nici înțelege. Mă îndoiesc chiar și de cei care se ocupă cu istoria lumii. A trebuit să ajungă aproape de patruzeci de ani, ca Liza să poată merge singură la Băi. La Călimănești, ținându-se scai de coada lui Nea Cristache, care mergea acolo, i se părea lui și doctorului său că, bând apa aceea împuțită, își drege rinichii otrăviți de cât vin bea peste an. Ba bea și acolo, asta fiindu-i damblaua care l-a băgat în mormânt. Și totuși, biata Liza a murit înaintea lui, avea șazizecișipatru de ani. Era în timpul războiului mondial al doilea. Plecaseră din Galați când rușii se apropiaseră, gonindu-ne și pe noi și pe nemți. Erau în refugiu la Sibiu, la Titi, fratele ei cel mai mic. A avut cancer la sân. A murit totuși în fericirea de a fi femeia bărbatului pe care l-a iubit întreaga viață. O adevărată pasiune de descris într'un roman. Un caracter, cum se spune în tratatele de literatură, ca Père Goriot sau Regele Lear sau Eugenie Grandet sau acum, din urmă, personajul principal din „Domnișoara” lui Ivo Andric. Un roman, adică numai un procedeu, ca și jocul de cărți, de a omorî timpul? Și totuși, descrierea concentrată a unei personalități, un portret literar și urmărirea ei în timp, trebuie să recunosc, este o îndeletnicire care poate realiza o operă de artă. Un astfel de portret literar reprezintă ceva mai mult decât un caracter literar, vezi Theophrast sau la Bruyère, și decât unul pictat sau sculptat. Oricât de sugestive sunt aceste realizări, totuși prin ele nu poți decât să-ți închipui cum ar reacționa cel portretat. În fond, acestea sunt momente statice, pe când prin desfășurarea întâmplărilor unei povestiri cel care portretează desăvârșește trăsăturile celui considerat de el eroul romanului. Necesitatea introducerii parametrului timp, pentru desăvârșirea unui portret, impune povestirea ca o condițiune *sine qua non*. Repet mereu același gând care-l am asupra povestirilor numite romane. De ce atât de multe și închipuite, aș putea spune nesincere, o nesinceritate care dispare în momentul când în povestire începe să se simtă fluxul autobiografic. Are dreptate cel care s'a ocupat mult cu ceea ce se chiamă roman, Anatole France; „niciodată - spune el - nu se scrie mai frumos decât atunci când se scrie despre sine însuși”. Aș adăoga ceea ce se știe de mult în „știința literaturii”: orice povestire ieșită din ceea ce nu a fost autentic trăit, nu are forța de a încânta ca realitatea. Sau, altfel spus, à rebours și în limba română, o frumusețe sonoră și o vigoare aproape sălbatecă în exprimarea realității, deci pe dos spus: nici un romancier nu poate povesti frumos altceva decât ceea ce a trăit. Liza ar face pentru un romancier un material consistent pentru desăvârșirea nu numai a portretului ei, ci un caracter care s'ar adăoga celor trei mari portrete și caractere femeiești ale literaturii: Didona, văduva amoretată, femeia care a

cunoscut plăcerea de a avea un bărbat; Julieta, fata tânără, adolescenta îndrăgostită, necunoscând fericirea genezică, trăind-o însă într'un fel de aură; Madame de Renal, femeia cu bărbat și copii și casă, înamorată de un om mai tânăr decât ea. S'ar adăoga, dacă s'ar scrie, un roman povestindu-se iubirea Lizei, portretul și caracterul unei fete care devine bătrână din iubire pentru bărbatul pe care-l așteaptă. De aceea, Liza ajunsese să facă farmece. Era o înjosire pentru domnișoara Eliza Codreanu, profesoară cu vază în oraș, și totuși o făcea, acceptând situația, acoperind disprețul pentru astfel de sălbăticii cu pasiunea ei de a-l avea de bărbat pe cel care-l iubea. Îmi pare rău câteodată că sunt un simplu cronicar și nu sunt în stare să fac un roman, să urmăresc cu acribie acest caracter feminin în toate ipostazele sale față de întâmplările în care a fost pus, cu care s'a întâlnit, marea ei pasiune pentru un bărbat oarecare până la sfârșit, înălțătorul ei sentiment de fidelitate pentru ea însăși, neclintindu-se în iubirea ei, acceptând situații umilitoare, cum era agățarea de coada lui oriunde umbla el, până la degradarea în a recurge la manopere primitive, izvorâte din dibuirile oamenilor peșterilor în căutarea protecției unor făpturi imaginate de fricile și eresurile lor și apoi păstrate în tărgănelile tradiției acelor a aceeași frică în sân ca și strămoșii lor.

Curios, într'adevăr, cutremurătoare coincidențe, Nea Cristache după ziua farmecelor a căzut bolnav de stomac. Avea dureri mari la lingurică, șoșoteau femeile în târg cu mâinile la gură, încercând să stăpânească svonul care umbla nebun peste tot, sucindu-se nu numai în capetele babelor știrbe și proaste, ci și a femeilor tinere și frumoase și trecând de acolo și'n cele ale bărbaților în toată firea, oameni cu răspundere în societate, care făcuseră războiul și văzuseră moartea cu ochii. Avea dureri la lingurică, înseamnă că-l durea partea abdomenului aflată în despărțitura coastelor de dedesubtul ancorării lor în stern; anatomii spun epigastru. Dar poate și mai curios e faptul că medicii, doctori în medicină de la Viena, ovrei de la Paris, greci de la București sau cei câțiva autohtoni chemați la patul omului suferind cumplit n'au fost în stare să dea de loc de rostul durerilor și deci să le poată domoli măcar, dacă nu îndepărta pe deplin. Lumea din oraș vorbea acum cu oarecare indignare;

- Auzi nebuna, să omoare omul cu farmece! De neadmis.
- Păi dacă n'o ia...! Îngăduiau femeile și ele îngrozite.
- Și ce dacă n'o ia? Ce, a trăit cu ea, i-a făcut un copil?

De trăit, Nea Cristache trăia cu o altă femeie, cu care avea și un copil, o fată. I se părea celeilalte femei că-l leagă mai mult de ea, adăogând seducției și misteriosul sentiment al paternității. Liza știa de această legătură și nu se lăsa

deloc supusă de ceea ce numeau cucoanele orașului „mândria ei de femeie” și încerca în toate felurile să-l câștige pe iubitul ei de bărbat. Chiar prin farmece și vrăjitorie. Iar el, cât p’aci să moară de eresurile moșmondite de ea și o babă, Mătușica, Mătușica Cheta Mavrodin, cucoană bătrână și de toată nădejdea, dacă o vedeai în sufragerie la bunica mea, bând ceaiul la ora patru.

Se pare că tot o babă i-a venit în ajutor lui Nea Cristache, cu descântecele ei, vrăjitoare cunoscută din dealul Galaților, unde-și ținea cârciuma tată-său. Bătrânul înfricoșat să piardă pe cel mai bun băiat pe care-l avea, s’a dus la vrăjitoare, a suit-o în faiton cu scapet pe capră și a coborât la Episcopia veche, Sfântul Nicolae vechi, din mijlocul orașului vechi, pe buza râpelor ce urcă de jos, de la port, în apropierea căreia stătea Nea Cristache și avea și biroul advocațial. Ce s’a petrecut acolo, ce descântece i-a făcut cea de a doua Babă Cloanță, ce ape a închegat și desghețat, n’a știut nimeni. Baba își păstra cu strășnicie secretele vrăjitoriilor ei, nu numai pentru că erau mijlocul ei de existență, baba strânsese avere mare cu care putuse înzestra mai multe fete și apoi nepoate de’ale ei, dar pentru că așa era legea farmecelor, își pierdeau puterea dacă incantațiile lor erau date în vileag. După vreo două săptămâni, târgul a vuit din nou, când Nea Cristache a reapărut, frumos spilcuit, cu mustața’n furculiță, la barou și și-a pledat liniștit și cu acurateța obișnuită procesele clienților săi. Iar seara, după consultațiile din birou, a apărut, cum îi era obiceiul, în câte una din cârciumile din centrul orașului, unde se mânca bine, dar mai ales se găsea și un vin bun, ba pentru el, păstrat special, foarte bun.

A scăpat Cristache de farmecele Lizei se spunea peste tot, iar Babei Cloanța din deal i-au crescut căutătorii, fie pentru legat, fie pentru deslegat farmece, după cum se cerea și primea parale după un tarif fix, ca o vizită medicală. Medicii erau singurii sceptici și neîncredători.

- Are dreptate Freud ăsta de la Viena, își spuneau ei când se întâlneau în consulturi și se retrăgeau în camera rezervată pentru consult, după ce examinaseră bolnavul grav, cu puține speranțe. Acolo, la dulceți pregătite mai dinainte și cafele proaspăt fierte, se încingea întâiu un taifas în toată regula, despre toate câte le știau din umblatul lor în cupeu dintr’un capăt la altul al orașului și când terminau, rezolvau în scurt ceea ce să spună familiei, care cu inima strânsă își dădea seama de importanța deciziilor ce se luau în camera de consult după lungimea înclaustrării doctorilor acolo.

- Ai văzut ce s’a întâmplat cu Cristache Teodoru? Mima perfect un ulcer de stomac adus de vrăji și luat de vrăji. Teribil e și subconștientul ăsta! Are

dreptate Freud ăsta de la Viena.

Dar cu ținutul de coada lui, cu vrăjitoriile, cu ce-a fost și ea în stare să imagineze și să înjghebe, Liza a reușit să-l facă pe nea Cristache s'o părăsească pe țiutoarea cu care avea fata și s'o ia pe ea. A fost nuntă mare la mănăstirea Cocoș de peste Dunăre, în foștii munți mâncați de vreme, acum dealurile de piatră ale Dobrogei, în care se face vin bun. În mănăstirea Cocoș, toți călugării aveau nasul roșu și peste tot mirosea a vin și a murdărie de bărbat puturos și dedat vițiilor. La băutura și la muieri. Mănăstirea era așezată pe o cocoasă de deal de se vedea de la mare depărtare. Era înconjurată de toate părțile de vie ridicată pe araci. O îngrijeau popii ca pe o curtezană la modă. Făcea; pentru că scoteau din ea un vin negru vârtos, puterea ursului, de cea mai mare calitate. Via ținea numai partea de sus a dealului, fruntea, în poale, de jur împrejur, ca un zid de cetate, era o pădure de nuci. Când scobora în satele de prin prejur vreun călugăr, lumea care lucra la câmp, în valea de sub dealul mănăstirii cocoțată în vârful lui, îl vedea ieșind din curtea mănăstirii și pășind prin vie, începea să strige pericol, cum strigă păsările când simt o pisică ieșită la pradă:

- Mă, cu acea sonoritate prelungită ca sunet de trâmbiță de bătălie, feriiți femeile, mă, c'a ieșit taurul din mănăstire.

Cât mergea prin vie, popa se vedea, când dădea în pădure nu se mai vedea și nu se mai putea ști în care parte o lua și de unde trebuiau ferite femeile din calea lui, așa că fugeau toate și se ascundeau.

Vinul mănăstirii era o minune, venea și Vodă Ferdinand să-l bea.

Într-o bună zi, băieții Mantu s'au trezit cu Oskar Späthy, către prânz, la ușă la ei. Era nebărbierit, hainele-i erau boțite și cămașa rufoasă. Prietenul și camaradul lui de studii la Belle Artele din München, cel mai mic în vârstă dintre cei trei frați, Nini, pictorul, i-a ieșit în cale, îngrijat, văzându-l în halul în care era și care nu-i era lui obișnuit.

- Ce-i Oskar, ce-i cu tine? Ce s'a întâmplat?

- Mă, am pățit-o!

- Ce-ai pățit măi, omule?

- Era să mor!

- Cum așa?

L-au așezat la masă cu ei și Oskar, abia mâncând și nebând vin, a povestit:

- Mă, m'a luat Vodă cu el aici, la mănăstirea Cocoș, să gustăm vinul care-i place lui. Am mâncat și am băut, ca la popi, la mănăstire. Trei zile și trei nopți. Ziua în trapeză, noaptea afară. Țineau frații, știi popii ai tineri, făclii de rășină

aprinșă. Ultima zi, către miezul nopții, Vodă a trebuit să plece, cică avea un consiliu a doua zi și vrând să fie odihnit, s'a culcat în mașină, așa că n'am mai avut și eu loc cu el. Am rămas în continuare cu starețul la băut bărdaca păstrată anume pentru Vodă. Strașnic vin. Către dimineață ne-am dus la culcare și starețul m'a luat în arhondaric, să dorm cu el în cameră. Zicea că are el acolo un pat mai bun pentru fețe simandicoase. Eu eram praf, m'au dus mai mult pe sus călugării cei tineri. Când să se lumineze de ziuă, după primul somn, am simțit o jigărie urcându-se din stomac în sus. M'am sculat să beau apă și m'am dus la lavoar unde era o cană plină. Popa ăl bătrân m'a simțit și cu glas molcomit de somn mi-a zis:

„Taică, nu umbla acolo, că e numai apă, dă-te la noptieră că e pus un basamac tare, să te dreagă”. M'am speriat; mi-am dat seama că o să mor acolo. Mi-am pus hainele pe mine, fereastra era deschisă, am sărit-o, m'am dus în sat, am luat o căruță care m'a scos la Zaclău, am trecut Dunărea cu bacul și am venit la voi, să scap de popi.

Se înțelege că Nea Cristache a vrut să facă nunta acolo. A tras un chiloman de l-au dus la Galați fără să mai știe de el. Liza, în mașină cu el, îi tot pune comprese reci pe frunte de frică să nu rămână vădană în aceeași stare în care fusese până atunci, adică dacă ar fi să se transpună adjectivul, ar fi rămas vădană mare. Dar nu, până la Galați, cale de patru ceasuri, punând la socoteală și trecerea Dunărei cu bacul, Nea Cristache s'a trezit ca dintr'un somn adânc și totuși s'a culcat din nou acasă, acum cu nevastă legiuită. Lizii i-a trecut frica și Nea Cristache a doua zi a pledat liniștit și cu concluzii eminente, scurte și precise, procesele ce le avea pe agendă.

După moartea Lizei s'a terminat și războiul și Nea Cristache s'a întors la Galați, dar acum se schimbaseră lucrurile și stările, nu mai existau procesele comerciale de dinaintea războiului și nici cele de stăpânire de pământ. Se schimbaseră vremurile și el nu mai era ceea ce fusese. S'a schimonosit, s'a uscat, nu mai avea nici o putere în el. De tăcut, tot tăcea, însă acum nu mai era în stare să mai bea vin, nici chiar să mănânce. Se usca. Îl îngrijea o nepoată a lui, căreia îi promisese moștenirea. N'a mai trăit mult, devenise așa de slab, că trebuia ținut când îl așeza pe closet, că altfel scăpa pe gaura lui. Mai mare nenorocirea. Dar asta s'a întâmplat mult mai târziu de cât la farmecele făcute de Mătușica Cheta ca să se mărite Liza cu Nea Cristache. Trecuseră de atunci douăzeci de ani. Era vremea când băiatul care fără voia lui a urmărit îndeplinirea încantațiilor vrăjilor, femeile crezându-l adormit în pat, începea atunci să termine fericirea copilăriei și binișor să intre în adolescență, cu

grijile și nefericirile iscate de vârsta asta complicată, când nici copil nu mai ești, dar nici om întreg. O vreme de abureală neliniștită a minții și a trupului, în care începe să se desăvârșească ființa lui întregă. Și totuși, și ea cu toate nebulozitățile ei, cu chemările pline de mister către alte îndeletniciri decât cele ale copilăriei, care se rezumă în a fi fericit, cu precizările ei de cale viitoare, deschizând perspective pe care copilăria nu numai că nu le știa, dar nici nu a avut nevoie de ele; în această vârstă, marea fericire a copilăriei se continuă, cu toate că din ce în ce mai mult în scădere.

Dina

În amurgurile vremelnice ale iernii, zăpada se făcea roșiatică, apoi mov. Străzile pe vremea aceea erau înzăpezite. Trotoarele le râneau oamenii curților boierești de pe strada Domnească. Se făcea frig și pace pe străzi. Treceau sănii, ducând domnii la club și cucoanele la *five o' clock*. Vizitele și clubul începeau la ora cinci și se terminau la opt. Pacea era adâncă, cuprinzând casele, curțile, întreg orașul îngropat în zăpada violetă care, binișor, cu înserarea, se făcea gris și apoi iarăși albă.

Eu, gras cum eram, nu-mi păsa de vreme, puneam căciula mare și albă pe cap și porneam s'o iau pe Dina, vară-mea, de la școală. Mergeam necăjit în susul străzii, cunoșteam casă cu casă, cu toți oamenii din ele, ba chiar și pe servitori, ba chiar și câinii și pisicile. Unde vedeam întuneric, pleaseră la vizite, unde era aprins gazul aerian, primeau. În liniștea orașului, auzeam doar spartul lemnelor. Se spărgeau unde nu era aprinsă lumina salonului, se pregăteau pentru a doua zi, unde se primea, servitorimea se îngrămădea la servit în saloane.

Pe stradă, mai nimeni. Băieții erau încă la vadurile cu săniile. Fusesem și eu cu ei. Mă dădeam cu sania Dinei, ea avea una bună, trimisă de taică-său de la București, de la Cartea Românească, dar nu se dădea cu ea, era fată și era bolnavă. Avea nefrită. Ce istorie și cu nefrita asta. O căuta Lila, mătușă-mea, sora lui taică-meu, maică-sa, nevasta unchiului meu, fratele mamei. Și aci era o încurcătură pentru lumea din Galați, care înțelegea cu greu legăturile mele de rudenie cu unchiul meu și cu mătușă-mea care mă creșteau.

Dina trebuia să facă dimineața în oliță și după asta Lila punea urina

într'un tub și-i adăoga o doctorie galbenă. Seara, când venea Dina de la școală, începea tragedia.

- Iar ai albumină. Vai de mine!
- De ce vai de tine?
- Vai, se văita Lila, nu mai pot!
- De ce nu mai poți?
- Lasă-mă, că nu-mi mai trebuie.
- Te las.

Amândouă erau nenorocite. Lila, pentru că Dina avea albumină, Dina pentru că Lila o exaspera nelăsând-o să mănânce ce-i plăcea: bucureșteni în oțet, castraveți murați, măslina, carne. Trebuia să înghită toate nenorocirile: lapte, pâine cu unt fără sare, gris și orez. Biata fată se așeza cu noi la masă și plângea. De greața meselor pe care le înghițea, nu le mânca, și-a păstrat până la bătrânețe sănătatea și silueta.

- Mănâncă, începea Lila.
- Nu pot.
- Cum nu poți? M'am căsnit atâta, ți-am făcut special.
- Nu pot, mă'nțelegi, nu pot.
- Să știi că mă omor.

Dina bâzâia și începea să înghită. Eu sufeream pentru ea, pentru c'o iubeam mult, dar mâncam pe îndesate tot felul de bunătăți și mai adăogam, cu rușine ce-i drept, și sare. O iubeam întradevăr pe Dina. Era întâiu și'ntâiu frumoasă. Era'naltă și șue. Era blondă și avea ochii albaștri, mari. Fața ovală pierduse prospețimea copilăriei, poate din cauza slăbiciunii din nemâncare. Ce chin, mă gândeam eu înfulecând, să mănânci cartofi cu unt fără sare și gris cu lapte cu tot felul de dulceți. Mă uitam la ea cum le clefăia și cum sta să se gândească: le scuip sau le înghit. Le-ar fi scuipat, dar maică-sa o păzea. Era convinsă că dacă mănâncă porcăriile alea, se vindecă. Unchiul meu, Nenea Milu, în capul mesei, înfulecând și el, suferea și el în tăcere, se abținea, nu zicea nimic. Când Lila pleca de la masă, să spună ceva la bucătărie, el blând o îndemna:

- Hai Dinico, ia și tu o măslină că n'ai să mori.

Dina o lua, o mânca, apoi îi sugea sarea sâmburelui și repede, când auzea că vine maică-sa îl punea la mine în farfurie. Tragedia începea din nou. Nouă ne dădea friptură, mușchi de vacă, ei iaurt sau papanași fără sare.

Săraca Dina. Și Nenea Milu o iubea, și eu. Era dulce de mică și foarte cu vino'ncoace, măcar că stricată de vârsta proastă a fetelor, de regim și de

suferință. De altfel, o iubeau tot felul de băieți de la noi din Galați. Dar pe vremea aceea era greu. Consemn strict: nu putea veni niciun băiat la noi în casă, iar Dina nu mergea decât Dumineca după masă, după ce dormea, în vizită la numai două fete. Se ducea singură, dar de venit venea cu mine. Dar băieții tot o iubeau. Și ei îi plăcea și-i iubea. Era veșnic amoretată lulea, dar mereu de altul, care era mereu ultimul pe care-l va iubi până la moarte. Eu eram mai mic ca ea și eram confidentul ei, ceva așa, ca'n piesele lui Racine sau poate mai bine, ale lui Molière. De la început am crezut-o, suferind și eu cu câțiva pe care Dina nu i-a mai iubit, pentru că iubea pe altul. De la o vreme, crescând și cuprinzându-mă cinismul masculului, care începea să facă coarne'n mine, n'am mai crezut-o și n'am mai suferit cu iubiiții nemai iubiți, ea îndrăgostindu-se neîncetat pentru prima oară de altul. Unul era iubit pentru ca semăna cu Conrad Veit, altul cu Gustav Fröhlich, unul brun, altul blond; avea pentru toți un motiv important. Dar ea iubea iubirea, ca orice fată care cu toată albumina din urină și cu boala de rinichi, simțea iubirea de la început a femeii, apersonală, sinceră cu ea însăși, veselă de fericirea iubirii ca de o rochie nouă care-i vine bine și care tot pentru iubire îi plăcea. Și Dina, ca orice femeie adevărată, era serioasă cu iubirea, așa cum era serioasă și la carte. Învăța bine, îi plăcea partea științifică și nu putea suferi istoria și geografia. Făcea cu plăcere temele de literatură și-mi ajuta și mie la compoziții. Odată mi-a făcut ea singură una despre sfârșitul vacanței, cu care am produs furori la școală, ba am publicat-o și'n revista liceului. Mi-a părut bine când am văzut că e cu numele meu și deodată mi s'a părut că am făcut-o eu: chiar am fost foarte convins.

Mergând singur pe stradă, mă plictiseam. Trebuie să las sania în antreul din dos și să plec. Îmi părea rău. Acolo, la școala ei, intram pe o poartă mare și grea de lemn. Treceam printr'o curte cu gard de fier pe o parte și pe alta și cu niște câini mari și fioroși, câte unul în fiecare grădiniță. Lătrau, dar binișor, cât să anunțe maicilor franțuzești că a intrat cineva. Apoi se uitau la mine cum merg de la poartă la ușă și se așezau din nou cu botul pe labe. Mie mi-era frică de câini, așa că nici nu mă uitam la ei. Dar ei erau blânzi. Îi îngrijeau bine maicile și ei erau fericiți de copii și de mângâierile maicilor. Erau două la poartă, una mai tânără și una mai bătrână, chiar bătrână rău, dar veselă și sprintenă ca o școlăriță. Așteptam într'un antreu mare pe Dina. N'aveam voie să intru în școală. Acolo nu avea voie decât popa franțuz de la biserica catolică de pe strada Domnească, ceva mai jos de școală, și un grădinar bătrân. Mai târziu au dat voie și unui popă românesc, cu barbă, de la catedrala de vis-à-vis.

Făcuse lumea scandal, de ce nu învață fetele religia cu un popă de-al nostru, cu barbă, și o învață cu un popă tuns chilug, și la barbă și pe cap. Vezi, le era frică cucoanelor să nu le bage gărgăuni în cap popa cel ras și să treacă fetele la catolicism. Le plăcea să le dea la școala maicilor; învățau să vorbească franțuzește, ba și englezește, căpătau maniere și *bon ton*, toate cucoanele bine din Galați învățaseră acolo, dar din când în când se întâmpla și o nenorocite, fetele treceau la catolicism, ba mai voiau să se facă și călugărițe. Dar drept e că asta se întâmpla rar și numai cu cele urâte. Tot nu s'ar fi măritat și dacă s'ar fi măritat, tot ar fi suspinat prin casă, fără amant și cu bărbatul înfundat într'o mahala, la o mahalagioaică durdă²², sprâncenată și limbută, care le consuma bărbatul ca pe un șerbet de trandafiri.

Deci, cucoanele își dădeau fetele la maici și eu așteptam pe Dina să apară după ușa din fund. Mă gândeam de ce nu i-o fi frică Dinei de câini. O văzusem de atâtea ori intrând fără grijă între ei, se repezeau la ea și ea habar n'avea. Zâmbea cu dinții albi și mari și puțin colțați și încălecați. Câinii se opreau mirați, ea-i mângâia și ei dădeau din coadă. Eu stăteam după grilajul curții și nu puteam să intru. Îmi făceam curaj, muream de rușine și de frică și, vrând să intru, haț, săreau cu toții la mine. Eu mă feream și din nou după poarta de fier. Dina râdea amuzată și-mi striga:

- Hai odată, intră, fricosule.

Eu nu intram și venea ea, mă lua de mână și câinii mă lăsau. Auzisem că, odată, la țară, a intrat într'o stână cu câini mulți. Toată lumea a stat departe și a strigat ciobanii, dar ei, la muls, nu s'au mișcat. Câinii lătraseră și apoi se strânseseră așezați în coadă, în fața stâniei și așteptau. Nu veneau, dar nici nu plecau. Aveau răbdarea lor, păzeau. Dina, era încă fetiță de zece-doisprezece ani, a plecat singură. S'a rupt din grupul lumii, a mers liniștit și câinii au lăsat-o. N'au lătrat, s'au sculat în picioare și, când a intrat între ei, s'au gudurat. S'a dus la baci, în țarc după stână și omul a rămas cu gura căscată. Câinii n'o lătraseră. A oprit mulsul și a venit cu ea de mână, înapoi, în fața stânei, unde câinii îndârjiți se dădeau la lumea care venea, crezând c'o să-i lase și pe ei, ca pe Dina. Când a apărut baciul cu ea, câinii s'au astâmpărat și iar s'au gudurat la ea.

- E vrăjită fetița asta, să nu-mi fi deochiat câinii, a spus baciul, dar le-a dat jintița și urda și le-a vândut brânza telemea proaspătă.

În antreu la maici era foarte cald; mă descheiam la palton și-mi puneam

²² DURD, *Ă*, adj. = rotofei, rotund; (rar) din *durdă*, s. f. (femeie dolofană)

căciula pe bancă. Mă toropea bucuria căldurii și plictiseala așteptării. Eu visam. Visam că intru între câini la stână și că nu mă lătrau și venea Dina. O vedeam subțire și înaltă și grațioasă și mă bucuram de vederea ei și de sfârșitul așteptării. Ea mai venea cu două fete, tot frumoase, dar mici și grase. Una era grozav de blondă și cu ochii foarte albaștri, Anișoara; cealaltă, brunetă și cu ochii negri, Lenuța. Vorbeau englezește ca să nu pricep eu; măcar că nu puteam vorbi franțuzește, începusem să pricep. Mie mi-era ciudă că nu știu să vorbesc ca ele, nu de ce sau despre ce vorbeau ele. Gândurile mele toate era la vad, la sanie și la băieți. Foarte târziu, după câțiva ani, măcar că știam că Anișoara e frumoasă, mi s'a părut că e frumoasă, dar altcum. Aș fi vrut s'o iau în brațe, să mă uit mai bine la ea și s'o sărut, dar mi-era frică, îngrozitor de frică. Curios de ce mi-o fi fost frică de fete și de câini, la fel cum îmi fusese, de mic, de întuneric, că nu-mi era frică de băieți, de bătălie și întreceri. Lăsasem întrecerea în toiu, la vad. Mă dădeam de sus. Întâiu erau niște scări pe care veneam în viteză și mă asvârleam cu sanie cu tot, pe burtă, cu capul înainte și cu picioarele rășchirate, ca să pot coti sania așa cum voiam și după ce săream pe treizeci de scări câte zece și apoi iar drept și iar zece, porneam praștie până jos, în strada Dogăriei, o treceam de-a curmezișul și intram pe alta, de-a lungul și mai mergeam mult pe ea. Nu-mi era frică de săniile cu cai, care treceau pe Dogăriei, că știam să cotesc de-a lungul lor și să pot chiar merge încă o bucată bună. Întrecerea era pe cine merge mai departe. Dar mie mi-era frică grozav de câini și de fete. Lăsasem acolo, în vad, băieții, cu jurământ că mă întorc să-mi spună rezultatele pe adevăratele și să moară cine minte, călcat de sanie cu cai. Se întâmplase odată, chiar de mai multe ori, dar noi tot ne dădeam pe vad. Din când în când, trimeea de la prefectura de poliție un gardist să ne împrăștie și noi fugeam scoțându-i limba, ducându-ne la alt vad, că știam că nu au atâția vardiști ca să păzească toate vadurile. Întrecerea începea din nou, cu băieții de acolo. Când am cunoscut iernile olandeze, știu și eu, Pieter Bruegel sau Hendrick Avercamp, mi s'a întâmplat odată să-i confund, mi-am revăzut copilăria pe vadurile Galaților. Aceleași mogâldețe înfolite, aceleași mutre mici, asemenea unele cu altele, pe care pictorul nici el nu le-a deosebit, roșii, aceeași mișcare de furnici grăbite să strângă o provizie neașteptată, aceeași căței care fug după copii și săniile în sus și'n jos și, curios, am auzit, văzând tablourile, același sgomot cristalin de voci de copii, limpezite de limpezimea rece a aerului iernii.

Dina cu fetele mă rugau să merg pe partea cealaltă a străzii. Strada era largă, cu tei frumoși și bătrâni. Vara erau tot așa de impozanți ca și iarna, odată

verzi, odată albi, numai primăvara și toamna târziu, gris violet. Gris mai de aproape, violet la o oarecare depărtare. Și mai era o epocă, de la începutul lui Octombrie până la sfârșitul lui Noembrie, când erau mai frumoși ca oricând, din verde luau culoarea roșie și apoi galbenă, trecând prin tot felul de nuanțe intermediare. Îmi veneau în minte mereu: „*De la nuance avant toute chose*”. Dar cât de lată strada, vedeam foarte bine cum Dina se întâlnește cu „băieți”. Erau domnișori mai mari ca mine. Liceeni în ultimele clase, aveau mustăți chiar, care le marcau buzele încă răsfrânte de copilărie, nu strânse ca acelea ale bărbaților adevărați. Dinei îi plăceau efebii mlădioși, la fel ca și bărbații puternici cu obrazul aspru de barba rasă zilnic. De dincolo de stradă îi vedeam cum vorbesc, cum râd, dar nu-i auzeam.

Nici nu-mi păsa. Eu mă amuzam scuturând zăpada de pe crăcile teilor, cu bulgări de zăpadă de pe cele de mai sus, cu mâna de pe cele de mai jos. Cât veneam de acolo către casă, înserarea grăbită de iarnă cobora și'n colțul de la biserica grecească, unde făceam la stânga pe strada noastră, începeau să se aprindă lămpile de gaz aerian. Erau oameni zgribuliți care, cu o feștilă lungă în mână, alergau de la stâlp la stâlp și cu o mișcare dibace deschideau fanarul din capul stâlpului, aprindeau gazul și închideau geamul. Mi se părea grozavă tehnica lor și-i priveam cu admirație. Acasă ne aștepta ceaiul, pe mine, cafeaua cu lapte pe Dina, bineînțeles cu prăjituri, madlene, torte, de toate felurile. Înfulecam și plecam grăbit la vad să aflu rezultatul. Luam și sania; zadarnic, băieții plecaseră oboșiți și eu mă întorceam taciturn și prost dispus, cu coada ntre picioare, Acasă, Dina își făcea lecțiile. Eram singuri. Nenea Milu la club, Lila la vizite. Eu, cu sania, nu-mi făcusem lecțiile și mă învârteam pe lângă Dina. Ea nu se putea deslipi de lecții, nu se uita la mine. Avea o mare putere de concentrare. Mă minuna ordinea caietelor, scrisul frumos, regulat, măcar că foarte ascuțit și drept. Nu puteam vorbi cu ea, trebuia să-mi fac și eu lecțiile. În sfârșit, Dina își scotea un caietel cu scoarțe tari, neînvelit, va să zică nu era de școală, și'ncepea să scrie.

- Ce scrii?
- Treaba mea.
- Nu e de școală.
- Și ce vrei tu cu mine?
- Scrii de băieți.
- Treaba mea.

Nu-mi mai răspundea apoi. O invidiam pentru puterea de concentrare. Chiar când scria despre amorurile ei putea să se concentreze. Odată, am putut

pune mâna pe carnetul ăsta și l-am cetit. În adevăr, scria de dragoste. Pagini întregi de dragoste, ceva asemănător cu Cântarea Cântărilor. Amorul cel mai puternic al femeii de cincisprezece ani, arzător și neconsumat, dibuind prin noaptea instinctelor, a plăcerilor viitoare, cu sinceritatea pisicilor și câinilor. M'a turburat și pe mine adânc, mi-a trezit dorinți și îndemnuri pe care nu le bănuiam, mi s'au deschis ochii pe câmpuri grase și pline de soare, nevăzute până atunci, am simțit frigurile dragostei fără s'o am. Caietul Dinei m'a făcut un adolescent gânditor și m'a scos din roata copiilor lui Bruegel care se dădeau cu sania pe vadurile Galaților.

Când se apropia ora opt, știam că vin babacii. Lila întâiu, să poruncească așezarea mesei, apoi Nenea Emil și apoi începea tragedia mesei. Așa-mi aduc aminte că se scurgeau zilele iernii în casa unchiului și mătușii mele care m'au crescut deodată cu Dina, vara mea, la Galați. Spre primăvară, când înserările încep să se mai lungească și sălciile să prindă un fel de dublu contur verde pe crengile subțiri, lucru care amintește venirea Paștelui, s'a întâmplat o mare șotie. O aduceam pe Dina de la școală, adică eu veneam pe-o parte a străzii și ea, cu niște băieți cu mustață, pe alta. A trecut în susul străzii o trăsură cu unchiul meu, Nenea Emil, și'n ochii lui am surprins că a văzut și-a înțeles. Am avut inima mică cât cea de purece. Dinei nu i-am spus nimic. Nici nu știu dacă a observat. Dar pe la șase, cum n'avea obiceiul, Nenea Emil s'a întors acasă. I-am deschis ușa și-am știut dinainte despre ce e vorba. M'a invitat scurt în biroul lui. Lila nu era acasă și Dina își făcea lecțiile. Nu știa și nu bănuia că e Nenea Milu care a sunat și căruia eu i-am deschis ușa. Așa că am fost singur cu Nenea Milu. Am fost îngrozit în fața uriașului de aproape doi metri și peste o sutădouăzeci de kilograme. Nenea Milu nu s'a așezat, deci am rămas și eu în picioare.

- De ce nu ai mers împreună cu Dina?

- Am mers.

- Pe celălalt trotoar? Asta înseamnă să conduci o fată?

- Mi-a spus ea.

Palma mi-a oprit apărarea. Am simțit-o grea și usturătoare.

- De ce?

Cealaltă palmă pe celălalt obraz mi-a întrerupt protestul.

- Pentru că ești un măgar și meriți palme.

A plecat, trântind ușa și m'am întors la Dina. Totul s'a petrecut așa de repede, încât Dina nu și-a putut da seama de ce s'a întâmplat. A crezut, probabil, că a sunat un client de-a lui Nenea Milu, care a stat de vorbă cu mine,

lăsându-mi un mesaj urgent. Se întâmpla ades, așa că nici n'a ridicat ochii după caietul cu scoarțe tari, neînvelit, în care scria conform obiceiului la sfârșitul făcutului lecțiilor. Ar fi văzut urmele degetelor palmelor lui Nenea Milu pe fața mea. Totul trecând neobservat, Dina, la masa de seară, care s'a petrecut liniștit în cadrul obișnuit, n'a avut cum să-și asume responsabilitatea celor întâmplate. Sunt sigur că ar fi făcut-o, dacă ar fi știut ceva. Dar n'a știut. Țasta e adevărul. Pentru că Dina nu era numai curajoasă, așa spre exemplu cu câinii, dar era și dreaptă. Întotdeauna sărea să-mi ia apărarea și să împartă cu mine responsabilitățile. Așa că dreptatea mi-am făcut-o singur.

Băieții cu care Dina flirta în drumul de la școala de maici până acasă sau mai bine zis până'n colțul străzii Domnești, din dreptul bisericii grecești, de unde de vis-à-vis se făcea strada noastră, erau doi. Erau doi evrei de la liceul israelit. Liceu mare și plin de copiii negustorilor ovrei medii din Galați. Ovreeii de văză își dădeau feciorii la liceul românesc. Era un semn de distincție. Așa dar, doi, deci nu cred că am fost nedrept, când mi-am ales un al doilea să mă secondeze. De altfel, m'am purtat după obișnuitele reguli ale duelului, așa cum învășasem în „Cei trei mușchetari”. Și Athos, nobilul Athos, „*le chevalier sans peur et sans reproche*” atunci când avea mai mulți adversari decât unul, apela la prieteni să-l secondeze. Nu să-l ajute. Nu era vorba de ajutor, ci onoarea de a se bate lângă un prieten, posibilitatea de a risca și a-și arăta valoarea. Așa și cu mine, mi-era frică de câini și de fete, dar nu de băieți și de bătălie. Alegerea mea a căzut pe un italian, Paulo. Era un mascalțon scurt și lat și numai mușchi. Era mai mare de vârstă ca mine, ceva mai mare chiar ca Dina și Lenuța. Eram coleg cu el de liceu, pentru că rămăsese repetent. Lui Paulo nu-i plăcea să învețe, îi plăceau cămășile bine tăiate și bine scrobite și fetele, mai ales femeile. Făcea furori între slujnicele cartierului lui, vechiul Galați, al portului, Piața Veche cum i se spunea. Pentru că era și o Piață Nouă, mai sus de port, mai la o parte, cum să spun, nu chiar în centrul orașului, în jurul statuii lui Costache Negri. Negri, nu Negri, că și ăsta, deși patriot român, era tot italian. Se ținea de italian, dar el era de neam levantin, adică amestecătură de grec și italian. Acolo, în capătul de jos al străzii Brăilei, capăt care dădea în Piața Negri, într'o casă veche cu trei etaje, înguste, numai de câte două camere, locuia familia Pancaldi. Taică-său era viceconsulul Italiei la Galați. Familia lor, se pare, se trăgea de undeva, din Sudul Italiei, unde exista o Piazza Pancaldi, nu știu în care oraș din Sicilia sau Calabria. Era un domn retras, bine îmbrăcat, vorbind puțin, dar perfect românește și purtând totdeauna baston. Maică-sa, abia am văzut-o, era paralizată și stătea întotdeauna, de câte ori am fost pe la

ei, într'o odaie întunecoasă de la primul etaj; avea întotdeauna, pe orice vreme, vara, iarna, storurile trase. O îngrijea Henrietta, sora mai mare a lui Paulo, o fată palidă și subțirică, cu aspect de bolnavă și de care mă miram cum e în stare, așa firavă și așa tânără, nu cred că avea mai mult de douăzecișitrei - douăzecișipatru de ani, să țină o casă așa veche și grea, așa de curată, lustruită până în cele mai mici detalii, numai cu ajutorul unei singure jupâne. În adevăr, casa era grea, nu numai că era toată în sus, locuiau primul etaj mama și Henrietta, al doilea Pancaldi bătrânul, acolo era sufrageria, iar cei doi băieți etajul ultim, pentru că n'am spus, Paulo mai avea un frate mai mare, mai mare și decât Henrietta, Guido, om apropiind de treizeci de ani și încă neînsurat, dar și pentru că toți cei trei bărbați ai casei erau întotdeauna dichisiți, ca ieșiți din cutie. Cămășile în special, călcate și spălate cu o deosebită grijă, ce să spun, o adevărată artă ieșită din mâinile biete Henrietta, care aproape nu ieșea decât la cumpărături în Piața Veche din spatele casei sau în strada Mavramol din fața casei. E drept, cei doi băieți își călcau singuri pantalonii și hainele și-și făceau cu mare dichis ghetetele, dar Pancaldi bătrânul, tatăl, tot așa de elegant și à quatre épingles, era așa numai de mâinile Henriettei. Și Guido era firav, semăna pare-se, ca și Henrietta, maică-si, dar Paulo, la fel ca taică-său, cu toate că scurt de stat, era lat și puternic, cu o musculatură de statue antică. Avea pielea brună și ochii albaștri, era un băiat frumos și elegant, pimpant²³ și agresiv, un adevărat mascul. Așa că era bun de bătalie, îi plăcea aventura și apoi se și pricepea să se bată. Puteam să-l aleg pe Ticu, Gorilos, cum îi spunea porecla. Ticu era un alt prieten și coleg de liceu cu mine. Și el nu era înalt, dar avea niște mâini lungi. Aspectul de gorilă însă nu i-l dădea numai lungimea nemăsurată a mâinilor, ci și fața. O față prelungă și prognată²⁴, cu ochii mici și negri, înfundați sub fruntea îngustă și proeminentă. Gorilă adevărată, cu forța și abilitatea de mișcare a maimuței. Când se înfură, rar și foarte greu, de aceea nu era bun de bătalie, era teribil, altfel un animal blând și îngăduitor. Îi plăcea și lui să se bată, ori în sportiv, competitiv dar *fair*, păstrând regula jocului sau pentru o cauză dreaptă și mare. Să se bată ca să se bată, nu-l amuza, era prea serios în fond și prea iubitor de pace. Cât despre Marcel, Caballus, nici nu putea fi vorba. Era bun la carte, la latină, istorie și limba franceză, dar din fire și constituție îi repugna violența. Nici el nu era fricos, Doamne ferește și, cred, avea puterea normală a oricărui băiat de vârsta noastră, dar fire aristocratică,

²³ PIMPANT, adj. fr. = seducător

²⁴ PROGAT, Ă, adj. fr. = (om) cu maxilare proeminente

ignora mardeala, ca ceva vulgar, ceva ce nu-l interesa. Dacă te uitai numai la mâinile lui palide cu pielea subțire și cu degetele lungi și subțiri, extraordinar de frumoasă mână, mână de sfânt de pictură italiană, se văd destule în colecția de desene din Capodimonte-le napolitan, îți dădeai seama că, strânsă, nu poate face un pumn ca să lovească. Nu, mâna lui Marcel era bună pentru pian, unde cuprindea douăzeci de taste, nu să fie unealtă de luptă. Așa că l-am ales pe Paulo. Lui Marcel nici nu i-am spus, pentru că m'ar fi privit disprețuitor, că sunt în stare să mă dedau la astfel de trivialități exhibiționiste; auzi, să te bați cu oamenii pe stradă, la fel ca hamalii în port. Lui Ticu, desigur, i-am spus. L-a amuzat. Înțelegea furia mea, nevoia dreaptă de a mă răzbuna pe cei care-mi aduseseră umilința palmelor încasate. Desigur, fetele sunt de vină, dar vezi, lor n'ai ce le face, așa că trebuie să încaseze ei, băieții. Cu iubirea lui liniștită pentru mine, m'a întrebat dacă am nevoie de el. La răspunsul meu că m'am gândit la Paulo, a fost încântat, așa cum îi era firea, că nu trebuie să se bată pentru fleacuri. Paulo însă a fost fermecat, întâiu pentru aventură, degusta așteptarea, apropierea negrăbită de inamic, apoi deliciul acostării, insolența apostrofării și, în sfârșit, actul de violență, abrupt, rapid, brutal, decisiv. Paulo era fericit dinainte de toate aceste trepte de voluptate foarte masculă, iscată din adâncurile instinctuale, primitive și elementare, ascunse cu grijă sub pielea oricărui „civilizat”, dar mereu prezente și puternice și gata să izbucnească, mai ales în incertitudinile adolescenței, când bărbăția nu se poate rezolva prin înțelepciune și putere spirituală; reala putere. Al doilea motiv care m'a făcut să mă adresez lui Paulo a fost faptul că el o plăcea pe Lenuța și celălalt jidănuș, în secund primului care-i făcea curte Dinei, îi făcea ochi dulci „secundeii” Dinei. Gelozia l-a înfierbântat și mai mult pe mascalțon.

Așa dar, a doua zi ne-am hotărât la fapte. Fetele ieșeau la patru după amiaza de la școală. Cei doi tipi le așteptau la primul colț de stradă care se făcea de la poarta școlii. Școala era în partea de sus a străzii Domnești, vis-à-vis de Catedrală. Strada era făcută de case boierești sau mai bine zis de mare burghezie, care prin comerț ajunsese să cumpere pământ în județ și astfel să se cheme boieri. Case mari, cu curți imense. Deci, rare. De la Notre Dame de Sion până la primul colț de stradă, strada Vulturului, erau numai două case. De asemenea, și pe partea cealaltă. Deci, puțină lume și puțină circulație. S'ar fi putut spune chiar o stradă pustie, loc bun pentru a rezolva o astfel de afacere. Ne-am așezat la pândă de la ora trei, pe partea cealaltă a străzii, ferindu-ne după tei. Strada Domnească din Galați are tei plantați după vremea când Cuza Vodă îi era pârcălab, deci înainte de 1850. La vremea aceea,

1930, teii aveau aproximativ un secol de viață, erau groși și înalți, falnici. Contrar obișnuitului aventurilor, așteptarea n'a fost lungă și nici grea. Tipii noștri au sosit de vreme la locul lor de așteptare a fetelor. Sângele mi s'a urcat la cap. Am plecat imediat întins către ei, urmat de Paulo care, neavând nici conducerea și nici pasul meu, venea după mine. La jumătatea traversării străzii tipii ne-au observat, însă n'au înțeles încă despre ce e vorba. Ajunși lângă ei, au înțeles. Probabil au cetit intenția pe fețele noastre. Fumau. I-am văzut cum svârle țigările. Timpul s'a întrerupt brusc, n'a mai curs în vadurile lui obișnuite. O mână s'a înfipt în pietul iubitului Dinei și cealaltă a început să lovească. Scurt, greu, repede, peste obraz, ochi, nas, gură. A încercat să se apere, a vrut să lovească și el, mâna lui s'a oprit în a mea, care lunecând a atins rădăcina nasului. A început să curgă sânge pe nări. S'a speriat și a vrut să se desfacă cu cealaltă mână care-l ținea de piept. Încă un pumn în obraz. Pielea subțire s'a crăpat, sângele a mânjit pumnul ce lovea. Încă un pumn în obraz. De data asta, obrazul s'a umplut de sângele pumnului. Celălalt a fugit imediat. Fugea de-a lungul străzii, sub tei, fără să strige. Nu l-ar fi auzit de altminteri nimeni. I-am dat drumul celui lovit. Eram satisfăcut, îmi trecuse criza de răzbunare, vederea sângelui îmi dăduse o mulțumire profundă, totală. Brusc mi-a fost milă de adversarul meu. Liberat, a fost rândul lui să-și revie. Furios s'a tras înapoi și s'a repezit la mine cu mâna ridicată. Atenț, m'am dat la o parte așa că tipul a căzut în brațele lui Paulo din spatele meu. Paulo care și el urmărise cu atenție bătălia, n'a fost surprins, l-a prins, l-a smucit în sus și l-a trântit la pământ. Liniștit, l-am lăsat pe Paulo să continue. Paulo îl lovea cu picioarele în coaste, în șolduri. Mi s'a părut prea mult. Știam forța lui Paulo, putea să-l lase în nesimțire, nu era convenabil. L-am luat de o mână și l-am ridicat. L-am împins din spate, sfātuindu-l:

- Să nu cumva să mai umbli după vară-mea, că va fi un bucluc și mai mare. Acum am venit numai doi, dar dacă se mai întâmplă, venim zece.

A plecat încet, îl dureau locurile unde primise loviturile lui Paulo și ale mele. Se ștergea cu batista pe față și-și aranja hainele pe el. Celălalt îl aștepta la colțul următor. Nu ne-am mai uitat la ei după ce s'au întâlnit. Ne'am aprins noi de data asta țigări.

Curând, au venit și fetele și le-am condus acasă.

De atunci nu i-am mai văzut așteptându-le. Bănuiesc că s'au întâlnit undeva fără să știu eu. Dina nu mi-a spus nimic și apoi a uitat. Se amoresase de altul.

Casa Mantu

- Veniți, domnule doctor, veniți, că a murit!

- Cine a murit drăguță, cine a murit?

- Veniți numaidecât, se văita băiatul, trăgându-l de mână pe doctor, veniți, că a murit!

- Cine a murit dragă, spune odată, cine? Emil?

- Nu, Dina!

- Ei, asta-i! Cum se poate? Cine, fetița cucoanei Lila?

- Cucoana Lila?

Băiatul rămase un moment suspendat.

- Da, Dina. Domnule doctor, vă rog să veniți, veniți, vă rog, numaidecât.

- Uite, îmi iau lucrurile și vin!

- Nu veniți?

Băiatul se agățase de mâna doctorului și-l trăgea spre ușa dinspre stradă, violent chiar.

- Păi dacă a murit, băiete, am timp să-mi iau cele necesare.

- Veniți, domule doctor, odată! Și sala mare, centrală, a casei Mantu se umplu de plânsul băiatului.

În Galați, pe strada Cuza-Vodă, pe marginea râpei Galațiului mijlociu, se afla casa Mantu. Avea o praveliște foarte întinsă în Cotul Pisicii, Brateș și Lunca Prutului. În zilele senine, după ploaie, se întrezărea Reniul. Noaptea, luminile orașului vecin se vedeau perfect. Casa era așezată în mijlocul unei grădini mari. Grădina din față, de la stradă până la peronul casei, cu un rond mare la mijloc, împrejurul căruia să intre și să iasă cupeul doctorului și marea grădină din spatele casei. Se întindea de la terasa din spate până în vale. Întâiu, pe o sută de metri plan, cu pajiște, și apoi cobora repede în râpă. Ca să susție terenul, erau plantați salcâmi, ca un crâng. În jurul terasei erau trandafiri urcători albi-roz care se ridicau pe coloanele terasei, transformând-o într'o pergolă. Grădina toată era foarte bine întreținută. O perfecție de orânduire și armonie horticolă. Toți frații Mantu, erau trei, împreună cu un grădinar se ocupau de ea. Era bătrânul grădinar al familiei, rămas de la părinți. Mantos. Mantos bătrânul se trăgea dintr'o familie greacă din insule. Părinții lui veniseră la Galați, fugiți de prigoana turcească, urmând revoluției grecești. O parte din

insule, participante la revoluție, rămăseseră la turci și turcii se răzbuiau. Țările Române, încă sub dominație turcească, însă păstrându-și autonomia de întotdeauna, ofereau un refugiu prielnic grecilor de sub stăpânirea turcească. Plecând spre România, nu-și pierdeau averea, așa cum s'ar fi întâmplat dacă se stabileau în Grecia. Colonia greacă din Galați, veche de când lumea, se bucura să-și primească frații. Galațiul, portul Moldovei, era prin poziția lui în apropierea mării și adâncimea Dunărei, permițând intrarea vaselor maritime, un centru comercial de importanță internațională. De sus, din munți, pe Bistrița și pe Siret, veneau pădurile munților moldoveni care, transformate în cherestea, mergeau în întreaga Mediterană, în special în Egipt, lipsit de lemn de construcții. De la Viena, cu damfărul, ajungeau la Galați produsele industriale ale meseriașilor nemți. Unele rămăneau în țară, altele plecau mai departe, în orient. Prima escală se făcea la Constantinopol, apoi Smirna, Haifa, Beirut, Alexandria. Prin portul Galaților intrau colonialele orientale: piperul, vanilia, cafeaua, ceaiul, ca și fructele mediteraneene: portocale, lămâi, măslina. Era un loc de tranzit și de tranzacții comerciale ideal pentru greci. Se îmbogățeau într-o generație. Grecii aduceau cu ei rafinamentul, relațiile, cultura. Frații Mantu, fost Mantos, erau a treia generație cu avere stabilizată, comerțul casei era dus mai departe de cumnatul lor Corvisianu, probabil italian grecizat în insule. Toți erau bilingvi, vorbeau tot atât de bine românește cât și grecește. Educația și studiile adăugau și limba franceză. Oficial se vorbea franțuzește, ca să nu fie înțeleși de slugile grecești și române, în familie grecește, cu toată lumea românește. Toate, perfect. Cel mai mare dintre frați, Georgică Mantu, era doctor în medicină de la Paris. Menelas, Menelică în românește, era și el doctor în drept de la Paris. Nicu, Nicos în familie, era pictor. Învățase pictura la München și, bine înțeles, făcuse turul italian și sejour-ul parisian, dar neatins de avangarda picturii franceze, rămăsese clasic și de școală veche, gen Lembach. Toți erau neînsurați, holtei bătrâni, domni rafinați și respectabili prin cultură, purtare, meserie și avere. Duceau, în anii imediat după războiul mondial, o *dolce vita* de aristocrație burgheză *à la belle époque*. Întotdeauna foarte bine îmbrăcați, cu haine tăiate la Londra, cămăși albe de in, călcate și scrobite perfect și în fiecare zi cu altă cravată.

Erau îngrijiți de Eleniki, majordonul casei, rămasă cu cheile de când trăiau babacii. Grecoaica bătrână îi crescuse și avea, pe lângă o mare dragoste, și o mare autoritate asupra lor. Nu se lua nici o hotărâre în casă fără avizul ei. Nu se schimbau draperiile salonului mare, nu se cumpăra veselă nouă sau tacâmuri fără ea. Ea conducea toată economia, ea aprindea sau porunce

aprinderea lămpilor cu ulei, ea poruncea făcutul focului în sobă, ea dădea bucătăresei proviziile din cămară și ea, însoțită de un rânduș, făcea cumpărăturile zilnice ale casei și, în sfârșit, ea punea ultima tușă la mâncarurile servite. Tot sub absolutul ei control era spălată rufăria casei, sub ochii ei se dădea spălătoresei, se călca și se aranja în dulapurile de stejar, mari, ale oficiului. Dantelăria și cămășile băieților erau călcate cu mare dichis de mâna ei. Numai vinurile, pivnița, nu erau sub administrația ei. De pivniță se îngrijeau băieții, dar mai ales Menelică. Era o pivniță vestită, nu numai în oraș, ba chiar în întreaga țară. Boltită în malul de lut al râpei, căptușită cu piatră poroasă din dealurile Măcinului, uscată și aerisită, îngrijită și curată ca o farmacie, ținea în ea tot felul de vinuri românești, grecești, italienești și franțuzești. Erau vinuri de Cipru, uleioase și dulci, făcute din stafide galbene ca chihlimbarul baltic de la acul cravatei lui Georgică, doctorul, piatră mare, caboșon, cât o jumătate de ou de porumbel. Limpede și el, ca vinul de Cipru. Erau vinuri multe și bune și din toate părțile Țărilor Românești. Vinuri de dealurile Niculițelului, și ele galbene, dar cu dulceața redusă de gust de nucă încă albă, tinere încă, vinuri de la mănăstirea Cocoș, roșii, roșu închis ca petala de trandafir negru, cu gust aspru de scorțișoară și piper, unele puterea ursului, și altele cu aceeași culoare, dar mătăsoase, alegându-se aproape în felii lunecoase unele pe altele, catifea. Erau slăbiciunea unchiului meu după mamă, Nenea Milu. Vinuri bune pentru baclava, tăindu-i grăsimia, lăsându-i și evidențiindu-i dulceața nucilor coapte în miere. A! Vinuri multe și bune și bine păstrate și îngrijite.

- Vezi băiețăș, vinul e o substanță vie, ca plantele, ca animalele, nu ca pietrele care și-au terminat viața.

Doctorul Mantu, conul Georgică, aplecat spre copilul venit cu unchiu-său în vizită la băieții Mantu, explica atunci constituția vinului.

- Vezi mata, în vin se găsesc materii chimice în mișcare. Sunt mișcate de fermenți, substanțe vii. Ca orice vietate, trebuie îngrijit, ferit de boale, ținut curat. Depune dejecții vinul, ca orice vietate. Uite, vezi mata, omul ăsta - arăta portretul lui Pasteur, un Pasteur încă tânăr și puternic - franțuzul ăsta a demonstrat-o acum optzeci de ani.

- Cum îl cheamă pe franțuz, domnule doctor?

Băiatul lăsase înghețata să se topească în cupă, urmărind perorația doctorului asupra vinului și a franțuzului, care-l pusese în tagma viețuitoarelor.

- Pasteur, dragul meu, Pasteur, spuse doctorul, omul care a adus

vindecarea turbării. Eram la Paris, în primul an de medicină, când a fost sărbătorit. N'a mai trecut mult și a murit.

- Era doctor, ca dumneavoastră?

- Doctor era, dar nu în medicină, ca mine, ci în chimie. Da vezi, mănâncă-ți înghețata, că se topește. E păcat, îți place mult.

Băiatului în adevăr îi plăcea teribil înghețata și'n casa Mantu se știau gusturile musafirilor și li se servea după preferință. Domnii, cei trei frați Mantu și unchiul meu Emil beau vin grecesc dulce și închis la culoare, Mavrodaphni. Stăteau la o masă rotundă, pe terasa cu privire spre Dunăre și Brateș. Era vară și cald. Domnii își păstrau jachetele foarte strict și discutau liniștiți, ca la o ceremonie. Unchiul meu cu Menelică, despre o problemă de drept comercial internațional. Menelas Mantu era consilier la Curtea de Apel a Galaților. Intrau în ea numai magistrați cu înalte calificări, doctori în drept. Era o instanță care făcea jurisprudența în materie comercială. Menelas Mantu era un bărbat foarte frumos. Avea un profil de medalie greacă. Purta părul grisonat tăiat scurt, în perie, ca Hindembrug. Era om bine făcut, spătos, fără să fie prea înalt. Se purta drept, chiar prea drept, țațoș așa spune, dacă nu i-ar fi fost corectată ținuta de frumusețea feței și a mâinilor. Cu degete lungi, subțiri, albe și nervoase. Degete de Aramis. Menelică era un pianist mare și un bun cunoscător de muzică romantică. Cânta Chopin. Luase lecții la Paris cu Cortot. Îl acompania pe Enescu, când făcea turnee prin țară și trecea și prin Galați, dar nu la teatru, nu-i permitea poziția lui de înalt magistrat, acolo îl acompania Fuchs, domnul Fuchs, ovreiu cu chică de artist și de meserie pianist, îl acompania acasă în salonul mare. Avea un Bechstein. Îl acorda Fuchs, nu Paila, obișnuitul acordeur al orașului. Cântau împreună Sonata Kreuzer. Salonul mare, cu pianul, era înspre grădina din spate, cu ușile dând pe terasa mare. Intrai în casă, trecând prin curtea din față, urcai câteva trepte și intrai în anticamera casei. Era sala de așteptare a doctorului. În dreapta era cabinetul său, în stânga camera de lucru a lui Menelas. Pictorul își avea atelierul în oraș, în piața centrală cu statuia lui Constache Negri, în colțul din care se făcea strada Brașoveni, coborând spre port, unde se afla băcănia lui Canellos. Deasupra, la al doilea etaj, își aranjase Nicu Mantu întreg catul în atelier de pictură cu perete de sticlă spre Nord și Sud. Avea o vedere întinsă peste Dunăre, spre dealurile dobrogene, în Lățimea. Avea acolo tot dichisul, cu cameră pentru dezbrăcarea modelelor, cu tradiționala canapea, cu covoare, cu tablouri, cu statui, cu lavoar dulap, cu un splendid serviciu de spălat din porțelan de Nymphenburg, și'n dulapul lavoarului, bideul. Pentru că băieții

Mantu nu-și permiteau să-și aducă în casă femeii. Nu se putea sub ochii lui Eleniki și ai lui madame Corvisianu, sora lor și vecină de casă cu ei. Numai lui Georgică, doctorul, îi veneau la consultații cucoane, dar întotdeauna însoțite sau câte două și numai în orele de consultații. Dimineața, între nouă și unsprezece, și după amiază, între două și patru. Doctorul Mantu era un om la începutul bătrâneții, era cărunt și purta ochelari. Nu prea înalt, cel mai scurt dintre frați, bine împlinit, dar nu obez, puternic, cu mâini mari și voinice, se purta întotdeauna în negru. Gulerul tare și înalt nu era îndoit în față, așa cum se purta după războiu, à la Take Ionescu, și întotdeauna o cravată mare, lată. Când purta *papillon*, era de *moire* negru. Nu căuta clientela, și-o alegea, nu făcea o practică propriu zisă, nu avea nevoie de bani, era bogat, făcea o medicină de consult. S'ar putea spune, fără calambur, o medicină de plăcere. Doctorul mai avea o plăcere personală - pentru că plăcerea de a ține casă deschisă și să aibă o societate aleasă în jur era comună cu a celorlalți frați - fotografia. Făcea portret. Avea partea din fund a cabinetului său despărțită printr'o perdea neagră. Acolo, în camera obscură, era un aparat de fotografiat. Cutie mare cu burduf, așezată pe un tripied. Erau și diverse lămpi cu care-și ilumina „portretul”, în general o domnișoară din mahalaua Galașilor, din vale, din Bădălan sau din deal, din cartierul demobilizaților. Fata era foarte emoționată să fie portretată de domnul doctor. Cine nu-și dorea un portret? Dar la Maksay, fotograf al orașului, fotograf de lux *en titre*, un portret costa foarte mult, aici era gratis și în nenumărate feluri, încât puteai să-ți alegi cel sau cele care-ți plăceau. Le primeai grațios cu un buchet de flori de la Stamati, plata oboselii de a sta sub lumina și căldura reflectoarelor ceasuri întregi, sâcâită de bătrânul doctor care te sucea, te învârtea și te potrivea, căutându-și „portretul”. Domnișoarele erau în mare parte descoperite de Menelică. Era nelipsit pe Corso-ul Galașului, strada Domnească între biserica grecească și statuia lui Costache Negri. Avea întotdeauna bomboane la el, cumpărate de la Manzavinatos, nu de la Carol, în fundul sângelui lui ținea cu patrida²⁵; bomboane de piatră, bomboane englezești. Colectiona și pentru frate-său, Nicu, așa că fetele mergeau discret, întâiu în atelier, unde de la el treceau goale la pictor și apoi a doua zi la doctor, să-i facă portretul. Colecția era comună și frații nu avuseseră niciodată discordie pentru posesia ei. Menelas era a doua zi, între șase și șapte seara, pe Domnească, pictorul rămânea cu torsul, iar doctorul cu portretul. Sărbătorile, primeau dimineața pe terasă, vara, și în

²⁵ **PATRÍDĂ** s. v. = patrie, țară

salonul cel mare, iarna, iar în fiecare zi după masă, la cafea, fie în salon, fie în camera de lucru a lui Menelică. Era o bibliotecă mare cât cabinetul și atelierul de fotografiat al doctorului, despărțită de o boltă. Pe toți pereții, până sus, cărți. Legate în piele și aranjate frumos și sclipind, îngrijite de o jupâneasă sub privegherea lui Eleniki. Erau trei jupânease în casă: una se ocupa de cabinetul doctorului, alta de bibliotecă și alta de sufragerie și salon. Împreună cu bucătarul, rânđașul, vizitiul și grădinarul făceau, sub conducerea lui Eleniki, o altă grupă în casă, care avea camerele și sufrageria ei. Locuiau partea de jos a casei, adică un corp de camere înșirate în vagon pe un geamlâc așezat în partea stângă a curții, perpendicular pe corpul principal. Nu-ți puteai da seama bine de existența acestui corp de casă de serviciu, pentru că era mascat de un rând de trandafiri urcători enormi.

Iatacele băieților Mantu nu le-am văzut niciodată. Ei dormeau în trei odăi din unghiul pe care-l făcea casa principală cu cea a servitorilor. Nu știu cum se făcea curățenia în casă, dar de câte ori am intrat în ea, n'am văzut picior de slugă și întotdeauna era perfect. Numai în cabinetul doctorului era dezordine și mirosea a doctor, dar încolo, pretutindeni, o ordine perfectă, o curățenie de sticlă și un miros de lemn, de ceară de albine și de terepentină. În bibliotecă se adăuga mirosul de cărți și de piele. Menelică avea, pe lângă biroul care, ca și al lui frate-său, era așezat la fereastra din spre curtea principală, în fundul bibliotecii, după arcadă, împrejurul unei mese rotunde, de mahon intarsiată cu sidef, o mobilă de piele. O canapea și câteva fotolii largi de piele închisă la culoare; să-i zicem *tête de nègre*. Se lua acolo, în vreme de iarnă, aperitive și se fuma. Cafeaua de după amiază se lua în salonul mare. Acolo nu se fuma. Salonul era dreptunghiular, avea o ușă la mijlocul din spre terasă și câte două ferestre de o parte și de alta. Mobila era tapisată în bleu, albastru deschis, draperiile erau albastru închis. Pe jos era așternut un covor tot bleu. Cu flori mari, roz, pe margini. Nu era un covor oriental. Covor oriental exista în camera lui Menelas și anticamera doctorului, în cabinetul său era parchetul gol.

Băiatul își mânca înghețata. Gânditor. I se părea o adevărată poveste, că e viu vinul. Știa de argintul viu. Țla se mișcă, dar vinul?

- Păi pomul ăsta din fața ta nu e viu? Și nu mișcă.

- Păi atunci și fotografia e vie, că se mișcă de la om la om și se așează pe placă.

- Ei asta, băiatule, acolo la fotografie se mișcă raza luminoasă.

- Raza e vie, domnule doctor?

- Nu.

- Se mișcă totuși!

- Se mișcă pentru că are energie în ea.

Doctorul sorbi din paharul cu vin, ca să prindă putere, să-i răspundă băiatului. Băiatul terminase înghețata și stătea cu ochii prinși în cei ai doctorului, să-l lămurească.

- Nepotul ăsta al tău are minte de filozof, dragă Emile.

Masiv ca un monument, gigantul de aproape doi metri, auzindu-se apostrofat, se'ntoarse în fotoliul de metal care trosni sub greutatea mișcării, nu înțeleșese ce-l întrebase doctorul:

- Ce spui, dragă Georgică?

- Te-am întrebat, cum merge la școală nepotu-tău.

- Învață bine, învață bine, și se întoarse din nou la discuția cu Menelas.

Nu făcea mare caz de succesele școlare ale nepotului său, pe față, în sinea sa era foarte încântat.

Băiatul însă într'adevăr învăța bine, cum se spune. Avea și ușurință la învățatură, era și foarte ambițios. Urmărea întrecerea școlară, premiile și distincțiile cu adevărată pasiune sportivă.

În timp ce unchiul Emil discuta cu Menelas și doctorul cu nepotul lui Emil, pictorul își făcea însemnările cu aquarele despre florile din glastră. Pictorul era un specialist în flori. Tablourile le dădea mai mult în dar, decât să le vândă. Avea bani în deajuns și nu-i trebuiau. Comerțul patern fusese dat zestre surorii lor, măritată cu primul ampolaiat al întreprinderii. Un om mărunțel și cu burtă, băiat foarte cinstit, care fără să fie întreprinzător ca socru-său, știa însă să păstreze țăria casei. Casa lor era lângă cea a fraților, casă mare, nou zidită, dar așezată perpendicular pe stradă, cu curte laterală, nu în față, pe unde să vie și să plece trăsura. Corvisianu avea un automobil. Frații Mantu păstrasera cupeul, întrebuițat numai de doctor la consulturile în oraș. Nu mai aveau grajdul lângă casă, pe terenul grajdurilor construiseră casa dată de zestre. Grajdul cu cupeul îl mutaseră undeva, pe vale. În fiecare zi, cupeul venea de dimineață și se posta în stradă, așteptând. La nouă ceasuri pleca Menelică la Curte și Nicu la atelier. Doctorul rămânea în consultații. Către unsprezece se ducea în oraș, la vizite. Se întorcea către două, când începeau consultațiile de după amiază. La patru, patru și jumătate era gata. Se întorceau și ceilalți doi frați, magistratul și pictorul. Se lua cafeaua cu dulceață și primeau vizite. După cafea, spre seară, Menelică făcea un tur pe Domnească, ceilalți doi rămâneau acasă. La opt seara se lua masa cu tot dichisul, cu fețe de

masă pline de dantele, cu tacâmuri de argint, cu sticlărie de Baccarat și cu serviciul de masă de porțelan englezesc. Pictat cu albastru de cobalt, bine înțeles. Era o plăcere. Se mânca foarte ales, grecește, se beau vinuri românești, însă. Pricepeau foarte bine alesul vinurilor. Deserturile casei Mantu erau celebre. Le cunoșteam și eu, le cunoștea întreg orașul. Luau apoi cognac în salon. Menelas cânta la pian. Dacă nu aveau invitați la masă, aveau la desert și la liqueruri. Atunci desertul se servea în salon. Cu toate că era regizat de Eleniki, ea nu apărea. Din bucătărie, însă, conducea. Când se termina muzica lui Menelică, se aduceau cafelele. Duminicile și sărbătorile aveau ceremonial începând cu cafeaua cu lapte, cu cozonac de dimineată, apoi aperitivul către unsprezece, apoi masa, apoi cafelele și dulcețile de după amiază și din nou cu fast masa de seară. Din când în când, erau invitați și copiii în casa Mantu. Nepoții lor, copiii Corvisianu, Ionel și Nelly. Nelly era singura fată poftită. Să spun drept, nu știu pentru ce numai ea. Unchiul meu mă ducea adeseori în casa Mantu, unde aflam de la doctor tot felul de lucruri de știință și căscam gura la cum lucrează Nicu. Nicu lucra într'una. Făcea schițe, un fel de flash-uri pe care însemna culorile, fie scris, fie cu creioane colorate, fie cu aquarele. Așa era atunci în casa Mantu. Totul mergea ca pe roate, cu o ordine absolută, după un program perfect stabilit și știut, și totuși cu grație și fără împiedicături. Toată lumea știa că trebuie să ajungă acasă înainte de cinci ceasuri de după amiază și că după ora șapte trebuie să plece, dacă nu rămâne la masă. Slugile înșile erau de o politeță nemai pomenită și deloc fabricată. Slugi vechi, de mult polizate, de mult intrate în cursul casei. Era întotdeauna liniște în casă, parcă n'ar fi fost o adevărată companie de oameni care munceau, trăiau, mâncau, primeau o sumedenie de străini.

Frații Mantu trăiau perfect în orașul de provincie. Nu plecau în vacanțe, nici în străinătate. Pe vremea aceea, străinătatea însemna Parisul, Viena, Roma, sau un tur al Italiei în călătorie de nuntă, începând cu sejour-ul venețian. Berlinul nu intra în „străinătate”; era ceva aproape necunoscut. O călătorie la Londra devenea o aventură. O plimbare pe Rin, de la Koblenz până la Colonia, era o extravaganță, iar Bayreuth-ul era interesant numai pentru muzicieni. Elveția era socotită un fel de spital pentru tuberculoși. Nisa era o stațiune pentru milionarii nou îmbogățiți, ca să-și demonstreze averea prin bijuteriile nevestei și miza de la ruletă. Plăjile de la mare, Lido, San Sebastian sau Biaritz, erau pentru copiii scrofuloși care aveau nevoie de mare. Intrau în prescripțiile doctorilor cu învățătură modernă și idei avansate. Tirolul era pentru tineretul zăpăcit de sport.

- Auzi dragă, să pleci de acasă ca să te cațeri pe munți, să mănânci din batistă și să dormi îmbrăcat. Și să spui că este o plăcere. Nemaipomenit cum se strică bunele obiceiuri. Un tineret aiurit.

- Dar și mai mult, iarna, în loc de bal sau teatru, se urcă pe două scânduri îndoite în vârful și toată ziua se dau pe ele de sus în jos, apoi le iau la spinare și iarăși așa. Seara sunt obosiți ca niște câini cu tinicheaua legată de coadă. Ce-or fi gășind în asta, e de neînțeles. Și e și periculos.

- S'a dezvoltat în mod enorm acum, de când cu skiurile, o ramură a medicinei, care se cheamă ortopedie, se amestecă doctorul. La Viena există un doctor celebru, Bohier, care are o clientelă specială, o nouă specialitate în medicina externă, dezvoltată datorită fracturilor făcute prin căzăturile din goana asta nebună. Acolo nu le pune piciorul în ghips, așa cum s-a făcut de când lumea. Se face o anestezie în fractură, le pune piciorul într'un jghiab de sârmă și-i transportă la Viena, în clinică. Aci, pentru că sunt așa de mulți, nu mai are vreme decât să le pună piciorul în extensie forțată.

- Cum vine asta, dragă Georgică?

- Uite, deplasarea oaselor, bun înțeles când există, se reduce atârând o greutate înfiptă direct în oase.

- Extraordinar, auzi, fără ghips!

- Pune și ghipsuri la cei care n'au deplasări. Doctorul ăsta a făcut o imensă avere cu accidente de sky, dar, bietul, nu poate profita de ea de dimineața până seara, e în spital, la reparatul nebunilor care-și rup oasele, dându-se cu skiurile pe zăpadă.

- Ba mai sar și după o trambulină anume făcută. Plutesc în aer ca păsările. I-am văzut la cinematograful.

- Uite, la istoria asta nu mă prea duc, vorbi doctorul sentențios, m'am oprit cu progresul la fotografie. Este o artă care ar putea înlocui la un moment dat pictura.

- Nu sunt de părerea ta, Georgică, se întrerupse din desen pictorul.

- Știi bine și totuși rămân la părerea mea, portretul fotografic este un portret. Dar cinematograful este ceva în afara artei. Este ceva bun de întrebuințat în știință. Asta o cred. Spre exemplu, se poate urmări viața animalelor sau poate, cine știe, se va putea adapta la microscop, pentru a urmări dezvoltarea parazitului malariei, să zicem. Fotografia microscopică a adus confirmarea tuturor celor susținute de Ramon y Cajal în structura sistemului nervos. Imaginile sunt chiar epatante și au o valoare documentară incontestabilă. Dar cinematograful este o distracție primitivă, bună poate

pentru copii. Un fel de lanternă magică mișcătoare. Atâta, nu mai mult. Și în plus obosește vederea, așa cum se bâțâie imaginile pe ecran. Eu mă simt obosit, Nu, nu, nu este un progres al civilizației, este o maimuțăreală pentru negri. Așa cum e jazz-ul. O cacofonie ritmată. Menelas continuă suita de idei a fratelui său:

- Vezi mata, grav este însă pierderea vechilor obiceiuri. Nu se mai dansează o poloneză, un mazurcă sau un vals, se dansează shimmy și foxtrot după ritmul jazz-ului. E teribil, mon cher. Este o adevărată gimnastică, nu mai este dans. Nicio grație, nicio regulă. Fiecare face după cum îi vine și să vezi cum se ciocnesc între ele cuplurile de dansatori. Cred că pentru femei, cel puțin, este un lucru neplăcut, să asude svârlindu-și picioarele în toate sensurile, în timp ce cavalerul o smuncește violent, târând-o când într'un colț, când în altul.

Doctorul reveni la considerațiile asupra cinematografului:

- Nu mă duc la cinematograful, obolesc ochii și nu mă aleg cu nimic. Am impresia, când mă duc acolo, că mă duc la chantan. La pezevenchiul de Cavadino. Ori cum, nu e de mine, de vârsta mea și de poziția mea în societate. Poate e pentru copii, cum am mai spus, sau pentru tineret și cucoane, dar știi, cele tinere de tot. De altfel, în prescripțiile mele pentru cei predispuși la nervozitate sau la cucoanele suferind de nevricale, eu interzic cinematograful cu tărie și cu convingere. Ca și muzica de jazz. Sunt prea excitante, predispun la crize nervoase.

- Jazz-ul ăsta cuprinde totul, întreaga lume. L'am auzit până și la radio Paris. M'a poftit Gigel Plesnilă să ascult și eu comedia asta. Am auzit știrile zilei direct de la Paris. Să spun drept, mi s'a părut cu totul extraordinar. Fără fir, nemai pomenit. Dar imediat ce s'au terminat, a izbucnit o larmă teribilă, era un jazz cântat nu de negri, ci de franțuji. O degradare a culturii franceze, dragul meu, nici mai mult, nici mai puțin. Aproape de necrezut că o națiune așa de sus pe treapta culturii să coboare așa de jos. În rând cu negrii. Am refuzat să mai ascult. Mi-am scos casca de la urechi, preferând să stau de vorbă cu Gigel. Băiatul ăsta are o adevărată pasiune pentru toate marafeturile tehnice. Și-a cumpărat o mașină, adică un automobil. Înțeleg, are nevoie, pentru ca să-și supravegheze treburile moșiei. Face șaiszeci de kilometri într'o oră jumătate, două, dar mi se pare deplasat să conducă el automobilul, ce Dumnezeu, a ajuns vizitiu? Ce-ai spune să-l vezi pe Georgică mânănd caii cupeului? Mi se pare exagerat.

- Poate e o extravaganță, se grăbi Menelică, de sigur, dar Gigel rămâne

același om admirabil... Eu am o mare simpatie pentru el, pentru curiozitatea sa multiplă, pentru cunoștințele sale juridice eminente...

Căuta o scăpare pentru pictor, fratele său. În casa Mantu nu se admitea să fie cineva criticat. Nu se admitea nimic din ce se referea la o persoană, dacă nu era în avantajul celui vizat. Se vorbea despre toate, se luau atitudini, în general, nu *ad personam*. Ar fi fost o lipsă de politețe, neintrând nici în atmosfera casei și nici în firea și educația fiecărui frate luat în parte. Se făcea politică, desigur, dar nu de partid sau de om. Brătienii erau la fel de stimați ca și Maniu sau Averescu. Chiar socialiștii erau priviți cu bunăvoință și chiar cu înțelegere. Se admitea că trebuesc făcute progrese sociale, dar pe măsura posibilităților țării. Așa, spre exemplu, exista o deplină aprobare pentru reforma agrară, împrumutarea țăranilor era chiar lăudată ca un act social de o reală valoare și absolut necesar, considerau însă despăgubirea deposedaților o datorie de onoare de aceeași necesitate ca împrumutarea. Cum nu plecau în vacanță sau în străinătate, neavând nimic împotriva celor care o făceau, tot așa nu intrau într'un partid politic și erau bine cu toată lumea. Era o veche înțelepciune de casă negustorească și încă de refugiați. Poate că dacă ar fi fost în Grecia, ar fi fost partizani, ar fi avut tendința să-și imprime vederile în viața publică. În Țara Românească, totuși, nu aveau și nu-și simțeau rădăcini adânci. Cunoșteau Galații, Bucureștii, capitala țării, Constanța prin legăturile comerciale avute de familie, dar atât. Nu cunoșteau țara, decât prin vinurile pe care le producea. Brânza telemea era o specialitate de brânză la fel cu roquefort-ul, camambert-ul, brânza de Olanda sau schweitzer-ul. În casa Mantu nu se mânca mămăligă nici la bucătărie chiar. Rămași neînsurați și trăind în universul lor familiar, nu avuseseră posibilitatea de a avea deprinderi românești, cel puțin în ceea ce privește felul de a mânca. Galații, oraș burghez, de afaceri și tranzacții comerciale, era țara lor, nici măcar Grecia, căreia nu-i mai urmăreau politica, decât ca orice român cult, interesat de starea lucrurilor la vecini. Curios e cum nu făceau parte nici din comunitatea grecească, puternică și activă, a Galaților. Prin poziția lor socială și prin avere, ar fi fost să fie epitropi la biserica grecească și membri de bază ai clubului grecesc. Nimeni nu-i văzuse intrând nici în una, nici în cealaltă instituție grecească a orașului. Nu era o abținere premeditată, era numai un fel de a fi. Învățaseră acasă cursul primar, apoi urmaseră liceul principal din Galați, Vasile Alecsandri, apoi făcuseră studiile la Paris, primii doi frați, al treilea, școală de pictură în Germania. Se întorseseră și-și făceau foarte cinstit și serios meseriile respective și-și duceau viața apucată de la părinți cu aceleași obiceiuri, chiar

cu aceeași servitori. Orizontul lor era Galații cu centrul în casa în care locuiau.

Nu refuzau daniile pentru biserica grecească, așa cum nu refuzau nici pentru cea românească. De Paști, în noaptea învierii, treceau peste drum, la câteva case mai sus de a lor, la biserica Vovidenia, unde aprindeau lumânările și cântau cu toată lumea „Cristos a înviat” și veneau acasă, să se așeze în jurul mesei pregătită de Eleniki, care era dusă la biserica grecească și asculta slujba până dimineața, de altfel ca și Corvisienii. Eleniki pleca cu Corvisienii, de la mic până la mare. Femeile familiei, pentru că și Eleniki făcea parte din familie, erau mult mai strânse de comunitatea grecească decât bărbații. Ei erau cetățeni ai orașului. Erau gălățeni, nici greci, nici români, într’adevăr asemeni grecilor din antichitate. Aici, în Galați, cunoșteau pe toată lumea și erau cunoscuți de toată lumea. Viața lor se scurgea fără drame, lunecoasă ca uleiul pe apă, egală și chiar fericită. Fără întâmplări care să-i facă nefericiți în întregul ei, făcându-i conștienți că fac bine ceea ce fac. Așa dar, nu plecau în străinătate și nici în vacanțe în alt oraș. Nu simțeau nevoia schimbării decorului, cunoscut din copilărie. Între cei trei frați, numai Menelas nu făcea mereu același lucru, având lungi vacanțe judecătorești, de Crăciun, de Paște și vara, întreaga vară. Își petrecea atunci timpul obișnuit de serviciu, de la nouă dimineața până la patru după amiaza, studiind o nouă partitură. Muncea tot atât de serios ca și când în biroul său de la Curte ar fi deslegat o problemă de drept comercial sau când, în robă și cu tichie pe cap, ar fi dat o sentință sau ascultat o pledoarie. Serios era și felul în care delimita domeniul de studiu, cânta numai muzică romantică, de la Beethoven la Bruckner, adică Schubert, Schumann, Chopin, Mendelssohn-Bartholdy. Nu l-am auzit cântând nici Bach, nici Mozart, nici Debussy, nici Ravel, măcar că-i cunoștea și i aprecia.

- Vezi dragul meu, îi răspundea el băiatului interesat să știe orice și de toate, muzica în primul rând este o tehnică. Posedarea unui instrument este un lucru foarte pretențios, care cere o muncă grea, constantă, încăpățînată așa spune. Nu e posibil s’o înveți și s’o știi. Trebuie neîncetat exercitată. Este până la sfârșit un fel de acrobație. Când interpretezi o partitură, nu te poți gândi decât la muzică, nu și la tehnica ei, apăsatul pe clape și mișcatul degetelor, așa că trebuie s’o ai la modul absolut în tine. Așa dar, execuția în primul rând și apoi interpretarea. De executat, toți o facem la fel, interpretarea e alta la fiecare. Execuția se realizează prin talent și se învață prin muncă, ajungând să nu mai ai nevoie de notație, de partitură. Nu mai cetești, poți executa pe întuneric sau cu ochii închiși. Execuția este trecerea partiturii în degete. Un act reflex, după cum ar spune Georgică, doctorul. Notarea muzicală, notele,

partitura intră în tine, fac parte integrantă din persoana ta. Interpretarea este așezarea personalității tale în muzica pe care o execuți. De aceea e particulară fiecăruia. Vezi mata, o partitură de Bach e altfel cântată de Thibaut, de Enescu sau Kreisler. Sunt imponderabile personale care creează interpretarea. Nu fiecare ne recunoaștem prin vorbă, măcar că toți vorbim aceeași limbă? Copiii, când învață să vorbească, nu pot fi recunoscuți după sonoritățile pe care le produc. Pe măsură ce cresc și își dezvoltă personalitatea, începi să-i deosebești. Ba mai mult, se poate deosebi sexul și vârsta, ascultând pe cineva vorbind pe întuneric, să zicem. Meseriile imprimă, la rândul lor, o altă modalitate sonoră. Altfel este sonoritatea vorbei unui avocat și alta cea a unui magistrat.

- Adevărat, și totuși toți vorbesc românește! Se mira băiețașul, trecut de la viață la muzică, de la doctor la pianist.

- Vezi Menelică, băiatul a avut o replică identică celei din *Le bourgeois gentilhomme*, se întrerupse Nicu din lucrul său. Vezi cât de natural a scris acest Molière. D'aia e așa mare, d'aia rămâne mereu pe afiș.

Băiatul era năucit, urmărise prea atent cele spuse de Menelas despre muzică, ca să poată sări din nou în necunoscut. Auzi pentru prima oară acest cuvânt, pentru el nu era un nume și mai puțin o idee.

- Ce e asta Molière?

- Este un autor de teatru, băiete, ai să-l cunoști când vei învăța literatura franceză, răspunse pictorul.

Menelas prinse ideea și-și extinse discursul:

- Iată, limba franceză, o altă limbă, fiecare o vorbește așa încât să fie înțeles. Altă partitură, alt componist, după ce e învățată, așa cum trebuie învățată limba franceză, e cântată de cel care o vorbește în felul lui propriu. Cum spusei, interpretarea e inversul execuției, dacă se poate spune așa ceva. E plasarea celui care execută în partitură. Și mai mult, este descoperirea modalității personale a parcurgerii unei partituri. Însemnările unei gândiri personale. Ce este altceva o partitură, decât o însemnare? Cine poate întradevăr să se transpuie în mod absolut cum a gândit componistul muzica, scrisă apoi. Este probabil chiar că partiturii îi este imposibil să transpună în mod absolut muzica gândită de cel care o compune. Interpretarea este găsirea, în această însemnare, a gândirii muzicale respective, de aceea se poate spune că ea este o continuă căutare. O adevărată recreare, de aceea oricine posedă îndeajuns tehnica unui instrument muzical se delimitează la o epocă, chiar numai la un componist. Executând mereu același fel de gândire, ajungi

oarecum să te integrezi cursului ei. Profesorii mari de muzică, atunci când primesc un elev, acesta posedă deja tehnica instrumentului, ei învață felul de gândire al compozitorului preferat. Iată - Menelas se ridică, se duse la el în camera de lucru și aduse o partitură cu valsuri de Chopin - iată, continuă el, aici am note cu însemnările lui Cortot. Aceste valsuri, simple în fond, reprezintă o revoluție în muzica pianului, la fel ca și „Pianul bine temperat” al lui Bach. Muzica lui Chopin, cântată de atâta lume ca un fel de „*boîte à chanter*”, este o muzică energică, dar reținută, năvalnică prin intensitatea sonoră, pentru că există o mare cantitate sonoră care o compune, dar liniștită în albia ei. S’ar putea compara cu Dunărea. Aduce o mare cantitate de apă, are o mare forță, dar nu e un torent. Omul ăsta prăpădit, Chopin, cu toate că aduce o muzică plină de melodie, a introdus disonanța ca instrument de lucru pentru crearea unei frumuseți. Adeseori auzi Chopin în improvizațiile lui List și chiar în Rapsodii. Incontestabil, List a fost un tehnician unic al pianului, dar lipsit de putere de creație, cel puțin în comparație cu Chopin. În primul rând, e complicat, Chopin e simplu; la List se vede bine că este un amoretz de tehnică, lăsându-se antrenat de ea, căutând deslegarea unei idei muzicale în ea. Chopin întrebuițează tehnica exclusiv numai ca un mijloc, nu scop, ca List.

- Dragă Menelică, interveni pictorul, lasă-l în pace pe băiețel cu predica ta, nu-ți dai seama că e un copil și nu te poate urmări?

- Ba nu, ba nu, protesta băiatul, îmi place teribil ce spune domnul Menelas Mantu.

Menelas Mantu, domnul Menelas Mantu era o noțiune pentru Galați. Vorbea rar despre muzică. Mai mult cânta. Era o ocazie deosebită să-l auzi și să te informezi de la el. Băiatul învățase muzică de mic, de la cinci ani, avea cunoștințe temeinice de tehnică muzicală și auzise la patefonul din casa unchiului său destul ca să-l poată urmări pe Menelas, dacă nu a-l înțelege pe de-a’ntregul. Avea pe deasupra o foarte bună voce de soprano, așa că era foarte întrebuițat și apreciat în corul liceului și al bisericii parohiei liceului. Mai drept spus, profesorul de religie de la liceu, popa Arșic, era parohul bisericii Sfântul Haralambie de lângă Piața Nouă, strada Movilei numărul unu, și astfel el făcând toate ceremoniile instituției, biserica devenise biserica în care cânta corul liceului. Acest cor era condus de maestrul Ion Buhociu. Băiat de răzăși din centrul și Nordul județului. Oameni cu stare și de totdeauna independenți și cu privilegii. După ce făcuse liceul la Galați, plecase la Leipzig să învețe muzică. Așa se făcea că el trăia în tradiția corală a școlii de la Sfântul Toma, avea un cult special pentru Bach și se considera un fel de Mendelssohn -

Bartholdy al muzicii corale, dacă nu din România, de sigur pentru Galați. Oricum, era un animator de muzică în oraș.

Erau destul de mulți gălățeni în vremea aceea care cunoșteau muzica. Era domnul Fuchs. Pianist. Un pârlit de evreu, care umbla cu capul în nori. Micuț și foarte slab, dădea impresia că poartă haine de dat, nu ale lui, așa înnota în ele. De câte ori îl vedeai, cu chica artistică fluturând în vânt, el umbla întotdeauna foarte repede, aveai certitudinea că a mai slăbit, că s'a mai împușinat și hainele îi vin mai largi, un fel de pelerină fâlfâitoare atârnând otova de sus, de la gâtul cu lavalieră până la pantofii veșnic scâlțiați. Parcă n'ar fi cumpărat niciodată încălțări noi. Pâinea zilnică și-o scotea dând lecții de pian și cântând în cinematografe. Având o memorie muzicală extraordinară, putea să cânte pe întuneric și să schimbe cu ușurință melodiile, după ceea ce se juca pe ecran. Era un acompaniament improvizat, pentru că Fuchs nu cânta în fiecare zi, la același film, aceeași muzică, așa cum făceau alți pianisti cântăreți în cinemauri. Dacă azi cânta uvertura de la Semiramide pentru introducere, mâine o cânta pe cea a lui Wilhelm Tell. Azi cânta un vals de Strauss, pentru scena balului, mâine pentru aceeași scenă, altul. Era un acompaniator desăvârșit. De aceea îl prefera Enescu, atunci când, odată pe an, în turneu, dădea un recital în sala cinematografului Central. Pentru această ocazie, Fuchs se îmbrăca în frac cu coadă, care-i fâlfâia curios, ca un fluture mare, negru, urmărind să se agațe în spatele său. Cămașa de frac, scrobită, stătea pe scheletul său, Fuchs nu avea un corp, avea un schelet, ca o armură de cavaler de renaștere, tot așa de înțepenită ca și chica spălată și îmbățoșată cu zeamă de lămâie sau bere. Intra pe scenă însoțind pe Enescu, care, înalt și voinic, cu vioara într'o mână și arcușul în cealaltă, privea de sus, distrat, drept în chica compactă a lui Fuchs pe care-l mâna înaintea lui, ca pe un fel de alt instrument adus de maestru pe scenă. Fuchs avea un cult pentru Enescu și se lăsa condus fără rezistență. Pe la jumătatea drumului se despărțea grăbit de maestru și, așezându-se pe taburetul pianului, împrăștiindu-și parcă, odată cu coada fracului, și fracul însuși împrejurul scaunului, rămânând același Fuchs slab și gârbovit în fața cutiei negre. Își aranja notele și lăsa lui Enescu aplauzele de intrare, așa cum cu încăpățănare voia să-i lase și ovațiile de la sfârșit. Cum termina concertul, se deșuruba de pe taburet și fluturându-și coada neagră și chica, care de sudoare se despletosea de sucul lămâiei, devenind iar chica lui Fuchs sbârlită și desordonată, dispărea pe ușa scenei. După primul ropot de aplauze, Enescu - și scena se petrecea întotdeauna, în fiecare an - se întorcea cu Fuchs ca să împartă succesul și, nevăzându-l, pleca

după el să-l aducă. Se făcea o pauză, lumea așteptând. Nu venea nimeni. Lumea începea să aplaude, ba chiar să bată din picioare. În sfârșit, apărea Enescu cu vioara și arcușul în mâna stângă, trăgându-l pe Fuchs cu dreapta, cu toată împotrivirea lui. Părea, așa cum își fâlfâia cozile în smuciturile făcute, căutând să scape din mâna celuilalt, un fluture prins, luptând pentru salvare. Lumea, din aplauze izbucnea în ovații care pentru Fuchs aveau efectul unui trăsnet căzut în apropiere. Tresărea, întotdeauna speriat și se lăsa târât fără opunere până la rampă, unde după ce se înclina împreună cu Enescu, din nou cu o mișcare deosebit de agilă pentru înțepeneala scheletului său, se dădea în spatele omului mare și lat, ascunzându-se parcă în coada fracului lui. Fuchs dispărea din nou. Enescu se înclina din nou și Fuchs împreună cu el, luând înfățișarea, sub coada fracului enescian, că e un fotograf băgat sub cârpa neagră profesională. Prezența lui era marcată numai prin coada fracului său care se înălța în aer, ca un steag negru de pirați, în smucitura făcută de Fuchs urmărind îndoirea trupului masiv al maestrului. Lumea se amuza de scena à la commedia del'arte care se juca pe rampă, începeau strigăte de bravo, mai mult pentru pantonimă decât pentru concert. Enescu simțea pulsul sălii și se enerva, își așeza din nou arcușul împreună cu vioara în stânga și cu dreapta îl apuca de sub cozile fracului pe Fuchs, și-l trăgea din nou la vedere. Se înclinau din nou amândoi, Enescu ținând strâns de mână pe Fuchs, ca să nu scape și să se refugieze sub cozile sale. Asistența se ridica în picioare și aplauda cu strigăte de bis. Enescu îi spunea ceva lui Fuchs și acesta fugea să se așeze pe taburet, de data asta fără note pe pupitrul pianului; și cu note, tot pe de rost cânta, se vedea după cum își dădea capul pe spate, privind în tavan și neîntorcând paginile de cât în pauze, ca să aranjeze alte partituri. Așa era poziția lui de cântat, cu capul pe spate. Enescu se uita, știa că-i gata, începea bisul. Lumea rămânea în picioare.

După cum am spus, erau mulți iubitori de muzică în Galați, cu școală și fără școală. Melomani numai. Era judecătorul Aburel. Un armean voinic și cu barbă albastră de neagră. Om căruia, în timp ce i se bărbieria obrazul stâng - cum se vorbea în Galați - îi creștea de bărbierit barba de pe obrazul drept deja bărbierit, însă neperdăfuit, așa că părea întotdeauna nebărbierit. Cu toate că neînsurat, era așa de preocupat de muzică și de cetit, că nu avea gând pentru femei. Cetea enorm și orice: matematică și fizică, filozofie și belletristică. El fusese acela care adusese noutatea teoriei relativității einsteiniene în Galați. Cunoștea foarte bine Kant. Cetise Proust și-l aprecia, măcar că rămăsese cu gustul la Balzac. Cunoștea cu detalii întreaga omenire care se mișcă în

Comedia umană. Aburel era însă, mai presus de toate, un meloman. Wagnerian. O călătorie în străinătate era atunci, între 1920-1930, foarte scumpă. Armeanu, cu toate că trăia numai din leafa sa de magistrat, mic magistrat în goană după cetit și muzică, nu avusese timp pentru un doctorat, astfel nu putea ajunge un înalt magistrat, mergea în fiecare an la Bayreuth. Punea ban peste ban, trăind acasă în mizerie armenească, cea mai cumplită dintre mizerii, cum armenească e și bogăția a mai strălucită și puternică, își făcea suma, încât cu clasa a treia să ajungă la Bayreuth. Trăgea la cel mai umil han, cumpăra bilete numai la galerie, dar vedea timp de șase săptămâni toate reprezentațiile. Ajunsesse un fel de edec al festivalului. El dădea tonul aplauzelor sau al ovațiilor, artiștii erau interesați de aprecierea lui. Îl cunoștea de altfel toată lumea, orchestra, mașiniștii, domnișoarele de la cassă și din administrație și evident șeful gării, care dădea primul semnal venirii armeanului în Bayreuth. Era un fel de semnal al începerii festivalului, parcă nu s'ar fi putut ține fără prezența lui Aburel. Hangiul îi rezerva camera cea mai de la cucurigu și-i făcea reducere chiar și la mâncare. Mă rog, ajunsese un stâlp al reprezentațiilor wagneriene de vară. Din când în când, peste iarnă, într-o vacanță judecătorească, dădea fuga să asculte un Wagner cu ansamblu excepțional la Viena sau la München, ba chiar la Berlin. Aici se pierdea în lumea multă și pestriță, numai cântăreții îl știau de la Bayreuth și erau foarte încântați de prezența lui la spectacol:

- A venit armeanul să mă asculte cântând!

Era un fel de consacrare a rolului creat. Evident, tot de la galerie, Aburel dădea semnalul și tonul aplauzelor. Aburel, fără îndoială, a fost un mare wagnerian al timpului său, fără să cunoască decât aproximativ notele și notațiile, fără să știe să cânte, deci. A fost un adevărat meloman.

Inversul lui era domnișoara Cernavodeanu. Pedagogă de pian. Cred că n'a auzit-o nimeni cântând la pian, cu toate că posedea o tehnică perfectă. Învățase pianul de mică, apoi urmase Schola Cantorum la Paris, avusese profesori oameni foarte învățați, Cesar Franck, Vicent d'Indy, chiar Debussy. Era generația lui Enescu și Ravel, cu care fusese colegă de clasă de armonie și contrapunct. S'a întors la Galați, însoțită de un franțuz, mare crai și bun cunoscător de vinuri, și și-a deschis o școală de pian. Nu s'a pregătit niciodată pentru a da concerte. Era pandantul domnișoarei Muzicescu de la București, numai că nu avea clasă oficială de piano la Conservator. Refuzase să plece la București, nu pentru legătura ei maritală nelegitimă cu un bețiv și berbant care, însurat în Franța, se mulțumea să trăiască pe spinarea femeii muncitoare,

comerțul lui de vinuri fiind mai mult băutul vinului propriu cu o gașcă de cheflii decât o sursă de venit. Nu. Concubinajul ar fi fost mai puțin observat la București. Monsieur Daufinet ar fi găsit și la București gașcă de bețivi, lesne oricând și oriunde de găsit. Domnișoara Cernavodeanu era o femeie cu obiceiuri vechi, voia să trăiască și să moară în locul unde se născuse. Ținea clasă de piano la Galați și cine voia să ia lecții cu ea, n'avea decât să poftască. La recitalul de sfârșit de an, dat de clasa ei, venea lume multă și nu numai din oraș, era un eveniment al vechiului regat. Venea lume din București și Iași. Desigur, muzicieni și melomani. Venea George Georgescu, născut și el la Galați și coleg cu ea la Conservatorul din Paris - drept, nu la Schola Cantorum - venea Nona Otescu, de sigur nepuștii Aburel și Lenguceanu.

Lenguceanu era un avocat de mâna a doua din Galați, și el wagnerian. Intrase întâiu în tagma asta, a wagnerienilor, din snobism, dar terminase, prin cunoașterea operelor ascultate de nenumărate ori, la început la Paris, apoi în Germania, să-i placă cu sinceritate. Cetise *Voyage artistique à Bayreuth* și *L'éducation musicale* ale lui Lavignac, încât era în stare să ție un ciclu de conferințe despre opera lui Wagner la universitatea populară de pe lângă liceul Vasile Alecsandri. În amfiteatrul mare al liceului vorbea Lenguceanu, pe bănci, înghesuți, mulți băieți din clasele superioare și chiar multă lume din oraș. Avocat de materie penală, d'aia era de mâna a doua, pentru că de mâna întâia erau comercialiștii, conferința lui era un fel de pledoarie de jurați. Sforăitoare, patetică, mereu căutând efecte, fie de tonalitate, fie de metafore, fie de „*trouvailles*”-uri, de „*beaux mots*”, în sfârșit mai mult emoțională decât rațională.

- Îți merge la inimă cum vorbește Lenguceanu ăsta, spunea lumea ieșind de la conferința ținută, la liceu, în amfiteatrul mare.

- Am aceeași impresie și acum, ca și atunci când prima dată am ascultat preludiul din actul al doilea din Tristan și Isolda. Melodia compusă din leit-motivele iubirii și morții are un crescendo continuu, transformând idila în tragedie. Începe actul, Tristan și Isolda se țin de mână, e noapte, grădina e plină de flori...

Aburel era supărat:

- Transformă muzica lui Wagner în operetă și încă în de-a lui Lehar, nu cel puțin Strauss.

Nu mai venea la conferința următoare; venea la cealaltă, parcă magnetizat de cuvântul Wagner.

Lenguceanu de data asta vorbea Povestea Niebelungilor, comparând-o

cu versiunea Ring-ului:

- Wagner a compus Ring-ul, utilizând povestea națională germană *Nibelungenlied*, Cântecul *Nibelungilor*. Aceleași personaje, aceeași tragedie, moartea lui *Siegfried*. Povestea originală nu se oprește aci, continuă cu moartea lui *Hagen*, omorătorul lui *Siegfried*. Concluzia tetralogiei wagneriene nu este moartea lui *Hagen*, ci căderea zeilor, prăbușirea *Walhalei*. S'ar putea spune că sfârșitul tragediei, realizat de Wagner, este superior originalului. În original, *Brunhilda* se mărită cu *Atila* și se răzbuună pe *Hagen* printr'un șiretlic: invită *Curtea germană*, rudele ei, să facă o vizită *Curții* lui *Atila* aici, după un festin *sardanapalic*, înconjoară pe germani și-l cere pe *Hagen*. Refuzul lor aduce masacrul oaspeților. Câțiva, în frunte cu *Hagen*, pot să se retragă într'o casă, se pot apăra așa de bine, încât ca să-i termine. Hunii dau foc casei. Germanii mor sub dărâmurile prăbușirii casei în flăcări. Aceasta e transpoziția făcută de Wagner în compoziția sa. Spun compoziție, pentrucă libretul e tot opera sa. Wagner n'a fost numai un geniu muzical, ci și un mare geniu poetic. Libretul Ringului este studiat în *Facultăți* de litere germane ca o operă clasică. Este scris în versul antic german, în *Stabreim*.

- Ei, acum să-l vedem pe *Lenguceanu*, că asta nu mai e scris în *Voyage à Bayreuth*, ricana *Aburel* din bancă. Acu-i acu.

Lenguceanu trecea mai departe cu perorația:

- Este, doamnelor și domnilor, o formă de versificație necunoscută nouă, cei care trăim în civilizația mediteraneană. Poezia asta n'are nici ritm, nici rimă. Sonoritatea ei muzicală stă în potrivirea cuvintelor.

- Na! ricana mai departe *Aburel*, acum ăsta ne bagă în *Arghezi*: potrivirea cuvintelor, vezi „Cuvinte potrivite”. A încurcat-o rău, *Lengucică*.

Dar *Lenguceanu* continua foarte inspirat, dându-și puțin capul pe spate, oarecum privind *auditorium*-ul de sus, de jos, de unde era el, ca să-l cuprindă până la băncile de sus ale amfiteatrului.

- În fiecare vers trebuie să sune de trei ori aceeași consoană, ca silabă accentuată sau o altă vocală. Este un ritm sonor, poate mai interesant decât valorile de silabe ale prozodiei greco-latine sau monotonia ritmică mărită de potrivirea rimelor din poezia modernă, începută cu versificația medievală. Este versificația eddică aplicată cântecului *niebelungilor*, pentrucă, trebuie spus, *Nibelungenlied* este o poemă medievală. *Edda* este însă mitologia germană.

- O învârtește bine, prezevenchiul, regreta *Aburel* din bancă, dându-se învins. Dar de unde s'o fi informat, marțafoiul? Se întreba uimit armeanul,

căruia parcă îi era ciudă, îi creștea barba văzând cu ochii și transpira furios. Să știi că din Larousse-ul cel mare sau din Enciclopedia britanică. Nu, din Larousse-ul cel mare, că nu știe decât franțuzește, habar n'are de engleză.

Lenguceanu, din ce în ce mai strălucitor și mai stăpân pe sine, simțea cum cucerește sala prin erudiția sa, contiuna cu un aer de triumf. Se vedea cum își pregătește intrarea în patetic.

- Edda, domnilor - vocea lui Lenguceanu se pițigăia puțin, căutând tonuri superioare, el având o voce de bariton cantabil - este o mare operă poetică a culturii germane, asemănătoare cu Iliada și Odiseea. Nu este o povestire omogenă, ca cele două mari epopei, ci un complex de poeme mai scurte, prin care șerpuiește întreaga mitologie nordică. Ei bine, domnilor - Lenguceanu svârlindu-se în patetic ca după o trambulină în apă, uitase de doamne și expresia „domnilor” o luase ca la Curtea cu jurați - această sinteză dintre Stabreim, Povestea Niebelungilor sublimată prin arderea Walhalei și prăbușirea zeilor, cântate într'un mod cu totul nou, și de voci și de orchestră, este cel mai important monument muzical al culturii lumii.

- Dă-i Lengucică, dă-i ca la jurați, se amuza Aburel.

- Cum ca la jurați, dragă domnule, se înfură cucoana de alături de el, transportată de patosul oratorului.

- Păi bine, cucoană, pe bunul motiv că a uitat de „doamnelor” adresându-se numai domnilor. Matale n'ai auzit?

Cucoana se făcea că nu-l ascultă, atentă la finalul conferinței.

Într'un crescendo din ce în ce mai impetuos, Lenguceanu, curgându-i sudoarea șiroaie, dar suportând totul cu un eroism adecvat momentului, îngrămădea superlative peste superlative: geniul artistic cel mai profund și cel mai înalt. Problema destinului, tratată mult mai subtil decât în tragedia greacă. Cel care a epuizat exhaustiv, exhaustiv pronunțat cu tonalitate de trâmbiță de bătaie, sensibilitatea omului modern. În același timp, ce face sinteza omului primitiv în luptă cu zeii, descrie drumul omului modern, realizând progresul. Cel mai absolut complex poetic și muzical. Cel mai... cel mai...

Aplauze furtunoase acopereau ultimele vorbe. Oratorul se dădea bătut entuziasmului sălii. Covârșit de ovații, desnodat parcă de efortul făcut, cu un zâmbet obosit pe față, cu brațele în aer mulțumind publicului, Lenguceanu, se vedea, se căsnea să rămână în picioare.

- A reușit maimuțoiul să facă sală, plasmodia Aburel din bancă, aplaudând și el de zor, rupt din rezerva lui de torentul entuziasmului general.

În sfârșit, Lenguceanu s'a prăbușit într'un scaun. În jurul său, oamenii

aplaudând și felicitându-l.

- La înălțime, maestre. Cea mai frumoasă conferință ascultată în această sală. Pentru un astfel de subiect, într'adevăr oratorul potrivit.

În scaun, strângând mâinile întinse, Lenguceanu ca un adevărat patriarh al culturii, de epuizare nu schița măcar gestul de a se ridica. Se apăra slab, mimând modestia stoică:

- Am făcut și eu ce-am putut cu slabele mele puteri.

- O informație extraordinară!

- Modestă dragul meu. Modestă ca mine.

- Ești prea modest, maestre, cu persoana dumitale!

Lenguceanu torcea, ca o pisică mângâiată, la elogiile care curgeau de pretutindeni, așteptând nerăbdător aprecierea lui Aburel. Armeanul, asudat și el, aplauda încă în picioare, ca toată lumea, dar nu părăsind banca. Lumea aștepta, și ea curioasă, nota pe care o va da Aburel conferinței despre Wagner. În sfârșit, părăsind banca, se îndreptă spre oratorul șezând. Lumea se despărți în două, lăsând loc de trecere wagnerianului orașului. Lenguceanu se săltă din scaun, puțin înclinat, întinzându-i mâna.

- Mulțumesc, dragă Aburel, de prezența dumitale la conferință. Competența dumitale prezentă aci este pentru mine un mare elogiu.

Și de data asta, Lenguceanu o învărtise bine. Aburel era prins în elogiul svârlit ca un laț, odată cu mâna întinsă și cu vorbele auzite clar, lumea făcând dintr'o dată liniște, din momentul când Aburel părăsise banca.

Scena care se desfășura acum era absolut identică cu litografia intitulată de Daumier „*Reception academique*”. Litografia însă reprezintă numai pe eroi, fără public, publicul se presupune prin titlu, o recepție academică nu se poate desfășura numai în doi oameni, tămâindu-se reciproc cu „*séné et rhubarbe*”²⁶. Fără îndoială, publicul, ținând distanța necesară desfășurării scenei, n'a mai avut loc în imagine.

- A fost foarte bine, dragă Lenguceanu, ai făcut o conferință deosebit de bună, fu aprecierea armeanului învins de entuziasmul auditoriului și de elogiul conferențiarului. Publicul aplaudă fericit că entuziasmul său e consacrat de aprecierea wagnerianului numărul unu. Fiecare narcisiac își putea spune: am apreciat bine cum am apreciat, dacă și Aburel a fost de acord. Fiecare se simțea un cunoscător de Wagner, o persoană superioară, mișcându-se real într'o atmosferă de cultură exclusivă. Auzi dom'le, să poți aprecia muzica asta

²⁶ siminichie și rubarbă - plante cu efect laxativ

complicată și neobișnuită.

Aburel, la aplauze, s'a simțit obligat să-și continue elogiile:

- Conferința duminică, Lenguceanu, te situează printre cei mai buni comentatori ai muzicii wagneriene. Aburel se gândea: a făcut-o după Lavignac, dar afacerea cu Stabreim-ul și cu Edda de unde o fi ciupit-o?

Lenguceanu se arăta copleșit de apreciere:

- Mulțumesc dragă Aburel, mulțumesc din suflet, și gândea: înghite strâmb, armeanul puturos, succesul meu și joacă rolul consilierului de casație care spune numai dacă o judecată e bună sau nu, trimitând-o pentru rejudecare unei instanțe inferioare, tribunal sau curte de apel.

Lumea aplauda din ce în ce mai subțire, plecând acasă grăbită, ceasul fiind trecut de opt. Ora obișnuită a mesei de seară.

A doua zi, în „Galații noi”, la rubrica „Viața culturală”, apărea: «în cadrul universității populare, maestrul Lenguceanu, marele jurist și cunoscutul avocat al urbei noastre, a dovedit, într'o strălucită conferință despre opera „Ringul”, că este tot așa de mare cunoscător de muzică wagneriană ca și de jura. Conferința a entuziasmat un public foarte numeros, în care s'a remarcat prezența cunoscutului wagnerian, judele G. Aburel». Pe Aburel îl chema Garabet, nume specific armenesc, așa că reporterul a preferat inițiala, ca să nu strice intenția patriotică a articolului, asezonat, tot patriotic, cu citate latinești. Continua: «*Crescat et floreat* viața culturală a orașului, exemplu și pentru alte orașe ale Țării». După ce terminase de scris, omul, tot narcisiac, era încântat de talentul său de ziarist și de întinderea cunoștințelor lui umanistice.

Tot a doua zi, la Suré, la aperitive, Lenguceanu degusta odată cu langusta, porție dublă, comentariile băieților veniți de la judecătoria, pentru întremare cu un șpriț și-un mezelic, pentru tribunalul și curtea care începeau la ora unu. Judecătoriile funcționau de dimineață, pentru ca advocații să poată să-și facă ambele instanțe. Cei tineri și cei de mână a doua, maestrul pledau numai la tribunal și la curte.

- Lenguceanu, te felicit, am auzit, ai fost grozav aseară. Bravo mă!

- Scie și la gazetă despre succesul tău. Cred că Burbea însuși a scris articolul.

Lenguceanu își arajase pentru ziua „*apres conference*” un „relaș”, n'avea niciun termen. Venise din vreme la băcănia centrală și-și rezervase strategic o masă la intrare, ca să nu scape pe nimeni în timpul potrivit. Felicitările se succedau cu repezeala cu care băieții terminau treaba la judecătoria și se grămădeau la Suré, la aperitive.

În fundul prăvăliei era un restaurant cu câteva mese. Restaurantul lui Suré era o instituție cu tradiție, cunoscut în tot spațiul mediteranean oriental pentru mâncările grecești și vinurile deosebite ce le avea. La masa sa, unde în fiecare zi la prânz lua masa din cauza neveste-si, nebună de făcut curățenie ca orice armeană, așa că nu era niciodată în stare să fie gata cu prânzul, ședea liniștit Missir. Mare avocat, civilist cu renume în țară, armean și el sută la sută, dar armean de viță veche, din Nordul Moldovei, cu arbore genealogic din vremea lui Ștefan cel Mare, un adevărat patrician, o ținută de aristocrat. Era rudit după nevastă cu Aburel, armean nu din protipendada armenească, cu ifose și diplome, dar totuși tot de-al lor. Cu toate că perfect românizați, păstrau sentimentul sângelui comun, ca și al înfățișării, mai bine păstrată între săraci decât la cei bogați care se încuscriseră cu aristocrația românească. Masa terminată și cafeaua băută tacticos, Missir se sculă, trecu prin mulțimea băieților răspunzând într-o parte și alta salutarilor și ajungând la Lenguceanu se opri; ceremonios:

- Domnule Lenguceanu, dă-mi voie să te felicit pentru conferința ținută aseară. Am aflat de la Garabet Aburel; era entuziasmat.

- Mulțumesc mult, colega, se așeza astfel la un rând cu Missir în ierarhia avocațească, fiind cam de-o vârstă cu el, dar departe de el în meserie. Mulțumesc. Foarte gentil pentru interesul purtat persoanei mele.

Missir nu mai întinse vorba și plecă, ca nu cumva să-și încurce programul. Lenguceanu rămase să dezguste succesul în continuare. Îl supăra numai, ca o muscă plictisitoare, gândul că aproape toți se raportau la aprecierea lui Aburel. Armeanul puturos se impusese în materie în așa fel, încât era considerat un standard.

- Este totuși de luat în considerație efortul pe care-l face Lenguceanu pentru a face cunoscută muzica nouă, scrisă de Wagner, spunea Menelas la cafeaua de după amiază din casa Mantu.

- Sunt de părerea ta, se întrerupse pictorul din veșnicul său mângălit pe hârtie.

- De unde știi ce-a spus, îl întreba doctorul, grijuliu prin meserie în controlarea informației.

- Dragă, mi-a povestit Aburel într-o pauză de ședință comună. Mi-a raportat foarte critic despre ce a vorbit Lenguceanu. Mi-a spus că a întrebuințat *Voyage à Bayreuth* și *l'Oeuvre de Wagner* a lui Lavignac și a făcut și o incursiune în mitologia germană. El crede că cel mai original lucru spus e această parte de mitologie și cu versul german eddic. Era foarte curios să știe,

de unde a găsit informația, care nu se găsește în Lavignac, bănuia că e din Larousse-ul mare. A controlat cu de-a mărunțul acasă și n'a găsit. Abea aștepta să termine treaba, să se ducă în biblioteca Urechia, să controleze existența informației în enciclopedia britanică. Eu i-am răspuns că e indiferent de unde și-a pusat²⁷ informațiile, important e faptul că face un lucru foarte lăudabil informând publicul. Arta fără amatori nu poate exista și amatorii se formează. Nu merge așa, nitam-nisam, să asculți muzică și s'o pricepi și s'o și apreciezi. Și încă muzica asta aproape lipsită de melodie, ca a lui Wagner.

- Ca și în pictură. Fără amator, întreaga pictură e inexistentă. Daumier a făcut mai multe litografii descriind amatorii. Are și două uleiuri admirabile, le-am văzut, cred, undeva în Germania, nu în Franța. Gustul pentru artă se formează, ca și artistul, pe încetul. Nimeni nu face bine de la început. În casa în care a locuit și a murit bietul Luchian, nepoată-sa păstrează prima sa lucrare. Cred că e lucrarea de diplomă. O catastrofă, dragă, o adevărată nenorocire picturală. Asta e una. Și al doilea, e băiatul ăsta tânăr, Tonitza, care prin scrisul său l-a lansat în public pe Luchian. Pur și simplu. Fără formarea publicului, arta nu poate trăi, de aceea ceea ce face Lenguceanu este un lucru lăudabil și bine venit, încheie sentențios pictorul.

Casa Mantu făcea consacrarea lui Lenguceanu, invitându-l într-o Duminecă după amiază la o cafea. În salon. Fără Aburel, Lenguceanu s'a simțit fericit, sigur de el. S'au băut cafele și s'a mâncat dulceață de mai multe feluri, din chisele deosebite. După cafele s'au adus merenguri²⁸ cu frișcă și vin dulce de Samos. Se discuta muzică. Băieții Mantu erau interesați asupra Stabreim-ului. Doctorul începu cu întrebările:

- Domnule Lenguceanu, te rog să nu te superi dacă te întreb unde aş putea să mă informez direct despre această veche poezie germană și prozodia ei. Mie îmi este un domeniu absolut necunoscut. Poate îmi dai titlul unei cărți în care să mă informez. Era o întrebare de o sinceritate totală, fără cea mai mică urmă de iscodeală, de intrigă sau de comedie de prost gust, încât Lenguceanu cu aceeași sinceritate benevolă și lipsită de emfază, declară:

- A, dragă doctore, în această materie m'a informat direct un germanist, Tohăneanu, directorul liceului Alecsandri, cred că-l cunoașteți.

- De sigur. Am o mare și deosebită apreciere pentru el, ca umanist. Îl știu

²⁷ din fr. **puiser**, vb = (fig.) a lua, a scoate de undeva

²⁸ **MERİNG / MERÉNG** s.n. prăjitură fină preparată din zahăr și albuș de ou; din fr. *meringue*

ca un latinist desăvârșit, vorbește foarte bine latinește. Când l-am cunoscut, a început să vorbească cu mine latinește; cu latina mea medicală, de sigur, l-am priceput ce mi-a spus, dar n'am fost pe departe în stare să susțin șirul conversației.

- Știe latinește și o predă, dar doctoratul său este în germanistică. Știe așa de bine nemțește, încât a fost ales ofițerul interpret oficial pentru comisiunea de pace de la București, în toamna lui 1917.

- A, da? Uite, vezi, nu știam asta!

- El mi-a explicat Stabreim-ul și el mi-a făcut cunoscută Edda, care mi-a înlesnit mult înțelegerea operei wagneriene. Aș putea spune, fără aceste cunoștințe de bază, rămâi în afara ei, oricât de bine ai cunoaște-o muzical. Spun asta acum, când cunosc vechea literatură germană, mitologică.

Lenguceanu făcea un atac pe sub mantie împotriva lui Aburel. Cu alte cuvinte: de geaba e considerat armeanul expert în Wagner, atunci când nu are cunoștințe de bază.

- Uite, am să-i spun asta lui Aburel mâine, cum îl văd în Palat (Palatul de Justiție, unde funcționa și Curtea de Apel și Tribunalul) ca să nu se mai căsnească, căutând în dicționare.

- O, făcu Lenguceanu, cu falsă filotimie, lăsați că-i spun eu. Nu știam că umblă după această informație, că-i spuneam numaidecât. În orice caz, continuă Lenguceanu caustic, să spun drept, nu mi-l închipuiam pe Aburel necunoscând Edda. Mă mir, tocmai el, un om așa de informat, încât i se spune atotștiitorul. Lenguceanu se bucura de pe acum de ocazia ivită, să-i administreze o lecție armeanului. Se gândea că-l va opri și spune:

- Știi, dragă Aburel, ieri, la frații Mantu (nu voia să spuie, „unde am fost invitat la cafea”, ca să lase impresia că e un obișnuit al casei) mi-a spus Menelas - tot ca să-și întărească intimitatea care o are cu Mantii - că te interesează Edda. Ei bine, dragul meu, iată: Edda... Dar nu avu parte de această ultimă plăcere, pentru că a doua zi, când s'a întâlnit cu Aburel, acesta i-o reteză scurt:

- Îți mulțumesc foarte mult, dar vezi, am oarecare cunoștințe despre această mitologie. Se găsesc date destul de detaliate în *Kommentar zu den Liedern der Edda* a lui Gering, apărută acum, în 1927, la Halle, iar întreaga bibliografie se poate perfect urmări în *Bibliography of the Edda*, apărută mai de mult. În 1920.

Nu numai că se informase între timp, dar devenise un registru de cărți, tratate, date, autori și știa chiar câteva versuri din Edda, traduse în germana

contemporană. Lenguceanu rămase cu gura căscată, dăduse cu bățul în baltă. Până atunci se umfla de fericirea succesului, debitând cu emfază în fața lui Menelas:

- Vedeți dumneavoastră, cunoașterea unui lucru este reală atunci când se cunosc bazele. Ca la un pod, dacă-i vezi numai partea de sus, ceea ce e vizibil din el, nu poți ști soliditatea lui, trebuie să-i cunoști pilonii din apă, mai mult chiar, fundamentul lor de susținere. Altminteri muzica, cel puțin, devine un fel de acompaniament, cum sunt cobzarii, care acompaniază orice cântec cu același sunet, schimbând numai ritmul.

- A, nu! Domnule Lenguceanu, îl întrerupse Menelas, nu sunt de părerea dumneavoastră, asupra acompaniamentului. În primul rând, nu-l socotesc muzică secundară. De loc. Este parte integrantă a întregului, care se cheamă muzică. Acompaniamentul de cobză este pentru muzica populară nu altceva decât *basso continuo*, despre care Bach era foarte mulțumit ca modalitate de exprimare. A și scris-o cândva. Dar iată, exemplul cel mai bun pentru importanța acompaniamentului este dat de opera lui Wagner. Ce este altceva orchestra într'o operă, decât acompaniamentul cântecului de pe scenă? Ei bine, acest acompaniament din operele wagneriene se poate cânta fără voci, fără așa zisa melodie principală. Este chiar un obicei de curând în Germania, și recunosc de foarte bun gust, să se cânte numai acompaniamentul orchestral al „Morții Isoldei” sau „Idila lui Sigismund și Sieglinda” sau mai știu eu care parte din operele lui, în concerte simfonice. Sunt într'adevăr poeme simfonice de sine stătătoare, așa cum văd că-și intitulează ultimul Strauss, Richard, partiturile scrise numai pentru instrumente și care, neurmând regulile clasice impuse simfoniilor, nu le poate numi simfonii. Nu? Trebuie s'o recunoaștem. Ba mai mult, un acompaniator nu numai că nu poate fi orșicine, orice muzicant, trebuie să fie un virtuos al muzicii, în general. Cred că unul din cei mai buni acompaniatori, pe care-l cunosc eu este Fuchs al nostru. Un acompaniator, în primul rând, trebuie să aibă cunoștințe vaste, pentru că dacă un virtuos își are repertoriul său și stilul său, primul trebuie să cunoască mai multe repertorii și mai multe stiluri. Uite, fără discuție, Cortot este cel mai mare pianist al timpului nostru. Stilul său e stilul lui Chopin, pe care-l cântă magistral, *ne plus ultra*, ei bine, l-am auzit acompaniindu-l pe Enescu în sonata sa sau cea a lui Cesar Franck și trebuie să recunosc, Fuchs e mai bine. Eu personal am cântat de multe ori pentru Enescu, acompaniindu-l, Sonata Kreutzer, cunosc foarte bine partitura și sunt aproape de interpretarea lui Enescu, recunosc, magistrală, și totuși trebuie să spun că sunt departe de acompaniamentul lui Fuchs. Are omul

ăsta o posibilitate de acolare a pianului la sonoritățile viorii, încât în adevăr realizează unitatea, nu numai de ritm, dar și de sunet. Nu se mai aude vioara și pianul ci un singur sunet, o singură sonoritate, așa cum se întâmplă cu o orchestră în mâna unui dirijor adevărat. Adevăratul dirijor cântă cu o orchestră ca și cum ar fi un singur instrument, nu un număr de viori, viole, violoncele, flaute, trompete și tobe. Rolul acompaniatorului este asemănător oarecum cu cel al dirijorului în formarea, din diverse timbre și melodii date de mai multe instrumente, a unei muzici unice, omogene, cu centru de gravitate sonoră bine aleasă în densitatea muzicală a unei notații, a unei partituri executate.

Lenguceanu încasa, cu toate că intenția lui Menelas Mantu nu era să dea lovitură. Își apăra numai o poziție.

La fel cu doctorul Mantu, care nu voia să fie neplăcut băiatului bocind și trăgându-l de mână să vie s'o scoale din morți pe Dina, adolescentă leșinată în coridorul care din odaia ei dădea în baie, ci voia să se ducă pregătit pentru această operație. Băiatul a așteptat până a văzut doctorul coborând scările din față ale casei și, fiind sigur pe venirea lui, țâșni ca din arc spre casa dramei. Intră pe poarta deschisă, parcurse grădina în câteva salturi, intră pe ușa din dos strigând:

- Vine doctorul!

I se păru că are o vedenie, se șterse la ochii nedeprinși cu întunericul din odaia cu jaluzele trase, ferind-o de soarele de vară la șapte ceasuri dimineață. Dina era în sufragerie, pe un scaun.

Gigel Codreanu

- Mă, zicea Gigel, stând pe scara vagonului de Galați, să nu cumva să te înscrii la Facultatea de Matematici. Să știi că Nen' tu Milu m'a trimis pentru asta aici, în București, azi dimineață. Dacă faci una ca asta, mi-a spus tot el să nu mai dai ochii cu el. Ai înțeles?

Trenul pleca și el îmi făcea concluzia întregii zile. Sosise de dimineață cu trenul de Galați care ajungea la București la zece și jumătate și până la șase ceasuri seara, când pleca celălalt tren spre Galați, mă boscorodise fără întrerupere acasă la mama. Eu crezusem că venirea lui Gigel, căpitan de

artilerie, era legată de o escapadă pentru o cuconiță nostimă, cum adesea i se întâmpla băiatului frumos, fratele mai mic al mamei, și cu această ocazie îi dăduse Nenea Milu misiune să-mi spue odată părerea lui. Dar nu, rămăsese la masă la noi, la mama, și nu mai termina cu liturghia învățată de la unchiu-meu din Galați. El, Nenea Milu, îi ceruse învoire de o zi, de la comandantul regimentului cu care era în bune relații, îi dăduse bani de tren, îl învățase ce trebuie să spună și el, Gigel, un ostaș bun, se executa. Cu îndărătnicie, chiar cu patos.

- Lasă mă, vorbele mari. Cum crezi tu că ai să poți duce viață călugărească într'o odaie cu un pat, o masă, un scaun și un dulap, când ai să vezi colegii tăi, care au fost în urma ta în clasă și la bacalaureat, că trăiesc în case frumoase și îndestulate. Și-apoi femeile, mă. Să știi tu de la mine, că fără bani nu faci nimic la femei, mă. Poți fi tu băiat frumos cât ai fi, dacă n'ai bani, femeia se amorezează de tine, dar se culcă cu celălalt, care o poartă în mașină, mă. Fără automobil, n'ai parte de amorul femeii frumoase și dulci; numai de chioambe, grase și acre. Gigel, fratele frumos al mamei, știa el ce știa. Aprecia grozav femeile și știa să le cucerească. Un bărbat cât un munte, înalt și spătos, blond și cu ochii albaștri, un wiking adevărat, dar cu fața blândă și priviri languroase de oriental. Făcea furori pe unde umbla cu regimentul său de artilerie ușoară. Îi zicea pe atunci artilerie călăreață. Pricepea grozav la cai, câini și femei de rasă. Elegant și dichisit în tot ce făcea, strângea bani cu caii antrenați de el și băgați în curse, cu câinii superbi, dresați de el când ieșea cu trupa pe câmp la instrucție, și-i cheltuia cu femeile, pentru care avea întotdeauna mașini de ultimă modă și perfect întreținute.

- Ascultă tu, măi, ce-ți spun eu, din viață nu te alegi decât cu ce bagi în gură și cu ce tragi în... Restul sunt fleacuri fără importanță.

Într'adevăr, așa era el. Știa să se concentreze. De mâncat, nu mânca cine știe ce lucruri deosebite. Era nebun după macaroane. Le mânca în cantități enorme și oricum ar fi fost pregătite. Chiar fierte numai. Era mai adevărată partea cealaltă a aforismului conducător al vieții lui: ce băgă în... Aici și calitatea și cantitatea erau deopotrivă. Când după războiul din urmă ajunsese pensionar la patruzecișisapte de ani, știuse să se concentreze din nou:

- M'am ocupat înainte de cai, câini și femei, acum, de când cu pensia, nu mă mai pot ocupa decât de femei.

Avea din nou mașină bună și din nou bine îngrijită.

- Fără marafetul ăsta trebuie să-mi țin daravla la post și asta nu merge. Un metru și nouăzecișisase arăta el, stând întins pe pat, cu mâna dreaptă

scobită puțin de o schijă în războiul mondial dintâiu. Era soldat din cap până'n picioare. Purta și numele de Martie. Era sortit de la botez războiului. Nu cunoștea frica. Întâmplările bătăliei nu le povestea, i se păreau lucruri obișnuite. Nimic deosebit. Se vindecase repede de rana mâinii și își reluate locul său la baterie, așa că făcuse și campania ungară. Îi plăcuse grozav Budapesta.

- Acolo femei, mă. Ca șerpii și ca leoaicele; apoi, după o pauză de meditație: tigroaice, mă, ce tigroaice, mai cumplite, pantere. Vai de capul celor care nu le dovedesc. Îi mănâncă. Dacă au ceva bun ungerii ăștia, sunt femeile și Tokaiul.

Da Gigel nu bea și nici nu fuma. Mânca doar macaroane cu carul și prin asta avea întotdeauna bani. Se îmbrăca elegant, era foarte curat și ordonat. Când după războiu a ajuns pensionar și s'a apucat de ținutul casei, casa strălucea de curățenie și era dichisită ca la o domnișoară bătrână. Era de nerecunoscut față de cum o ține nevastă-sa, după mamă grecoaică, îngrămădind toate hârburile și strângând una peste alta toate țealele. Nu cumva să se risipească ceva, să se piardă sau simplu, să se svârle sau să se dea.

Așa, mare, namilă păroasă și puternică cât un urangutan, știa de frica lui frate-său mai mare, Emil. Advocat cu vază în Galați, urcând mereu trepte administrative și politice, prefect de poliție, primar, deputat, senator. Frate-său mai mare îl scotea din buclucuri și încurcături, după ce în biroul său îl pălmuia bine. Gigel se încurcase la Budapesta cu o ungueroaică. O contesă. Femeia să fi fost de treizeci de ani, vădană și bogată. Venise acasă din campania unguerească cu câteva sute de sticle de Tokai, cu un câine scoțian superb, Bob, și cu o iapă de rasă, Contesa. Contesa, cocoana vădană, îi făcuse cadou o gabrioleță de două locuri, purtată pe patru roți cu pneuri ca de automobil. Când ieșea Gigi cu Contesa înhămată la gabrioleță, era senzație mare pe strada Domnească a Galaților. Contesa, ungueroaica, îl mai cadorisise și cu un inel cu piatră mare de carniol, având gravată armoriile casei ei și încă doi solitari, fiecare mai mare de un carat. Făceau împreună ceva mai mult de trei carate; expertizase domnul Helder, evreul, bijutierul ăl mai mare din oraș, cu casă mare cu turn și cu ceas după care se mișcau toți locuitorii orașului. Gigel, neavând ce face cu ele, le-a dat soră-si mai mare, Liza. Ea a întors piatra cu stema înăuntru și solitarii i-a făcut cercei. Tot la domnul Helder, bine înțeles. Pentru așa valoare, nu se putea altfel. Asta s'a petrecut în prima lună după ce s'a întors cu arme și bagaje, de la război, cum ar veni.

Toți erau mulțumiți în casă și chiar mândri de isprăvile lui Gigel. El

mânca macaroane făcute de maică-sa, fericită că-și văzuse feciorul acasă, sănătos și întreg, știind că-i plac peste măsură și el aproape nu povestea nimic. Maică-sa vruse să-i ia și uniforme de campanie la curățat și călcat, dar nu fusese posibil, pentru că Gigel, plecând până în noapte la serviciu, la cazarma de sus, de vis-à-vis de cimitir, pe drumul Fileștiului, poruncise lui Bob să stea lângă bagaje și să nu lase pe nimeni să se apropie. Câinele se așezase cuminte pe patru labe, închise ochii și părea adormit. Nu părea să dea nicio atenție forfotei femeilor emoționate de venirea lui Gigel, aranjând casa, pregătind macaroanele. Bunica, adică mama lui Gigel, le făcea cu untdelemn, nu cu unt și le asezona cu brânză albă de Brăila, telemea. Fărămată într'un castron. Când a fost să se apropie de lada de campanie să-i scoată hainele, câinele a deschis ochii, s'a sculat în picioare, și-a sbârlit părul spinării ca o coamă și și-a arătat colții. Maică-sa a crezut că e o glumă și a vrut să-l dea la o parte. Atunci s'a produs tragedia. Bob a sărit de gâtul femeii. Ea s'a ferit, întorcându-și spatele. Bob a rămas în gură cu o bucată bună din fusta neagră înfoiată. Mamănia, așa-i ziceam noi, nepoții ei, a sburat pe ușă și a încuiat-o de două ori. Câinele s'a lăsat din nou pe burtă și și-a închis ochii. Parcă nu se întâmplase nimic. Așa a fost la început. Apoi Gigel își luă câinele la cazarmă și nu se mai petrecu nicio dramă.

Drama s'a produs totuși luna următoare când a sosit contesa, unguroaica, la Galați. După Gigel. Era unguroaica moartă răscaptă amoretată de vlăjganul mai tânăr ca ea cu câțiva ani și frumos ca un zeu. Întârziase atât pentru că a trebuit să facă intervenții diplomatice extraordinare să intre într-o țară beligerantă cu Ungaria, pacea nefiind încheiată, neavând reprezentanți reciproci. Își făcuse drăcoica rost de un pașaport internațional și venise cu vaporul la Galați, ocolind pe la Veneția toată Peninsula Balcanică. Se instalase în cel mai bun hotel din Galați, hotel Bristol, unde își luase un apartament cu salon și cameră de culcare. Era un adevărat eveniment pentru tot orașul. Întâiu, lumea a crezut că e spioană.

- Ce spioană, mon cher, ce spioană, vorbeau băieții la aperitive, în bodega lui Suré, ce spioană acum, la spartul târgului, acum, când se tratează pacea la Versailles.

- Mă, e prea frumoasă, mă, și prea cu multe parale. Ai? Cum îți explici tu, așa nitam-nisam, contesă unguroaică în apartament la Bristol, la Galați?

- Ce mă, adică dacă e frumoasă și bogată n'are dreptul să vie la Galați? Ce știi tu ce interese are femeia? Poate că vrea să-i vândă lui Suré o partidă de vin de Tokai, din ăla adus, pradă de războiu, de Gigel, locotenentul, fratele lui Emil

Codreanu.

- Mă, femeile frumoase și bogate nu tratează afaceri, ele învârtesc alte socoteli și până la urma urmelor sigur că n'are dreptul să vie în România, pentru că e unguroaică.

- Și ce-i dacă e unguroaică?

- Păi bine mă, băiatule, ce naiba, nu știi atâta lucru, că supușii unui stat beligerant aflători pe teritoriul țării coberligerante, sunt internați?

- Uite că n'o internează, care va să zică are dreptul.

- Mă, urmă o pauză cât să-și scuipe sâmburele măslinii și apoi ridicând păhăruțul de mastică, dar neducându-l la gură, în semn de mare importanță pentru ce avea să spuie, scoborî glasul, misterios, șueră parcă: n'o internează pentru că are un pașaport internațional. Din ăla, Nansen. Vezi?

Întrebarea finală căzu ca ultima lovitură de pumnal, lovitura de grație, asupra adversarului. Lovitura nefiind însă de pumnal, ci numai un argument juridic, celălalt descumpănit, dar avocat versat în contra-argumente, se agăță deseserat de ultimul, dovedirea afirmației.

- De unde știi tu asta, mă?

Celălalt își bea acum mastică. Încetișor, lingându-se pe buze de dulceața băuturii grecești, plescăind din limbă de plăcere. Plăcere în mare parte de la senzația produsă de informația lui secretă. Întreaga bodegă era numai urechi la ce avea să spună cel care-și degusta mastică. El lăsa să treacă timpul.

- Spune mă, odată, ce dracu, vrei să murim de curiozitate, se rostogoli curiozitatea generală. Până și domnul Suré, întotdeauna atent la băieții de prăvălie să nu-l fure și să fie galați cu clientela selectă a negustoriei lui, complet absent la trâncăneala celor ce-și luau aperitivul, se apropie discret, dar vădit interesat, de cel cu misterul. Acesta își așeză fără grabă păhăruțul gol de mastică pe masa de marmură, marmură adevărată, grecească, dar nu de Paros, ci cenușie cu vine și picățele albe, din insulele din Sud, dădu ocol cu ochii, să se asigure de atenția tuturor celor de umpleau bodega și, adevărat Polichinel din *commedia dell'arte*, slobozi secretul:

- Mi-a spus-o Spirache!

- Care Spirache, bre omule?

- Spirache Caravelas, na, patronul Bristolului. Ce mai vrei? A avut grecul pașaportul ei în mână, ca s'o anunțe la poliție. Mai ai de spus ceva? Încheie triumfător cel cu secretul, uitându-se satisfăcut către parterre-ul făcut de toate mesele bodegii.

- Și cum ai făcut tu descoperirea asta, mă? Cum i-ai deslegat tu limba lui

Spirache? Că de, patron de hotel, își ține limba în gură, că altfel nu-i merge treaba.

Curiozitatea parterului creștea. Nu se mai făceau comenzi. Acum și băieții de prăvălie se strânseseră să asculte brașoavele lui Polichinel. Până și domnul Suré, așa serios cum era el, niciodată zâmbind în haina lui neagră și cu cămașa albă scrobită, ca și el, asemeni unui doctor făcând un diagnostic, nu se mișca din loc și nu se mai uita la ce fac chelnerii și vânzătorii. Era tot numai ochi și urechi, ca întreaga prăvălie, la misterele ce se petreceau la vecinul său Spirache, patronul Bristolului.

- Stai să vezi, începu înaripat cel cu secretul, am dormit azi noapte la Bristol.

- Și?

- Și plecând de dimineață până'n zori, încântat de noaptea petrecută, i-am dat un bacșiș bun băiatului care făcuse de noapte.

- Ei, și?

- Și băiatul tocmai primise pașaportul de la poliție, îl adusese ipistatul, care făcuse și el de noapte la prefectură, ducându-se și el acasă, să se culce. Era deschis pe masa de recepție. Se uita băiatul și nu înțelegea nimic.

- Cum așa?

- Simplu, nu mai văzuse un astfel de pașaport. Se minuna singur.

- Mă, se minuna că i-ai dat tu un bacșiș mare, măi!

- Ași, ce să se minuneze că-i dau eu un bacșiș mare, îi dau întotdeauna de câte ori dorm la el în hotel. Se mira că nu înțelegea. Spunea: „Nu înțeleg nimic. Sunt de ani de zile aici, la recepție, la dom' Spirache, și-am văzut toate pașapoartele lumii: franțuzești, englezești, rusești, italienești, turcești, suedeze, olandeze, ba și arăbești și chiar etiopiene, dar unul ca ăsta n'am văzut”.

- Da ce scrie în el, bre?

- Scrie: fără naționalitate!

- Da` dacă n'are naționalitate, pe ce limbă scrie?

- Pe franțuzește, domnule avocat.

- Păi, știi franțuzește?

- Știu cât să mă descurc.

- Ia adu-l încoa, să-l văd și eu, am spus. Îi dădusem bacșiș mare, mă cunoștea ca un versat în afaceri internaționale, știți cu toții, cariera mea s'a dezvoltat în daraverurile navale ale portului.

Nimeni n'a protestat, fiind interesați de cealaltă daraveră, cu spioana.

Făcuse o pauză. Din toate părțile se auzea:

- Și, și?

- Și l-am cetit. Era al contesei.

- Care contesă, mă, nu ne mai freca atâta, spune odată!

- Contesa, unguroaica, venită acum câteva zile cu vaporul și care a închiriat un apartament la *belle etage*, compus din salon, cameră de dormit și baie-*boudoir*.

- Și ce scria acolo?

- Scria în adevăr pe franțuzește, „*sans natioanalité*”.

- Atât numai?

- Nu, și numele ei, contesa așa și pe dincolo...

- Cum, cum?

- Mă băieți, ce Dumnezeu, nu-mi puteți pretinde una ca asta. E vorba aici de o femeie. Se poate, fiți discreți!

- Bine mă, femeie, femeie, dar dacă e spioană cum spuseși...

- Mai întâiu să știți că nu numai eu m'am gândit la asta. Întâiu s'a gândit poliția.

- Ei asta-i, da pe asta de unde o mai știi? Parcă ai fi Sherlock Holmes în persoană.

- Chiar așa, o adevărată aventură à la Sherock Holmes. Curiozitatea era ațâțată la maximum. Spun, dar trebuie să mai beau o mastică, că mi s'a uscat gura de atâta vorbă.

- Spune mă, uite, facem noi cinste cu un rând.

Domnul Suré s'a trezit, și-a învărtit ochii după băieții de prăvălie și văzându-i pe toți strânși ciotcă la povestire, s'a încruntat. Băieții au înțeles și cu toate că teribil de interesați, au sburat să îndeplinească comanda cât mai repede, ca să poată să nu scape nimic din povestire. La rândul său, patronul nu s'a mișcat din loc. Masticele aduse odată cu măslinile respective, de data asta în grabă, fără scobitoarea înfiptă în carnea măslinei, ci numai pusă de o parte, atmosfera de *commedia dell'arte* s'a refăcut. După ce înghiți măslina și-și sorbi mastica, refăcut, Polichinel reluă:

- Cum v'am spus, m'am sculat de noapte, să-mi conduc cuconița la gară, să ia trenul de București, trenul de șase dimineața, Orleanu.

- Lasă asta, spune cu spioana.

- Nu se poate altfel, altfel nu înțelegi ce și cum. Ori vrei să vă spun așa, pe sărite?

- Spune complet mă, numai spune, că murim de curiozitate.

- Bine, să vedeți: am dus la gară cuconița. Grecoaică frumoasă de la Brăila. Nevastă de negustor. Îi spuse lui bărbatu-său că se duce la București să-și comande rochie pentru balul prefecturii, dar ea în loc să se ducă la gară s'a dus în port și-a luat vaporul pentru Galați. Bărbatu-său, cu treburi, n'a avut timp s'o conducă.

- Vezi, așa pășesc toți cei care nu sunt cavaleri cu nevestele.

- Și care obosiți de treabă... de... și a venit aici la Galați pe seară și a tras la Bristol.

- Bun, ai dus-o cu trăsura la gară, și apoi?

- Și apoi, era răcoare de dimineață, aveam treburi multe, mi-am zis, ia ia-o pe jos, să te mai aerisești puțin. Și am plecat pe jos de la gară în sus, spre Cuza-Vodă. Când ajung la scări, în colț, cârciuma era deschisă. Să intru să beau o cafea amară, să mă dreg. Intru, când, la prima masă, de cine dau?

- De spioană!

- Fugi domnule de aci! Asta e cucoană mare, cum să intre ea în cârciumă până în ziuă, să stea la rând cu hamalii și cu căruțașii? Dau de Fanache, ipistatul de la prefectura de poliție, care adusese de cu noapte pașaportul contesei la hotel. Mă așez lângă el și-mi comand cafeaua și-i comand și lui un țoi de țuică. Spunea că, stând de pază toată noaptea, îi pierise somnul și trebuia să-l aducă cu o țuiculița. Băuse încă vreo câteva până atunci. Era bine dispus. Zic:

- Știi că ai fost de gardă astă noapte, ai dreptate.

- Da de unde știi mata că am fost de gardă toată noaptea?

- Întâiu, pentrucă-mi spuseși singur și al doilea, secundo, de la portarul de la Bristol, căruia i-ai adus pașaportul contesei unguroaice.

- Da cucoane, e adevărat, și contesa a lăsat un plic plin pentru mine, așa că am de unde bea țuiculița acum.

- Cum asta, zic eu.

- Păi să vezi cucoane, chestia asta cu pașaportul unguroaice a fost cu poveste mare, a ajuns la Ministerul de Interne.

- Cum asta, domnule?

- Știi mata, treaba asta cu pașapoartele merge așa: vine călătorul străin, dă pașaportul la hotel. Trece un sergent de la noi, de la Prefectura de Poliție, seara, de le strânge de la toate hotelurile și le aduce la noi. Facem cu rândul, că de, oameni suntem și camarazi. Pricepi mata cum devine cazul. Luăm și noi un bacșiș pentru alergătură. Mă rog, le aduce și le pune pe masa comisarului de serviciu, peste noapte, tot n'are ce face, bea cafea, fumează țigare și le

înregistrează. Gata. A doua zi le ducem, când ieșim din serviciu, la hotelul respectiv.

- Bun, și toată lumea e mulțumită și împăcată, dar ce s'a întâmplat cu pașaportul unguroaicei?

- S'a întâmplat că pașaportul unguroaicei nu era unguresc. Domnul comisar l-a pus de-o parte și a doua zi nu l-a trimis cu sergentul la hotel. Hotelierul, dom' Spirache, s'a mirat și a trimis un băiat la noi să întrebe unde e pașaportul contesei, unguroaica. Gândea că s'o fi pierdut și ar fi avut mare bătaie de cap cu ea, că zice că e nărăvașă rău. Plătește oricât, ba dă și pe deasupra, dar lucrurile să meargă strună după cum'i voia. Aici, la noi, i s'a spus că pașaportul nu s'a pierdut, că e reținut pentru cercetări și când s'o termina cercetarea o să i-l trimeată.

- Ei?

- Ei, a trecut o zi, au trecut două și grecul, adică patronul Bristolului, dom' Spirache, a intrat la grijă. A venit la Prefectura de Poliție, el în persoană, să se intereseze de pașaport. Aici i-au spus că cercetarea nu e gata, să mai aștepte, dar că dacă unguroaica vrea să plece, să dea imediat de veste. De ce, a întrebat el. De ce, de ne ce, așa să faci și omul a intrat la grijă și mai mare.

Unguroaica nu pleca nicăieri. Se scula la unsprezece dimineța, cerea cafeaua cu lapte; i-o aducea madama, apoi se dichisea până la douăsprezece, se așeza pe canapea și cetea romane până la trei după amiază. Trimitea apoi madama să-i aducă prăjituri de jos, de la domnul Carol. Zicea că nu-i plac cele de la Manzavinatos. I-a adus, a gustat și i le-a dat madamei. Îi plăceau cele de la Carol Ettinger. Spunea că sunt așa cum știe ea de la Viena, de la Demel. Bea cafea și mânca prăjituri și se apuca din nou de cetit romane. Romane franțuzești, zicea madama. Citea așa, până seara. Seara comanda la Suré mâncare bună și șampanie, se dichisea din nou și aștepta un ofițer cu care benchetuia până noaptea târziu.

- Ce vorbești, domnule? Un ofițer român?

- Român domnule, ofițer român de al nostru, de aici de la noi, de la Galați.

- Cine, domnule?

- Asta n'o mai pot spune. E chestie mare cucoane, e secret profesional, dacă spun dau de bocluc.

Sala în cor bâlbâi:

- Nemaî pomenit, un adevărat roman à la Sherlock Holmes.

- Și în timpul ăsta, ce cercetare se făcea și pentru ce?

- Păi, pentrucă pașaportul unguroaicei nu era unguresc... Era un pașaport

de care domnul comisar nu mai văzuse. I l-a dus domnului prefect de dimineață și i l-a pus pe birou cu un referat special. Și domnul prefect a dat telegramă la Minister, la București.

- Și ce i s'a răspuns de acolo?

- I-au răspuns că pașaportul e bun, e pașaport internațional, dar că să aibă ochii asupra ungueroaicei și să se raporteze ce face și cu cine intră în legătură.

- Nemai pomenit, repeta întreaga sală, de data asta emoționată de întorstura povestirii.

- Auzi domnule, și n'ai întreprins nimic? Întrebau din toate părțile, total luați de povestire, confundându-l de-a binelea pe Polichinel cu Sherlock Holmes.

- Stați să vedeți. Vă închipuiți că am fost curios și eu, să desleg până la sfârșit nodul misterului. Plătesc toată consumația, a lui Fanache epistatul și a mea. Rămăsese alde Fanache cu ochii căscați. Nu înțelegea de loc de unde îi venea de dimineață atâta chilipir de om pe jos. Ieșii repede din crâșmă, mă suii în primul faiton liber întorcându-se de la gară și mână birjar la Bristol. Se făcuse opt ceasuri de dimineață. Grecu, Spirache, se dăduse jos și era la recepție. Ținea pașaportul cu pricina în mână.

- Dom' Spirache, spun eu, luându-l prin surprindere, ai dat de bocluc cu ungueroaica dumitale.

- Am dat, domnule avocat. Am intrat la o încurcătură mare cu contesa asta.

- Eu, ca să-l țin în scurt în hățuri, spun: lasă dom' Spirache că te apăr eu.

- Să mă aperi cucoane, că n'am nicio vină. Zău așa.

- Te apăr, dar să-mi spui drept totul.

- Spun, cu jurământ, continuă grecul. Uite cum merg aci la biserica grecească, peste drum, și jur pe Evanghelie în fața popii. Pe grecește, întări grecul, speriat.

- Lasă, domnule, jurământul grecesc în biserica grecească, în fața popii grecesc, aicea e vorbă de judecător român și de legea românească.

- Jur și pe românește, cucoane, jur că spun adevărul.

- Ascultă, ai raportat la poliție cu cine chefuieste ungueroaica noaptea? Dacă ai făcut treaba asta și n'ai tăcut, n'ai ascuns și n'ai mințit, ești scos din cauză și nu ți se poate imputa nimic.

- Păi, ce s'ar putea să mi se întâmple?

- Dacă n'ai raportat la poliție cu cine se întâlnește cucoana, poți să fii pus

sub acuzația de tăinuirea unui complot împotriva statului și poți fi condamnat de la unu la trei ani închisoare, cu suspendarea drepturilor cetățeneti pe câțiva ani buni. Adică se duce dracului hotelul. Înțelegi dumneata?

- Vai de mine și de mine, făcu grecul, scos din țâțâni. Am spus totul.

- Ce-ai spus?

- Am spus că nu părăsește hotelul de loc și că vine seara la ea și stă noaptea târziu dom' locotenent Gigel Codreanu, fratele domnului avocat Emil Codreanu. Asta am spus, că mai mult n'am știut. Polichinel tăcu. În sala bodegii se făcu liniște mare. Numele lui Gigel căzu ca un trăsnet în adunarea de la aperitivele lui Suré. Dom' Suré rămăsese ca o statuie mortuară, de marmoră neagră. Toată lumea era consternată. Polichinel, încântat de efectul produs de povestirea aventurilor à la Sherlock Holmes, vorbi:

- Ei, vă place, mai aveți ceva de replicat? Sunt dovezi îndeajuns, așa încât Curtea să fie luminată?

Și apoi suficient, către băieții lui Suré:

-Mai vreau o mastică și o măslină.

Băieții au plecat, Suré tot nu s'a mișcat. Rămăsese înțepenit în picioare, așa cum erau și ceilalți bărbați, pe scaune, la mese. Încetul pe încetul au început totuși să se trezească din amețeala întâmplării senzaționale petrecută în orașul lor, Galați.

- Auzi mă, Gigel. Tocmai el, amicul nostru, al tuturor.

- Eroul orașului nostru; de necrezut aproape.

- De necrezut, de necrezut, dar adevărat cum te văd și mă vezi, șueră Polichinel, acum dominând întreaga bodegă Suré și cu băieții lui, cu totul.

- Bine mă, e adevărat, dar ce-o fi vrând adică să învârtească ungueroaica asta. Ce interese o fi reprezentând. De unde până unde Gigel Codreanu. Bun, sigur, un ofițer, dar un ofițer tânăr, un grad inferior. Ce poate întreprinde ea prin el. Dacă ar fi în timp de războiu, hai mai merge, ar putea afla de la el data unui atac. Ba mai mult, direcția atacului, numărul de oameni sau de unități angajate. Mai știu și eu încă ce detalii. Dar acum, în pace, ce naiba să afle de la el? Mi se pare totuși lucru curios.

Polichinel, care tocmai își sugea mastică după ce înghițise măslina, se schimonosi într'un zâmbet care voia să spună: proști mai sunteți mă, proști de dați în gropi - nu-și arată gândul decât în surâsul superior și, ca de sus, spuse altceva:

- Suntem în pace, este adevărat, dar și pacea trebuie câștigată. La masa verde, domnilor. Ce, adică te bați, și-ai învins adversarul și gata, îți vine totul

pe tavă. Ce adică, nu se știe ce s'a întâmplat adeseori în cursul istoriei, să câștigi războiul și să pierzi pacea. Nu vă aduceți aminte de lecțiile de istorie a lui Ghiță Codreanu, la liceul Vasile Alecsandri, pe băncile căruia ne-am frecat cu toții coatele. Dacă este să ne aducem aminte numai ce frumos povestea el, tatăl acestui ofițer tânăr și erou al războiului nostru, cum Talleyrand a câștigat pacea la Congresul de la Viena, după ce Franța napoleoneană pierduse războiul. Parcă aud și acum lecția admirabil povestită, cum i-a spus Talleyrand lui Ludovic al optsprezecelea: „Sire, nu-mi trebuie instrucții pentru a duce tratative, mie îmi trebuie un bucătar bun, să-mi dispun adversarii la băut vin, să le desleg limbile și parale ca să întrețin o sumă de spioni care să-mi spue ce vorbesc între ei când nu sunt eu de față, că de învățit știu eu să-i învățesc, dacă sunt informat”. Și și-a luat pe Careme, cel mai bun bucătar al Franței din vremea aceea și a plătit bine pe toți valeții și madamele ambasadelor celorlalte și... și n'a învățit-o bine?

- Asta așa e, ai dreptate, răsunară voci de la celelalte mese.

- Păi, de ce să nu fie important orașul nostru, Galați? Ăl mai mare port la Dunăre, când se pune problema posesiunii gurilor Dunării și a înființării Comisiunii Internaționale a Dunărei. Gândiți-vă numai la faptul, de o importanță internațională excepțională, că prin căderea imperiului rus, noi devenim singurii deținători ai acestor așa de dorite de toată lumea guri ale Dunărei. Și încă fără turci învinși și fără pretenții posibile. Socotiți încă despărțirea Ungariei de Austria, plus căderea imperiului habsburgic. Păi, ce mai vrei, domnule, chestiune mai de importanță europeană, ce europeană, mondială domnilor. Ungaria are, fără doar și poate, pretenții și dorinți, de altfel legitime, luând în seamă că a pierdut prin căderea imperiului deschiderea la marea Adriatică. Aveau o speranță încă, la Fiume, dar acesta e ocupat de d'Annunzio. Înseamnă că tot comerțul lor nu se poate face decât pe Dunăre. Iată, domnilor, cred eu, destul de grele motive ca Ungaria să trimeată aici o spioană care să-i dea informații asupra stării de spirit de la Galați.

- Are dreptate, se auziră voci.

Al dracului diplomat Bimbu, așa îi zicea în familie, și deci și în Galați, lui Polichinel.

- Grozav, domnilor, așa e, Galațiul, prin căderea imperiului rus, turc și austro-ungar, a devenit de o importanță extraordinară.

- Bine mă, da ce să aflu ungueroaica așa de la Gigel? Un băiat tânăr, bun de războiu și de femeie, dar nu de politică înaltă.

- Mă, Gigel e fratele mai mic al lui Emil. Stă cu el în casă, mănâncă cu el la

masă. Emil Codreanu, nu-i vorbă, și el destul de tânăr, are totuși treizecișopt de ani, este o speranță politică a orașului. A fost prefect de poliție în timpul războiului, apoi ajutor de primar. A fost înainte de războiu primul secretar al lui Caranfil. Caranfil e unul din intimii lui Take Ionescu și bun prieten cu Titulescu, ori ăștia trag acum sforile diplomatice ale țării. Ionel Brătianu, cât e el de Ionel Brătianu, nu poate aranja nimic fără ăștia doi. Oameni talentați, advocați, deci oameni de drept și oratori de nivel european. Brătianu este un inginer, un tehnician care, cum sunt clienții noștri, vrea ceva, e treaba noastră să realizăm aceste dorinți.

- Să vedem cum e juridic posibil să le întemeiem și apoi să facem pledoaria necesară. E o artă asta, măi băieți. E arta noastră, a oamenilor de jure. De ce oare să nu spunem lucrurilor așa cum sunt și să nu ne dăm importanța care ni se cuvine.

- Sigur că așa e. Importanța noastră e absolută în a câștiga o cauză. Câți n'au dreptate și n'o capătă, neștiind să întemeieze și să o expună.

Se simțeau cu toții crescuți în fața lor înșilor. Se desmorțeau la soarele cald și îmbătător al amorului propriu. Începeau să-l iubească în adevăr pe Polichinel care le demonstra valoarea lor, a oamenilor de jure. Polichinel simțea atmosfera și se înfierbânta și mai tare.

- Ascultă mă, Bimbule, ia spune tu, care te arăți astăzi așa cum noi n'am bănuț, un om cu capacitate superioară de perspicacitate, de înțelegere profundă a faptelor, o adevărată făclie a baroului nostru, cum înțelegi tu că această Mata Hari...

- Mata Hari a Galațiului, răcni unul în culmea entuziasmului pentru urbea sa natală și profesională, întrerupând pe vorbitor.

- Da, reluă acesta din nou, această Mata Hari a Galaților, cum crezi tu, Bimbule, că operează ea?

Polichinel, aproape înneecat de apele succesului și ale amorului propriu, reluă:

- Dragii mei, foarte simplu. Mata Hari, că e frumoasă de pică, i-a sucit capul lui Gigel. Tânăr, frumos, ofițer, dar de... ca orice ofițer tânăr și frumos, habar neavând de politică și diplomație. Un erou, știm cu toții că și-a vărsat sângele pentru întregirea neamului, dar un soldat. Merge la luptă, se bate, învinge sau cade și apoi gata, pentru el lucrurile s'au terminat...

- Bine, bine, asta știm cu toții, cum operează Mata Hari?

- Nu vă spusei, reluă, oarecum plictisit de întrerupere, simplu. Îl trage de limbă, binisor, cum fac femeile, și încă ce femeie, Mata Hari, pe Gigel, despre ce

mai spune frate-său la masă sau după masă, la cafea. Ce a mai aflat de la Caranfil, care a vorbit ieri cu Take Ionescu și alaltăieri cu Titulescu. Unde e punctul slab al argumentației lor sau ce nou argument juridic au găsit pentru a exclude Ungaria din Comisiunea Dunăreană. Sau poate și mai grav, ce măsuri de mână forte ar putea fi luate aici, la Galați, nu uitați, sediul flotei navale de Dunăre a României, pentru a opri transporturile ungurești.

- Mă, Bimbule, ești genial mă, să știi că ești un al doilea Brătianu.

- Micul Brătianu, izbucni o voce întărită de mastică bătută.

- Bravo mă, micul Brătianu, politicianul numărul unul al Galațiului nostru.

Entuziasmul parterre-ului nu s'a putut stinge decât într'un repetat rând de mastici cu măslină înțepată cu o scobitoare, dat când de unul, când de altul, până la sfârșit chiar unul al lui Suré. Fapt cu totul neobișnuit și demn de trecut în cronică orașului. Până seara, reprezentăția lui Polichinel avusese loc la prânz, ora aperitivelor advocaților la Suré, a știut tot orașul de noua Mata Hari, de data asta contesă ungueroaică, și de drama lui Gigel, eroul orașului. A doua zi de dimineață tot târgul vuia de evenimentul extraordinar, o nouă Mata Hari a sedus cu frumusețea ei pe tânărul erou al orașului, aflând prin el secretele luptei diplomatice pentru ridicarea de nebănuire a ponderei acestui Galați în balanța politicii internaționale postbelice. Toată lumea îl cunoștea pe Gigel. Aproape toate femeile tinere, dacă nu erau amorezate de el, ar fi fost foarte amatoare de așa ceva, dar lumea era curioasă mai ales s'o cunoască pe noua Mata Hari. Contesa ungueroaică. O fi frumoasă?

- Păi, dacă e contesă, sigur e frumoasă.

- Dacă e contesă, are parale multe, nu face nimic și-și pune toate zorzoanele pe ea.

- Vezi, d'aia sunt eu împotriva aristocrației, după ce nu face nimic se scaldă în bogăție, se ține numai de blăstămății, bărbații de intrigi politici și femeile de amoruri adultere și de spionaj.

- Așa s'au dus dracului conservatorii. O lume consumată, netrebnică pentru viitorul oamenilor care în adevăr muncesc, spuneau domnii la cafeaua și țigarea de după amiază. Cucoanele erau însă mai interesate dacă Mata Hari e tânără și frumoasă. Întreg orașul era ca scos din minți. Toată lumea numai despre Gigel și Mata Hari vorbea. Nu însă în fața celor din familia lui Gigel. La tribunal, băieții schimbau vorba când intra Emil Codreanu în camera advocaților, Urlătoarea. La școala ortodoxă, unde era profesoară Liza, în cancelarie, dăscălițele își dădeau cu coatele.

- Vezi ce cercei are și ce inel? Le-a căpătat prin Gigel de la Mata Hari.

- Un adevărat scandal național, dragă. O rușine pentru România Mare și reîntregită. Dar crezi totuși că e frumoasă?

În sfârșit, într-o bună după amiază, lumea a văzut-o pe Mata Hari. A apărut alături de Gigel, sus, pe docărașul cu două locuri și patru roți de automobil, tras de Contesa, iapa. S'au plimbat de-a lungul străzii Domnești, de la hotel Bristol, de vis-à-vis de parc, până la Grădina Publică și înapoi, până la statuia lui Costache Negri, au făcut înconjurul monumentului și s'au întors la hotel. A fost o explozie. Când s'au dat jos din docăraș și Gigel i-a dat brațul s'o conducă în hotel, s'a strâns lumea de o parte și de alta a intrării, lăsându-le lor loc să treacă de-a lungul părții între oameni ca la o pereche de noi căsătoriți. Ba, la cofetăria Carol, de-o parte, și cofetăria Manzavinatos de cealaltă parte a intrării Bristolului, se urcaseră, mai ales femeile, ce-i drept, pe scaune, ca să-i poată vedea mai bine. Gigel a fost impasibil ca întotdeauna, așa cum l-am văzut mai târziu cu douăzeci și ceva de ani, în mijlocul ploii covoarelor de bombe lansate asupra Bucureștiului de fortărețele americane, ca și cum nu s'ar fi întâmplat nimic. Ea însă, zâmbitoare, femeie apreciind atenția lumii pentru ea, a fost încântată de acest omagiu. Le-a făcut semn cu mâna mică, înmănușată, mulțumindu-le.

- E frumoasă, zău că e frumoasă, oricât de ungueroaică e!

- Dar nu e prea tânără, e femeie de treizeci de ani. Na, o vezi, e trecută prin toate ciururile.

- O fi trecută prin toate ciururile, dar și prin inel, așa-i de subțire. Ș'apoi nu știu câți ani are împelițata, dar sbârânăie. Îl înțeleg pe Gigei că i s'au aprins călcăile.

- Să știi însă că și ea e amoretată lulea.

Perechea a dispărut pe poarta hotelului, lumea s'a risipit și vâlva a crescut în oraș. A doua zi, pe strada Domnească, către cinci după amiază, lumea a fost mai multă ca deobicei. Mai ales femei, și încă elegante foc. Parcă s'ar fi luat la întrecere cu Mata Hari. Gigel iar a plimbat pe contesa, ungueroaica, în trăsurica trasă de Contesa, iapa. Scena de la intrare s'a repetat din nou. În Galați a urmat un fel de program în fiecare după amiază: Gigel Codreanu, cu cele două contese, una Mata Hari, ungueroaica, cealaltă, iapa. Orașul era mare, avea pe vremea aceea o sută de mii de locuitori; toți știau evenimentul și programul, dar nu toți puteau lua parte la el cu ochii. Populația orașului era la lucru, care în port, care în contoare sau prăvălii, care în fabrici sau șantiere navale. Toți ar fi vrut să vadă marele număr: Gigel Codreanu, ofițerul, eroul

rănit în războiu, purtând toate decorațiile române, ba și străine, plimbându-se pe strada Domnească, de la un capăt la altul, cu cele două contese, iapa și spioana. Au avut această unică ocazie Duminică după amiază, dar nu pe strada Domnească, pe unde ei făcuseră plimbarea de dimineață, între unsprezece și douăsprezece, ci în vitrina lui Maksay, fotograful. A apărut acolo o fotografie mare cu Gigel în planul secund în docar și în primul plan contesa, Mata Hari; între ei, Bob, cuminte, cu botul lui ascuțit și cravata de blană albă. Contesa, iapa, strunită de Gigel, privea cu ochii ei mari și negri către obiectivul fotografului. Amândoi păreau fericiți, zâmbeau, pozând ca pentru o fotografie oficială. Erau fotografiați în poarta Grădinii Publice. Toată după amiaza s'a strâns lume ca la urs în fața atelierului fotografic al lui Maksay. Căscau gura și nu se mai săturau.

- Lasă-mă și pe mine, că i-ai privit destul. Ce, numai tu ai dreptul ăsta?
- Ei asta-i, cine te împiedică să-i privești?
- Chiar tu cu pălăria ta cea mare.
- Atunci așteaptă să-ți dau locul.

Se îmbulzeau, se îmbrânceau să-și facă loc, ba se și dondăneau chiar, bărbații pentru neveste s'au și bătut. A trebuit să vină poliția. Cât p'aci să-i spargă vitrina fotografului. A doua zi, Maksay a scos fotografia din geam. A făcut unele mai mici și le-a pus în vânzare așa cum se făcea cu pozele artiștilor de cinematograf. S'au vândut ca pâinea caldă; fotograful a făcut treabă frumoasă cu fotografia. Acum știa chiar toată lumea despre aventura lui Gigel cu spioana ungueroaică.

Comandantul regimentului de artilerie a venit în vizită la Emil, avocatul, fratele mai mare al lui Gigel. A venit să discute situația jenantă pentru unitate, creată de povestea cu ungueroaica. L-am primit în salon, nu în birou. Erau numai ei doi.

- Domnule Codreanu, spunea colonelul, om trecut de vârsta tinereții, dar încă țațoș, cu toate că umplea uniforma. Ținută de după amiază, cu pantaloni lungi, întinși cu'un elastic trecut prin pantoful de lac. Domnule Codreanu am venit să te rog să mă ajuți să ieșim amândoi dintr'o situație imposibilă.

- Vreți să spuneți de situația creată de isprăvile lui Gigel și contesa lui, făcu gigantul, căruia nu-i plăcea vorba lungă, măcar că avocat.

- Da, răspunde scurt colonelul, ușurat de o introducere neplăcută și lui. Se uita în sus, spre gigantul care-l primise, cu recunoștință, era de doi metri și cântărea mult peste o sută de kilograme și căuta cu ochii două scaune mai solide pe care să se așeze. Aici, în salonul soră-si Liza, mobila feminină

îngăduia numai femeilor să șadă, bărbații păstrând încă vechile obiceiuri, stăteau în picioare. Negăsind ceva bun de stat pentru niciunul, gigantul mârâi exasperat oarecum de inconveniența celor spuse:

- Știi ce, domnule colonel, hai la mine în birou, putem acolo vorbi așezați mult mai comod.

Trecură vis-à-vis de salon, prin coridorul larg ce le despărțea și care servea de cameră de așteptare pentru clienții săi. Se așezară tihniți în fotoliile de piele din fața biroului. Li se aduseră cafele, gigantul oferi țigări. Intim-Club, cu carton din cutie de o sută. Țigarete cu tutun blond, ușor parfumat.

- Domnule colonel, începu gigantul, știu despre aventurile lui frate-meu.

Fusese între timp informat discret și cu tact de către prietenii cu care juca bridge la clubul high lif-ului orașului.

- Și cu toate că e adevărat că e o situație imposibilă și pentru dumneavoastră..., vreau să spun armata, de sigur nu pentru dumneavoastră personal...

Colonelul prinse vorba și-l întrerupse, fericit, oarecum disculpându-se.

- Domnule Codreanu, trebuie să recunosc, este o situație grea pentru armata pe care o reprezint și eu și el, că personal nu pot să-i fac nicio acuză lui Gigi.

Numindu-l cu diminutivul familiar, colonelul se plasa dintr'odată pe un teren nu de luptă, ci de dispută de rubedenii. Continuă:

- Am toată dragostea pentru acest strălucit ofițer, rănit la Mărășești, intrat în războiul voluntar, apoi din nou în campanie, decorat cu toate ordinele posibile, impecabil în ținută, perfect în serviciu, ce pot să mai spun. Are o aventură cu o femeie frumoasă. Râse scurt. Cine n'a fost tânăr, cine n'a avut o aventură cu o femeie frumoasă? Niciun regulament militar nu scrie că ofițerilor le este interzis amorul pentru femeia frumoasă. Și totuși... vedeți, armata trebuie, i se impune, să aibă ochii deschiși, mai ales pentru ofițerii de bună calitate, așa cum este Gigel al nostru...

Gigantul îl lăsase să vorbească, tactică de avocat de bară, până și-a epuizat tot ce avea de zis. Reluă ideea, ca și cum nu ar fi fost întrerupt:

- ...și pentru mine personal. Sunt om politic aici, în Galați, și deci trebuie să țin seama de opinia publică...

Colonelul plasă:

- *Vox populi, vox dei...*, fericit să-și arate cunoștințele de latină avocatului.

Acesta continuă imperturbabil:

- ...și este adevărat, această aventură a creat un scandal public.

- Exact, exact..., din nou colonelul, satisfăcut de calea pe care o luase gigantul, asigurat că nu va avea de loc greutățile la care se așteptase.

Gigantul care-și sorbea cafeaua de câte ori era întrerupt, continuă:

- Cu toate că nu există nicio dovadă că această contesă ar avea o activitate de spionaj, m'am interesat și la Siguranța locală și la cea centrală din București, totuși lumea vorbește și nu se poate să nu se țină seama de ce se vorbește.

- *Vox populi...*, plasă din nou colonelul, aprobativ.

- Evident, evident, marcă cu vorba și cu o mișcare a mâinii gigantul, acum plictisit de incvartadele²⁹ latinești ale colonelului. Fără un substrat real, faptul că această contesă e ungueroaică și svârle cu banii în toate părțile, așa încât să-i creeze lui Gigel o poziție de întreținut, este ceva de neconceput pentru mine. Pentru că, fără doar și poate, cheltuielile pe care le face sunt mult, mult prea mult decât posibilitățile lui frate-meu. Numai chiria plătită hotelului pentru apartamentul ei întrece de două ori leafa lui de locotenent.

- Plus șampania, plus icrele negre, făcu colonelul, lingându-se pe bot, lăsând impresia că nu i-ar displăcea ceea ce mănâncă și bea Gigel.

- Mă rog, întreaga rețetă dă dovadă pertinentă că nu el, frate-meu, întreține contesa, ci ea pe el și cum am spus, aceasta e inacceptabil. Așa se pune problema pentru mine. Aici nu mai sunt vorbe aruncate, cu spionaj, cu interese naționale sau provinciale, aici sunt dovezi peremptorii și irefutabile, domnule colonel, încheie gigantul, prost dispus, dar liniștit.

Colonelul exclamă:

- Perfect adevărat, iluminat de concluziile puse de avocat, ca o curte de jurați.

Se opri ca să-și adune ideile, era depășit de ce-i spusese, nu se așteptase la o astfel de scurtă și precisă formulare. El crezuse că va avea o lungă convorbire în care va trebui să-l convingă pe gigant că nu se poate ca un erou al războiului nostru să poată avea legături chiar sentimentale cu femeia unui neam veșnic dușman nouă. Că interesele naționale trebuie puse înaintea pasiunilor personale. Un fel de roman à la capă și spadă, în care... roman cu sacrificii pentru gloriosul nostru popor care după un mileniu de lupte... Zeama patriotardă obișnuită și când colo dase peste concluziile reci ale unui jurist. După o pauză, văzând că nu mai e absolut necesar discursul pe care și-l

²⁹ **INCARTĂDĂ** s.f. (*liv.*) = nebulie, pozună, extravagantă; din fr. *incartade*, it. *inquartata*

pregătise, trecu la chestiunea principală cu care venise. De data asta se adresă în adevărat client către avocat:

- Ce facem, cucoane Emil, ce facem? Aici e toată chestia.

Se opri. Îi era greu să spuie ce mai avea de zis, așa cum fac toți cei care vin să se adreseze unui om de drept și care caută pe cât posibil să ocolească destăinuirea greutăților sau a slăbiciunilor poziției proprii, prezentând faptele numai în ceea ce se simte tare. Dându-și totuși seama că fără a și le destăinui, afacerea nu poate fi bine condusă, mărturisește. Deci, după pauză mărturisi:

- Vedeți, eu am o situaie grea. Eu nu-l pot chema pe Gigel să-i spun: locotenente, sunt informat că te ții cu o contesă. Mi-ar putea răspunde: n'am știut că vă interesează atât viața mea particulară. Dar dacă vă interesează, vă pot declara că informația e justă. Și apoi, ce-i pot spune? Locotenente, să binevoiești să întrerupi această legătură! Cum v'am spus, niciun regulament nu scrie că un ofițer n'are dreptul să întrețină legături amoroase cu o vădană. Nu e un adulter, persoana e onorabilă, e o aristocrată. Femeia, am văzut-o și eu, e o frumusețe și de o ținută impecabilă. Din nou se văzu clar că ar fi vrut și el să aibă trecerea pe care o avea Gigel la o femeie așa de bine din toate punctele de vedere. Contesă bogată, frumoasă. Tăcu, așteptând. Gigantul răspunse:

- Domnule colonel, dă-mi o săptămână răgaz. Aranjez eu afacerea asta. Colonelul plecă încântat.

- Gigi!

- Da, Emil.

- Vino la mine în birou.

Era ora cinci după amiază. Venit de la cazarmă, Gigi se dichisise, se bărberise, își pusese cizmele de lac. Chantilly-urile. Era grăbit. Trăsurica cu patru roți de automobil, și ea lustruită, îl aștepta la poartă. Contesa lucea de țesala proaspătă și avea coada împletită. Bob își luase singur locul său. Aștepta și el pe Gigel și era bucuros de plimbare. Urmând pe frate-său mai mare, Gigi, evident contrariat de invitație, căuta scăpare:

- Dar știi, dragă Emil, sunt grăbit, am un rendez-vous.

Celălalt, gigantul, nu răspunse. Se strecurau prin coridorul lung și întunecat care ducea la casa de jos, unde locuia Gigi, maică-sa, maică-mea cu cei doi copii, răsbunica-mea și Septimus, cel de al șaptelea copil și cel mai mic din frații Codreanu, către casa de sus, în care-și aveau camerele Liza și Emil, plus un salon și o cameră de lucru. Biroul advocațial. Ajunși în birou, încă în picioare, Emil răspunse:

- Ei, tocmai despre asta voiam să-ți vorbesc.

- Spune, ascult, replică Gigel, cu tonalitate de rezolvare grabnică, un fel de a zice: vorbește ce ai de vorbit, că eu tot nu te ascult și plec după ce ai terminat. Celălalt frate se așază tacticos în scaunul biroului, fără să-l poftască pe celălalt să șadă și dădu drumul scurt:

- Uite, asta nu mai merge. Trebuie să termini cu ungueroaica asta!

- E o chestie care mă privește numai pe mine.

- Este o chestie care mă privește și pe mine.

- Cum asta?

- Cum asta? Ei bine, și-o spun fără înconjur: nu-mi este de loc convenabil să aud că frate-meu este un pește.

- Eu, pește? Eu... se înneca în furie.

- Da, tu, pește. Pentrucă, dacă e de înțeles să ai o întreținută, nu e de admis să fii întreținut de o femeie.

- Eu, întreținut?

- Cum se poate numi cineva care trăiește pe spezele unei femei. Din solda ta nu poți nici măcar plăti chiria apartamentului la hotel, ba încă luxul contesei. Să nu mai vorbim de șampanie și icre negre. Și apoi, în avocat, poți să-mi faci dovada că tu achiți toate aceste „frais”-uri? Ai o chitanță? Arată-mi-o!

- Știi prea bine că o femeie aduce rentă. Ce-mi vorbești dacă pot eu sau nu plăti nota? Dacă m’ăși însura cu o fată de băcan, aș avea o rentă asemănătoare și nu mi-ai mai face socoteli.

- A, făcu gigantul încântat, simțind că a lovit bine, dar cu această cucoană nu ești însurat.

- Mă voi însura.

- Nu se poate, nu-ți permite armata. Cucoana e persoană „ingrată” pentru armată.

- Demisionez din armată.

- Nici asta nu se poate, nu poți pleca din armată până nu împlinești cei șapte ani de angajament.

- Aștept, mai am doi ani. Gigel găsisese răspuns la toate, era acum liniștit, celălalt fu cuprins de furie:

- Ascultă mă, măgarule, până atunci să știi că n’ai ce mai căuta în casa asta. Ieși!

Gigel făcu stânga’mprejur și o șterse. Era prea grăbit.

Drama s’a deslegat așa. Emil, gigantul, cel mai mare și în înălțime și în greutate și în ani, a plecat la București. Unde a umblat și ce a făcut, nu se știe.

Gigel n'a mai venit acasă, a trimis ordonanța să-i aducă lucrurile de îmbrăcăminte la hotel. Totul părea că s'a potolit. Lumea se învățase cu plimbarea zilnică a perechii în trăsurica trasă de Contesa, iapa. Maksay (trebuie cetit însă Makschay) făcea în continuare bună treabă cu vânzarea fotografiilor. Dar într'o bună zi, după amiaza, sosind la hotel de la cazarmă, Gigel n'a mai găsit-o pe contesă, ungueroaica, acasă. Camera era goală, garderobul gol. A dat fuga până la portar. Văzându-l cum vine pe scară, portarul a înțeles.

- A ridicat-o poliția dom' locotenent, i-a dat o oră să-și facă bagajele.

Omul tânăr a rămas înmărmurit. Portarul continua, parcă vrând să-l consoleze.

- E totul plătit pentru încă trei luni. Contesa, dom' locotenent, adevărat contesă. A zis că plătește, ca să fie sigură de apartament când se întoarce.

Nu s'a mai întors. A fost expulzată, pentrucă nu i s'a prelungit viza și nici n'a mai căpătat alta. După trei luni, Gigi s'a întors acasă. Gigantul, cel mare, iar l-a chemat în biroul său. De data asta, pe lângă „măgarule m'ai făcut de răs în oraș”, i-a dat și două palme, înainte de a-l pofți să iasă.

Dacă asta ar fi fost o ispravă, ar fi fost bine. Gigel a mai făcut încă altele. În lipsa ungueroaicei, a deprins calea chantanului. Cel mare, de pe strada Domnească. Era ținut tot de un grec, Ferendino. Aducea grecul numai ungueroaice. Cântau pe franțuzește și dansau ceardaș, arătându-și picioarele tinere, voinice și teribil de îmbietoare. Gigel, de la început, ca să se răcorească de parapon³⁰, a băut, nu s'a apucat de femei. Voia să-i fie fidel contesei. Spera să se întoarcă. Dar cum nu era învățat cu băutura, se îmbăta repede. Odată, mai puțin băut, spre ziuă, cu alți berbanți, a organizat împrejurul statuii lui Costache Negri o cursă cu roabele luate de la măturători, pe stradă. În ele puseseră pe cei care erau beți morți. Fiecare avea în roaba sa un partener care nu se mai putea ține pe picioare. Al lui Gigi, un avocat, Spăti, neamț de neamul lui, mai puțin beat, s'a ridicat în picioare și-a dat să sară din roabă. Gigi, de teamă să nu fie descalificat în cursă, i-a dat una în cap, răstumându-l. Neamțul purta canotieră de Panama, pălărie foarte scumpă, la modă în vremea aceea. Se vede că palma lui Gigi a fost așa de puternică, încât fundul pălăriei s'a spart și bordurile i-au căzut împrejurul gâtului. Neamțul a căzut grămadă în roabă. Era, cum se spune la box, K.O. A trebuit scos, lat cum era, stropit cu apă, suit într'o trăsură și trimis acasă. Când l-a văzut taică-său, s'a speriat. A venit la Emil să-i spuie că-i face proces de lovire și scandal public lui Gigel. Emil a

³⁰ PARÁPON s. n. înv., reg. și fam. = Supărare; tristețe; necaz, ciudă; din gr. *paráponon*

aranjat ca totul să se termine fără proces, iar Gigi i-a plătit panamaua³¹ lui Spăti.

Apoi s'a amoretat de o damă de consumație de la chantanul lui Ferendino, una Nelly. Într'o noapte, dama, după reprezentație, s'a așezat la masa altuia. Gigi l-a ridicat în sus de la masă și l-a zvârlit în stradă. Era un client bun al lui Ferendino. Grecul s'a supărat foc și Gigi a trebuit să plece din local ca să nu fie chemată poliția. S'a dus furios la cazarmă și a intrat direct la grajd. A vrut să încalece. Iapa nu era țesălată. Grăjdarul a venit somnoros.

- De ce n'ai țesălat mă, iapa? Dormi ca un trântor.

- N'a sunat încă deșteptarea, dom' locotenent.

- N'a sunat deșteptarea? Las' că te deștept eu!

I-a tras un pumn în piept. Soldatul s'a prăbușit. L-a ridicat în sus. Era mort. A fost o nemai pomenită încurcătură. Tot frate-său l-a scăpat, făcând o înțelegere cu familia mortului. Înțelegerea a costat mulți bani. La autopsie se găsiseră un viciu cardiac. Omul n'ar fi trebuit încorporat în armată. Ar fi intrat în pricină și doctorii militari din comisia de recrutare. S'a zis că a murit de frică. Nu fuseseră martori când s'a întâmplat nenorocirea. Bani însă tot au trebuit să fie plătiți. Când s'a sfârșit daravera, Nenea Milu ne-a chemat pe toți cei de parte bărbătească în biroul său. Stăteam în picioare, era și el în picioare.

- Băgați în seamă ce vă spun. Dacă se întâmplă undeva o bătaie, să nu dați. Să vă țineți mâinile la spate. Suntem oameni prea grei ca să dăm și putem încasa fără să pățim nimic.

Și astăzi, după o jumătate de secol și mai bine de atunci, păstrez regula cu sfințenie.

Dar pocinogul cu nevasta colonelului nu s'a mai putut aranja. Cucoana, încă în putere și nărăvașă. A poftit la vlăjganul frumos și tânăr și l-a sedus. Colonelul nu l-a putut prinde la nevestă, dar bănuiala a fost așa de mare, că a venit din nou la frate-său mai mare cu jalba în proțap. Gigel a trebuit să plece din garnizoana Galați. A plecat la Brăila. Acolo a avut ghinionul să fie surprins la nevasta unui dentist. Neamțul, că era neamț, om liniștit, nici prin gând nu i-a dat că e încornonat, a venit și a bătut la ușa iatacului neveste-si. Nemțoaica, contrar lui bărbatu-său, aprinsă grozav de iubire, îl avea pe Gigi în pat. Gigel, ca să scape nemțoaica de rușine, a sărit pe fereastră. De la etajul al doilea. I s'au rupt amândouă picioarele, dar fiind în cisme, l-au ținut atât cât să ajungă

³¹ PANAMÁ, *panamale*, s. f. aici: pălărie făcută din din paie obținute din frunzele unui palmier care crește în Panama

acasă. Acasă, cismele au trebuit tăiate ca să poată fi scoase, așa de umflata erau picioarele. L-au adus la Galați. A stat o săptămână în spital, până i s-au desumflat, ca să i le pună în ghips, apoi l-au adus acasă. A stat în ghips șase săptămâni. Public s'a spus că a fost trântit de pe cal, dar toată lumea a știut ce și cum. Afară de bărbatul cucoanei, neamțul, dentistul. Era o adevărată plăcere când spunea:

- Săracu Gigi, ce ghinion a avut. El, un călăreț așa de strălucit, să fie trântit de cal.

Se amuza lumea, ca la o piesă de teatru. S'ar mai fi întâmplat încă multe istorii, dacă frate-său Emil nu s'ar fi gândit să-l însoare.

- Ai ajuns măgar mare. Trebuie să te liniștești. Să te însori. Îți dau termen trei ani. Dacă nu-ți găsești singur, o să-ți gălesc eu. După trei ani, Gigel s'a rugat să-i mai îngăduie alți trei.

- N'am găsit, Emile, niciuna. Na, ce să fac?

I-a îngăduit, dar când s'au împlinit și aștia trei, nu l-a mai iertat.

- Acum îți găsim noi nevastă. S'a terminat. Ai ajuns maior.

Ofițer superior. Nu se mai pune problema zestrei.

Când a spus noi, Nenea Milu s'a gândit și la soră-sa mai mare, Liza. Era măritată după un avocat mare din Galați. Decanul baroului. Cristache Teodoru. Om potrivit de statură, rotunjour, elegant și cu mustața în furculiță, după moda de dinaintea războiului, creată de Wilhelm al doilea, împăratul Germaniei. Și-o dregea cu briantină și și-o puneă într'o plasă cu baiurile atârinate după urechi, de două ori pe zi. Odată, dimineața, înainte de opt ceasuri, când începe ziua de lucru, și încă o dată înainte de cinci, când își făcea toaleta înaintea consultațiilor de seară. Pentrucă după masă, venind de la Tribunal - sau Curtea de Apel, la judecătoria, își trimetea secretarii, se culca în patul desfăcut ca pentru somnul de noapte, desbrăcat în cămașă de noapte. După amiaza își păstra pe el izmenele, ce-i drept. Lungi și legate peste glezne cu bentițe albe. Foarte dichisit, foarte tacticos și cu toate că avocat, tăcut ca un pește. Era așa de tăcut, încât seara, când mânca masa principală, nu spunea să i se toarne în pahar, făcea numai semn cu degetul. Toată lumea îi știa consemnul și se achita cu condescendență. Nu mânca mult nici seara, dar ales. În răcitorul său mare cât o căruță și rece ca moartea se găseau întotdeauna icre negre moi, proaspete, niciodată tescuite. Adică sărate. Cu kilogramele. Plus tot felul de brânzeturi și vinuri bune. Pricepea grozav la vinuri și le bea cu entuziasm niciodată stins. Nu se scula, în fiecare seară, de la masă, decât făcut praf. Stătea în fruntea mesei, tăcut, cum spusei, îi zicea lumea în oraș motanul,

ciugulea mâncărurile aduse de la bucătăria de vis-à-vis de sufrageria de jos și făcea neconținut semnul cunoscut să i se umple paharul.

Masa întotdeauna era înconjurată de mulțime de bărbați tineri, secretarii lui și băieții familiei. Îi plăcea teribil compania și se delecta de zarva, discuțiile și glumele celor dimprejur, el tăcând și bând. Se făcea în fiecare seară mâncare cel puțin pentru doisprezece bărbați. Vinul curgea gărlă. Nu-i plăcea decât vinul. Nu l-am văzut niciodată bând bere sau șampanie. Bea la începutul mesei și țuică, numai un păhărel, la aperitiv. Lua cu lingurița icre negre din cutia rotundă de tinichea pentru el și împărțea cu lingura celorlalți. Apoi venea un borș. După borș bea primul pahar de vin. Îl sugea cu neșat, tot până la fund și mai cerea imediat încă unul. Parcă borșul i-ar fi făcut o sete grozavă. Cu același vin continua mâncarea de pește, îl schimba la friptură. Nu se uita la desert. Îl sărea. Bea cafeaua și continua cu vinul început la friptură. În zilele de sârbătoare mânca și bea vin și la prânz. Nu-și îngăduia nici vinul, nici mâncarea de prânz în toate zilele de lucru. Fuma și bea cafeaua neagră. Viața lui era perfect organizată. Amorul cu Liza începuse în timpul războiului. Fusese străpuns de un glonte în timpul bătăliei pentru Dobrogea, la Amzacea. Îi trecuse de-a curmezișul prin piept. A fost un noroc că viitorul său cumnat, Victor Mușețeanu, se afla la postul de observație de artilerie, în rândurile regimentului de infanterie în care era el ofițer. Rezervist. Ai noștri pierduseră bătălia și părăseau câmpul de luptă. Mușețeanu, însurat cu o fată din Galați, mama, Lucia Codreanu, sora Lizei, îl cunoștea și când a dat peste el, horcăind și scuipând sânge, l-a ridicat în spinare și l-a dus la ambulanță. Ajuns la Galați, greu rănit, fără cunoștință și scuturat de frigurile infecției, a fost internat la liceul israelit transformat în spital. Cuconatul gălățean servea în chip de surori. Surorile adevărate erau extrem de puține pe vremea aceea. Liza făcea de serviciu la răniții grav și l-a îngrijit până tinerețea lui a învins. A luat-o, după aproape cincisprezece ani, când ajunsese om înstărit, așa încât să-și clădească o casă mare'n centrul orașului. Casa trebuia să aibă totul dublu: două holuri, două birouri, două sufragerii, două saloane și două dormitoare. Avea și două bucătării, dar mai târziu una a fost transformată în cameră de servitori. Era o bucătărie enormă în care se găteau mâncăruri și prăjituri excepționale. Liza, până la măritiș - a luat-o când era trecută de patruzeci de ani - fusese profesoară de istorie, română și latină la diverse școli de fete din Galați: la maicile franțuzoalice, Notre Dame de Sion, la școala ortodoxă, la liceul evreiesc de fete. Nu putea fi la liceul de stat, pentru că nu-și trecuse licența și deci nici capacitatea. Avea leafă bună, era frumoasă și se îmbrăca bine. Suferea că

rămâne fată bătrână, dar respingea orice cerere în căsătorie, în fidelitatea iubirii pentru Nea Cristache. El nu se căsătorea, așteptând să-și facă o casă conform planului. Mânca seara în oraș și-și lua porția de vin. Nu arareori, dacă nu era însoțit de unul din băieții lui, secretari, să-l urce într'o trăsură și să-l ducă acasă, se întâmpla să se rătăcească. Atunci se așeza pe o treaptă sau chiar pe bordura trotuarului. „Sans gene”. Îl suia în trăsură sergentul de stradă. Îl cunoștea toată lumea în oraș și-i știa și damblaua. Darul nu-i strica de loc reputația. Era în adevăr un meseriaș, dacă advocatura se poate numi așa, extrem de eficient prin munca depusă și ordinea păstrată. Treaba era treabă ziua, și băutura băuturică seara, după ce s'a terminat treaba. Așa spunea Lila, cumnată-sa, nevasta lui Emil. Ei nu-i plăcea de loc băutura. Avea așa, ca un defect, cum bea o înghițitură de vin, se înroșea ca un rac, numai la față și pe decolteu. Numai când a ajuns la Iași și a băut vinuri alese, din vii alese, i-a plăcut. Aici aș ajunge și eu să beau vin, așa de bune sunt.

Asta s'a întâmplat când Nenea Milu n'a mai voit să îngăduie lui Gigi răgaz de căutat fată de măritat. Spusese:

- Acum te însurăm noi.

S'a dus la Liza, în casa lui Cristache, prieten cu el din copilărie, apoi coleg de liceu, de facultate și de barou și marele lui adversar politic. Ajungeau când unul când celălalt la putere. În public nu se aveau bine, dar de Paști și de Crăciun mâncau cozonaci și mai ales beau împreună. Atunci se iubeau și-și promiteau unul altuia să nu strice unul ce a început celălalt pentru bună starea și ridicarea orașului. Dar concordanța de acțiune era și mai perfectă atunci când era vorba de interesele familiei. Așa că într'o Sâmbătă seara au mâncat împreună la Nea Cristache. În sufrageria de toate zilele, de vis-à-vis de bucătăria cea mare. De la aperitiv, Nea Milu a făcut cunoscut scopul vizitei:

- Știi ceva, uite, trebuie să-i găsim o fată lui Gigel. A ajuns maior și trebuie să se liniștească și el odată.

Cristache, cum îi era obiceiul, n'a spus nimic. Liza însă, avea o afecțiune deosebită pentru Gigel, romanțioasă:

- Se poate una ca asta? Să-i băgăm noi pe gât o nevestă! Gigi e încă tânăr și frumos, toate cuconeturile aleargă moarte răscoapte după el, poate să-și găsească singur o fată.

- Aștept de șase ani evenimentul și nu se produce. Știi, vorba aia, cum zicea Taras Bulba când trăgea să moară: d'aia nu mi-am luat nevestă, că mi-au plăcut prea mult femeile. Nu mai merge, trebuie să-i găsim noi de însurat.

Liza ar fi mai avut de spus, dacă nu-i tăia calea Nenea Cristache:

- Are dreptate Emil.

Cristache vorbise ca un oracol. Liza nu-și mai îngăduia să schimbe hotărârea, reculeasă ca în fața destinului:

- Bine Emil, să-i căutăm. Amândoi bărbații și-au putut continua băutura în liniște. Femeile au vorbit despre menaj până când au băgat de seamă că soții și-au întrecut măsura, deveniseră sentimentali, își promiteau pace politică eternă... Atunci au devenit grăbite să se spargă chef, întâiu dulci, apoi lingușitoare, apoi agresive, în sfârșit amenințătoare.

- Încă un păhăruț, făcea Nenea Milu zâmbitor.

- Nu se mai poate, hai acasă. Mi-e somn. Ai băut destul, nu te-ai săturat? Fir'ar a dracului de băătură. Nea Cristache făcu concluziile în felul său scurt, parcă având greață să vorbească.

- Lizica... o sticluță.

Urmă o tăcere în care nu se întâmplă nimic. Urmă o poruncă:

- Te rog!

Liza dădu din umeri, se sculă și le aduse sticla. Slugile se culcaseră de mult. Era o tactică a Lizei să nu-l vadă pe Cristache beat turtă. Îl ajuta să urce scările, îl desbrăca și-l culca în pat. El stătea cuminte ca un copil bun. Dormea dus și a doua zi își sucea mustața în furculiță și și-o puneă în „*pressoir*”, „*presse-moustache*”, cu baierile date după urechi și-și începea ordonat lucrul cu program precis până seara târziu, când iar se îmbăta. Criță. Liza se ocupa de gospodărie. Era neună de curățenie și ordine. De când se măritase nu mai preda lecții, așa că avea timp pentru ordinea și curățenia pe care o voia ea. Era de altfel și pe gustul lui bărbatu-său și el ordonat și dichisit „à quatre épingle”.

Felul în care își ținea casa era asemănător de cum își țineau mănăstirea maicile franțuzoalice de la Notre Dame de Sion. Să fi învățat ea de acolo sau pentru că era ea așa din fire, i-a plăcut să învețe de la ele. Pentru că trebuie să spun că nici la mama, nici la cealaltă soră a lor, Marta, nici la bunică-mea pe departe nu era ordinea și curățenia de la Liza. O curățenie absolută cu lustruală până în cămară. Ar fi șters și sticlele de vin de praful timpului, dacă nu s'ar fi opus aproape vehement nea Cristache.

- Lizica, până aci! Și apoi tăcu cum îi era obiceiul.

La o casă așa de mare, pentru o astfel de curățenie trebuiau slugi și timp. Erau două, plus Liza. Sculată de dimineață, îmbrăcată ca pentru mers la școală, comanda slugilor și chiar puneă și ea mâna. Avea pentru aceasta mânuși albe, *glacé*. Se ștergea praful, se mătura, se scuturau covoarele și se frecău parchetele în fiecare zi, de dimineață, în toate odăile, afară de cele două birouri

și holul care servea de anticameră lui Nea Cristache și secretarilor. Când, către douăsprezece, ei plecau la tribunal, începeau și aci operațiile ei și ale femeilor, jupânele, două la număr. Se îngăduia pauza de prânz când mânca și ea ceva, o prăjitură, o bucată de tort. Era mare specialistă în cofetărie. Treaba în casă se termina către trei-patru, când sosea Nea Cristache de la Palatul de Justiție. Obosit. Se culca și ea atunci cu el. La cinci era în picioare, îmbrăcată și coafată ca pentru după amiază, servindu-i lui bărbat-său cafea și dulceață. El intra în birou, ea în bucătărie de unde mai trimitea un rând de cafele, de data asta și pentru secretari. Consultațiile nu se terminau decât târziu, după opt seara, adesea chiar după nouă, Nea Cristache avea o clientelă mare și, tacticos cum era, nu se grăbea niciodată. Nici Liza n'ar fi avut timpul să pregătească masa și încă pentru atâția bărbați, cu aperitive, cu „entrées”-uri, cu „entremets”-uri, cu mâncăruri gătitе și fripturi, în sfârșit cu deserturi de mai multe feluri. După masă ea primea și vizite de cucoane, cărora le dădea ceai și torturi. Torturile Lizei erau vestite în oraș. Ea era mereu cu ochii pe ce se petrece în bucătărie. Acolo, bucătăreasa cu o jupâneasă pregăteau cele trebuincioase până la aranjamentul ultim. Acesta se făcea sub ochii cucoanei. Cealaltă jupâneasă stătea „sus”, la deschisul ușii. Se schimbau în fiecare zi, cu rândul. La „ușă” treaba era mai ușoară și mai primeau și bacșiș de la clienți, toți oameni cu parale multe.

Liza și-a organizat așa treaba, încât a plecat de acasă în vizite la cucoane, la căutatul fetei pentru Gigel. Din câte a aflat, i s'a părut ei drept cea mai potrivită o fată din Iași. I-o recomanda călduros directoarea școlii normale de fete din Galați, Margareta Gelles. Erau și ceva rude, Margareta fiind și ea ieșancă.

- E profesoară de fizică și chimie, fată de profesor universitar. Taică-său, o somitate a universității ieșene. Au casa lor, au o vie acolo lângă Iași, în dealul Buciumului. Fată bună, cuminte, cu zestre. Ce-i drept, are douăzecișiopt de ani, dar și Gigel nu mai e tânăr.

- Are treizecișiopt, vârsta potrivită, încheie Liza.

A doua Sâmbătă seara a venit Liza și Nenea Cristache la Lila și Nenea Milu la masă. Lila le-a făcut mâncare bună; Lila era o vestită „cordon-bleu”. După mastică cu măslinе, aperitivul, au fost pateuri cu brânză și cu carne asezonate cu mazăre fiartă și opărită cu unt. Și mazărea și untul erau proaspete. Era prima mazăre din an. Era către sfârșitul lui Mai. Boabele erau cât capul de sticlă al acelor cu gămălie. O delicatесă. Pentru ele potrivise o Galbenă de Odobești. Vin suav, ca o fată care dă în floare, spunea un

mehenghiu al Galațiului. Sau mai bine zis un mehenghiu de neamț, de multă vreme românizat și căruia îi plăcea grozav Galațiul și pentru prietenia cu Nicu Mantu, pictorul, fostul său coleg de la bele-arte din München, dar și pentru pivnița de vinuri a casei lor. Și'n casa lor, a Manților, se mânca foarte bine, mâncare făcută tot de mână de femeie, grecoaică, în stil oriental. Lila, get-beget româncă, din Argeș, de la Pitești, de drept trăgându-se din Mușetești, ultima comună către munte a județului, învățase de mică să gătească și apoi, umblată prin Franța, dădea bucătăriei românești o notă apuseană, franceză. „*Entrement*”-ul a fost un sufleu de șalău. O mâncare subtilă și, dacă ușor de spus din gură, greu din mână. Pentru că amestecul de albuș, bine bătut, bătut să stea bățos ca scrobite, cu făină și lapte și unt, are proporții precise ca legea masselor și toată compoziția din nou amestecată cu peștele nefiert, umed apos, fragil, sfărâmișos și totul dat într'un cuptor foarte cald, dar nu cât să ardă compoziția, numai cât s'o coacă și s'o coloreze, aurind-o. Mâncare subtilă, necesitând precizie și talentul necesar de a crea precizia. Era adusă fierbinte în terine înalte, peste care „*soufflé*”-ul se ridica ca o mare în furtună prinsă de un ger grozav, cum se întâmplă în Marea Baltică, doar că aicea nu prinsă de ger, ci umflată de căldură. Trebuie și o mare și îndelungată practică, ca să știi când trebuie deschisă ușa cuptorului, nici înainte, nici imediat după umflarea maximă a compoziției. Altfel „*soufflé*”-ul răsuflă, se sparge crusta, se scofâlcește. Gata, nu mai e „*soufflé*”, e altă ceva. Bun, desigur, că:

- N'are ce să nu fie bun, zicea Lila, de câte ori îl aducea, triumfător, chiar ea, de jos de la bucătărie, dar altceva. „*Soufflé*”-ul este această compoziție ca și cum ai sufla într'un balon, nici să se spargă, umflat la maxima sa capacitate.

Vinul potrivit era o Fetească de Niculișel. Nici dulce, nici acru, parfumat, cum sunt fetele de se gândesc numai la patul dragostei, tăgăduind cu nerușinare asemenea gând ascuns.

- Mă Emil, grozav vin. Rămân la el, plescăi Nea Cristache. Întrerupea pe Liza, care tocmai povestea despre fata propusă pentru Gigei.

- Mi-a spus Margareta - îi spunea pe nume directoarei școlii normale de fete, născută Coșula - vară primară cu Ionică Dospinescu, ieșean și el, cel care ținea pe Marta, sora lor mai mică, așa dar cimotoii³², că fata e admirabilă, modestă, gospodină.

Lizii îi plăceau grozav pateurile. Erau făcute din aluat franțuzesc. Prin împachetarea lui în mai multe direcții, cu pauze de lăsat la rece și întins din

³² CIMÓTIE, *cimotoi* s. f. (reg.) = rudă, neam; din magh. *csemete*, *csimota*

nou ca o foaie, ce-i drept groasă, și iar împachetat, făcea o stratificare, care prin căldura cuptorului se evidenția și în formă și în densitate, aluatul devenind volatil în frăgezime. Lui Cristache îi plăcea sufleul de pește. Luase o porție mare, cum nu-i era obiceiul și făcea insistent cu degetul lângă pahar, cum că-i mai trebuie.

- Să mergem s'o vedem, vorbi Nea Cristache plictisit de atâta vorbărie și de neatentația pentru cererile lui insistente de umplerea paharului.

- Să mergem, repetă Lila încântată de plimbare.

- Să mergem, dar trebuie să-l anunțăm pe Gigel, să anunțăm oamenii, Liza.

La care Nea Milu hotărî în concluzie:

- Scriu eu și plecăm întâiu numai noi patru. Nu-l luăm pe Gigel.

Nea Cristache făcea din nou semn cu degetul lângă pahar. A urmat o friptură englezească. Un mușchi la cuptor, cu miezul încă necuprins de foc. Roz și sângerând. Lângă el, sparanghel stropit cu unt, ouă tari fărâmate cât să prindă o coajă galbenă, brună numai pa marginile tăiate. Totul însoțit de o salată de andive. Înăcrită cu lămâie, nu cu oțet. Vinul a fost de Nicorești.

Vin roșu aprins, de Coasta Lupii. Cristache a fost înmărmurit de puterea lui. L-a trădat pe cel de care spusese că nu se mai desparte și s'a ambalat nebun după cel din Coasta Lupii.

(Există aici, în Sicilia, unde scriu aceste rânduri, umile aduceri aminte ale unei lumi care a existat așa cum mă căsnesc s'o descriu, un vin asemănător cu acela de Coasta Lupii, îi zice Val del Lupo. Curioasă coincidență. Aici, unde-l beau, la Taormina, pe balconul unui hotel cu vedere spre Etna și marele golf al Naxosului, probabil tot fostă gură de vulcan, m'a făcut să-mi aduc aminte de timpul când întâia dată, în casa și la masa unchiului și mătușii mele care m'au crescut după moartea tatălui meu și mi-au fost ca părinți adevărați, m'am întâlnit cu un asemenea vin. Scrisul mi-a venit aproape pe negândite, răsărind din amintirea iscată de vinul sicilian).

Vinul era adus de jos, de la Bulgaru. Cârциumă vestită în partea din vale a Galațiului. Pe strada Dogăriei. O stradă care lega portul de gară și în ale cărei vechi case de piatră se găseau aproape numai depozite de mărfuri. Și cârciuma, care va să zică, de o parte de vederea publicului. Cârциumă de băut aldămașele negustorilor cu grosul și de făcut chefuri, proeminențe locale care nu voiau să fie văzuți făcând sardanapale. O cârciumă în care s'ar părea că înainte de războiul dintâiu, „bucățică bună” alde Ghiță Codreanu patrona festinuri celebre. Era o gașcă de cheflii, intelectuali, oameni de o deosebită

cultură, oameni în toată firea, de care se agățau timizi, dar dornici să-i vadă și să-i asculte, și tineri ofițeri, dascăli, advocați, începători în viața politică și intelectuală.

Povestea, prin 1955, să spun mai adevărat în decada a șasea a secolului, un general în retragere, om trecut în vremea aceea de nouăzeci de ani, un chef făcut într'o cârciumă retrasă din valea orașului Galați, unde el, sublocotenent abia ieșit, făcea prima garnizoană. Cârciuma o ținea pe atunci un grec. Ghiță Codreanu comanda din vreme un ghiveciu pentru douăzeci de persoane. Ajungeau acolo cu trăsurile, plecând nu toți dintr'un același loc, ca să nu dea de bănuț. Unii veneau din spre port, cine nu pleca cu vaporul la Brăila sau la Tulcea? Alții din spre gară, oricine avea să plece cu trenul la București. Se strângeau toți în odaia mare a cârciumii și grecul trăgea oblonul. Ca la un adevărat complot. Nu se așezau pe scaune până grecul nu aducea, atunci scoasă din cuptor, oala imensă cu ghiveciul de carne. La așa pehlivani nu mergea unul călugăresc. Ghiță Codreanu, șeful absolut, deschidea festinul cu dansul ghiveciului. Oala era apucată de doi convivi și ceilalți jucau o horă împrejur. Când oboseau cei doi, o luau alți doi și așa mai departe până când toți o ținuseră în mână. Dansul nu se oprea până nu se termina ținutul oalei de către toți cei prezenți. Atunci începea mâncatul ghiveciului și gustatul vinului. Obișnuit, se bea cu vin negru, puterea ursului, adus de la mănăstirea Cocos.

- Domnule, spunea generalul Grigore Greceanu, sublocotenentul abia ieșit din școala de ofițeri, mă mir și acum cum acest om imens avea puterea să danseze neîntrerupt un ceas și mai bine. Eram pe atunci tânăr, subțirel, tras prin inel și-mi venea greu, și lui de loc. Într'adevăr, Ghiță Codreanu, om înalt și bine făcut, totuși nu de înălțimea fiilor săi, era imens. Putuse să se cântărească, așa cum era obiceiul de Sfântul Gheorghe, în fiecare an până ajunsese să aibă către o sutăcincizeci de kilograme. După aia nu l-a mai ținut niciun cântar obișnuit. Îi spusese negustorii care scoteau de Sfântul Gheorghe decimalul din prăvălie:

- Cucoane Ghiță, să fii săntos, pentru matala de acum sunt bune numai cântarele din port, ale noastre nu mai fac parale.

El nu s'a dus în port să se cântărească, așa că n'a mai știut câte kilograme atârna. Așa imens cum era, era totuși tot atât de vrednic la femei ca și la mâncare. Făcuse acasă legiuit, cu biata bunică-mea, femeie sfântă, doisprezece copii și număr necunoscut în mahalalele orașului. Se pare, tot așa de mare cât kilogramele necântăribile, care le purta cu voiciune și chiar cu eleganță.

Generalul avea toată dreptatea să păstreze mirarea din tinerețe

proaspătă, după mai bine de cincizeci de ani trecuți. Când povestea, era și el un fenomen. La peste nouăzeci de ani era un domn în toate ale lui, care se plimba prin țară să-și vadă rubedeniile și foștii subalteni, camarazi nemai având. Era un erou vestit al războiului dintâiu, omul care cu un singur regiment de vânători ținuse pe loc, la Dragoslavele, o întregă divizie alpină bavareză, oameni de munte, antrenați din viața civilă la greutățile terenului și ținutași cu tradiție. Prin fapta lui a salvat întregul corp de armată, întâiul, care se retrăgea din Oltenia spre București. Se ținea așa de bine, încât cu toți cei nouăzeci de ani ai lui îi propusese văduvei de șaiszecișipatru de ani, a nepotului său răposat la optzeci, să-i fie nevastă.

- Ar fi păcat să se piardă o pensie așa de bună, era argumentul său.

Femeia, bunică și cocoană mare, l-a refuzat de frică să nu fie luată la pat de adevăratele de moșneagul încă verde.

- Nu mai sunt bună, Doamne iartă-mă, de așa ceva. De abia îmi țin zilele în mine, dar cu nea Grigore răposez eu înaintea lui și mă moștenește el, nu fetele mele.

Avea dreptate, moșneagul era prea verde. A murit aproape de o sută de ani și ea a mai putut trăi liniștită încă mulți ani. Fusese o frumusețe în tinerețea ei și probabil unchiul o poftise de pe atunci. Politicos și cavaler, și-a ținut firea până a ajuns vădană. Niciodată, nimeni n'ar fi bănuțit până atunci că unchiu-său o poftise.

Vinul negru de Nicorești, adus de la cârciuma din vale, i-a plăcut așa de mult lui Nea Cristache încât l-a băut aproape singur, tăcând și aproape fără să mai urmărească discuția celorlalți punând la punct detaliile împieștitului lui Gigel.

- Plecăm singuri toți, nu-l luăm pe Gigi, să vedem noi dacă fata face sau nu face să intre în familia noastră. Dacă face, mergem încă odată și cu el. Ce zici tu, Cristache? întrebă Liza, cunoscându-i firea retrasă.

Cristache răspunse scurt ca trezit dintr'o meditație:

- Merg, la Iași se face cel mai bun vin din țara asta. Apoi se cufundă din nou în meditație. Desigur, asupra calităților vinului de Coasta Lupii, pe care-l bea.

S'au dus, după ce părinții fetei au fost informați de Margareta Gelles despre ce e vorba. La Iași au stat la hotel, dar de mâncat, au mâncat în casa părinților ei. Dar mai ales au băut. Un vin sau mai bine zis vinuri, încât, așa cum am mai spus, chiar Lila s'a declarat amatoare de băut. Făcea bătrânul profesor de geologie în dealul Buciumului, de lângă Iași, un vin, ce vorbesc,

vinuri de o calitate „să facă concurență celor mai vestite vinuri din lume”, susținea Păstorel Teodoreanu.

- Are dreptate, confirma Cristache. Era entuziasmat. De abia aștepta să mai se ducă încă odată la Iași.

- Ai vorbit cu Gigel? îl întreba pe cumnatu-său, la Curtea de Justiție, în pauza dintre procese. Când plecăm noi?

Nea Emil l-a poftit din nou pe Gigel în biroul său. Era un fel de altar în care oficia funcția sa tribală de șef de familie.

- Gigel, ți-am găsit fată să te însori. Mergi cu noi la Iași.

- Merg, Emil, se spăși Gigel ca un cal deprins cu libertatea, prins în laț.

- Și te însori, măi? îl întrebau băieții la aperitivul de seară de la Suré.

- Mă însor, mă, ce să fac, dacă așa a hotărât Emil. Gata, s'a terminat cu mine!

- Săracul Gigel, îl plângeau ceilalți și, ca să se consoleze, mai comandau o mastică cu o măslină.

Strada Domnească

Atunci când s'a mutat cofetăria Carol din fața Parcului, în sus, în colț, vis-à-vis de Intim-Club, strada Domnească a pierdut mult din farmecul ei. De ce? Nu știu nici eu, sigur e că a pierdut, cu toate că teii au rămas aceiași. Mari, enormi, liniștiți, dând demnitate străzii, caselor, oamenilor. Până în colțul străzii Victor Macri, unde se afla Intim-Club-ul, nu erau decât câțiva, unul, doi, în fața frizeriei lui Mihăilescu, dar de acolo în sus, până la Grădina Publică, strada largă, în adevăr domnească, era plină de tei. Ca o pădure lungă. Partea de jos a străzii, de la Palatul de Justiție, din celălalt colț făcut de strada Victor Macri, deci vis-à-vis de Intim-Club, către statuia lui Costache Negri, era mai îngustă, fără pomi, fără tei adică și aproape numai cu prăvălii. Oamenii îi ziceau statuii Negri, fără accent pe i, italianizarea numelui o făcea numai intelectualitatea „chic”, uitând vechea, străvechea origine moldovenească, familie de levantini până la sfârșit. Așadar, român get-beget, cum nu erau prăvăliile de pe Domnească, majoritatea ținute de străini. Suré era grec, cu toate că purta nume franțuzesc. Probabil că scoborînd în văgăunile ireale ale timpului pierdut în incoerenta, incerta, aproape ridicola realitate pe care noi o

numim trecut, spun probabil, foarte probabil era un franțuz de cruciadă, care stătea în capul pomelnicului strămoșilor săi insulari. Sunt încă, am cetit în amintirile copilăriei lui Kazantzakis, familiei franceze nobile în insulele grecești, stingându-se în palide ființe femeiești, trăind în afara timpului. Neamul grecului care ținea restaurantul Galațiului, nu mai purta decât numele franțuzesc. Nu mai erau catolici, ca familiile insulare încă existente, nu mai știau franțuzește de acasă, o învățau, pentru că era nevoie de ea în Levant mai mult decât de italiană sau arabă chiar. Nu mai mâncau franțuzește cu accent nordic, grăsimea de bază a mâncării fiind untul sau untura, mâncau grecește, cu untdelemn. Avea grecul în fața Parcului, pe partea cealaltă a străzii Domnești, o băcănie. Cu butoiul de măslina și cel de telemea în față la intrare, înăuntru, în rafturi, în pivniță și magazii, cele mai fine produse ale Mediteranei, de la caracatiță până la măslina de Volo și vinuri de Lemnos, de Creta și Cipru. În prăvălie se găsea și untdelemn Puget, franțuzesc, botezat, cum zicea el, cu ulei de floarea soarelui, ba chiar cu ulei de semințe de dovleac și biscuiți Perrier și chiar vinuri bordeleze, burgunde sau din valea Ronului, dar le ținea numai așa, ca să nu zică cineva că nu are. Unui franțuz venit la Galați după treburi și mâncând la el și necunoscându-i vinurile locale și nici pe cele grecești, trebuia să-i dea vinuri de ale lui, dacă rămânea mai mult de un an în oraș, ca Mouille, consulul, fiindcă nu mai voia să bea decât vinuri românești. Pivnița lui Suré întrecea în putere pivnița fraților Mantu, în calitate erau de-o seamă. Pivnița Manților o bea Späthy într'o lună, două, pe a lui Suré nu o putea dovedi el singur nici în zece ani. În prăvălia din față, mai la o parte de teighea, avea una cum intrai pe stânga, pe dreapta deci, erau așezate câteva mese de marmură albă, Izabel; acolo servea el aperitivele. Ca și restaurantul, aperitivele de la Suré erau vestite în toată Mediterana orientală. Se lua mastică cu măslina. Mastică de Chios. O băătură dulce, din mastic dizolvat în alcool. Ce fel de alcool? Alcool de distilare din cereale sau alcool distilat din fructe sau cel distilat din drojdia vinului, cine știa pe atunci din ce fel. Se bea numai atât cât să vie pofta de mâncare; să se deslege limbile, la drept vorbind și așa destul de puțin legate. Așa că se vorbeau multe, vrute și nevrute, la aperitivul de la Suré. În timpul aperitivului se făceau cumpărături. Când soseau țării, când sosea caracatița, când venea bacaleaua³³. Atunci și la Suré, în restaurant și în casele Galațiului se mânca bacalea cu scordolea. Scordolea de toate felurile, după

³³ **bacalea/bacala**—ele, s.f. = pește oceanic de culoare cenușie, cu pete galbene, comercializat sărat; *Gadus morrhua*

gusturi, după pungă: de pâine sau de cartofi, cu nuci sau cu migdale, cu untdelemn grecesc sau cu untdelemn franțuzesc, botezat cu ulei vegetal, adică de floarea soarelui sau de dovleac. Parcă cel de măslina n'ar fi fost tot vegetal, dar așa se ținea seama în vremea aceea. Și uleiul de măslina era de mai multe feluri, de mai multe calități: era unul virgin, adică de primă presă, la rece. Gros, galben verde, curgând greu, săturându-te repede. Untdelemn numai de mâncat crud, nu de gătit. Era scump și cine făcea scordolea cu el era om bogat. Scordoleaua este o emulsie de hidrocarbonate dextrinate, adică cu fascicole de cărbune ordonate de o enzimă în soluție de acid uleic, o gliceridă ceva mai lungă, deci un acid neutralizat. Asta așa ar veni, în limba și știința pășărească a savanților, a năucilor, cum se spune pe slavonește celor care cetesc în stele și știu să facă analiza materiei. Se freacă așa dar pâine cu untdelemn până devine o pastă, o adevărată pastă cu care femeile se ung pe față să nu se rideze. Se adaugă apoi nuci strivite în piuliță sau migdale. Strivite bine, să nu li se mai cunoască forma, pe încetul, câte puține, așa cum eram pus eu să fac de către bunică-mea sau biata, Dumnezeu s'o ierte, Liza, mătușă-mea, profesoara. Dar acum s'au stricat bunele obiceiuri. Treburile se expediază repede, nucile sau migdalele se dau prin mașină.

Aperitivele nu erau numai decât cu mastică. În Mai, venea din cramele vecine pelinul de Mai. Aproape toate marile crame ale țării erau pe aproape. Niculițelul și Isaccea Dobrogei, cu vinul călugăresc al Mănăstirii Cocoș. Din vinul Cocoșului, nu i se zicea așa, ci vinul de Mănăstirea Cocoșului, nu se făcea niciodată pelin. Era prea bun. Nici must nu venea de acolo. Venea must din prejurul orașului. Erau vii destule: la Țiglina, la Bărboși, la Filești, în dealul Tuluțeștilor de pe malul Brateșului. Erau numai vii, să tot aduci, scoborînd spre centrul orașului mustul și apoi turburelul poamei coapte. Suré era un om de gust și de loc snob. Se lua la el aperitiv cu sardele Robert și cu turburel de Odobești. De ce nu? Spuneau cei ce știau să guste. E perfect. Vinul venea de la Nicorești, pe linia Tecuciului. Nu mai puțin bune erau vinurile de Bolgrad și de Cetatea Albă.

Urcând din prăvălie câteva trepte, dădeai în sala restaurantului unde se putea lua masa după aperitiv. Dar cine mânca acolo, dacă lua aperitiv, îl lua la masă, așteptând mâncarea comandată, nu în picioare în prăvălie. Cei ce își luau așa aperitivul plecau acasă la masă, cu pachetul de trufanda sau delicatesă sub braț. Erau brânzeturi bune în băcănia lui Suré, brânzeturi franțuzești. De data asta, Suré nu se mai uita de sus, așa cum făcea cu vinurile, comanda gros și avea de toate sorturile. Se vindeau repede și bine. Avea și mezeluri, dar nu

erau specialitatea casei. Mezelurile erau domeniul lui Culpi și apoi mai târziu Rochus. Nemți cu nume italienești, auzi: Culpi, Rochus. Când m'am plimbat în școala din San Rochus, în lumina galbenă a unei după amiezi leșinate în laguna venețiană, îmi tot venea în minte prăvălia lui Rochus din Galați, de pe strada Domnească, din partea fără tei, acolo unde prăvăliile stau una lângă alta. Prăvălie ca și cea a lui Culpi - cu domnișoare grase să plesnească și roșii în obraz să aprinzi focul, cu degete subțiri de nemțoaică, pline veșnic de grăsime - cu multă carne, asortată, dichisită în cârnați revărșați ca din cornul abundenței peste tot, în toate galantarele, așa cum există în Capela Sixtină un băiat frumos așezat pe o grămadă de cârnați și despre care, în lubridicitatea sa armenească, prietenul meu Marcel îmi atrăgea mereu atenția că sunt penisuri în erecție și că tânărul e un simbol al pederastului; Michel Angelo, în firea sa fiind un pederast.

- Cum pederast mă, cum pederast? Când nimeni nu a putut spune ceva despre acest om...

- Sigur, n'a avut nicio legătură, dar cum îți spun, lui i-au plăcut bărbații, nu femeile.

- Ce vorbești mă, adică nu-i frumoasă Eva Sixtinei?

- E grasă.

- E grasă și frumoasă, o splendoare de femeie. I-au plăcut de o potrivă bărbații și femeile. Frumusețea nemaipomenită a omului, mai frumoasă ca orice frumusețe... Frumusețea nelegată de lubricitate. Ce este toată arta statuară grecească, decât un imn al omului gol. Nu ca în „streaptease”. Fără deslănțuiri sexuale. Fără...

Armeanul ridică din nările nasului proeminent, adânc arcuite.

- Fără mirosul sexului - vorbea cu r, șerpuint cuvintele, dar clare, fără să mănânce sfârșiturile, fără să le încalce - fără mirosul sexului nu pot avea sens. Orice mi-ai spune, nici femeia și nici bărbatul gol nu sunt reprezentări fără sens și sensul este această curioasă atracție sexuală. Fie ambigenă, fie unigenă. Sexualitatea unigenă nu este anormală, așa cum susții tu. Nu, sexualitatea e una. Uite la Cavafi, uite la Proust, la Gide, hai, uite la elogiul iubirii unigene făcut de Marguerite Yourcenar în Memoriile lui Hadrian. Ce adică, dacă a iubit băieții frumoși și nu pe nevastă-sa, n'a fost militar mare, mă? Și administrator mare. Și Eugeniu de Savoia și Carol al doisprezecelea și Frederic al doilea au fost bărbați iluștri și niciunul nu a avut o femeie în viața lor, fără să fie monahi, fără să fie anormali...

- Dar nici legături cu bărbați n'au avut.

- Nu sunt cunoscute în adevăr, dar repulsia femeii subscie tendința iubirii ingene. S'a vorbit despre asta deschis. S'a spus chiar că opreliștea de la relația sexuală, așa cum se practică în monahie, este singura soluție fericită a pederastiei și a lesbianismului. Lipsa scandalului public, cu oprobiul care-l aruncă. Mai umilitor decât incestul, curvia și adulterul.

În Galații vremii, imediat după războiul mondial prim, se vorbea de pederastie grecească, părinții duceau frica caiacului turcesc acostat la cheiul portului și nu îngăduiau băieților să intre în corul bisericii catolice, dar nu se știa despre nimeni din societatea gălățeană că ar fi pederast și nici nu se aprecia genul. Bordelul însă era o instituție. Intrarea celui din strada Domnească se făcea prin strada din spate. Scara era dreaptă în sus, lungă cât țin trei etaje. Fără întrerupere sau cotitură, de jos până sus. Se deschidea o ușă niciodată închisă și mirosul soluției desinfectante pentru spălaturi vaginale, de spermă, de sudoare de femeie tânără, de parfum ieftin, de boarfe prost spălate, de closet prost întreținut, de praf și pod, cuprindea totul. Omul se topea în atmosfera bordelului. Era un coridor lung cu uși care dădeau în camerele fetelor. Înăuntru, un pat, un lavoar, cu bideu dedesupt și un dulap, poate un scaun unde să se svârle hainele, femeia fiind mai mult în pat, desbrăcată gata. Ferestrele tuturor camerelor dădeau spre strada Domnească, spre Parc, pentru că bordelul era la ultimul etaj al clădirilor unde jos, în stradă, era băcănia și restaurantul lui Suré, cofetăriile lui Carol Ettinger și Manzavinatos, librăria lui Grosu, hotelul Bristol. Toate foarte serioase, foarte moral-burgheze, foarte frecventate de lumea bună a orașului. Bordelul nici nu avea intrare comună în corpul caselor, avea intrarea absolut separată, numai vederea era spre stradă, spre Parc. Și trebuie recunoscut că niciodată existența sa nu turbura viața nici a străzii, nici a negustorilor și artisanatului de dedesubtul lui. La ferestre nu apăreau niciodată damele, nu se vedeau nici jos în stradă. S'ar fi zis că, odată intrate acolo, sus, în podul caselor înalte, cu mai multe etaje, fără speranțe, nu mai ieșeau. Scara pornea din curțile de aprovizionare ale lui Suré, mai ales, dar și ale cofetăriilor. Veneau acolo căruțași cu mărfuri, se depuneau lăzi, veneau băieții din băcănie să le ia în primire, erau bărbați mulți deci jos, în spatele caselor, dar nu se vedea și nu se simțea picior de femeie. Nu! Fetele erau fără speranță intrate sus, în infernul dantesc.

Amorul liber, țărănesc, neplătit, se consuma în Parc, în zilele de sărbătoare. Era o bucată de pământ, în colțul străzii Domnești cu strada Poștei, pe care nu se clădise nimic atunci când s'a croit strada. Galațiul era locul de sosire a Domnitorului nou căftănit la Constantinopol, în drum spre Iași, așa

cum Giurgiu era pentru București. Prima așezare mare românească la marginea Imperiului. Amândouă, de sigur, pe malul stâng al Dunărei. Cu toate că Dunărea n'a separat comunitatea vorbitoare de veche limbă latinească, limba română, pe amândouă țărnicurile existând de întotdeauna, de când imperiul a ajuns-o cu întinderea sa, a separat însă imperiul de țara de la Nordul Dunărei. În stăpânire adevărată n'a avut-o decât o sutăcincizeci de ani, apoi a avut-o sub influența lui, i-a trimis administratori, dar aceștia, imediat ce au trecut Dunărea, au devenit autocrați ai țării, unși în curs de liturghie împărătească, alții decât funcționarii imperiului. Pentru că trebuie făcută explicația acestei denumiri. Pentru noi, cei ce trăim la Nordul Dunărei, Imperiul e unul, fie că e roman, bizantin sau turcesc. Pentru noi, imperiul este o existență în afară de existența noastră. O putere căreia trebuie dată întâietate, respect și o parte din bunurile pe care ți le-a dat Dumnezeu sau le-ai propus tu, care vine să se amestece în felul de viață pe care-l duci, dar a cărei viață, așa cum o duce el, e cu totul alta decât a ta. Amestecul lui asupra vieții tale e limitat geografic de Dunăre, în depresiunile subcarpatice puterea sa nu este și n'a fost în stare niciodată să ajungă, de contracte scrise sau nescrise, dar respectate de puterea cea mare și urmărite cu gelozie de băștinașii ăștia din Nordul Dunărei, vorbind o limbă veche latinească, cu liturghie niciodată grecească, de la început latinească, cea slavonească apoi neputând să se impună mai mult decât câteva secole, sfârșind din nou în limba latinească veche a băștinașilor, chiar atunci când liturghia se supunea Papii de la Roma. Și Papa, ca și Patriarhul constantinopolitan, ca și împăratul de orice fel de neam a fost acest împărat, a vrut, a simțit necesitatea stăpânirii totale, a integrării acestui teritoriu în imperiu, dar niciodată nu au putut-o face, așa cum expansiunea imperiului cel mare de la Nord, de trei sute de ani se oprește în coasta acestei curioase așezări: țară rotundă, de limbă veche, latinească. Toate evenimentele pe care le cunoaște istoria, oprirea întinderii Imperiului turcesc, investiturile constantinopolitane, fanarioții, exproprierea averilor mănăstirești, ca și cele nelămurite încă, în această lungă perioadă de la Aurelian până la formarea Țărilor Românești, din acest punct de vedere trebuie înțelese: sub semnul opririi imperiului la malul de Sud al Dunărei.

Așa că Domnul intrat în port, la Galați, urca râpa sub care se adăpostea, ajungea la platoul de deasupra malului și de acolo pleca, ieșind din oraș spre Nord, pe strada Domnească, care începe de unde se termină de urcat râpa portului. Atunci, acum aproape cincizeci de ani, când începeam să văd lumea, locul se chema Piața Negri și se afla în jurul statuii.

O fi așa, n'o fi așa. Îmi închipui și eu, ca om fără prea multe cunoașteri ale trecutului și atunci plin de tot felul de fantezii și fantasmagorii. Că în adevăr, așa cum a fost, însă nu s-a așezat nimeni s'o facă. Îmi zicea amicul meu, doctorul: „Stai să vezi că a apărut o carte groasă de trei sute de pagini despre Galați”. Să fie adevărat? Sau e o carte în care sunt amintite câteva documente găsite undeva, uitate în stivele de cărți ale lui V.A. Urechia și apoi o poliloghie seacă, lipsită de palpitație, asupra câtor tone de marfă a fost adusă și scoasă din oraș în anul... Am auzit că pietrele de bazalt, pătrate, mari de cam o jumătate de metru pătrat, erau aduse în corăbiile goale care se întorceau după ce duseseră lemnărie și grâne. Unde, de unde? Cei care mi-au povestit n'au mai putut să mi-o spună. Nu sunt de meseria mea căutător de arhive și nici arheolog, stau în fața unei comenzi și caut s'o execut. Pentru că, în adevăr scrierea îmi este comandată, cum primește orice meseriaș o comandă de tot felul de lucruri care stau în nevoile omului: o căruță, un rând de haine, o casă sau un portret. Așa primii eu comanda să fac în scris cum se trăia în orașul copilăriei mele. N'am alta de făcut, că nu sunt în stare să fac istoria orașului. scriu numai cum era atunci când, copil, l-am apucat. Era așa, nu altfel. De sigur că a fost altfel și de sigur că există o enormă tentație de a reconstitui din ceea ce există, ceea ce a fost. Arheologie cu alte cuvinte. Recunosc că trebuie să-mi stăpânesc poftele sufletului, să fac ceea ce am și pot face și să aștept să ajung să cetesc un studiu serios, amplu, străbătut de la un cap până la altul de iubirea găsirii adevărului pe care să-l comande cineva unui meseriaș de treaba asta. Sunt sigur, există în deajuns documente care să folosească. În deajuns urme ale vieții petrecute aci. Dacă ar fi numai această stradă Domnească, numai cu teii și cu casele ei, cu grădinile și familiile strânse în jurul caselor, s'ar aduna de lucru pentru câțiva oameni. Dar tânărul licențiat în litere și istorie, Mihail Cotlariu, venit proaspăt profesor de istorie la liceul Vasile Alecsandri, a publicat lista lucrărilor lui Niculae Iorga și apoi s'a ocupat de politică. Să-și strângă ceva bani, să-și poată clădi o casă. Nu pe strada Domnească, ci undeva pe deal, unde și-ar fi cumpărat cu ușurință un teren pe care ar fi putut să-și pună câțiva butuci de viță. Măcar dacă ar fi fost pentru un umbrar unde să mănânce vara și apoi să se lase pe o parte, doborât de căldură, mâncare, vin și lipsă de ocupație. Dar dacă i-ar fi putut face butucii puși și oleacă de vin, ar fi fost și mai bine, pentru că-i plăcea, și, bându-l, își astupa golul timpului și remușcările. Cotlariu, ca și Emil Constantinescu, celălalt profesor de istorie de la liceu, și Misirliu, cel mai bătrân profesor de istorie dintre toți, erau oameni deștepți și își dădeau seama perfect de nefericirea în

care se rostogoleau ei singuri din lene. Aveau o leafă care le îngăduia un trai tihnit. Mâncau bine, că așa se mânca în toată țara, beau un vin bun, că se făcea peste tot locul, nevestele stăteau acasă - cu ajutorul unei fete găsită cu ușurință - se îmbrăcau modest și-și purtau viața cu rezervă, nelăsând în urma lor decât o amintire, atunci când din fire existau în ei calități opunând atenție celorlalți din jurul lor. Dar de ce să mă iau supărat de acești trei oameni, profesori de istorie la liceu, supărat că n'au umblat să închege istoria orașului și să nu-l pun exemplul nefericit de hedonism pe bunicul meu, Ghiță Codreanu, cel care le-a predat tuturor celor trei citați până acum. A scris câteva broșurele: una despre industria orașului, alta despre comerțul orașului. A primit comenzi și bani de la oameni activi, negustori și industriași, și atât. A mâncat banii la un chef, apoi la câteva partide de cărți, i-a cumpărat o stofă pentru o rochie unei țitoare, dar n'a scris biografia lui V.A.Urechia, a cărui bibliotecă dă o oarecare prestață orașului.

Era îngrămădită într'o sală mare din etajul liceului. Sala de deasupra cancelariilor profesorilor și a directorului. N'o consultau decât băieții mai răsăriți ai liceului. Cei care ar fi putut s'o aranjeze, să-i dea o structură, se înfundau în cârciumile orașului și beau un vin oarecare, fumându-și țigările și spulberându-și timpul.

De aceea cred că e bine să execut comanda copiilor mei, măcar să rămână ceva, un manuscript fără pretenții despre ce a fost în timpul cât am trăit acolo, am văzut și știu că a fost așa fără îndoială.

Piața Negri, cu statuia, rotundă, era un fel de Place de l' Étoile. Dădeau în ea șase străzi. Din vale, venea strada Brașoveni. Venea din port, suind în piept râpa. Galațiul este așezat pe trei etaje: cel de jos, valea orașului, unde se află portul și Bădălanul, cartierul muncitorilor din port; orașul propriu zis, ținut ca o șira spinării de strada Domnească; și dealul, o altă treaptă, unde sunt vii, cimitirul, regimentele și cartierul cel nou, al demobilizaților, adică al acelor cărora după războiu li s'au dat în posesie un teren de construcție.

Când strada Brașoveni dă în piață, pe o parte a ei, dreapta, așa cum vine de jos în sus, este o băcănie mare și frumoasă. O ține un alt grec, Canelos. Este ca un făcut ca toate băcăniile să fie ținute de grecotei. Serioși oameni, modești, bogați și foarte credincioși credinței ortodoxe. Am fost în prăvălia lui Canelos, dar nu m'am interesat de mutra lui. Nu i-am cunoscut fața. Cum știu că era concurentul lui Suré, nu la restaurant, Canelos nu ținea restaurant, numai băcănie, și pentru că știu că era din aceeași generație cu Suré și cu Zanicos, celălalt mare băcan din Galați, cred că i se poate cu ușurință reconstitui

persoana. Zanicos era mare la trup și roșu la față, Suré micuț și palid, între cei doi trebuie să se fi aflat înfățișarea lui Canelos, nici prea mare cât Zanicos, nici prea mărunț cât Suré. O medie și, cum sunt mediile, cu mare probabilitate de a fi adevărată. În băcănia lui erau aceleași delicatose grecești ca în toate cele ținute de greci. În vremea aceea mergeai la grec să cumperi băcănie, la evreu pentru îmbrăcăminte de-a gata, ascuțitorie și armurerie era meserie italienească. Era o prăvălie mare pe Domnească, între Suré și Helder, o ținea un italian, Moccea. Făcea afaceri bune cu puștile de vânatoare, cu cartușe și cu cuțitoria. La el mergea toată lumea bună să-și ascuță cuțitele și foarfecele. Pentru mahalale erau ascuțitori ambulanti. Bricele se dădeau la ascuțit bărbierilor. Le trăgeau pe piatră. O artă care rămâne, cu toate că bărbații se rad acum cu mașina. Adevăratul bărbierit, bărbieritul de ginere, se face cu briciul și de către bărbier, nu de unul singur. Mă, zicea Virgil Soare, mă, știi, bărbații se împart în două, în cei care cred că lamele de ras se pot reascuți după întrebuițare și în cei care nu cred în povestea asta și-și cumpără altele noi. Îi recunoști ușor, primii sunt prost bărbieriți, ceilalți bine. Primii sunt proști, ceilalți inteligenți. Cum inteligența și prostia cer oarecare timp până să fie recunoscute, acest test îți înlesnește o recunoaștere rapidă, ușoară și sigură. Virgil Soare stătea rezemat de bara din fața vitrinei cofetăriei lui Manzavinatos și-și făcea discursul unui grup de berbanți ca și el. Priveau Corso, foiala lumii plimbându-se între biserica grecească și Costache Negri, spre seară și mai ales pe partea lui Helder. Așa era obiceiul. Cei cărora le revenea educația elitei tineretului orașului îl considerau un obicei prost. O destrăbălare, un desmăț. Liceenilor le era interzis să se aplece între șase și opt seara pe Domnească, între biserica grecească și Costache Negri. Absurditățile nu erau puține în educația tineretului. Absurdități acum, după cincizeci, șaiszeci de ani trecuți, atunci dogme sfinte împotriva cărora nu numai că n'ar fi încercat cineva să se ridice, dar nici măcar nu s'ar fi gândit la așa ceva. Fetelor li se îngăduia părul lung, de sigur, fără să fie coafat, numai în coade, și ele ascunse într-o plasă, și nu numai când mergeau la școală, ci și în vacanțe. Trebuiau să poarte o uniformă lălăie, neagră, lungă, să nu aibă decât ciorapi de bumbac, de ață se spunea, și ăia negri. Pe cap le era trântită o pălărie ca o plăcintă făcută anume să le sluțească. Era un fel de bătălie împotriva sexualității. Sexualitatea care tocmai răsărea în fetele și băieții liceelor, puternică ca o enormă dihanie, dărâmând orice obstacol, trăgând apoi resturile agățate de ea fără să-i pese de soarta lor, limitată mișcare, gigantă și oarbă, fără întrebări, fără răspunsuri, dominând și transfigurând fără apel pe

cel în trupul căruia se afla.

Pe Corso au văzut cei doi băieți pe chinezoaica lor. N'au știut niciodată de ce era singură pe strada Domnească, fără însoțitor totdeauna. Nu era obișnuit așa ceva. Femeile neînsoțite de un bărbat erau întovărășite de o altă femeie și nu făceau Corso, făceau cupărături. Intrau la Roșculeț și Bronea să târguie o stofă... Erau singurii români negustori de stofe. Nu erau băștinași, erau ardeleni amândoi, trocari³⁴, de mult în regat, vorbind fără urmă de accent transilvan. Amândoi, întotdeauna perfect îmbrăcați, cu haine tăiate chiar cu distincție, probabil cusute de Neumann, neamțul, mare croitor de la Brăila. Mai era în Țara Românească un mare croitor în acea vreme, tot neamț, la Brașov, Neuwirth. Neamțul de la Brașov nu-și schimbase cupa apucată de el în „*belle époque*”-ul vienez. Făcea pantaloni ca mănușile și hainele pe talie, ca pentru călăreți. Se băteau toți ofițerii de cavalerie să aibă rând la Neuwirth. Celălalt neamț, din Brăila, în permanent contact cu bogătașii și îmbogățiții capului nordic al Bărăganului, plus toți șmecherii și șmecheroșii bălții și ai Brăiliții, evoluase în afara tipicului apucat și de el la marea școală de croială vieneză, tăia larg, dând amploare hainelor, făcând să dispară diformitățile din naștere sau căpătate, mimând uniforma marinărească americană pentru pantaloni, strâmți în brăcinar și largi, foarte largi jos, la manșetă. Se îngrămădeau la el toți strâmbii, scofâlciții, gheboșii, burtoșii, să-i facă drepti, spătoși, subțirei și frumușei. O artă de a masca, o adevărată mascaradă care-l făcea celebru și plin de bani. Unde s'a cufundat munca teribilă și averea imensă a neamțului deștept și talentat? Nimeni nu știe. A domnit ca un adevărat senior feudal între cele două războaie și apoi a dispărut fără urmă, ca și arta lui, ținând numai un sezon sau un an sau pentru cei cu garderoburi mari, zece. Costumele de haine schimbate zilnic și venindu-le rândul odată la treizeci, patruzeci de zile, nu erau de svârlit după doi ani și cei ce le aveau nu îndrăsneau să strige o țigancă după stradă sau să cheme un evreu cu dugheană de haine vechi, să le vândă după o cumplită tocmeală. Nu. Hainele rămâneau în dulapuri și după zece ani, dacă se potriveau din nou modei și dacă cel ce le purta nu-și schimbase înfățișarea, mai erau îmbrăcate, dar de cele mai multe ori erau date la slugi, pe spinarea cărora se fărâmițau de uzură constantă, pe trup pentru care n'au fost croite, făcând în ele mișcări pentru care hainele nu erau pregătite, îmbâcsindu-se cu praf și pătându-se iremediabil în munca dură, subordonată, lipsită de

³⁴ **TROCAR**, *trocări*, s.m. (pop.) = om care face coveți, vase de lemn; om de condiție modestă

repaos a servitorilor. Pentrucă un croitor e tot atât de artist, cât un sculptor. Cel care-l făcuse pe Costache Negri nu fusese obligat să-i sculpteze în piatră redingota? Mânecele n'au trebuit tăiate așa încât să nu-i fie strâmte peste umeri și scurte în manșetă? Îmbrăcându-l pe Costache Negri, trebuia să se dea alură trupului firav, subțirimea lui făcându-l și puținel, cu toate că de înălțime potrivită. Am spus de piatră, pentrucă așa era uzul artei din antichitate, dar Costache Negri fusese turnat în fontă, după ce fusese mulat în argilă. Ca o oală, gol pe dinăuntru, asemeni cadavrelor secționare, lipsite de măruntaie, turnat cu grijă în formă și urcat sus pe un pedestal, să arate, nici mai mult nici mai puțin, recunoștința cetățenilor, bărbatului a cărui formă o lua tuciul plouat de toate ploile, nins de toate ninsorile și căcat pe cap de toate ciorile sau porumbeii locului. Dar numai foarte puțini aveau o oarecare cunoștință de faptele persoanei pe care o reprezenta statuia. Pentru majoritatea compactă, determinantă a tuturor actelor și întâmplărilor prezentului, a modei, a schimbului și distribuirii bunurilor lăsate de Dumnezeu cel de sus nouă, la dispoziție uzufructuară, a limbii chiar, statuia era numai punctul de reper stradal, începutul străzii Domnești, sfârșitul străzilor Brașoveni, Mare, Brăilei, Mavramol și acea scurtă stradă care ducea în Piața Veche, îi zicea chiar strada Pieții Vechi sau locul unde se afla băcănia lui Canelos, mezelăria lui Culpi și cinematograful cel nou, al lui Ștefănescu și, bine înțeles, locul de întoarcere pentru Corso-ul gălățean care în sus era delimitat de biserica grecească din colțul străzii Foti, dar care întoarcere se făcea în colțul de peste drum, în dreptul caselor lui Simion Gheorghiu, unde jos era o braserie. Era întoarcerea îndepărtată, pentrucă obișnuita întoarcere se făcea la celălalt colț, făcut pe strada Domnească cu strada care mergea direct către biserica Sfântul Niculae și unde se găsea în colțul de sus magazinul de stofe și mătăsuri al lui Roșculeț și Bronea și în celălalt colț un magazin cu instrumente muzicale, note, pupitre... Era ținut de un evreu, muzica fiind un comerț exclusiv al lor.

Pe acest Corso al străzii Domnești au descoperit-o băieții pe chinezoaică. Micuță și slabă, tânără și totuși, ca orice femeie slabă, fără vârstă. Poate avea douăzecișicinci, poate avea treizeci, poate avea douăzecișicinci. Nu se putea ghici. Chinezoaica, pe fața smeadă și oarecum pătrată, cu maxilarele inferioare proeminente, avea ochii subțiri, trași puțin în sus, așa cum au chinezii; ea fiind de loc chinezoaică, fiind mahalagiță din valea orașului, get-beget gălățeană. Noi am poreclit-o așa, din cauza ochilor, așa cum erau subțiri și trași în sus, și nu mai puțin adevărat era că fragilitatea trupului ei, maxilarele puternice adăogate ochilor trași în sus, în coadă, spre frunte, se asemena făpturii unei

chinezoaice. Amândoi, și Ticu și eu, nu văzusem chinezoaice decât la cinematograful și alea dacă or fi fost adevărate, dacă nu or fi fost truate de machiaj. Amândoi văzuserăm totuși în cărțile noastre fotografii cu chinezi și chinezoaice. Ba chiar și într-un tratat mare de geografie, franțuzesc, pe care tatăl lui Ticu, profesorul nostru de geografie, îl avea în rafturile cu cărți din casă.

Cei doi băieți au descoperit-o pe chinezoaică făcând Corso, interzis lor. Făcea Corso singură, ca și cum ar fi făcut cumpărături; cum am spus, femeile nu mergeau neînsoțite pe Corso-ul gălățean. Umbla repede, făcând șgomot curios, nepotrivit de puternic pentru pantofii mici și cu tocuri înalte pe care îi purta. Mergea repede, tocând parcă din picioare pe asfaltul trotuarului. Nu făcea cumpărături, nu intra în prăvălii, nici măcar nu privea la vitrine. Venea întotdeauna din susul străzii din dreptul braseriei din colțul caselor lui Simion Gheorghiu și scobora spre Costache Negri. Mergea grăbită de parcă ar fi fost în întârziere de la un rendez-vous, dar nu, n'avea nicio întâlnire, așa cum am crezut noi întâi, când ne-am luat după dânsa. Chinezoaica mergea repede, legănându-și ușor, în ritmul mersului, coapsele puternice, deosebit de largi pentru subțirimea ei. Amândoi băieții, care deveneau masculi începând să le crească barba în obraz și stufuri de păr în subțiori și pe pube, erau liberi după amiezile acum, de când fuseseră lăsați de la corul liceului. Gata cu voi, spusese moș Buhociu, gata, să așteptăm să vedem ce-o să deveniți. Până atunci nu mai am nevoie de voi în cor. Moș Buhociu era foarte priceput în ale corului și vocilor băieților; pe lângă studiul muzicii corale, făcut cu bursă specială, după ce terminase conservatorul din București, secția pedagogică, avea și o mare experiență din lunga sa carieră de profesor de muzică și dirijor al corului liceului. Există și o orchestră a liceului, care împreună cu alte formații alcătuiseră o orchestră simfonică, condusă pe rând, când de maestrul Buhociu, când de Xantopol, celălalt profesor de muzică din Galați, dar el, Buhociu, era mare specialist în coruri.

- La Lipsea, acolo am învățat eu arta corală. La Gewandhaus. Da. Da! La marea tradiție muzicală a lui Bach, de la Thomas-Kirche, reînviată de Mendelssohn-Bartholdy. Da, mă. Mendelssohn-Bartholdy, un evreu, da știi, numai pomenit muzician. Muzician cu concepții.

Moș Buhociu își scutura pletele, bălângănindu-se din tot trupul, fără să mai dea lămuriri asupra muzicianului cu concepții.

Până atunci, amândoi fuseserăm soprano de prima calitate. Nu exista să fie cor fără noi. Moș Buhociu, când lua bagheta în mână să înceapă bucata, întâi

la noi doi se uita. În dreapta corului pentru noi, la stânga, extrema stângă, pentru dirijor. Corul liceului cânta și la biserica Sfântul Haralambie, din gura pieții, a cărui paroh era părintele Arșic. El era profesor de religie la liceu, ba într-o vreme chiar director. Nu știu bine în ce timp, pentru că postul de director al liceului devenise un post politic. Probabil în guvernarea Iorga-Argetoianu, când au ajuns să ocupe posturi politice oameni fără o activitate politică notorie, mai mult partizani decât membri ai unui partid, Iorga, ca și Argetoianu nu aveau partid politic clar constituit. Unul era un fel de reprezentant al intelectualității, iar celălalt, perfect definit, reprezentantul lojilor masonice. A boierilor care aveau avere și prin tradiție conduceau țara, plata fiind asigurată prin privilegii.

Erau aleși tot ceea ce avea moș Buhociu mai bun, numai douăzeci de inși, pentru că nici nu încăpeau mai mult în chițimia corului bisericii. Acolo se vedea tăria unei voci, în fortissime și pianissime absolute, pe care le cerea moșul cu ultima energie, din gură, din ochi, din plete, din mâinile svârlite patetic înainte, tremurând odată cu întregul corp, destul de firav, și mai ales din svâcnitul picioarelor care-i înălța capul pleșuv cu plete colilii, nemai pomenite *tremendossi*, desigur cu un alt efect într-o sală cu acustică bună, decât în biserica modestă din gura Pieții Noi.

Acolo, copil, în fustele bunicii, am întâlnit pe Dumnezeu privindu-mă prin ochiul din triunghiul de deasupra iconostasului, așa cum am întâlnit femeia pe Corso. Ne revenise vocea, dar alta decât cea pierdută, cea de soprano.

- Sunteți niște baritoni oarecare, declarase aproape scârbit moș Buhociu, încercându-ne din nou vocea, cu instrumentul pe care-l întrebuința obișnuit, vioara.

O potrivea cu un capăt pe bancă, cu celălalt în bărbia lui și trăgea cu arcușul în stil perfect țigănesc. Fără să fiu sigur, cred că primele elemente de vioară de la țiganii lăutari ai satului său răzășesc le-a căpătat, și apoi nu a mai fost în stare să-și schimbe tehnica. Fiind baritoni comuni, nemai fiind soprano prima, nu mai eram așa de ținuți în frâu și nici la vedere, deci puteam dispărea cu ușurință, să mergem și noi să facem Corso.

Chinezoaica mirosea a femeie și declanșând în noi tăria fecundității, turbura aproape besmetic începuturile noastre în funcția de completare a pornirii fugii de înmulțire și transformare a celulei genetice, așa că ne țineam de ea cum se țin câinii, în nuntă, după căteaua în călduri. Același proces nemăsurat de grandoare, feroce în desfășurare, aproape de furia omorului,

curios în firea lui însuși, înmulțirea întrebuițând în toată scara vegetală și animală fenomenul bisexual, anevoie de luat în serios atunci când este privit din afară, dimpotrivă, de o tragică și tristă emoție pentru cei care participă. Și Gorilos și eu ne țineam în urma chinezoaicei. O așteptam în dreptul bisericii grecești. O vedeam venind pe strada care se făcea din colțul caselor lui Simion Gheorghiu, strada Gamulea; venea repede și în același tempo se sucea pe strada Domnească și o lua spre Costache Negri, în jos. Pe Corso-ul Domneștii era multă lume și dacă n'am fi fost doi, fără îndoială i-am fi pierdut de grabă urma. Se strecura șerpește, balansându-și șoldurile puternice și îmbietoare prin forfota de pe Corso. Până la sfârșit, tot o pierdeam. Când ajungeam în dreptul lui Helder, i se stingea urma cum se șterge urma unui vânat în pădure sau a țânțarilor în cursa lor după sânge, între scăparea de moarte prin foame sau stâlcire, pur și simplu, de furia celui înțepat.

Era întotdeauna lume multă la Helder. Căscă gura la vitrina plină de aur, în bijuterii și ceasuri. Era bogat și serios, ovreiu. Vorbea românește corect, dar se vedea cât de colo, că-i vine peste mână, că a învățat românește dintr'un manual cu gramatică și cuvinte așezate după alfabet. Limba lui maternă era cea nemțească din Viena. Era îmbrăcat întotdeauna în negru, ca un cioclu, cu cămașă albă scrobită și cu cravată fiong³⁵ atârând de gulerul scrobite foarte tare, după moda războiului dintâiu. N'am știut când și-a făcut averea și clădit casa. O casă mare, cu două etaje și cu turn, parcă ar fi fost unul din turnurile primăverii vieneze, și'n turn un ceas mare cât o roată de car care bătea orele și jumătățile de oră și care mergea cu regularitate astronomică. Mai era un ceas tot așa de mare la Prefectura de Județ, mai sus, pe Domnească, acolo unde strada începea să aibă tei, care când bătea, când nu bătea și arareori arăta ora exactă. Cel al lui Helder era perfect și tot orașul se lua după el. Cum făcea el să-i meargă așa ceasul, era secretul său, pentru că în vremea când se petrec întâmplările povestite nu exista radio ca să dea din ceas în ceas ora exactă, și totuși ceasul lui Helder mergea perfect, cum am mai spus, cu precizie astronomică.

În lumea strânsă, cască-gură la bijuteriile și ceasurile de aur din vitrina lui Helder, furnizor al curții regale (așa era scris pe vitrină, sub o coroană de monarh, închisă deasupra, ținută de doi lei, stema casei regale române), dispărea chinezoaica.

³⁵ FIÓNG, *fionguri*, s. n. (înv. și reg.) = fundă făcută din panglici cu ciucuri, purtată de femei ca podoabă, de obicei pe cap

- S'o fi dus spre Sfântul Niculae!

Fuga pe strada care de la colțul lui Helder ducea spre biserica, fosta catedrală a orașului, stradă puțin umblată și cu case puține, mai mult grădini, a Băncii Naționale, vis-à-vis de berăria lui Plol. Nu! Chinezoaica nu era aci. Pe întreaga stradă scurtă nu se vedea nimeni.

- O fi intrat la hotel!

În colțul din spre Sfântul Niculae era un hotel mare, cel mai bun din oraș, Athéné Palace.

- O așteaptă cineva acolo și-a intrat înăuntru.

- Mă, nu cred. La Athéné Palace nu merg astfel de giumbușlucuri.

- Atunci, înapoi pe Domnească, o fi trecut peste drum să-și cumpere ceva în dogheria lui Groza.

- Nici asta nu se poate, pentrucă acolo e en gros, nu en detail.

Amândoi căutam cu desperare. Jocul se repeta zilnic aproape. Femeia simțise feroarea adolescenților și, fără să-i ia în serios, se amuza. Sau poate altfel spus, nu se putea sustrage plăcerii femeiești de a se simți dorită, urmărită, căutată cu îndărătnicie și constanță. Gorilos, cum i se spunea lui Ticu Arămescu, mai mare cu un an decât celălalt băiat, era mai aprins și mai violent în urmărirea chinezoaicei. Puternic, fără să aibă musculatura evidentă, cu mâinile lungi, lungi atârându-i de-a lungul trupului, arătând în bălăngănitul lor și o forță neobișnuită pentru un adolescent, cu labe mari transformându-se în măciuci atunci când le strângea în pumni, avea un prognatism cu o față prelungă și cu ochii adânciți în craniu, mici, negri, înțepători, sub o frunte scoborând scurt din ciuful părului capului, care se ridica în creastă atunci când era lovit de emoție, părea în adevăr o gorilă. Sub această înfățișare, un suflet de animal sentimental, de o bunătate tandră și o fidelitate veselă, fără întrebări, fără obstacole de trecut, un om, un băiat dintr'o bucată. Era lipsit de ambiții, plin de iubire și cu o intratabilă sensibilitate pentru prietenia deplină. Era din scoala primară prieten de bancă cu Gelles, băiatul directoarei școlii normale de fete. Stăteau în apropiere unul de altul, veneau și plecau împreună de la școală. În liceu, stăteau din nou în aceeași bancă. Celălalt băiat al povestirii stătea în banca vecină, despărțit de cărarea dintre bănci. În ora de latină, moș Dan explica băieților din clasa a treia legea rotării palatalelor³⁶. În limbile indo-ariene. Nu-l asculta nimeni. Băieții, încă în vârsta copilăriei, nu

³⁶ PALATÁL, -Ă, *palatali*, -e, adj. (Substantivat, f.) Sunet articulat prin atingerea sau apropierea dosului limbii de cerul-gurii

puteau fi în stare să urmărească savantlâcul desuet al unuia din ultimii reprezentanți ai școlii latiniste ardelene. Cei doi se dondăniseră în recreație și acum se băteau cu picioarele în spațiul dintre bănci. Își loveau unul altuia picioarele, gambele, chiar coapsele. Lupta era serioasă și încordată. Profesorul, cu fața la tablă, făcând cercuri ca să arate că b, Bruder nemțesc, sau brat slav, se transformă în frater, în latinește și...

- Care sunt măgarii care-mi strică liniștea, moșul s'a întors furios de la tablă, lăsând suspendată cum face în grecește rotația consoanei.

Cei doi, atenți totuși la profesor, înainte ca el să se întoarcă, simțindu-i atenția, poate intonația cu care făcea suspensia demonstrației, se îndreptară în bănci, își luară mutra cea mai inocentă posibilă. În clasă se făcu o tăcere sumbră, o spăseală înspăimântătoare a copiilor în fața furiei omului nu numai deranjat în perorație, dar lovit în inimă de lipsa de interes pentru cele ce îi erau lui la suflet, soarta cuvintelor, pasiunea vieții lui.

- Care sunt măgarii cari-și scuturau copitele în spatele meu? întrebă bătrânul, roșu la față, fioros de roșu sub pletele albe, marcându-i timpul tinereții prin moda pe care o purta. Clasa tăcu, dezesperat de impenetrabil pentru cel ce căuta făptași.

- Am să vă bat pe toți, tună moș Dan, dacă nu vreți să-i spuneți pe cei ce se băteau aici.

De ce, nu știu, lui Gelles i-a fost frică, a fost înspăimântat de figura descompusă și chimonosită de furie a moșului. Se sculă ca împins de un resort și se eliberă de groază, o emoție puternică într'un moment nefericit, și spuse:

- Arănescu și cu Mușețeanu, dom' profesor, ei s'au bătut, și căzu foarte trist în bancă.

- A, făcu moșu, cu un zâmbet de fericire chiar, apropierea răzbunării clarificându-i zoile furiei incoerente, bălăcite de nesiguranța de a rămâne neputincios replicii, declanșându-i toate sucurile creatoare de apărare, de bătălie. A! Făcu el, voi erați măgarilor, vă arăt eu acum!

Se repezi cu o voiciune de neașteptat asupra lui Gorilos, care tocmai se afla în fața lui, lovindu-l cu palmele desfăcute din toate părțile. Ticu, cu agilitatea trupului său de maimuță, stând drept în picioare în bancă, se apăra cu o eficacitate totală. Toate loviturile erau parate de labelle lungi ale băiatului care, înfășurându-le pe ale moșului, le făcea să se sbată într'un mod convulsiv, în neputința lor de a-l atinge măcar odată. De unde îi scăzuse furia, în speranța răspălții totale prin umilinta bătăii, moșu se văzu nu numai lipsit de plăcerea loviturii în plin, pe obraz, lăsând roșii pe piele urmele palmelor încasate, dar și

ridicol, fu din nou cuprins de amețeala furiei, îndârjită, plină de ură. Pedepsa se transforma într'un adevărat match, la care clasa, de la început speriată, apoi uimită, în sfârșit ca specialistă în astfel de întâlniri decisive în care nu există decizie nulă, se amuza copios. Începuse chiar o nerușinată galerie ținând cu cel mai tare:

- Nu te lăsa Ticule! Ține-i amândouă mâinile!

Moș Dan, văzând că nu-l poate dovedi pe Gorilos, își schimbă poziția din fața băncii unde nu avea cum să-l cuprindă decât până'n brâu, trecu între bănci și cu picioarele dădu cu ciudă în Ticu. Celălalt băiat se făcuse mic cât scaunul băncii și când moșul fu împins de Gorilos, ca să nu-l poată ajunge cu picioarele, se împiedică de trupul ghemuit, se clătină și se întinse cu spatele peste bancă, peste băiatul ghemuit. Scăpat de strânsură, Ticu sări peste bancă și o șterse pe ușă. Profesorul se ridică, după cum spusei, cu o repeziciune și o agilitate de necrezut pentru vârsta lui, se întoarse, îl înșfacă pe cestălalt și-l luă la palme și la pumni. Acesta nu se mai apăra. Era îngrozit de scena petrecută lângă el și cu partenerul său de luptă, era șocat de furia bătrânului, se știa fără nicio protecție și, măsurând consecințele de neînălțurat ale bătăii în parte dintre profesor și elevi, nu se apăra. Nu se putea psihic apăra... Se transformase în sacul de antrenament al moșului, care-i dădea cu sete pumni, palme, picioare. A avut noroc de firea lui puternică, dar și de sunetul clopoțelului de recreație care, ca un gong într'un ring, l-a salvat de la K.O. Când a sunat clopoțelul, moș Dan s'a trezit. L-a lăsat pe băiat, tot roșu pe obraz de loviturile primite direct, fără eschivă, fără paradă, cotonogit, năuc, și-a îndreptat pe el hainele smucite și mototolite de bătălie, țanțoș, și-a luat catalogul și-a plecat spre cancelarie. Negrăbit, deloc moale, dând dovadă de oboesală, ci obișnuit, cu pasul apăsat de om de plai de munte care se uită bine unde pune pasul și-l proptește cu nădejde în pământ. Când peste o zi a venit la ora de latină era liniștit și se uita la noi de parcă nu se întâmplase nimic cu o zi înainte. Și-a continuat expunerea teoriei lui Grim despre rotarea consoanelor în limbile indo-germanice. Poate chiar uitase ce se întâmplase. Moș Dan era aproape de pensie, era ramolit. Parcă de toată viața fusese ramolit. Trăise numai pentru etimologie. Începea anul școlar povestind cum se lăsase de tutun, apoi expunea teoria lui Grim despre rotarea consoanelor și în sfârșit teoria lui Rossier; era un partizan furibund a venirii târzii a românilor la Nord de Dunăre și, odată terminate aceste prelegeri, se ocupa de etimologia pură, trebuia să scriem sînt nu sunt, cîne și nu câine, pîne și nu pâine. Gramatica latină nu se făcea nicio boabă, nu se cetea un rînd latinesc, pentru el nu exista așa ceva, toată lumea trebuia să

știe latinește cum știa el, ca limbă maternă. Numai că el pronunța altfel decât toată lumea: spunea Chesar și nu Caesar, Tachitus nu Tacitus, Chichero nu Cicero. Erau cunoscute bine în lumea gălățeană curiozitățile acestui dascăl, desigur cu mari cunoștințe în literele greco-latine. Dar ramolit, cum spusei, uitase după o zi pe alta totul. Gorilos n'a uitat însă. Animalele au o memorie foarte dezvoltată. De altfel, faptele s'au petrecut imediat, în recreație. L-a luat de mână pe cel cu care se bătuse și l-a dus în fața lui Gelles. Aveau amândoi mutre înfiorătoare, unul schimonosit de frică, celălalt transfigurat de revoltă, ca o zeitate a răzbnării drepte și cinstitute. Gelles s'a ferit, a crezut că vrea să-l lovească.

- Nu, nu te bat, măcar c'ar trebui să te stâlcesc. Știi bine de ce.

Celălalt rămăsese în aceeași poziție de la început, cu mâinile îndoite deasupra feții, acoperindu-se, apărându-se.

- Mă, continuă Gorilos, lasă mâinile în jos, ți-am spus că nu te bat. Nu meriți să fii bătut, nu meriți decât să fii scuipat, na, și din gura prognată fâșni scuipatul abundent, se lipi de obrazul nefericitului care nu îndrăsnea să se miște și se prelinse de-a lungul feții în jos, căzând apoi pe uniformă. Nu l-am văzut ștergându-se, pentru că Gorilos m'a luat de braț:

- Hai să mergem, cu ăsta s'a terminat.

De atunci am fost prietenii cei mai buni. Nedespărțiți. Pe Gelles l-a bătut, l-a stâlcit în bătaie, dar mai târziu. L-a urmărit din ochi cu încăpățănare de animal, până'ntr'o zi, când Gelles înhățase pe Weintraub.

- Ce ai cu el, mă? Nu ți-e rușine să te pui cu ăsta? Nu-l vezi cât de neisprăvit e?

Gelles i-a răspuns:

- Ce ai tu cu mine?

Gorilos l-a și lovit. Din două palme l-a pus jos și a început să-i dea cu piciorul. L-a lăsat când a văzut că nu se mai apără.

- Să știi că te-am căftănit și pentru data trecută.

Weintraub i-a adus o prăjitură cumpărată de la moș Petrache.

Gorilos a refuzat-o.

- Dacă n'o ștergi imediat din fața mea te căftănesc și pe tine. Întinde-o urgent până nu-mi vin pandaliile cele rele.

Weintraub a fost chiar bucuros să înghită prăjitura oferită. Într'o seară de Ianuarie, era zăpadă proaspătă căzută, n'apucase lumea s'o dea de pe trotoare, înghețase, se mergea greu. Nu era multă lume pe Corso. Am putut-o urmări pe chinezoaică. În dreptul lui Helder a trecut brusc drumul către

librăria lui Grosu. A făcut câțiva pași în sus și a trecut din nou drumul în dreptul librăriei lui Bitir, fost băiat în prăvălia lui Grosu, acum ținând și el librărie pe Domnească. Aha! Țsta era tertipul chinezoaicei. Când noi o căutam în lumea de la vitrina lui Helder, ea trecea drumul, apoi îl mai trecea odată, așezându-se în spatele nostru. Acum n'a mai putut scăpa de noi. S'a întors înapoi pe strada Domnească. A trecut peste colțul străzii poștei. Eram din nou, noi în spatele ei. Ne-a simțit. S'a mișcat încet până la casele lui Simion Gheorghiu. A ezitat, nu voia s'o ia din nou pe strada Gamulea. Era frig, era târziu. Chinezoaica n'a avut ce face, a trebuit s'o ia la dreapta. În capul străzii, acolo unde strada se termină în Cuza-Vodă, în dreptul templului evreiesc, a luat-o la dreapta și a coborât vadul. Acum mergea foarte repede, se simțea urmărită prea de aproape. Nu mai era o plăcere.

- Mă, șade pe vale chinezoiaica noastră, numai să vedem unde pe vale.

A dat în Dogăriei și apoi în întortochiala străzilor dintre gară și port. N'am mai știut bine pe ce străzi am umblat, am aflat doar casa cu curte în care a intrat ea. Era o casă de piatră, așa cum se construia în vechime. Ferestrele erau înălțate de un parterre-subsol, unde de sigur se afla un depozit de mărfuri. Curtea era împrejmuțată cu ulucă înaltă și avea porți largi. Însemna că veneau și ieșeau camioane mari și grele. Prin apropiere trebuie să fi fost grajduri de cai, se simțea mirosul iute, piperat al calului. Erau caii camioanelor care cărau marfa din port în depozite.

- Mă, ta-su trebuie să fie căruțaș înstărit, cu multe camioane de cărat marfă.

- Sau bărbatu-su! Dacă-i măritată chinezoaica?

- Vom vedea noi, fără nici o grijă.

Am rămas în stradă, în frig, așteptând să vedem ceva. Trebuia să se întâmple ceva. Casa era toată întunecată, dacă stătea acolo, trebuia să se aprindă o lumină. S'au luminat două ferestre din față. Am văzut umbra chinezoazicei trăgând perdeaua. Ferestrele au rămas luminate, dar noi n'am mai văzut nimic.

- Mai stăm măi, să vedem, poate intră cineva, poate iesă...

Am stat tăcuți, așteptând să vedem în continuare ce se va întâmpla.

- Dacă n'ar fi stat aici, nu aprindea lampa, nu lăsa storul.

Dar ce naiba, stă singură în cogeamitea căsoiul și în ditamai curtea? Și caii, cine îngrijește caii? Trebuie să fie niscai bărbați în casă.

- Parcă-i moartă casa, nu se mișcă nimic.

- Or fi plecați la cârciumă.

- Mai știi? Să așteptăm. Mai avem vreme până la opt.

Ceasul opt seara era o oră aproape sfântă în casa unchiului meu Emil Codreanu, fratele mai mare al mamei, care ținea pe sora mică a lui taică-meu. O luase după ce murise taică-meu. Ea avea o fată, Dina, fata lui Virgil Alimănășteanu, om bogat, inginer cu mine de cărbuni și directorul Creditului Minier. Mă luaseră de suflet, ca s'o ușureze pe mama, rămasă văduvă de tânără, de la treizeci de ani, îngreunată cu doi băieți. Creșteam la el în casă, împreună cu vară-mea, drept copiii lui. În oraș, oamenii mulți nu mă știau decât de nepotul lui Emil Codreanu. Unchiul meu avea un program foarte fix și de care era vai și amar de cine nu-l respecta. Ora opt seara era ora când, venind de la Intim-Club, se așeza la masă. Trebuia să facem - și Lila mătușă-mea, și Dina vară-mea, și eu - în așa fel, încât să fim măcar cu un minut înainte la masă. Nu se putea întârzia un moment. Nu exista nicio justificare. Era ora șapte și jumătate, mai puteam aștepta. Făceam de acolo, de jos, din valea orașului, cel mult un sfert de ceas până sus, pe platoul unde acum se găsea partea principală, centrul, cu instituțiile municipale, întreg Galațiul în care existam. În acest sfert de oră nu s'a întâmplat nimic. Sau mai nimic. A trecut un om cu dampf venind de la cârciumă, a trecut prin fața casei și a curții fără nici s'o privească și s'a pierdut undeva în forfota străzilor întortochiate. Ni s'a părut că am auzit o ușă deschizându-se și chiar o voce de femeie, voce necăjită, plictisită. Nu era vocea chinezoaicei, cu toate că nu i-o cunoșteam, că nu i-o auzisem niciodată până atunci, cum nu i-am auzit-o niciodată nici de atunci înainte, cât va ține povestea asta curioasă și în personaje și în felul în care se desfășoară. Nu, nu era vocea chinezoaicei, era vocea unei femei în toată vârsta, nu a unei femei tinere. O voce femeiască obosită, necăjită, admonestând boscorodit pentru a nu știu câta oară pe bărbatu-său venit cherchelit din colț, de la cârciumă. Vocea, cu armonia ei omenească, s'a întrerupt brusc de căderea sgomotului închiderii ușii. Noaptea a continuat să se scurgă fără sgomot, pășind tiptil printre străzile puhăvite de zăpadă, de frig, de întuneric. Nu s'a mai întâmplat nimic. Am plecat acasă. A doua zi, la liceu, ne-am făcut planul pentru după amiază.

- Măi, ne facem lecțiile repede și plecăm din vreme la chinezoaică acasă, să vedem dacă iese din casa în care a intrat. Știi, curțile astea din vale au mai multe ieșiri sau înconjoară mai multe case fără gard între ele. La cinci e întuneric, putem s'așteptăm.

Zis și făcut, la cinci după amiază am plecat de acasă și am scoborît în vale, Pe drum, ultimele stoluri de copii cu sania părăseau săniușurile

vadurilor. Cu ei amestecați, cu toate că eram trecuți de vârsta săniușului, am intrat aproape neobservați în strada întortochiată. Și totuși, o astfel de pândă e greu de acoperit. Ne-am hotărât să nu stăm împreună, să ne desprîm, să batem fiecare o parte din stradă, cotind și pe străzile colaterale care se făceau din ea, în așa fel încât în permanență, unul din noi să aibă un ochiu asupra chinezoaicei și în același timp să putem unul altuia semnaliza necesitatea de a ne reuni sau de a fugi. O adevărată bătaie de vânătoare, serios aranjată, precis urmărită. Am stat în frigul serii de Ianuarie aproape trei ceasuri, nici chinezoaică n'am văzut, nici mișcare în casă, nu s'a aprins nicio lumină. Dacă n'ar fi fost tropăitul cailor în grajd, mirosul lor, strănutul lor, am fi zis că în toată așezarea nu e nimeni, că e părăsită. Întorcându-ne rebegiți de frigul pătruns până'n oase, ne comentam nenorocul:

- Trebuie să existe în casă oameni, nu se poate să nu fie cineva pentru cai. E imposibil.

- Bine mă, dar nici măcar câine sau pisică n'am văzut. Nu s'a mișcat nimic. Casă moartă, casa chinezoaicei.

- N-au câine, că n'au nevoie sau dacă au, pe gerul ăsta s'a băgat și el adânc în cușcă sau l-o fi luat în bucătărie sau o fi stând în grajd cu caii, că-i cald în grajdul de vite. Pisică, ce pisică ai văzut tu iarna pe afară? Stă în casă cu chinezoaica.

- Dar dacă chinezoaica a intrat pe o parte și a ieșit pe alta ca să-i pierdem noi urma? Ai văzut ce hoață e, cum știe să se sucească și să se așeze în spatele nostru. Cred că s'a amuzat teribil pe socoteala noastră.

- Aci, în casa asta stă chinezoaica. Nu se poate să fie altcineva care să fi aprins lumina în scurtul timp după ce a intrat și apoi am văzut-o la fereastră când a tras storul.

- O clipă.

- O clipă mi-a fost în deajuns s'o recunosc. Da` ai recunoscut-o și tu, nu mi-ai spus chiar tu?

- E adevărat, dar vezi, am îndoieli, e prea liniștită casa.

- Ce liniștită mă, tu n'auzi cum bat caii cu picioarele?

- Caii, nu oamenii.

- Cai fără oameni nu există, că nu suntem în Far West, ba și acolo îi prind cu lațurile și dacă îi bagă în grajduri și ocoale, tot există oameni.

- Uite, vezi, aicea nu există. Mă, ai văzut tu pe cineva?

- O să așteptăm și o să apară și oameni!

- Bine, dar chinezoaica...

- O să apară și chinezoaica, ai răbdare. Să așteptăm.

Înfășurați în noapte și în ger, căutând să ne facem neobservați, nemișcați, am așteptat-o pe chinezoaică să iasă, să rupă misterul dispariției ei. Ne strecuram pe strada din vale odată cu căderea întunericului, ne găseam un loc într'un fel de întrând între două case, unde puteam sta amândoi cât mai neobservați posibil și așteptam. Schimbam tactica, observam că e mai bine să nu ne mișcăm. Pe stradă nu se întâmplau lucruri nemai pomenite și totuși era o oarecare mișcare. Venea, la două case mai încoace de cea a chinezoaicei, un om care trebuie să fi fost poștaş. Avea un mers de om învățat cu umbletul: ușurel, iute, sigur, lipsit de oboseala celui neînvățat cu marșul. Intra în casa mărunță luminată într'o singură fereastră. Om necăjit. Sigur nu venise de dimineață acasă și mâncase din hârtia dată de nevastă-sa o bucată de pâine cu două măslina. Om cumsecade, nu se oprea la cârciumă. Venea o femeie voinică, încărcată cu o țoșcă grea. Trebuie să fi fost spălătoreasă, sus în partea de mijloc a orașului, la cucoane. Se vedea obosită, ruptă de mijloc, venea acasă cu ce luase de la cucoană, mâncare de seară. Astfel de spălătorese erau mai ales unguroaice, femei foarte puternice, singure, vădane sau părăsite de bărbat, berbant sau fugite de bărbatul bețiv și puturos care-și ducea viața pe spinarea ei. Femei trecute de vârsta când au nevoie de bărbat, copleșite de muncă și nemulțumiri. Se angajau la spălatul mare la cocoanele cu case mari în orașul de mijloc, cum spusei, ținut ca o coloană vertebrală de strada Domnească. Venea de dimineață, împrejur de șase, la treabă. Cocoana, stăpâna casei, trebuia cu o zi înainte să pregătească toate cele necesare: rufele înscrise și sortate după mărime și materialul din care erau făcute, săpunul de rufe, soluția de cenușe cu care se muiau rufele și, în sfârșit, mâncare deosebită pentru spălătoreasă. Cum venea, scotea întâi cearșafurile din cazanul de muiat rufe și le băga în cazanul de fiert rufele. Focul trebuia de cu vreme aprins, deoarece pentru mărimea cazanului trebuia apă multă și deci fierbea greu. Treaba terminată, femeia se așeza la ceai, cu pâine albă și telemea de prima calitate. Nu avea mâncare de prima calitate, nu mai venea la spălat și schimbatul spălătoreșelor aducea casei și stăpânei ei nume rău în oraș. Spălătoreșele aveau o comunitate a lor prin care se afla totul, tot ce se petrece în oraș. După ceaiu, în care timp fierbeau cearșafurile, se apuca de zoit. Într'o balie mare de lemn, cearșafurile se frecau cu săpun și apoi cu mâna. Operație grea, cerând mână puternică și mare și experiență de alergător de fond, care în tot momentul își măsoară efortul, păstrându-se și echilibrându-se ca să poată să aibă forță până la capăt. La zece se oprea din zoit, dădea cep albiei sau dacă

n'avea cep, o deșerta cu o oală, trăgea alte lucruri din cazanul de muiat și le pune la fiert și ea își bea țuica și-și mânca măslinile cu pâine albă, jimblă. Era și un moment de pălăvrăgeală cu celelalte servitoare permanente ale casei. Se informau reciproc. Treaba mergea apoi înainte până'n prânz, când se făcea pauza mare cu mâncare bună și multă. Cu ciorbă, friptură și desert. Toate, din mult. Și sus, în casă, se știa că e mâncare mai bună când jos, la spălătorie, era prezentă spălătoreasa. Se relua lucrul la unu și până la trei jumtate, patru, se muncea în continuare greu. La ora asta venea cafeaua cu cozonac. Era poate momentul cel mai fericit al zilei, se știa că nu se va mai lucra mult, se va merge acasă. În adevăr, după cinci începea pregătirea pentru plecare. I se dădea spălătoresei de mâncare pentru acasă. I se dădea gros, poate avea bărbat, poate avea copii. Pleca la șase, ruptă de oboseala spălatului. Când se angaja, făcea primele trei zile spălat și celelalte călcatul rufelor. Altfel nu puteau rezista să lucreze ani în șir, fără repaus, aproape fără sărbătoare.

Până la sfârșit, răbdării noastre i-a venit răsplata. Chinezoaica a ieșit într'o seară, înainte de șase, pe poartă. Băieții, așa cum erau înțeleși, nu s'au mișcat din loc. Au lăsat-o să treacă. Nu s'au luat după ea. Fericiți, au așteptat-o s'o vadă reintrând. Nu puteau întârzia mai mult de un ceas și jumătate. Aveau timpul necesar să fie acasă la ora sfântă a mesei de seară. Era foarte frig. Se sfârșea luna Ianuarie cu nopți senine, sticloase de ger nemișcat, încet pătrunzător ce-i drept, dar lipindu-se de trupul celor ce stăteau de pază, sleindu-i, sugându-le căldura vieții, încetinindu-le sângele, îngroșându-l, făcându-l greu pătrunzător în mădulare, care, înțepenite, nu mai sunt în stare de mobilitatea obișnuită. Oamenii par momâi mecanice, cum e cântăreața din povestirile lui Hoffmann. Respirația se face grea. O apăsare rea împiedică coșul pieptului să-și facă complet umflarea. Aerul e așa de rece, încât de la nări par înfipte prin gât în plămâni două lame de ghiață. Omul, ca și animalele, tușește, o tuse seacă, dureroasă, ca un ignit urcat din diafragm în gâtulejul strangulat de frig. Unul dintre băieți va face mai târziu, în vârsta bărbăției, din nou trecerea dramatică prin frigul uscat al stepei rusești în apropiere de Volga și Don. Își va aminti atunci de groaza pe care a mai simțit-o, în orașul său, făcând pândă pentru a o surprinde pe chinezoaică, un model numai pentru ceea ce se va întâmpla mai târziu. Dar cursul timpului trăit de el nu ajunsese încă acolo, era numai momentul transformărilor extraordinare pe care nu le putem decât constata, așa cum s'a făcut întotdeauna, dar nu explica, și care reprezintă schimbul aranjamentului acelorași elemente, în așa fel încât valoarea animalică pe care o reprezintă un om să fie cu totul alta. Apariția în noua

structură, ca o matrice modificată prin acțiunea unor infime cantități în afară de ea, care determină sensul aranjărilor elementelor decât să le modifice cantitatea, a factorilor sexualității asemeni factorilor determinanți ai structurilor aranjamentelor matematice, au o puterea așa de mare, încât valoarea lor reală pare aproape incomensurabilă. Și totuși, este posibilă măsurarea lor, cantitatea existentă de sigur topindu-se în dimensiunea calității. Timpurile care vor veni, nevenite încă, e necesar să le lăsăm să se coacă cu dospeala celui prezent. Ce va fi se va vedea, vorba bună a lui Neculce. Așa dar, am văzut-o. Chinezoaica se întorcea acasă după chiar mai puțin de un ceas. Acum am înțeles și lipsa vederii ei în zilele în care am păzit-o; făptura ei fragilă nu suporta frigul năprasnic lăsat peste locuri.

Dunărea era bocnă, se trecea cu căruța încărcată dincolo și dincoace. Se făcuse aproape drum bătătorit peste ghiața groasă de peste doi metri. Știam dimensiunile gheții după marea gaură care se făcea de Bobotează pentru svârlirea și scoaterea crucii, după copcile în care se prindea încă pește venit, sculat din somn, să ia o gură de aer și mai ales din tăiatul gheții în fiecare zi împrejurul vaselor prinse pe îngheț în mijlocul Dunărei. Marinarii, în deobște oameni de Nord, olandezi, norvegieni, englezi, învățați cu frigul, dar necunoscând posibilitatea înghețului brusc, într'o singură noapte, erau cei mai surprinși. Nu am văzut niciodată așa ceva întâmplându-se unui vas din Mediterană. Echipajele lor, temătoare de frig, fugeau repede la adăpost la cea mai mică scoborâre de temperatură întâmplată odată cu începutul lunii Decembrie. Ceilalți atârânăndu-le un moț de bonetele de lână, în cămașe chiar sau cel mult cu o vestă, cu lulelele fumegând în gură de dimineața până seara, cât e ziua de lungă, în Ianuarie scurtă, tăiau ghiața din jurul vasului, nu cumva strângându-l în strânsoarea ei, să-l spargă. Așa cum se sparg sâmburii de caisă, ca să le iei ascunsa dulceață a miezului, să-l fierbi odată cu pulpa când faci dulceață.

Chinezoaica venea sgribulită, cu pași mărunți, frigul tăindu-i iuțeala mersului și legănatul ademenitor al șoldurilor, deosebit de evidente pentru statura ei. Măsura drumul cu pași făcuți de parcă ar fi bătut mersul pe loc. Tușea de frig și efortul tusei o făcea să se oprească. Chinezoaica, coșcovită de ger, era o ființă care făcea milă, nu să aprindă pofte. Și ei au fost fericiți văzând-o intrând pe poarta casei cu uluci înalte, cu tropot și miros de cal înăuntru. Au plecat grăbiți apoi, nemai așteptând să vadă aprinzându-se lampa în odaia de sus, din parterre-ul înalt, și pe ea, trăgându-și storul. Știau acum ceea ce voiau să știe. Aici, în vale, în strada întortochiată, în casa de piatră cu

grajd de cai în curte, se afla locuința chinezoaicei. Ca adevărați vânători, lăsau descoperirea, conviși că trebuie așteptat o vreme mai bună, o împrejurare mai fericită pentru prinderea prăzii. Băieții nu făcuseră niciodată vânătoare și nici nu fuseseră duși de alții la acest spectacol acum, dar reprezentând începuturile organizării omenești, singurul fel îngăduind supraviețuirea. Mâncarea vânatului, un lux acum, era înaintea descoperirii pâinii sau mai bine zis a cerearelor, mâncarea elementară, hrana, așa cum e acum pentru lupi, lei, tigri... Ei se purtau, însă fără învățătură și fără experiență, în vânători consumați care-și țin zilele din prinderea altui animal pe care să-l omoare și să-l mănânce. Alt animal, de la șarpe până la om. Au plecat, deci, lăsând prada în vizuină, fericiți de găsirea ei și la drept vorbind neștiind ce aveau de făcut cu ea.

Erau încă prea la începutul transformării din copii în bărbați, ca să aibă îndrăzneala iscată din acută necesitate de a executa actul prinderii și supunerii prin violență a femeiei la însămânțarea ei în câmpurile roditoare, ascunse în trupul ei plin de zemuri și mirosuri ațâțătoare. Nici unul, nici celălalt nu cunoscuseră femeia, așa cum se spune în biblie, traducând în limba noastră nu știu ce sonoritate greacă. Pentru că biblia, așa cum a rămas în cultura românească, e traducerea din grecește făcută de oamenii învățați și harnici ai Țării Românești, în secolul al șaptesprezecelea. S'a spus că și Milescu a participat la traducere, se poate, e treaba erudiților, dar limba, limba e cea a Bucureștiului, de aceea poate și Eminescu, și de la el toți marii întrebuițători ai acestei limbi, au statuat clasicitatea vorbirii bucureștene.

Vânătoarea platonică a chinezoiacei s'a oprit după această seară de gheață, până brusc, așa cum a venit înghețul, a venit și desghețul. Desghețul prevestitor al primăverii, dar încă mult prea departe, ascunsă undeva, cu păsările călătoare, în pustietățile Nilului și ale lacurilor din Africa centrală. Desghețul poate să fie urmat de încă altă perioadă de frig, de îngheț chiar, dar nu mai e desghețul din îngheț. Înghețul, ca și desghețul, e unul. Odată înghețată Dunărea și odată desghețată, nu de mai multe ori pe an. Celelalte înghețuri care urmează desghețului nu mai sunt în stare s'o transforme în masă solidă, cristal verde, peștii așteptând și ei desghețul. Numai bălțile din jurul Dunărei îngheață până la fund, înghețând odată cu apele și peștii, care dacă sunt găsiți atunci când se taie gheața să fie pusă în bordeie acoperind gropi largi și adânci, ghețăriile verii, sunt înlemniți exact ca un sloi. Aduși la căldură și puși în cazane cu apă, ei dau spectacolul extraordinar al reînțoarcerii la viață. Pentru că nu sunt morți, ci trecuți dincolo de limitele somnului, în înțepeneala

pregătirii morții. Se mișcă de la început, numai minimal, un freamăt al cărnii, și pe încetul frisonul se întărește, cuprinde întreaga făptură, devenind mișcare reală, puternică, fericită, atotcuprinzătoare a întregii ființe. Peștele se sbate scos din apă și'n apă se simte în stare să înceapă căutarea hranei, adulmecarea pradei.

Îngheturile care vin după desgheț sunt trecătoare, nu au puterea înghețului. Când vine desghețul, Dunărea ține încă vreo câteva zile înghețată. Se poate încă merge cu căruța peste ea, numai ghiața bălții se topește mai repede. Dar când, după câteva zile de soare, se sparge ghiața Dunărei, se iscă sgomot mare, care se ridică din întreaga întindere de apă înlemnită de îngheț. N'are o tonalitate cunoscută sau asemănătoare sunetelor cunoscute nouă: nu e sgomotul unei mulțimi de oameni, nici al furtunii, al vântului alergând în căutarea liniștii, nici măcar al tunetului sau al trăsnetului. E un sgomot amestecat cu un tremur, poate în adevăr asemănător cutremurului de pământ. Tremură întinderea de apă înghețată și sună un sunet strident, curpinzând din toate părțile văzduhul, transmițându-i tremurul și sonoritatea sticloasă... și, brusc, se sparge ghiața, apa năvălește prin rupturile bucăților mari, săltându-le, făcându-le să se frece unele de altele, încălecându-se, formând ici colo adevărate coline de ghiața solide, transparente, cu transparența verzuie a geamurilor. Dunărea, după dramatica rupere de ghiață, pornește să curgă, purtând zile în șir sloiuri de toate mărimile pe creste de apă spumegândă, murdară de răscolitul fundurilor pline de vietăți, trezite acum la viață, la pradă. Sunt nopți de îngheț când între sloiuri, apa prinde o piele subțire de ghiață, fixând între ele sloiurile, neputând totuși opri curgerea, cel mult încetinind-o pe alocuri, a doua zi, cu soarele, pielița topindu-se și fuga ghețurilor reluându-și viteza de cursă obișnuită. Există și acum un sgomot special pe Dunăre: peste clipeala curgerii apelor, a cărei tărie merge de o seamă cu câtă apă se scurge în vaduri, se adaogă scârțâiala fiecărui sloi frecându-se de cel vecin. Cu apropierea primăverii, apele se umflă, vin mari din topirea zăpezilor alpine și carpatice. Apa șuieră de data asta ridicându-se cu furie, înspumată, către maluri, întrecându-le în locurile unde nu sunt diguri puternice. Este momentul cel mai greu al vaselor prinse de îngheț în mijlocul fluviului. Puterea cu care sunt împinse blocurile de ghiață ține în primul rând de greutatea lor, mii de tone, este împătrită de viteza crescută a apei și înmulțită cu cantitatea lichidului care le poartă. Vasele trebuie să fie mereu sub presiune, să poată rezista torentului de apă și de ghiață. Odată cu sloiurile, se scurg pe Dunăre lemne, stâlpi întregi de poduri de munte, smulși de năvala

venită de sus; vin animale și oameni înnecați, luați de torente deslănțuite ca furtuna, din senin. Oamenii sunt pescuiți. Marinari îndrăsneți și curajoși, împinși de câștiguri mari oferite de familiile care caută înnecați ca să-î îngroape, pornesc în bărci largi, în aventură. Pornesc cât mai mulți deodată, unii trăgând la rame, ceilalți cu cângi lungi, să poată ține sloiurile cât mai departe de barcă. Altminteri ar imobiliza-o, cuprinzând-o din toate părțile, împiedicând bătaia lopeților, imprimându-i mișcarea generală a ghieții și a apei, dacă n'ar sparge-o, fărâmiând într'o strânsură de ghețuri. În acest caz, barca trebuie salvată, urcând-o pe o banchiză și căutând cu harpoanele să i se croiască banchizei drum spre mal. Întreaga operație este urmărită de toată populația portului care, ne având ce face, înfundă tavernele de dimineață. Când se află că o barcă va ieși să caute un înecat, ies toți pe cheiuri să privească și nu se întorc în cârciume decât la sfârșitul operației, să bea victoria. De pe țarm se sbiară, se dau indicații, se dă alarma primejdiilor. Când barca e în pericol, când căutarea mortului amenință să ucidă încă alți zece oameni, Căpitania Portului poruncește ieșirea unui spărgător de ghiața. Un vas scurt și lat, puternic ca un leu al apelor, rupe ghețurile și face cărare de apă între ele. Obișnuit, ele sunt scoase atunci când sloiurile se grămădesc în Cotul Pisicii, făcând opreliște cursului apelor. Din ce trece timpul, obstacolul devine mai puternic prin îngrămădirea sloiurilor, apa se umflă văzând cu ochii, amenințând digurile, inundând portul. Spărgătoarele se opintesc în zidul de ghiață, rupându-l și, când nu sunt în stare, îl saltă cu dinamită. E spectacolul cel mare al lumii portului. O lume multă și diversă: marinari, salahori, căruțași, mecanici și lucrători în sudură, nituitori, cu cei ce trăiesc după urma lor: cârciumari, funcționari și conducători de contoare, magazioneri, revizori de depozite, proxeneți și codoașe; numai femeile tinere, armata curvelor, nu apar în adunările portului. Ele dorm ziua, închise în gineceuri murdare, îmbâcsite de fum de țigare și mirosind puturos a sudoare, spermă și alcool.

Când a venit desghețul - vremea zăporilor - dăduse în Februarie. Se mărise ziua. Înserarea cobora mai târziu peste așezarea omenească, peste câmpurile încă acoperite de zăpadă, peste apele pline de rupturi de ghețuri. Valurile se umpleau cu ochiuri de ghiață din zăpada topită de peste zi și înghețată peste noapte, partea de jos a Galațiului se îneca în apa scursă pe vaduri din dealul și platforma mijlocie, dar și de apa dată peste maluri de Dunărea înfoiată. Inundația reală și primejdioasă era în cartierul răsăritean, către Prut, Bădălan. Acolo se circula cu barca, Dunărea cu Brateșul până'n lunca Prutului făcând tot una de apă murdară, încet mișcătoare. În Bădălan,

unde oamenii, înmulțiți de bogăția și deci posibilitatea de lucru a portului, și-au căutat locuri ieftine de clădit case din vălătuci, așa cum erau învățați din viața lor rurală, municipiul nu a avut nici timpul, nici sumele necesare să construiască diguri, așa că inundațiile erau regulă, lipsa lor excepție.

Băieții au reluat supravegherea și urmărirea chinezoaicei. O așteptau acasă, o urmau în cursa ei pe vad până în strada Domnească, făceau Corso cu ea, știindu-i toate tertipurile și o aduceau până acasă. O vedeau cum vine cu lampa aprinsă și cum trage storurile. Împăcați, așa cum sunt acei care-și îndeplinesc o misiune, cu îndatorirea lor împlinită se întorceau acasă, respectând cu sfințenie ora mesei, opt. Deveniseră chiar obișnuiți ai străzii, cu poștașul, cu spălătoreasă, cu bețivul, aveau și ei ora lor de apariție, locul de oprire, ora de plecare. Erau cunoscuți. Asta a mers așa, până într'o zi. Până'ntr'o zi, când, după ce chinezoaica a intrat pe poartă și ei se trăgeau spre cele două ferestre, așteptând să se petreacă finalul obișnuit, lampa aprinsă adusă de chinezoaică și pusă pe masă, apoi apariția ei la fereastră, clipa până să fie trase storurile, pe poartă a ieșit o namilă. Om în toată vârsta, cu mustața groasă lăsată pe oală, lat în spate și gros în trup cât o batoză. Se vedea, se simțea în el puterea celui care ridică zilnic mii, nu sute de kilograme. Avea în mână o bătă și, apropiindu-se, i-am simțit mirosindu-i gura a alcool amestecat cu tutun. A ridicat bâta și ne-a croit. Eram așa de surprinși, încât am stat fără să ne mișcăm. Totuși, când a ridicat-o a doua oară, am sărit amândoi de-o parte, așa că a dat cu ea de pământ. Zise: „Derbedeilor”, și apoi cu o viteză de care nu-l credeam în stare, îl apucă de guler pe Ticu. N'avea cum să-l lovească cu bâta, era prea din scurt, l-a dat drumul, ea atâmându-i prinsă de mână ca o suviță de piele. Am văzut perfect detaliul, în spaima atacului prin surprindere.

- Figura lui moș Dan, a sbierat Ticu, neputându-se smulge din mâna enormă a namilei mormăind: „Stai că vă arăt eu vouă, derbedeilor”.

Avui timpul să mă ghemuiesc în spate, la picioarele omului care tocmai ridica din nou mâna să-l plesnească pe cel ținut de gulerul hainei ca de un clește de rac viu. Când l-a împins, a făcut o sforțare supremă să se tragă înapoi, să se smulgă din strânsură. Namila nu era prea sigură pe picioare, din țuicăreala cârciumei. Când s'a prăvălit i-a venit și bâta peste ochi, prinsă de mâna care-și căuta sprijin și așa s'a făcut că Ticu nici n'a căzut odată cu el și nici gulerul său de blană nu s'a rupt de tot, rămânând în mâna încleștată. Namila a desfăcut-o ca să poată avea o propteală în cădere. A fost un sgomot înfundat în zăpada moale amestecată cu noroi. Băieții n'au stat să vadă ce face namila, au întins-o în fuga desnădejdei. Le scăpărau picioarele. Au auzit namila

strigând, în timp ce se ridica proptindu-se întâi în coate, apoi în genunchi, apoi cu mâinile de genunchi, striga: „Puneți mâna pe ei”, dar nu și-au întors capul să vadă dacă cineva se ia după ei. Cunoșteau bine drumul și întortocheala străzilor din străzile făcute; speranța lor era să ajungă în capul de sus al vadului, înainte ca mahalaua din vale, de sigur partizană namilei, să-i fi putut împiedica. Și au ajuns. Acolo, sus, au putut constata cu fericire, că nu erau urmăriți, că drumul din spate și calea din față le sunt libere. Fericirea salvării le-a dat curajul de a se întoarce acasă fără să fugă, fără să se uite înapoi, ceea ce ar fi făcut pe cei care-i vedeau să-i întrebe pricina.

De atunci nu s’au mai ținut de chinezoaică, dar nici chinezoaica n’a mai apărut pe Corso-ul Domnească. Chinezoaica s’a cufundat cu povestea ei, cu Corso de pe strada Domnească, cu tot, cu tot ceea ce a fost de la Parc până la statuia lui Costache Negri, cu Manzavinatos, Suré, Helder, Moccea, drogheria lui Grozea și cinematograful statuii, în pustietatea făcută de războiu. Totul s’a prăbușit, a ars și a dispărut.

A mai existat imediat după războiu, din toate cele aflate pe vremea dintre cele două războaie, numai cofetăria Carol; se mutase, de dinaintea izbucnirii lui, mai sus, pe Domnească. Odată cu moartea bătrânului Ettinger a dispărut și ea, răpusă de schimbarea vremurilor și oamenilor. Am rămas din toate cele povestite numai eu, să jelesc distrugerea, dispariția, prăbușirea și moartea; pentru că și Ticu a murit. A murit departe de orașul nostru, de mine, de țară. Fusese om de stânga în studenție, se împrietenise bine cu Cârnul, personalitate interesantă și puternică, după terminarea războiului ridicat pe treptele puterii și guvernării țării, dar el nu a fost de acord cu felul în care Cârnul aducea ceea ce trebuie să aducă orice guvernator de oameni: fericirea, liniștea și bunăstarea celor guvernați. De altfel, cum nu fusese de acord cu felul în care bănuiam eu că trebuie să se realizeze fericirea, pentru că la bună stare nici nu mă gândeam, nici nu eram în stare să pot imagina o înțelegere încheată sau un plan oarecare, oricât de modest. Înțelegerea mea în materie ridicându-se nu mai sus decât bună starea naturală, ajunsă de o gospodărie de om inteligent și bun de lucru la țară sau un mic funcționar ferit de darul beției, neavând niciodată atât cât să dea în păcatul curviei. Ticu a fost ultimul cufundat în moarte. Departe, în alt continent, într’o după amiază, a fost găsit mort în scaunul din care privea marea. Avea, ca și taică-său, un defect al inimei care l-a răpus. N’a avut parte de fericirea femeii, nici de satisfacția succesului. A dispărut simplu, așa cum a dispărut și strada Domnească dintre biserica grecească și statuia lui Costache Negri. Numai portul a mai rămas așa cum a

fost.

Acum statuia stă într-un parc, lipsită de viața ei, dar păstrând în ea imaginea vieții celor ce au fost: întâiu Costache Negri, apoi Corso-ul gălățean, care se întindea de la picioarele soclului pe care era urcat, cu prăvălii, cu stăpânii prăvăliilor, cu întreaga lume, clientela lor, cu forfoteala dintre șase ore de seară până la opt și aceeași forfoteala în zilele de sărbătoare între unsprezece ore de dimineață până la ora unu. Acum toate dispărute: și case și oameni și Corso și animația obișnuită a oricărui oraș din preajma Mediteranei și pacea și fericirea copilăriei celor care am fost împreună în vremea aceea acolo.

Când, ani în urmă, ca un strigoi, pe furiș, am revăzut orașul gol, de capătul de jos al străzii Domnești, fără nimic din ce a fost, lipsit de toți cei care au fost acolo, mi-am zis fără rușine că Ticu a avut mai mult noroc să dispară odată cu dispariția nu numai a celor ce se aflau pe locul distrus, dar și cu ce s'a mișcat, gândit, răs și plâns acolo. Pentrucă și plânsul a dispărut, devenind zadarnic acestei morți fără înmormântare și chiar fără regrete. Meditațiile asupra nefericirii noastre de a fi legați de timp, de a nu putea să trecem peste cenzura lui, de a ne agăța de el, de timpul trecut, și a avea întotdeauna speranțe pentru timpul viitor, se risipesc întotdeauna într'un haz ridicul. Nu e de făcut haz din durerea nimănui, dar această durere este așa de unică și prinsă în cuiele interioare ale unicității fiecăruia, încât distribuția în comunitate nu se face și unicitatea dată vederii altora e plină de haz, așa cum omul gol în mijlocul celorlalți, îmbrăcați, aduce răsul.

Oricât aș vrea să cred că povestirea celor întâmplare dincolo de dispariția definitivă, totală și tristă povestită acum, ar putea interesa pe copiii mei, pe generația lor și cele ce vor urma, sunt sigur că nu voi putea transmite, face vie, tristețea de care sunt cuprins eu, singurul supraviețuitor al aventurii. Vor zâmbi amuzați de peripeții, vor râde poate din când în când de turnurile semi-comice, semi-dramatice ale întâmplărilor, se vor încânta de stilul modern al înșirării celor ce sunt spuse; un stil epigonic de altfel, dar încă destul de în modă ca să nu plictisească, așa cum plictisește orice modă care a ținut timpul sortit ei, pentrucă stilul în care e scrisă amintirea despre strada Domnească e creat de Proust și Faulkner. E întrebuințat încă puțin în literatura românească, după ce i-a dat desăvârșirea Fănică Neagu, în „Îngerul a strigat”. Nici nu se face de mine, un umil meseriaș, un lucrător cu mâna, să mă înalț la crearea unui stil nou. Eu scriu în stilul vechi al modernității, începând cu începutul secolului. Dar materialul celor scrise și tristețea purtată în ele îmi

aparțin pe de-a'ntregul și prin faptul existenței lor unice în singurătățile despărțirii mele de ele îmi creează dreptul originalității. N'aș fi scris aceste rânduri, dacă n'aș fi simțit revolta împotriva neputinței trăirii tragediilor care aparțin altora. Ce le poate îndurera sufletul generației copiilor mei că Ticu și chinezoaica au dispărut, că Suré nu mai există, că nimeni nu mai știe cine a fost Helder și că numai erudiții foarte savanți realmente mai știu cine a fost Costache Negri? Chiar! Despărțirile fără întoarceri, chiar dacă nu pot fi numite moarte, tot moarte sunt, așa și timpul, odată trecut, ești despărțit definitiv de el și o parte din tine a murit împreună cu el. Dispărând. Partea de sus a străzii Domnești n'a dispărut. A rămas intactă, așa cum a fost înainte de ultima nenorocire a lumii, războiul din urmă. A rămas ca și cum destinul ar fi vrut ca ea să poarte mărturie de ceea ce a fost societatea gălățeană dintre cele două războaie. Strada lată, cu trottoare late, acoperite de vegetația bogată a teilor groși, bătrâni, o adevărată pădure citadină. Cine i-o fi sădit? Trebuie să recunosc că nu mi-am pus niciodată întrebarea. Desigur, un primar al orașului, dar care, când. Când i-am cunoscut, mi se părea că sunt de când lumea, că așa trebuie să fie, așa cum e și lumea, fără să se știe de când și de cine e făcută. Strada am cunoscut-o de când mergeam de mână cu englezul cel mare înapoia lui frate-meu, mergând de mână cu englezul cel mic, în fața mamei și a englezoaicei, mama celor doi englezi cu care mă jucam apoi în grădina publică, în timp ce femeile ne supraveghiau stând pe bancă. Cum a fost acum șaiszeci de ani e și acum: aceleași case, aceleași grădini, aceiași tei bătrâni, parcă n'arfi trecut vremea peste ele. Dar dacă nu s'au schimbat casele, teii și grădinile, s'au schimbat oamenii. Absolut niciunul din cei care au locuit această stradă nu mai există acolo. Întreaga societate gălățeană a dispărut odată cu dispariția celor ce locuiau strada Domnească în partea de sus, partea plantată cu tei, de nu știu ce primar; dar mie îmi vine să cred că de Ion Cuza, pe vremea când era pârcălab de Galați. Figura lui e prea frumoasă, ca să nu fie legată de una din frumusețile țării, pentru că este o frumusețe care cred că primarii actuali o vor aprecia, încât să fie declarată regiune de neschimbat, păstrată ca un muzeu, cu conservatori care să-i îngrijească neschimbarea. Pe vremea când Nenea Emil și Nea Cristache erau încă, când unul, când celălalt, primari în Galați, nu se puneau o astfel de problemă, strada era încă vie. Locuiau într'însa oameni care ridicaseră casele sau descendenții lor direcți.

Astăzi, în niciuna din aceste case nu se mai găsește nici urmă de spița proprietarilor. Ca la Palermo: strada Butera, numită după palatul principal, acum școală medie de băieți și fete. Erau rude apropiate cu Lampedusa.

Intrarea pe Corso-ul palermitan se făcea în fața teraselor palatului, scară mare și frumoasă, construită de un comitet de notabili ai orașului, în care ambele familii erau reprezentate. Ruina străzii, a teraselor și a Corso-ului de altă dată sunt înfricoșătoare. La Galați, strada Domnească a rămas tot atât de frumoasă ca înainte, iar oamenii au dispărut pentrucă trebuiau să dispară.

Nici Nenea Milu, nici Nea Cristache nu au avut copii. Progenitura lui Ghiță Codreanu, șapte copii ajunși la vârstă adultă, patru băieți și trei fete, a stins neamul său. Primul băiat, Victor, ajunsese farmacist, om foarte frumos și elegant. Bețiv, un bețiv deloc decăzut, nici n'a avut timp sa decadă. A murit de ftizie galopantă, când avea treizecișipatru de ani. Există o fotografie a acestor copii făcută în *belle epoque*-ul Galaților, înainte de primul războiu, o fotografie aparte. Copiii Codreanu sunt așezați după vârstă într'un fel de diagonală fotografică, așa încât cel mai mare, Victor, să fie la același nivel cu Septimus, Titi, cel mai mic. Primul este un domn în toată firea, cu mustață groasă în furculiță, iar ultimul, un băiețaș din clasa întâia primară. Lui Victor îi urma Liza. Măritată fată bătrână, de patruzecișicinci de ani, cu Nea Cristache. N'a mai avut copii. Și dacă ar fi avut, ar fi fost al neamului lui bărbatu-său, nu al Codrenilor, neam care s'a stins ca și al ei. După ea, Emil, cel mai mare dintre băieți, care a trăit. Nici el n'a avut copii. În spatele lui e așezată Lucia, mama noastră, a lui Horia și a mea. Prin ea nu s'a stins neamul Mușețeanu, neam din părțile de sus ale Argeșului, scoborând încă din secolul al optsprezecelea în plaiul Bucureștilor. Marta, care-i urmează mamei, a fost măritată cu un ofițer, de neamul lui din Iași, Ionică Dospinescu. Au avut o fată. Cel care urmează Martei e Gigi, Gheorghe Martie, ofițer de când s'a născut, s'a însurat flăcău bătrân, de treizecișiopt de ani, după ce trecuse prin toate ciururile sexualității ilegale, mai mult o luxurie, așa că nici el n'a avut copii. Septimus, al șaptelea din cei care au trăit și ultimul din fotografie și al fecundității Evdochiei Codreanu, s'a însurat la timpul normal al însurătorii, n'a avut decât o fată pierdută pe undeva, în vermina³⁷ societății care se cufunda.

Nea Emil era un om integru. Devenise avocat cunoscut în oraș datorită seriozității lui. Făcuse ucenicia advocațională la Niculae Caranfil, un nume cunoscut, dacă nu în boierime, cel puțin în lumea bună a Moldovei de Jos. În această parte a țării, boierimea mare era inexistentă. Boierimea mare era la Iași, de acolo erau trimiși cei ce purtau sarcini administrative înalte aici, jos, în partea dintre Vrancea și cotul Dunărei. Existau însă destule familii de neam

³⁷ VERMÍNĂ s. f. (livr.) = aici, indivizi de la periferia societății; din fr. *vermine*

bun, ieșite din oameni care se îmbogățeau în portul dunărean al Galațiului. Foarte mulți levantini făcând afaceri frumoase cu schelele mediteraneene, începând cu Malaga, Marsilia, Palermo, Alexandria până la Haifa și Istanbul, își ridicau copiii la rang boieresc, trimițându-și băieții la studii în străinătate, la Paris, Viena, Berlin sau Roma și crescându-și fetele în mănăstiri de maici catolice, Ursulinele din Viena sau Notre Dame de Sion din Franța. Ba, maicile franțuzoace, foarte întreprinzătoare, veniseră de mult, imediat după războiul Crimeii, și-și făcuseră o mănăstire mare și frumoasă la Galați unde educau fete de oameni bogăți, cerându-le parale multe, și fete sărace, necerându-le nimic, ba și înzestrându-le când se măritau. Mănăstirea lor era în sus, pe strada Domnească, vis-à-vis de Episcopia cea nouă. Era împrejmuțată cu un gard înalt de cărămidă roșie. Ferecată pe toate părțile și păzită de câini mari și fioroși, căroro numai maicile portărese le dădeau de mâncare și numai pe ele le îngăduiau. Era acolo, în mănăstirea maicilor franțuzoace, o ordine și o curățenie, o politeță și o purtare în adevăr de „*ancien regime*”. Scufundându-se adânc în vremuri de dincolo de cei o sutăcincizeci de ani de când puterea cinului bisericesc fusese spulberată de revoluția franceză, atmosfera secolului al optsprezecelea franțuzesc care radiase asupra întregii lumi a putut fi păstrată înăuntrul ordinelor mănăstărești fugite în exil. Cel mai fericit a fost în țările din orient: Rusia, Țara Românească, Turcia, pe toată întinderea posesiunilor ei: Siria, Palestina, Egiptul, până la Mesopotamia și Arabia. E de înțeles că în țările catolice găseau mai puțin loc decât în cele cu populația ortodoxă. În Țara Românească vruseseră lezuții să deschidă un colegiu pentru băieți. Guvernele țărilor se opuseră aproape dramatic la această binefacere venită de sus. Au îngăduit maicilor să educe fetele, nu însă călugărilor băieții. Nu cred că din pricina groazei de pederastia popilor catolici. De sigur că nu, însă bunică-mea nu ne îngăduia nouă, lui frate-meu și mie, nici măcar să trecem pe trotuarul bisericii catolice. Era așezată pe strada Domnească, în colț cu strada Lascăr Catagi. Avea o curte întinsă până în strada Mihai Bravu, paralelă cu strada Domnească, la marginea râpei din vale și orașul propriu zis. Biserica, asemeni celor ortodoxe, era mică, oarecum pierdută în marginea curții. Fusese, se pare, în tinerețea bunicii mele, venită proaspăt măritată în Galați, o poveste întortochiată cu un popă catolic și niscai băieți din cor. Popii catolici umblau să convertească lumea și aveau și nevoie de băieți în cor. Scandalul se înăbușise, dar nefericirea ecoului rămăsese încă după cincizeci de ani. De convertit, n’au convertit mulți în oraș. Cât am fost eu copil în Galați, n’am știut decât un singur băiat al liceului nostru trecut la catolicism și

călugărit până la urmă. De fete, știu mai multe. Maicile, prin faptul că fetele stăteau mai mult la ele, erau mai eficiente. Acțiunea de convertire se făcea extrem de discret, să nu supere opinia publică. Maicile în special erau foarte sensibile la ce zice lumea, vezi și ele erau parte femeiască. Unchiu meu Emil le era avocat. Nu le lua parale, Dina fiind la ele în internat. Când ajunsese primar, în colțul din susul clădirii mănăstirii se dăduse concesiunea pentru instalarea unei pompe de benzină, cu depozit subteran. Înainte de a începe lucrările, maicile au aflat. Aveau un spionaj între cucoanele crescute la ele în mănăstire. A venit superioara cu încă o maică la Nenea Emil, să-i ceară să anuleze concesiunea. Era înfioată ca o pupăză, franțuzoaica, și cerea, nu se ruga. A fost surprinsă de refuzul celui de care era foarte sigură. Când a ajuns la rugămintea, și din nou refuzată, nu-i venea să creadă. Credea mai repede că primarul n'a înțeles-o. O înțelesese foarte bine, dar nu putea să retragă concesiunea făcută; nu considera de loc primejdios un depozit subteran despărțit de clădire de o distanță de peste cincizeci de metri. Și apoi acest depozit trebuie să existe, dacă nu se construiește acolo, se construiește în altă parte; dacă e primejdios pentru ele, e primejdios și pentru cei în apropierea cărora e instalat. Dacă-l mută odată, cedând primului, va trebui să-l mute și a doua oară cedând și mai ușor, solicitatorul secund având și precedență în pretenții. Înseamnă că urmează o serie de mutări și cedări fără sfârșit. „Nu, nu se poate!” Maicile au plecat îmbufnate de insucces, înfuriate peste măsură de primar. Nu l-au mai luat avocat, Dina n'a simțit nicio deosebire în purtarea lor cu ea.

Nea Emil era un om de o mare bunătate, foarte larg la inimă, acoperit însă de o rigiditate nu numai neînduplecată, dar severă, chiar agresivă, care-l izola și-l făcea neîubit de oameni, nu avea popularitate în masa electorală. Nu era în stare să se modeleze pe dorințele lumii, să-i facă promisiuni și apoi să realizeze posibilul.

Refuzul său de a primi un comision pentru încheierea contractului pentru construirea uzinei electrice a orașului a fost de o violență absolut lipsită de înțelepciune; i-a dat pur și simplu afară din casa sa. I-a părut rău apoi, ar fi putut micșora costul construcției cu această sumă oferită. Ar fi fost și o piesă propagandistică de mare valoare pentru el. Furia de care fusese cuprins l-a făcut să nu mai poată reacționa à propos. N'a știut nimeni de acest refuz și lumea gălățeană, prin contactul permanent cu viața comercială de afaceri, nu s'a îndoit că alegerea firmei Brown Bowery, pentru instalarea și introducerea electricității în case, nu s'a făcut decât pentru că a dat cel mai

interesant comision. Tradus în limbajul obișnuit al cetățenilor: bacșișul ăi mai gras. Alegerea lui la primărie a fost o întâmplare fără precedent în istoria politică, nu numai a orașului, ci și a țării. A fost pentru prima oară când un partid la putere a pierdut alegerile. Trecuse de la tachiști la liberali. Făcuse parte, ca om din anturajul lui Caranfil, din partidul conservator-democrat. Partidul lui Take Ionescu se deslipise înainte de război de conservatori. Maiorescu, Carp, Marghiloman erau germanofili. Se opuseseră intrării noastre în războiu alături de Franța. Take s'a rupt de ei și a făcut campanie pentru intrarea noastră în războiu împotriva Germaniei. Imediat după războiu, conservatorii au dispărut, tachiștii au câștigat politic și Take a ajuns prim-ministru. N'a putut governa, a murit la o lună după luarea puterii. Partidul nu exista decât prin el. Din opoziție pentru liberali, cei ce făcuseră politică takistă s'au înscris la național-țărăniști. Prin conservatorismul democratic se apropiau de partida națională a ardelenilor. Țărăniștii erau o stângă moderată. Această stângă, probabil, l-a făcut pe Nea Milu, după moartea lui Caranfil, să-și dea demisia de la național-țărăniști și să se scrie la liberali. Era puțin înainte de prima guvernare național-țărănistă. „Transfugul a tras greșit cu zarul!”, spuneau adversarii lui. Avea mulți. Nu mergea cu „băieții” la aperitive la Suré, în schimb frecventa cu regularitate Intim-Club-ul, ultima urmă a mentalității conservatoare din Galați. Dacă juca, nu juca pocker, nici baccara, ci numai bridge. Baccara și chemin de fer se juca la celălalt club gălățean, clubul grecesc. Acolo se adunau oameni de afaceri și, cum marea majoritate erau greci, clubul era grecesc. Protipendada grecească însă mergea la Intim-Club.

La Intim-Club erau oameni cu greutate, elita orașului, oameni cu situație și cu avere câștigată cu două, trei generații mai înainte; erau considerați boieri: maiorul Doxachi sau Alessandro Dal'Orso sau doctorul Serfioti sau frații Mantu. Aici se juca în adevăr în *passé temps*, cum spusei, se juca bridge, rare erau mesele cu pocker, și ele cu mize modeste, în limitele permise de buna cuviință patriarhală. Fetele domnilor de la Intim-Club erau primite în mod natural la Notre Dame, cele ale domnilor de la clubul grecesc, cu mare discuție și cu supra taxe extrem de pipărate. La clubul grecesc se bătea birlicul tare, chiar foarte tare. În noaptea de anul nou nu se ridica ședința până nu se strângea în caniotă³⁸ un milion de lei. Era pentru vremea de atunci o sumă

³⁸ CANIOTĂ, *caniote*, s. f. = vas cu coșuleț în care se strâng banii la jocurile de cărți, cu scopul de a acoperi unele cheltuieli; din fr. *Cagnotte*

fabuloasă. Casa de pe strada Domnească a lui Dal'Orso, cu un hectar de grădină plantată cu vie, pe departe nu valora un milion. Casele de pe strada Domnească aveau în general intrarea laterală, prin curte. Modestă chiar, fără o curte anterioară, cu o alee semicirculară în jurul rondului clasic, pe unde să intre și să iasă trăsura stăpânilor și a vizitelor simandicoase. E drept, acest fason țărănesc de a așeza casele pe o rână și cu fațada expusă la stradă se acomoda cu tragerea trăsorii la scara din curte, pentru că această curte era așa de întinsă până'n grădinărie, livadă sau vie, încât exista destul loc să întoarcă și chiar să aștepte. Mai multe trăsuri deodată chiar. Obiceiul de a avea trăsura aproape dispăruse după războiu, atunci când îmi petreceam copilăria. Mai rămăseseră medici care aveau cupeu întrebuințat pentru vizitele lor în oraș: doctorul Mantu, doctorul Goldenberg, doctorul Papanicolo. Chiar directorul spitalului era dus și adus la serviciu tot cu cupeul. Era doctorul Măcellariu.

Așa își scria el singur numele. Era un om curios. Calic, de-și mânca de sub unghie, făcând totul pentru a colecționa cu o pasiune reală lucruri frumoase. Chiar murdării. Fiind custodele averii doctorului Serfioti, mort fără moștenitori, lăsând întreaga avere spitalului Elisabeta Doamna, spitalul principal al orașului, făcuse fel de fel de matrapazlăcuri ca să pună mâna pe lucruri realmente frumoase din casă. Înlocuise serviciul de masă de douăzecișipatru de persoane, de porțelan englezesc de Chelsea, superb decorat cu desene în cobalt, cu un serviciu de porțelan care se putea obișnuit cumpăra, Huschenreuther sau Rosenthal sau o oarecare firmă care nu iscălea porțelanul și se chema comun, porțelan de Karlsbad. Cumpăra lumea, pe prețuri convenabile, astfel de servicii de masă de porțelan, când făcea vilegiatură la băi, vara, în Cehia austriacă. După războiu începuse să aducă și Blitzstein, în prăvălia sa de articole de menaj, astfel de servicii, mai de mâna a doua. Măcellariu a cumpărat însă, nu de la Blitzstein și nu un serviciu de Karlsbad. Serviciile de Karlsbad, în mod obișnuit nu erau de douăzecișipatru de persoane, erau cel mult de douăsprezece. Nu! S'a dus la București și a cumpărat un serviciu scump. La drept vorbind nu-l interesa cât costă, poate ar fi costat chiar mai mult decât ar fi putut obține pe serviciul decorat cu cobalt, manufactură englezească prestigioasă pentru cunoscători, necotată de nepricepuți, pe el în interesul frumusețea remarcabilă a manufacturii. Era hapsân, desigur, teribil de hapsân și apucător, avar și astuțios³⁹ în afaceri de bani, dar totul, fără îndoială, făcut pentru posesiunea lucrurilor frumoase.

³⁹ **ASTUȚIÓS, -OÁSĂ** adj. (liv.) = viclean; din it. *astuzioso*, fr. *astucieux*

Bubulică, așa i se zicea cu un diminutiv regăteau adăogat ardelenescului Bubu, ce înseamnă păpușă în ungurește, era contrariu numelui de alintare, urât ca Frankenstein. Se vorbea în oraș că acasă la el, în cabinetul său de doctor, este o atmosferă mai mult de vrăjitor. Că are bufnițe împăiate, dar nu sunt împăiate, sunt vii și stau așa, fixe, ca și cum ar fi moarte. Că acolo, la el în cabinet, e întuneric și numai dintr'un colț iese o lumină, curios, roșie, fără să se vadă de ce e produsă, lampă, bec electric sau mai știi... vrajă. Adevărul este că fiind specialist de boli contagioase, șeful serviciului de contagioase din Spitalul Elisabeta Doamna nu prea avea clienți pe acasă. Umbla cu cupeul pe la casele oamenilor, să le vadă copiii bolnavi de scarlatină, de pojar sau de meningită, trebuind apoi aduși obligatoriu, prin lege, la spital.

Mai erau încă trei spitale în Galați, cel ovreiesc, cel de izolare și cel al Epitropiei Spiridoniei leșene, cu o secție de chirurgie condusă de doctorul Bazgan. I se scosese vorbă că-i mor pacienții, dar el era doctor bun. Câștiga bine, stătea într'o casă frumoasă și mare de pe strada Domnească, în partea de sus, pe lângă Episcopie și mănăstirea maicilor franțuzoalice, Notre Dame de Sion. Era om bogat, și de acasă, și prin căsătorie cu fata unui grec foarte bogat. Îi dădea mâna să joace gros la clubul grecesc, unde avea intrare prin rudenia greacă și poate pentru că nu-i plăcea bridge-ul de la Intim-Club. Restrâns, în sensul de *elegant economy*, de nobleță englezească de țară, *gentry*-ul, cum i se mai zice, sau simplu *ancien regime*.

Cercetătorii secolului al nouăsprezecelea românesc vor scoate, sunt sigur, în evidență, pentru că adevărul se impune, că în Țările Românești *ancien regime*-ul a durat până la primul război mondial. Cu așezare medievală de raporturi între oameni, deținătorii de pământuri fiind încă chemați cu „Luminăția Ta” de locuitorii satelor de pe posesiunile lor. Raporturile între monarh și aristocrație fiind direct familiare. Cu aristocrații care voiau și cereau abolirea statului patriarhal, cu neputința acestei aristocrații moșierești de a se adapta la noile condiții de viață mișcate de industrie și finanțe. Tipul caracteristic al omului acestei pături care a reușit să-și ducă viața perfect *ancien regime* este P.P. Carp. Chiar după război mai existau dueluri în lumea în care m'am pomenit. Nea Milu a fost martor într'o astfel de întâmplare demodată și ridiculă acum. De partea adversă, martor era doctorul Alexandrescu, amic cu Nenea Milu și asiduu frecventator al salonului Lizei. S'a vorbit la un moment dat că ar fi pretendent la mâna ei, ea însă, constantă în amorul pentru Nea Cristache, a manevrat în așa fel încât doctorul să știe că va fi refuzat și astfel să fie scutiți amândoi de situația cavalerului refuzat, grea, în

special pentru bunele relații de amicitie cu frate-său Emil. Doctorul Alexandrescu era medic de plămâni, cum se spunea, acoperindu-se cuvântul degradant tuberculoză. Era șeful serviciului de tuberculoză din Spitalul Elisabeta Doamna. Se împrietenise cu Nea Emil din tinerețea lor, când îi fusese medic curant.

Nenea Milu fusese în vremea aceea așa de slab, încât, bănuind de tuberculoză, fusese respins de la serviciul militar. Un frate mai mare, Victor, farmacistul, murise de o tuberculoză galopantă. E greu de închipuit acum ce însemna atunci groaza de tuberculoză. Scutit de armată, fusese în timpul războiului prefect de poliție în Galați. O funcție înaltă pentru un bărbat de abia împlinind treizeci de ani. Dincolo, peste Dunăre, erau nemți care, neputând s'o treacă, turburau liniștea orașului prin bombardamente, căutând să distrugă gara și portul. Curios, nu reușeau niciodată să-și plaseze bombele pe obiectivele militare, prin port și gară făcându-se transporturile de trupe, de materiale de războiu și de aprovizionarea frontului și a populației, ținându-se legătura cu Rusia prin Reni și Ismail, ci nemereau la întâmplare prin curțile oamenilor, ba lovind Episcopia, lumea zicând că vor să lovească în Notre Dame. Acolo a căzut în fundul curții unde-și strângeau frunzele pomilor din grădină ca să le transforme în îngrășăminte, și bomba n'a explodat.

A avut Nenea Milu destul de lucru în funcția de prefect de poliție: făcuse o poliție bună și disciplinată așa că, atunci când a izbucnit revoluția rusească și trupele rusești s'au debandat, a reușit cu ajutorul armatei, poliția făcând organizarea, să împiedice prădarea, chiar devastarea orașului. Numele său bun se trăgea de la această magistratură politică avută în timp de războiu. Când a devenit candidat la primărie, mai târziu cu zece, douăsprezece ani, era un om cu greutate în urbe și ca avocat și ca om politic; trecerea sa de la național-țărăniști la liberali a fost un eveniment. Scotea și o gazetă politică, „Voința liberală”. O oarecare foaie scoasă la tipografia de pe strada Gamulea, unde își și construise casa. Era strada care face legătura între strada Domnească de vis-à-vis de biserica grecească, de la casele lui Simion Gheorghiu, cu strada Cuza Vodă, sfârșindu-se drept în fața templului oveiesc, cel mare, unde era rabin șef domn' Margulies, tatăl colegului meu Solomonică. E curios câtă forță există într'o astfel de hârtie tipărită. O scria Nenea Milu de la cap la coadă, o foaie, maximum două, două sau patru pagini, totuși singura tipăritură politică, singura foaie unde se putea ceti un pamflet, oricât de redus la stilul avocațesc acel pamflet. Celelalte două ziare, „Galații Noi”, al lui Ion Burbea și „Acțiunea” lui Gică Mihăilescu, erau gazete de informație, neutre,

neputând să-și permită să ia o atitudine față de puternicii zilei. Și Ion Burbea și Gică Mihăilescu făceau o afacere comercială din care trăiau, Emil Codreanu își plătea și-și scria gazeta, netrăgând niciun profit bănesc din ea. Ba, poate făcându-se temut, pierdea. Pentru că nu era iubit nici la liberali, unde cei vechi au fost nevoiți să-i facă loc, strângându-și pretențiile la locurile de ocupat, limitarea nejustificându-se printr'un aport de voturi realmente însemnat, ba reducându-le prin bruscetea felului său de a fi, atitudinea lui reținută față de masa electorală, care, cum spusei, trebuia alintată, răzgâiată, nu ținută la distanță cu aere aristocratice de *ancien regime*.

Contra-candidatul său era Nea Cristache. Corpului electoral îi plăcea să bea, așa că dintr'o dată Nea Cristache avea trecere. Chiar dacă nu bea cu el în cârciumi, dar bea proletar, ca și el. Apoi, Nea Cristache era feciorul unui cârciumar din dealul orașului. Făcea mult asta. În cârciuma cvasi familiară se putea perfect aranja un stat major în alegeri, numai să fi trimis popilor cartierului câte o damigenică. Popii și învățătorii erau o mare putere electorală. Adversitatea ultimă a fost că fără să vrea și fără să știe, printr'o întâmplare nenorocită, Nea Milu s'a pus rău cu învățătorii. Întâmplarea voi căuta s'o reproduc cât mai fidel, putând s'o fac pentru că s'a petrecut sub ochii mei și s'a petrecut așa:

Era către sfârșitul verii. Alegerile trebuiau să fie în toamnă. Era în vacanța cea mare. Școlile erau pustii. Era după amiaza, ceasul patru. Sfârșitul verilor acolo, în patruleterul făcut de Dunăre, Siret, Prut și Brateș, cuprinzând orașul, e foarte aprins. Căldură de Sahara, așa cum iarna ajunge să fie frig de golf Botnic sau de tundră subpolară. Lila primea vizita a două cucoane, învățătoare. Vizită de cucoane și totuși vizită electorală. Ridicare a cotei de lemne pentru școală și transportul făcut cu căruțele primăriei, acum până'n alegeri. În Galați erau șase școli primare, trei de băieți și trei de fete, cu respectivele directoare și directori. Aceștia erau factori electorali principali, pentru că permanenți, cu locuință în școală, de multă vreme în oraș, ba unii chiar gălățeni. Erau un fel de conducători de cartiere. Cei credincioși votau după popi, cei mai puțin credincioși, mai de stânga, mai progresiști, votau cum votau învățătorii.

Casa lui Nenea Milu - aflată în capul dinspre Cuza Vodă al străzii Gamulea, vis-à-vis de cea veche a lui Nicu Gamulea, probabil casa a cărei grădină a fost tăiată ca să se facă strada - fusese construită de un antreprenor ovrei, Aronovici, mare șmecher, i-a luat parale bune și i-a pus material prost. După un an a trebuit schimbat parchetul, putreziseră lemnele pe care era

așezat, de putea în casă, să nu poți să șezi. Era o construcție ridicată după reguli venite de la Viena, nu așa cum se construise până acum după modul Mediteranei. Avea partea din spre stradă spre sud și cea din spre grădină spre răsărit. Era plină de soare și vara se lăsau de dimineață storurile, cufundând casa în întuneric, fiind-o astfel de arșița cumplită ce se încingea peste zi. Cucoanele au fost primite în sufrageria care privea spre răsărit, unde se puteau desface storurile puțin, cât să intre o fărâmă de lumină. Una era doamna Bogza, enormă, mare, grasă, toată transpirată de dădură tramwaiului cu care venise până în strada general Berthelot, cum se numea acum strada Mavramol și apoi pe jos, pe strada Foti până la biserica grecească, a traversat Domneasca și a avut noroc că strada Gamulea era scurtă și umbrită de casele foarte înalte ale lui Simion Gheorghiu. Cealaltă, domnișoara Petroni, fată bătrână, mică, slabă și searbădă, dar cu o gură rea ca un ardei iute. Ea nu transpira, suportase bine mersul prin după amiaza aprinsă de sfârșit de vară. Nenea Milu nu era acasă. Pentru că nu era Tribunal, vacanța judecătorească ținând de o seamă cu cea școlară, anul începând după vechea regulă a anului biblic, în Septembrie, probabil era în vizită la frații Mantu. Desigur, vizita era anunțată și el, fie că a uitat, fie că n'a voit să dea ochii cu ele, a lăsat-o pe Lila să se descurce cu ele, pentru că dintr'un început s'a simțit că sunt indispușe de lipsa domnului primar.

- Vai de mine, căuta Lila să aranjeze lucrurile, poftiți, dacă știe că veniți, sigur că se întoarce curând. Vă rog, îmi faceți o mare plăcere. Să vă răcoriți un pic, să beți un pahar cu apă. Pofțiți, vă rog. Lila, cu instinct de femeie, își dădu imediat seama că e din nou o greșeală de tactică a lui bărbatu-său. În sufrageria pe jumătate luminată, răcoroasă, doamna grasă și mare și-a găsit încântată o ușurare de năduful de afară. Ocupa pe deplin un scaun, își pusese poșeta pe masă, o deschisese, scosese batista și se ștergea de nădușeală. Aștepta răcoreala, dulcelele, apa rece, fericirea care se anunța să vie. Cealaltă, cea mai mică, se așezase pe marginea scaunului, își ținea punga pe genunchi, căuta să se orienteze în odaie, așa cum fac boxerii în ring înainte de a porni la luptă.

- E cald, foarte cald, începu Lila un fel de conversație.

Cea mare aprobă din cap, parcă spunând, „de vorbă îmi va veni după ce înghit dulceața și paharul cu apă rece”.

- Vă închipuiți, porni cea mică la atac, și să umbli zadarnic, nu mă așteptam, zău așa.

- Vai de mine, doamnă... Încercă Lila.

- Domnișoară profesoară, reluă Lila realmente descumpănită de vocea de oală spartă, cleioasă, rece, apostrofantă, devenind deodată o fată oarecare în bancă în fața unei profesoare, trebuie să vie. Nu spusese „bărbatu-meu”, ca să nu-i declanșeze domnișoarei profesoare cine știe ce resentimente profund ascunse împotriva celor cu bărbat. Situația deveni mai puțin încordată cu venitul tablei cu dulcețuri. Trei chisele pline ochi cu șerbet de trandafir, dulceață de caise și de cireșe negre. Doamna cea mare dădu din umeri à propos de apostrofa celei mici, ca și cum ar fi spus: „ei, asta-i! Parcă acu e vorba de așa ceva, acum e timpul să ne scoatem pârleala de umblatul prin zăduful după amiezii și de paguba de a nu ne putea valorifica cererile”. Se întinse cu gesturi de dansatoare, aproape de necrezută grație, spre tavă, luă o linguriță și o farfuriță și-și aranja o porție de șerbet de trandafir. O linse bine, o scoase din gură curată de tot și în sfârșit vorbi:

- Bună! Zise, și-și luă paharul mare cu apă de la gheață și-l turnă cu liniște pe gât. Făcea gesturi ritmate parcă de o muzică interioară, ca o preoteasă îndeplinind un rit magic.

- *Merți*, făcu Lila, cu aceeași atitudine de școlăriță în fața unei profesoare care o examinează. Știți..., voi ea să compună o frază, dar grasa n'o lăsă să termine.

- Știu, știu, mata ești vestită pentru făcutul dulcețurilor.

- Vă rog să gustați din toate, să vedeți...

Grasa nu o lăsă din nou să termine:

- Sigur că voi gusta, să văd cum sunt, dar te rog un pahar cu apă. Lila luă din mâna Terezei, ungueroaica, clondirul cu apă începând să înghețe și-i turnă. Grasa luă cu altă linguriță din dulceața de caise. Cu o dexteritate perfectă își scoase pe farfuriță de cristal două caise, cele mai mari din toată chiseaua, căutându-le, odată afară din chisea, să vadă dacă au și sămburele înăuntru. Aveau. A îmghițit prima dintr'odată, și-a lins buzele ca o pisică, a băut apa toată până la fundul paharului, cu nesaț și a vorbit din nou:

- Perfectă, zău așa. Perfectă.

- Încercați și pe cea de cireșe negre, vă rog mult, spuse Lila gândindu-se că a găsit calea indicată pentru a se salva de întâlnirea neplăcută cu doamna și domnișoara profesoară. Ei nu i-a plăcut niciodată să aibă de aface cu astfel de persoane acre care au mereu de pus întrebări, așteaptă răspunsuri, trăiesc într'o lume alta decât aceea a oamenilor obișnuți; pun răspunsurilor note, clasifică oamenii după capul lor și în corcondanță cu anume reguli oficiale stabilite de domni cu chelie și ochelari pe nas. Ea fusese de mică o fată foarte

isteată în a face dulceturi, de a găti și a aranja mese, de a sta la taclale la o cafeluță, înțelegând și prețuind oamenii și situațiile cu aplomb și cu o ușurință uluitoare, dar de umblat în lumea cealaltă, a doamnelor și domnișoarelor care pun întrebări, nu. Nu fusese de acord, și când istoria ajunsese la povestea lui Barbarosa, i-a spus mătușă-si, sora maică-si, pe care n'o cunoscuse, moartă imediat după nașterea ei: „Tanti, eu nu mă mai duc la școală”. Tanti Marioara, care o creștea, având aceleași păreri și fel de a fi ca și fetița soră-si, i-a apreciat decizia: „Foarte bine fetiço, ești înțeleaptă, rămâi de acu acasă”. De acu acasă, ca și cum școala o scosese pe fetiță din casă.

- Negreșit, făcu grasa înviorată, dar te rog, dă-mi încă puțină apă rece. E tare bună, mă răcorește de năduful... Se opri ca să poată înghiți apa și apoi, socotind să nu lase să plutească o îndoială asupra cărui năduf se plânge, continuă: ... năduful ăsta de August, completă ca să precizeze mai bine, că de abia aștept să vină Septembrie, să ne mai aerisim de căldurile astea. De iad, Doamnă, de iad.

Pronunță ultimele cuvinte într'un mod foarte agresiv, cerând parcă socoteală unui personaj vinovat de caniculă. Sau poate să-și justifice gestul pe care-l făcea în timp ce se stropșea împotriva nefericirii cădurilor verii. Își lua cu aceeași grație în mișcări din dulceța de cireșe negre, două și încă două și apoi încă două. Luă și siropul potrivit pentru cele șase cireșe, adică trei lingurițe pline. Farfuriță plină ochi începu pe încetu să se golească, cucoana făcând din ochi semne, nu numai aprobatoare, ci și admirative. Când putu să vorbească, cu gura răcorită de al treilea pahar cu apă, articula:

- Grozav, și apoi se uită cu grijă la femeia care aducea pe tavă cafelele, să nu cumva să se verse și să strice caimacul.

Cea mică, care luase un vârf de linguriță din șerbetul de trandafir și înghițise numai o înghițitură din paharul de apă, o privea pe cea mare și grasă cu admirație, dar și cu senzația de greață ce i-o producea ingurgitarea cantităților de orice fel de ale mâncării de care era capabilă cealaltă.

Oameni ca aceștia, pîrpirii, sunt nu numai la trup, ci și la sucurile și humorile întregului lor organism. Ei nu mănâncă mult, nu pentru că sunt înțelepți și practică sobrietatea înțelepților, nu, ei sunt așa, pentru că nu pot altfel. Dacă mănâncă mai mult decât pot sucurile lor să dovedească, varsă sau se îmbolnăvesc. Au o reală admirație pentru cei ce au foame și se pot bucura din plin de plăcerile mesei, dar printr'un reflex psihic, când privesc la ceea ce înghit ceilalți, ca și cum ei ar face-o, simt senzație de prea plin și sunt apucați de greață. Se simt rău pentru ceea ce nu fac. Domnișoarei, mică, slăbănoagă și

apilpisită⁴⁰, îi era așa dar greață. Să nu-i fi fost greață, ar fi apostrofat-o pe cealaltă: „mai încet soro, zău așa, că o să ți se facă rău de atâta dulceață și atâta apă rece”. Așa sunt costelivii aștia, nu se pot abține să nu sermoneze⁴¹ pe mâncăi și să le atragă atenția asupra inconvenientelor aduse de lăcomie. După cum ceilalți, neputând înțelege reținerea costelivilor în fața belșugului bunătaților, nu se pot opri să nu-i îmbie, să-i îndemne, descriindu-le deliciale gourmandisei și finețea gourmeriei, trecând până la sfârșit la o cvasi violentare a slăbănogului deja îngreșosat. Așa că, dacă ar fi fost apostrofată de slăbănoagă, cea grasă i-ar fi spus: „Fugi de aci, draga mea, cum să mi se facă rău din așa bunătați. Dimpotrivă, simt cum îmi vin în fire după dulceața asta în adevăr extraordinară”. Dar conversația nu avu loc, pentru că veniseră cafelele.

Cea mare își trase ceașca cu cafea, o pipăi s’o vadă dacă e prea caldă. O simți caldă, luată după jar. Cu delicateță extremă, să nu cumva să turbure caimacul, o așeză în fața ei, așteptând să se potrivească nițel din fierbințeală. Cea slabă nu așteptă, sorbi odată lung cu buzele strânse, într’un fel ca fierbințeala cafelei să n’o ardă. Era un fel de nor de parfum, cafeaua sorbită prin buzele abea întredeschise vaporizându-se ca dintr’un pulverizator invers, nu în afară, ci înăuntru. Ce bine-i face parfumul licorii, tăindu-i greața deslănțuită de lăcomia la dulceața a grăsaniei. Abia așteptase să vină cafeaua, să-i stăpânească crampa din pânțece care urca până’n gât. Știa ea, așa era ea de când s’a pomenit, grețoasă la mâncare. Dintr’un început putea să-și stăpânească fierbătura din stomac gâlgâind în sus, în gâtlej. Odată, de două ori, dar dacă nu bea cafea, se producea nefericirea, nodul din gâtlej se ridica în gură, o căsca și ce avea în stomac, într’o opinteală teribilă dădea afară și opinteala continua până absolut tot ce avea în stomac era eliminat. Cafeaua, știa de mică, de la bunică-sa, care și ea suferea de nevricala asta, boală de familie, îi tăia greața. Greața era îngrozitoare, care se isca din ce nu-ți vine să crezi, adică nu dintr’un ou stricat, ci chiar dintr’un ou nu îndeajuns de fiert, albușul bălos, numai la vedere sau la gustul caimacului laptelui fiert. Trebuia maică-sa, când era fetiță acasă, să-i strecoare laptele, că dacă simțea o cât de mică cocoloașă de caimac, imediat o apucau pandaliile și scotea mai mult decât înghițise și icnelile nu conteneau încă multă vreme. Trebuia s’o țină acasă, să nu mai meargă la școală. Ba, curiozitate și mai mare, o apuca greața și când

⁴⁰ **APELPISÍT, -Ă**, *apelpisi*②*i, -te*, adj., s. m. și f. (Înv.) (Om) deznădăjduit, desperat, exasperat, care nu se mai poate stăpâni

⁴¹ **SERMONA**, vb – a ține predică, a dojeni; din fr. *sermonner*.

privea în ochi sașii. Când avea nenorocul să aibă în clasă un copil sașiu pe care nu putea să-l schimbe cu altul de la o colegă, de la o clasă paralelă, își aducea ibricul și-și făcea cafeaua singură în cancelarie. Iarna, pe jăratecul din soba mare din cancelarie, toamna și primăvara pe o mașină de spirt. Toată lumea îi îngăduia, știindu-i damblaua.

- E isterică dragă, își dădeau cu coatele celelalte femei din cancelarie.

- E deochiată, spuneau femeile de serviciu, cu înțelepciunea medicinei populare.

- Îi trebuie și ei bărbat, săraca, dar unde să-l găsească sfrijita asta, se spusese de la început, cât fusese în vârstă de femeie. Acum, în vârstă canonică, cum se spune la cele iertate de Dumnezeu, ajunsă directoare cunoscută și respectată de toată lumea, nimeni nu-i mai căuta originea bolii în lipsuri, toți îi știau nenorocirea și se fereau să i-o provoace. Cea grasă, simțind cu degetele lungi și fine pe care le avea ca o bijuterie pentru masivitatea ei că fierbințeala cafelei s'a împuținat, ajungând la temperatura potrivită, începu să soarbă din ea în înghițituri repezi, fața ei luând o înfățișare de beatitudine deplină, aproape orgasmică. Și deodată fața ei își schimbă expresia, beatitudinea deveni groază, ochii aproape închiși în degustarea plăcerii se căscau gata să se rostogolească din orbite, gura se lăți și se căscă, așa cum e atunci când strigă. Fața se contractă, făcând să apară pe pielea întinsă până acum o adevărată broderie de crețuri. Se uita îngrozită la slăbănoagă. Sfrijita, după ce trăsese o picătură de cafea șprițuită, potolindu-și greața, luase o gură de cafea cât o înghițitură normală, dar n'o înghițea. O ținea în gură, scuturându-și capul, subțindu-și buzele atât cât aproape să i se vadă dinții, dar ținându-le totuși apropiate, să nu se reverse printre ele cafeaua din gură. Fața i se învinetise, icnea și borborosea ceva. A ținut așa o clipă, apoi cu o sfortare desnădăjduită, se ridică din scaun, se împletici până la ușa din dos a sufrageriei, ușa dădea într'un coridor de serviciu care ducea din casă la subsol, unde era bucătăria și afară în curte, unde se ajungea scoborând câteva trepte. Deschise ușa, ieși pe scări, scuipea ce avea în gură, se opri, mai icni de câteva ori, în sfârșit luminată, ștergându-și gura de ultimele bale, se întoarse în sufragerie. Celelalte două femei nu se mișcaseră după scaune, Lila de surprindere, grasa de greutatea trupului obosit de drum, de firea lenevoasă pentru activitățile fizice și și pentru că era învățată cu hachițele colegei ei. Spunea Lilei rămasă înmărmurită:

- Nu te speria duduie, așa e ea, are din când în când nevricale, dar îi trece dacă bea cafea.

- Păi, nu bău tocmai cafea, se miră Lila, din ce să-i fi venit.

Slăbănoaga, întorcându-se, prinse sensul conversației și, între două sughițuri, apucă să spună:

- Musca.

Grasa nu înțelese și o apostrofă:

- Care muscă, dragă?

Lila, iute la minte, înțelese ce s'a întâmplat și protestul ei de desamăgire porni odată cu precizarea slăbănoagei care, între două sughițuri, arată cu mâna strânsă conculsiv pe batistă, cu un deget arătător rășchirat spre ceașca de cafea.

- În cafea!

- Asta-i bună! Exclamă grasa neliniștită și căutând în ceașca proprie, goală, să vadă dacă nu și la ea există o muscă. N'o găsi și mormăi resemnată:

- Dacă o fi fost, e în stomac.

- Vai! Se jeliră celelalte două cucoane. Una dezesperată de nefericirea care-i ponegrea gospodăria, cealaltă îngrozită de reluarea crizei de greață.

- Nu mai spune așa ceva, că mă apucă din nou!

Grasa, liniștită, cunoscătoare a pandaliilor slăbănoagei, o îndemna:

- Bea din cafea, știi că-ți face bine.

Slăbănoagei, la auzul îndemnului, i se urcă năduful din pânțele în sus, în gâtlej.

- Nu mai pot din asta, spuse într'o mârșăială din cauza strânsorii scrâșnite a dinților oprind reflexul. Lila se trezi, ca dintr'un coșmar.

- Vai de mine, fac eu alta nouă. Imediat.

Dând să plece, fu apostrofată de grasă, cu mâna pe masă dar cu arătătorul în sus, un gest profesional de catedră, care avea să spună: copii, băgați de seamă.

- Și pentru mine una.

Lila dispăru. Grasa găsi momentul s'o sermoneze pe slăbănoagă.

- Ce-ți veni, soro?

- Tu, era o muscă, ce să fac?

- Ei, ce era dacă o înghițeai, mureai? O bucățică de carne. Să faci în casa oamenilor atâta reprezentăție.

Cealaltă fu trecută de transpirație, îngrozită împreună mâinile ca la rugăciune:

- Te rog, nu mai spune așa ceva, că mă apucă din nou. Și confirmă printr'un sughiț adânc, dureros, primejdia.

Grasa dădu din umeri, fără să mai spue ceva, dar gândi: „Cu ființe de astea pîrpirii și nefericite n'ai ce face. Din asta nu și-a găsit ea de măritat. Îi puțeau toți bărbații. Așa sunt ei, put a tutun, a vin, dar și a bărbat”. Nu putu să-și continue meditația care devenea lubrică, că intră Lila cu tablaua, tu un nou rînd de cafele. Fericită, își trase imediat una spre ea. Lila îi oferi ceașca slăbănoagei.

- N'aveți nicio grijă domnișoară, am făcut eu cu mîna mea cafeaua.

Slăbănoaga o privi galeș, cu privirea bolnavului către cel ce-i vine în ajutor. Era în privirea ei recunoștință, se simțea reconfortată de solitudinea stăpînei casei. Luă ceașca din mîna ei și, ca orice ipocondru lacom de medicamente, sorbi cu nesaț din cafea. Și rămase fixă, ca o insectă prinsă cu boldul într'un insectar. Sunt întâmplări a căror descriere cere timp în povestirea orală, nu numai scrisă și ele se scurg în fracțiuni de secundă. O adevărată viteză de fulger sau trăsnet. Lila înțelese, văzându-i fixitatea și neputința înghițiturii, uluită rămăsese în picioare cu tava în mînă, o adevărată neclintire statuară. Cea grasă băgă și ea de seamă că se întâmplă ceva, dar preocupată de plăcerea sorbitului cafelei, nu se derajă. Se gîndea: „Iar a apucat-o! Ce să-i faci, n'am să-mi stric eu tabletul pentru hachițele ei. Fiecare cu a lui, după cum ne-a făcut Dumnezeu”.

Slăbănoaga se ridică cu solemnitate după scaun, țeapănă, așa mică cum era, creeând prin atitudine numai, atmosfera grandioasă a tragediilor grecești. Parcă ar fi fost o nouă Antigonă mergînd mîndră spre locul execuției. Se îndreptă sprintenă pe drumul acum cunoscut spre ușa, ieși în coridor, ușa spre curte era lăsată deschisă tot de ea, ieși pe trepte și vărsă îndelung cafea și bale atîrnînd lungi de la gura ei căscată pînă jos, în colțul scării. Cățelul, Dog numit de Dina, se uita curios la ea. Nu mai văzuse așa ceva pînă acum. Cu aceeași solemnitate mitică, slăbănoaga se întoarse în sufragerie, își luă sacoșa după masă și-i spuse celelalte, grav, cu o teatralitate reală, nefăcută à propos pentru compoziția rolului:

- Acum mergem.

Se făcu tăcere. În picioare, slăbănoaga o aștepta pe colega ei să se ridice. Grasa obosită de drum și de arșiță, îmbuibată de dulcetuuri și șerbeturi, îngreunată de aproape un litru de apă rece băută, după cafea, voia să-și facă un scurt repaus dacă nu chiar o pseudo-siestă cu somnul pierdut în umblatul pe străzi. Îi venea greu, se lăsa greu convinsă. Nu se mișcă după scaun. Lila, toată îmbujorată, toropită de nenorocirea neașteptată, petrecută sub ochii ei, nemai știind ce să spuie, rămăsese în nemișcarea statuară de la începutul scenei a

doua a dramei. Văzând nemișcarea grasei și perplexitatea Lilei, slăbănoaga, de data asta furioasă ca Electra în fața indeciziei lui Oreste, fratele său, svâcni cu ciudă:

- Atunci eu plec.

- Vai de mine, psalmodie Lila, ca și cum n'ar fi fost în stare să pronunțe decât numai aceste cuvinte.

- Stai că vin și eu, se mișcă grasa dezesperată, nesculându-se, numai înaintând popoul către marginea scaunului.

- La revedere, lătra slăbănoaga, de data asta cu teatralitate compusă, adevărată replică de piesă de bulevard.

- Am venit și eu, oftă, de data asta sculându-se de pe scaun, grasa.

Nenorocirea fusese consumată, total, definitiv, ca un pamflet antic împotriva grozăviei destinului, tragedia greacă. Nimic nu se mai putea repara. Nu i se mai putea oferi o a treia cafea slăbănoagei, nu se putea închea o conversație, nici măcar o trâncăneală asupra vremii sau a scumpirii vieții. Nenea Milu, pentru care cele două cucoane veniseră și care probabil le dăduse și termenul vizitei, nu apăruse. Nimic nu se mai putea întoarce, așa cum nu se mai întoarce mortul de la groapă. Chiar lemnele trimise la școală, înainte mult de vremea obișnuită, nu au mai putut schimba opoziția absolută, nu numai a celor două institute, ci a întregului corp didactic al școlilor primare. Unii dintre ei, personalități realmente ilustre din oraș. Dom' Popovici, directorul școlii primare de băieți numărul unu, profesor apreciat și căutat mai ales pentru pregătirea concursului de intrare în liceu. Avea două fete frumoase, în vremea aceea în floare, făceau furori în rândurile fanților galanți gălățeni. Școala învecinată, numărul unu de fete avea directoare pe doamna Ionescu. Cucoana Leonora, măritată după dom' Zaharia Ionescu, profesorul de gimnastică al liceului Vasile Alecsandri, organizatorul principal al tuturor serbărilor sportive ale școlilor din oraș. Aveau și ei o fată, Margareta Ionescu, și ea de o frumusețe impunătoare. Doctoriță, șefa serviciului de obstetrică și ginecologie de la Spitalul Elisabeta Doamna. I se spunea Budulica, după ce se măritase cu unul din cei mai urâți oameni ai întregii regiuni a Dunărei de Jos, doctorul Măcellariu.

Personalitatea cea mai proeminentă a dăscălimii era fără contestație Domn Pașa, directorul școlii de băieți numărul cinci. Școala din dealul drumului către Brăila. Un om potrivit de statură și slab scândură. Realizase o colecție de curiozități și obiecte de artă care începuse să fie de numită Muzeul lui Pașa. Un altul nu exista, nu numai în Galați, dar nici în întreaga țară de la

Iași până în București. Piesa principală a colecției lui Pașa era constituită de bulele albe și negre prin care se făcuse votarea lui Alexandru Ioan Cuza, domnitor în Muntenia și, deci, Unirea Principatelor Române. Pașa era foarte mândru de ele. Bulele albe erau de ivoriu, cele negre de abanos. Omul era foarte bățos din fire și foarte pătruns de importanța corpului institutorilor, denumirea învățătorilor de la oraș, pentru creerea și organizarea căruia dăduse o luptă lungă și încăpățânată. După războiul dintâiu, era un bărbat în toată vârsta, aproape de pensionare, unul din garda învățătorescă creată de Spiru Haret. Plină de pretenții, prezumțioasă, iubindu-se cu pasiune.

Ce s'a întâmplat în casa mătușă-mi s'a răspândit în această confrerie, îmbogățindu-se la fiecare trecere cu noi detalii, completări, fără îndoială favorabile pentru cei ce-și transmiteau întâmplarea defavorabilă celor unde se petrecuse. Până la sfârșit, învățătorimea a votat contra lui unchiu meu Emil. Pentru el a votat ovreimea și câți greci aveau cetățenia română și deci dreptul de vot. Nu toți grecii apreciau cetățenia română. Pe lângă prezumția apartenenței la un neam mare, românii fiind mult inferiori lor, existau mult mai operante o serie întreagă de avantaje fiscale care-i hotăra să-și păstreze cetățenia greacă sau turcă. În plus, nu făceau armată, un motiv foarte apreciat de toți grecii, aveau biserica lor, școala lor, o adevărată academie grecească, cu tradiție și puternic susținută de comunitatea grecească.

În ziua votării, Lila rămăsese singură acasă. Dina, fie-sa, era plecată în studenție, rămăsese numai nepotul său, elev în ultima clasă de liceu. Votarea începea de dimineață și avea o pauză de prânz. Deci, nepotu-său venise acasă de la liceu și mâncaseră împreună. Mai mult el, Lila, pe lângă frica de a nu se îngrășa, avea și emoția rezultatului votării. Cu toate că la guvern, deci susținut de întreaga administrație, știa ea cât de subțire e simpatia de care se bucură bărbatu-su în populație. Era o vreme caldă de toamnă. Ca vara, numai că zilele sunt mai scurte și nopțile mai reci. O vreme când se coc bine strugurii, se bea must și se mănâncă vânat. Începe culesul viilor cu tămbălău mare, chefuri sardanapalice, cu mulțumirea generală pentru recoltă. Era cald și soare și încă flori multe în grădină. O vreme în care sunt în toi crisantemele și tufănelele, dar și trandafirii. Trandafirii de toamnă, fastuoși în parfumuri suave, nu puternice și pipărate ca cei din începutul verii, adevărate aristocrații florale. Lila, Dog, câinele casei, și băiatul stăteau în curte când s'a deschis poarta și-a intrat domnul Alterescu. Negustor de haine de gata pe strada Tecuci. Nu de stofe. Stofele se vindeau în prăvăliile străzii Domnești, pe celelalte străzi comerciale se vindeau haine de gata. În partea de jos a străzii Tecuci și

Mavramol.

Strada Mavramol, desfăcându-se de jos, de la statuia lui Costache Negri, era stradă comercială până la colț cu strada Tecuci, unde se afla farmacia lui Tatușescu, de acolo în sus erau numai case vechi, mari, frumoase, cu grădini enorme cu vie și livadă. Era partea de stradă unde se afla școala normală de fete, într'un adevărat palat de casă închiriată probabil de la o familie bogată, acum scăpătată, nemai putând s'o întreție, care își ținea viața cu chiria scoasă. Mai sus era clădirea liceului, o construcție proprie într'o curte de un hectar. O clădire pătrată, cu o curte interioară, tot pătrată. Intrarea se făcea pe o poartă boltită, de o parte și de alta loja și locuința portarului, moș Ion. O personalitate importantă pentru intelectualitatea locală, toți trecând în anii tinereții sub ochii săi, purtându-i frica fixității cu care închidea poarta la cinci minute înainte de ora opt. Liceenii intrau în clase pe două uși, una la stânga, cei din clasele A și alta prin dreapta, cea a claselor B. Profesorii intrau pe poarta direct din fața porții boltite a intrării în curtea liceului.

Persoana care în adevăr realiza un personaj și poate chiar o personalitate era Ion Tohăneanu. Directorul. Ardelean din Tohani. Avea o chelie imensă, oprită în două sprincene groase, îmbinate. Bărbat să fi fost în preajmă de cincizeci de ani, în mijlocul epocii dintre cele două războaie mondiale, anul al treizecilea din secol. Era lat în spate și svelt, foarte svelt. „Mă pun la întrecere la fugă și la trântă cu oricare dintre voi și vă rămân”, spunea în clasa ultimă, liceenilor care, cel puțin de optsprezece ani, erau bărbați cu barbă de ras în fiecare zi, puternici și aproape fără excepție cunoscători ai femeii, nu numai din literatura clasică pe care erau obligați s'o învețe. Tohăneanu era doctor în litere de la facultatea din Graz și în drept de la cea din Berlin. Se zicea. Povestea cum, după ce a terminat școala primară de la el din sat, trimis de taică-său cu oile la păscut, le-a lăsat baltă pe câmp și și-a luat lumea în cap de dorul învățatului. Învățase mult și știa mult. Nu-mi pot da seama câtă greacă știa, dar latina și germana îi erau ca limbi cvasi materne. Fusesse translatorul oficial al guvernului român în tratatele păcii de la București, din iarna lui 1917. Latina era de la sine înțeles că trebuia s'o știe, el fiind prin doctoratul său un germanist. Dacă ar fi fost doctor. Eram prea copii, prea necopți în vremea aceea, ca să putem realiza titlurile academice ale celor care ne erau educatori. Titlul de doctor, de altfel, nu era necesar pentru practicarea unei profesii decât medicilor. Lor li se adresa lumea obișnuit cu doctore sau domnule doctor, dar după gradul raporturilor sociale și de vârstă existente între cele două părți. Celorlalți titrați, chiar dacă erau doctori, lumea

laică li se adresa fără să le spue titlul. Așa, spre exemplu, nici nu se știa că bătrânul Orleanu era doctor în drept de la Sorbona. Asemenea lui era încă Gigel Plesnilă. Dar lumea, întreaga lume, le spunea numai cucoane Mihai sau cucoane Gigel, un titlu, aș spune, tot atât de cuprinzător cât și cel de Sir al englezilor. Numai că titlul englezesc este oferit de coroană, mă rog, acum de guvernul englez sau poate mai precis de partidul care ține puterea, pe când cel din Țara Românească e dat de comunitatea în care apare personalitatea căreia i se oferă. Tohăneanu n'a fost niciodată cucoane Ion, a fost numai un domn oarecare.

Societatea gălățeană, desvoltată dintr'o plutocrație grecească ridicată prin comerț, era puțin interesată de câte versuri din Eneida sau din Faust știa cineva pe de rost, dacă cetise Divina Comedie sau înțelege Hamlet în englezește. Societatea gălățeană veche, făcută din protipendadă grecească, burghezie ovreiască și proletariat românesc, era interesată numai de puterea unui om. Ce credite putea obține sau acorda cuiva, cât sprijin în daravelile comerciale sau în întâmplările de pe Dunăre putea avea de la cineva. Cei ce-și câștigau existența cu o leafă dată din lună în lună puteau avea cele mai importante titluri academice, nu li se acorda titlul de „cucoane”. Un titlu în care se simțea puterea de a-și impune superioritatea celuiilalt, care i se adresa, era o expresie stabilind raporturi de necesitate, unul cerând, celălalt acordând, unul având nevoie de celălalt, recunoscându-i poziția prin felul în care i se adresa. Termenul era un omagiu și un rest viu al epocii feudale trăite din plin până mai puțin de o sută de ani înainte, ba chiar până în războiul mondial cel dintâiu, atenuată formal de ecurile democrației *belle epoque*-ului cu care se întorceau băieții de la studiile din Paris, Viena sau Berlin și fetele de la educația din mănăstirile șic din Viena, în special. Titlul era acordat de drept unui nume de mare sonoritate, venind de peste veacuri, reprezentând boierimea mare, conducătoare de până atunci a țării, cum ar fi fost Balș.

Familia Balș avea o casă pe strada Domnească. Pe frontispiciul ei înspre stradă, deasupra celor trei ferestre din mijlocul fațadei, dinapoia cărora în casă se găsea salonul cel mare, se aflau în basorelief de stuc armele casei. Curios fapt, obicei neobișnuit în țările noastre, abordarea blazonului. Numai când cunoșteau aristocrația vestică se molipseau de nevoia etichetării, înregistrării, oficializării puterii unei familii de a se ține în viață și în demnitate peste mai multe secole în succesiune directă de generații. Casa Balș este un model de casă franțuzească, clădită pentru români de meșteri levantini. E așezată și ea, cum am mai spus despre majoritatea caselor de pe strada Domnească, pe o

rână, adică perpendiculară pe stradă, fapt care demonstrează ideea de casă țărănească. Avea intrarea din curte printr'o marchiză, un pridvor stilizat, se urcau câteva trepte și se ajungea într'o cameră mare, centrală, luminată de sus printr'un tavan de sticlă și de ferestrele largi ale marchizei. În ea dădeau toate celelate odăi. Spre stradă era o primă cameră, obișnuit camera de lucru, biroul cum ar veni azi, a stăpânului casei; apoi un salon cu trei ferestre, una fiind cea din mijloc, o ușă fereastră dând într'un balconaș cu grilaj de fier forjat sau chiar într'un adevărat balcon, în care încăpea multă lume. Aceste balcoane, balconașe, ferestre spre stradă erau foarte apreciate pentru privirea parăzilor militare desfășurate întotdeauna pe strada Domnească. Ocazionale, vizita lui Vodă sau a mareșalului Badoglio sau obișnuitele parade de zile mari, Zece Mai. Se strângea cu precădere tot neamul femeiesc la ferestre, balcoane și balconașe, să vadă parada. Se făceau toalete speciale și se rețineau din timp ore la coafor pentru ocazia asta. Se pregăteau gustări pentru a nu înfometa lumea în așteptarea deschiderii marșului și apoi se rămânea la mese întinse. În partea dincolo de camera centrală, în sufragerii mari, cu geamuri spre curte, cu ușă deschizându-se pe terase mari, spațioase, unde după masă se putea lua cafeaua și înghețata. Casa se prelungea cu geamlăc pe coridor, dând în camere pentru copii, pentru madame, pentru servitorime, cu bucătării și cămări așezate pe pivnițe. Iatacul stăpânilor era în camera din spatele salonului, tot în spre stradă. Casa Balș nu era locuită de Balși, nici nu o mai aveau în proprietate, trecuse în mâna unui inginer, Popovici, mai mare peste șantierul navale din port. Funcție plătită bine și ținută la mare preț și considerație în orașul care trăia prin port. O ținea bine inginerul, cum e obiceiul lor, pricepând și la întreținerea clădirilor, având la dispoziție și mijloacele necesare întreținerii: cunoașterea materialului și a meșterilor. Avea dreptate bătrânul profesor de medicină experimentală - după acte, în realitate un boiernaș cu lucruri frumoase în casă, rămase după ce-și lichidase moșia, fiind inteligent și extrem de dibaci în a ști pe unde umblă drumurile puterii și ale buneii stări - când spunea: „civilizația unei țări se cunoaște după nivelul meseriașilor ei”. Așa este. Și lipsa clădirilor de mai mult de o sută de ani la noi în țară, lipsei de meseriași trebuie atribuită. Casa fusese construită, de sigur, de Balșii ieșeni. Era, probabil, pe locul unui conac *pied-à-terre*, avut pentru trecerile spre împărăție și întoarceri. Se poate să fi avut și oarecare pământuri în Covurlui. Dacă le-ar fi avut, desigur căpătate prin zestrea unei fete grecoice ce le intra în neam. Când au construit conacul în periferia de atunci a orașului, departe de port, era un conac ca oricare de la o moșie de exploatare, nu rezidențială.

Când se va face oare o monografie a acestor conace rezidențiale, adevărate comori de mobilă frumoasă și de atmosferă intelectuală înaltă, politică, din ele născându-se patriotismul dominant al secolului al optsprezecelea, nouăsprezecelea și începutul celui al douăzecelea?

Balșii însă n'au fost în partida patriotică, cred, prin lipsa lor binecunoscută de inteligență care-i făcea de un conservatorism bigot. S'au bătut împotriia Unirii, cu câtă energie avea șeful de atunci al familiei, membru în cămăcia lui Vogoride, căimăcanul Theodor Balș. Urmașului său i se zicea Balș Cocoșul. I se trăgea numele de la o poveste adevărată: Cândva, în tinerețea sa, a înghițit un ou întreg. Cu timpul, ce s'o fi întâmplat este greu de reconstituit, fapt e că de la o vreme a avut senzația că din oul înghițit s'a plodit și i-a crescut în stomac un cocoș. Cocoșul, ciugulindu-și mâncarea, îi pigulea și-i pișcă stomacul. Era un om cu mare dare de mână. Poate tot atât de bogat cât Mihalache Sturza sau boier Rosnovanu. A umblat la doctori în toată Europa, nici unul găsindu-i leacul. Până într'o zi, în Iași, un pezevenchiu de doctor, bun medic de altfel, pricepând cum s'ar spune acum o sută de ani, de când l-a căutat pe Balș Cocoșul, că așa-i zicea acum toată lumea în spate și-și știa și el porecla, dar nu făcea mare caz de ea, pricepând medicina psihosomatică și tehnica anesteziei, metodă absolut nouă și pe care puțini medici o stăpâneau - pehlivanul, cum spun, medic de mare succes în Iași, că altfel nu l-ar fi chemat Balș Cocoșul să-l consulte, nu a făcut ochii mari când a auzit povestea debitată de pacient și nici n'a respins diagnosticul pus tot de pacient.

- Cucoane, i-a spus, eu am mai văzut astfel de lucruri și le-am tratat cu succes. Balș a deschis ochii mari.

- Ce vorbești doctore, și cum i-ai tratat?

- Prin operație; i-am tăiat la burtă și le-am scos cocoșul.

- Ce vorbești bre, se minuna boier Balș Cocoșul. Ce vorbești, da vezi, mă gândesc ca nu cumva de durere să nu se întâmple ceva... Ce s'a ales de ceilalți bolnavi?

- De asta să n'ai mata grija cucoane, nu simți nicio durere. Avem acum procedee de a adormi bolnavul; îl operăm fără să simtă ceva și gata. Toți bolnavii cu astfel de boli, că unii au avut cocoși, alții șerpi, câte și mai câte, n'au simțit nimic la operație și au trăit încă mulți ani, unii sunt și acum în viață.

- Ce vorbești măi, doctore, se bucura boierul. Apoi, dacă e așa, aș vrea să văd și eu unul ca aista, să mă conving.

Tot nu credea.

- Cum îi voia matale cucoane, numai că unul, acu din urmă operat și pe

care știi de unde să-l apuc, sade departe, tocmai în Țara de Jos, în ținutul Tecuciului. Are o vie în Coasta Lupii. Îi cam place să tragă la măsea și odată a adormit de prea multă băutură în apropierea țarcului găinilor. A adormit așa adânc și cu fața în sus și cu gura căscată, că n'a simțit cum o găină a venit și a ouat drept în gura lui. Cum sforăia, oul l-a înecat și, cum spun, fiind turtă, neputându-se suci într'o parte sau să ducă mâna la gură să îndepărteze oul, l-a înghițit...

- Și, și, îndemna boier Balș Cocoșul, extrem de agitat de poveste.

- Păi, apoi s'a întâmplat ce ți s'a întâmplat și matale, cucoane. Din ou plodit a ieșit un cocoș care-i făcea atâta răscoală în burtă, de nu mai putea bea de loc. Vezi mata,ăștia de sunt învâțați cu băutura, dacă nu mai beau, trag să moară. Bietul om, un munte, era din tată în fiu de meserie podgorean, nu putea trăi fără să bea vin. Zicea că de copil nu băuse, după ce terminase suptul laptelui la țâța mă-si, decât vin. Trăgea, cum spusei, să moară.

- Ei și, și, se grăbea boierul să audă ce s'a întâmplat cu acest caz grav. A murit?

- Ași cucoane, trăiește și bea vin și-și îngrijește via ca mai înainte. S'a făcut din nou gras și frumos ca un măr domnesc.

- Vreu să-l văd și eu numadecât, uite, plătesc drumul și-i dau și despăgubire bună pentru pierderea de timp, numai să-l văd.

Se opri, neliniștit de o frică ascunsă, să nu cumva să fie înșelat.

- Spune, cum am să-l cunosc eu că l-ai operat?

- Cucoane, asta se vede, cum mă vezi pe mine. Păi, pe locul operației rămâne o urmă, o scrijitură a pielii și semnele cusăturii. Boierul a fost cuprins de entuziasm.

- Doctore, uite bani, scoase o pungă cu galbeni, așa cum erau banii în vremea aceea, bani adevărați, cu valoare constantă, reală, și când vine îi mai dau cât o vrea. În cât timp crezi că pot să-l văd?

- Într'o lună, ăl mai devreme. Până îi trimet vorbă, până își dichisește treburile, că e om cu stare și cu greutate, nu poate veni așa, nitam, nisam.

Pehlivanul își făcuse socotelile de cât timp îi trebuie să scrijelească pielea unui năsrup și să fie timp să se cicatrizeze, plus să învețe povestea așa de bine încât să poată răspunde ușor și sigur la toate întrebările boierului Balș Cocoșul.

Doctorului i-a fost ușor să găsească un pierde-vară în vermina Iașului, care să se lase scrijelat pe burtă în dreptul stomacului și să învețe așa încât, prezentat boierului, îmbrăcat cu haine noi de târgoveț, să-l poată convinge. Cu

banii luați se întoarse la el acasă, își cupărase loc de casă, căruță cu cai, se pricopsise. Fusese una din condiții să nu rămâie la Iași, ca nu cumva să trădeze secretul. Timp de o lună fusese ascuns în casa doctorului, încuiat, mâncarea aducându-i-o nevasta doctorului și după vizita la boier, suit în căruță și expedit departe, să i se piardă urma.

Boierul Balș a fost convins. A sosit într-o dimineață cu caleașca la poarta doctorului, singur, nici nevasta, nici copiii n'au știut unde se duce. A fost anesteziat cu tării date pe la nas și, când s'a trezit, doctorul i-a arătat cocoșul.

- Iaca cucoane, cocoșul.

Boierul s'a întors acasă, în câteva zile s'a vindecat rana de la burtă și s'a vindecat și el de piguleala cocoșului în stomac. Doctorului, după ce s'a vindecat, i-a servit un onorariu cât o avere să măriți o fată greșită după un negustor. Treaba sigur a făcut vâlvă nu numai în Iași, ci în toată Moldova, ba și în Muntenia până la Craiova și Turnu Severin. Unii credeau, cei mai mulți chiar; puținii, oamenii inteligenți și culți se amuzau, șolticii făceau caz nemai pomenit. Dar timpul, așa cum e timpul, trecea și vâlva, așa cum se întâmplă cu toate vâlvele, se micșora. Boierul trăia mult, o caracteristică a neamului Balșilor, cei ce fuseseră contemporani și martorii întâmplării se stingeau unul după altul. Cei tineri aflau povestea cu cocoșu, așa cum o aflați și cei ce o cetiți acum. Se amuzau și o uitau, faptul pierdea din prospețime, nu mai putea cuprinde întreaga cantitate emoțională cu care fusese încărcat evenimentul atunci când s'a produs. Dacă nu s'ar produce acest fenomen, n'ar fi posibil să suportăm istoria. Nu este uitare, nu este vestejire; evenimentul asasinării lui Caesar se cunoaște perfect și are prospețimea florii acum ruptă, însă fără să poată sdruncina starea psihică a cuiva, așa cum o poate face povestirea aceluiași eveniment, făcută de un om de talent, în stare să umple din nou întâmplarea cu emoție. Așa dar, trecuseră destui ani de când, văzând cocoșul, boier Balș se vindecase de boala lui curioasă și nemai auzită. Juca *ecarté* cu un alt boier de vârsta lui, prieten din copilărie.

- Mă, tu nu vezi că nu ești în stare să tai cum se cade cartea? Ești idiot!

- Idiot, eu? Se trezi celălalt furios. Idiot ești tu!

- De ce sunt idiot eu și nu tu, care tai trefla cu caro? Tu ești idiot... Ești un idiot de când te știu. Slavă Domnului.

- Tu ești un idiot, cu cocoșul tău cu tot! Se rățoi celălalt bătrân, scos din fire. De data asta, se trezise și Balș, la auzul cuvântului cocoș.

- Ce vrei să spui cu cocoșul, mă?

- Vreau să spun ce știe toată lumea, că ești nu numai idiot, dar ești și

gogoman. Ai crezut că ți-a scos doctorul cocoșul viu din burtă.

- Ce vrei să spui adică, că nu mi l-a scos? Păi l-am văzut cu ochii mei.

- Tocmai pentru că l-ai văzut cu ochii tăi, tocmai pentru asta ești idiot.

Scurt, i-a destăinuit toată povestea, a trântit ușa și a plecat. Boier Balș s'a așezat în pat, a bolit cât a bolit, o săptămână, două, o lună.... De sculat nu s'a mai sculat din pat, a murit.

Iată cât adevăr există în această medicină psiho-somatică. De altfel, de mult cunoscută de mahalaua bucureșteană. Cum spunea Conu Leonida: „din fandacsie dă în ipohondrie”.

Tohăneanu era un fel de director permanent al liceului, cu toate că direcția era o sinecură politică. Se schimba adică cu guvernul și el, Tohăneanu, făcea politică liberală. Erau cei mai siguri. Este greu de apreciat și de crezut anume că el era convins de doctrina liberală care, ca să fim sinceri, nu interesa pe nimeni dintre cei care erau membri ai partidului. Doctrina liberală era o teorie care se învăța la cursurile de economie politică de la Academia Comercială, nu avea nimic cu partidul liberal. Cum de altfel și denumirea celui alt partid politic, național-țărănesc, nu avea nimic nici cu noțiunea de național, nici cu cea de țăran. Național era numit după ceea ce fusese partida națională ardeleană și țărănesc, pentru că Ion Mihalache purta cămașa pe dinafară. Țărănește. Mai adecvate realități erau denumirile partidului averescan sau iorghist sau cuzist chiar. Arătau că cei ce se băteau pentru apucatul puterii erau conduși de Averescu sau Iorga sau Cuza. Ion Tohăneanu era liberal, pentru că așa putea să țină directoratul liceului mai mult, să încaseze ceva mai multă leafă pe lună și să locuiască gratis în casa directorului. Când s'a întâmplat să fie popa Arșic director, având locuință în casa parohială, Tohăneanu s'a înțeles cu el să rămână mai departe în casa directorului din curtea liceului. Până și-a strâns bani, să-și poată cumpăra o casă. O casă mare și frumoasă, cu o ogradă enormă, unde-și ținea oile. Nu se putea abține de la emoțiile copilăriei, de la marea pasiune care crește în fiecare băiat ce a păscut oile cândva. Pe câmpiile de păscut se pogoară întotdeauna o liniște mare. Acolo, pământul nu e turburat de aratul producător de recolte, pe om nu-l scoate din felul său de a fi, nu, e lăsat să producă ceea ce produce, fără efort, după câtă putere are în el și câtă ploaie cade de sus.

În ziua alegerilor era acasă Lila și Ginu, cum îmi mai zicea mie. Era o zi caldă, plină de lumina unui soare neacoperit de nicio pânză de nor, bătând direct pământul cu raze blânde, venind pieziș, mângâindu-l, nu lovindu-l ca vara. S'a deschis poarta și s'a trântit. Dog nu l-a lătrat pe domnul Alterescu, îl

cunoștea foarte bine, client vechi și constant al stăpânului. Avea multe daraveruri, era activ, șmecheros, băgăreț, cu gura mare, odată intrată o femeie în prăvălia lui, nu se putea să iasă fără să cumpere ceva, cât de mic, dar ceva pe care a dat parale. Era mic, era gras, era veșnic agitat și asudat. Și acum curgea sudoare de pe el, de parcă ar fi ieșit din baia turcească.

- Madame Codreanu, madame Codreanu, se opri din perorație, parcă aducându-și aminte că n'a spus bună ziua. Pardon, mai întâiu, sărut mâna, cucoană și bună ziua, Ginu.

Băiatului i se spunea familiar pe nume de oamenii casei. Porni apoi *in petto*:

- Așa o alegere, madame Codreanu, așa un succes!

- Ce s'a întâmplat domnu' Alterescu, de unde vii mata?

- Vin de la secția de votare de la noi, din strada Mavramol. Sunt de acum acolo președintele secției și-mi pot da seama de cum merge votul. Știi, este așa un succes pentru conu Emil, pentru noi toți.

- Se votează pentru Emil, domnu' Alterescu? Vine lumea la vot?

- Puhoi, madame, puhoi, așa un puhoi, cum nu-ți poți închipui mata, madame, ca la o inundație. Se lăsă obosit pe scaunul de pai oferit de Lila. Pe teresa din fața sufrageriei, care, așezată spre răsărit, se umbrea după amiaza cu atât mai repede cu cât soarele scobora către solstițiul iernii. I s'a adus cafea și dulceață.

- Așa o bucurie, madame, nu puteam să nu vii și să vă spun. Nici n'am dat pe acasă de așa o bucurie.

- Domnule Alterescu, să-ți dau ceva, vai de mine, ești nemâncat.

- Sărut mâna și merçi, dar nu pot, simt așa o bucurie în mine, că nu pot. Uite, iau dulceața, beau cafeaua și plec, plec să deschid secția.

Plecă, la poartă se opri, se întoarse spre noi, care-l conduceam:

- Fără nicio grijă, avem o mare victorie. Vine lumea să voteze ca un puhoi.

Îndepărtându-se pe stradă se auzea ca un fel de ecou, puhoi, puhoi. Era Alterescu, care-l infomra pe Ghinsberg creditorul, pe madame Gisela tutungioaica, pe domu' Nicu tipograful, cel care-i tipărea ziarul lui Nenea Milu. El, când a venit seara obosit, știa rezultatul:

- Am pierdut alegerile, dă-mi să mănânc.

- Cum asta, a venit Alterescu să ne spuie că votarea merge perfect.

- În oraș, în lumea comercială, dar dealul și valea, funcționărima din deal și muncitorimea din vale l-au votat pe Cristache. Are majoritatea

consilierilor aleși.

- Vai, se văita Lila, vai, cum e posibil, să fii la guvern și să pierzi alegerile. E de nemai auzit.

Era de nemai auzit, dar a fost așa. Nea Milu a putut rămâne primar, făcând majoritatea în consiliul comunal cu ceea ce se numeau consilieri de drept. Se numeau de prefectul de județ sau în municipii, direct de Ministerul de Interne, un număr de consilieri comunali reprezentând biserica, școala, comerțul, industria, breslele. În oraș începuse să se vorbească despre primarul consilierilor de drept. Din prima ședință a consiliului, Nea Cristache a cetit un vot de blam împotriva primarului neales de popor. Lila era furioasă, își vărsa focul nepotului, crescut acum băiat mare, interesat și el de politică.

- Auzi, măgarul de Cristache i-a cerut moțiunea, cerând vot de blam sub nasul lui Emil. Auzi, măgarul dracului, l-a făcut incapabil, incorect, primar ilegal. Ilegal, cum, când legea e clară, consilierii de drept au dreptul de vot ca și cei aleși. Mă mir de cât de calm a fost Emil. Mie mi-ar fi venit să mă scol și să-i șterg o pereche de palme, să-l învăț eu minte ce însemnează legal și ilegal. Un măgar și un bețiv ordinar, nici nu știe franțuzește. Mă întreb ce s'ar face să fie primar și să-i vie o vizită de personalitate străină. Pe unde scoate cămașa sau face ce face cu un translator. Vorbește cu el prin Liza.

Totuși, Nea Cristache a fost curând primar. S'a schimbat guvernul. A căzut într'o noapte.

- I-a căzut cărămida în cap, se bucura Lila. Scapă Emil de primărie. Se poate ocupa ca lumea de procesele clienților lui și mai ales să nu mai trebuiască să refuze procese din cauză că e primar. Nicio pricopseală, numai angarale și balamuc.

Cât de neașteptată a fost căderea guvernului, cărămidă căzută pe cap, și cât de tânăr era băiatul crescut în casa lor, el a știut evenimentul înaintea lor. Se ducea în casa mătușă-si Liza, el nu rupsesse relațiile cu ei după cetirea moțiunii de blam cerută de Nea Cristache împotriva lui Nea Milu. Seara, cu două zile înainte, când ieșise cu câteva minute înainte de opt să meargă acasă la masă, casele erau la o distanță de maximum două sute de metri, numai pe străzi diferite, s'a întâlnit cu Crăciun, comisarul șef al Prefecturii. Avea gulerul paltonului ridicat și pălăria trasă mult pe ochi. L-a oprit.

- Domnu Ginu, băiatul crescuse atât și în ani și în renume, încât nu i se mai spunea pe nume, te rog ceva.

- Spune, domnu' Crăciun, cu plăcere, dacă pot fi de folos.

Comisarul părea împiedicat, nu știa cum să înceapă. Apoi, cu oarecare

fereală.

- Domnul Ginu, conu Emil nu trebuie să știe că m'ai văzut aici.
- Cade guvernul, nu? Întrebă băiatul.
- Cade, răspunse comisarul, sec, profesional, cum ar fi spus: l-a omorât.
- Când cade, domn' Crăciun?
- În două zile, răspunse cu același ton comisarul.

Îl văzusem cu un an înainte venind la Nenea Milu. Stătuse puțin, nici cinci minute. Apoi căzuse guvernul și ajunsese primar Nea Milu.

- Și vine Nea Cristache, domn' Crăciun?

- Vine. N'avea chef de vorbă, se grăbea, după ce spusese ce avea de spus, să se ducă acasă, la masă. Dar după o săptămână, când guvernul se schimbă și Nea Cristache ajunsese primar „*ad interim*”, prin decizie ministerială, domn' Crăciun avea și timp și gust de vorbă. Se întâlneau pe Corso, pe Domnească. Comisarul îl acostase, ieșind *ex machina* dintr'un gang.

- Domnu' Ginu, fără supărare, pot să te invit la o pastă? Zău așa, îmi face plăcere să stau lângă una din speranțele orașului nostru și să-i mulțumesc de discreție.

- Bucuros, cum nu.
- Hai aci!

N'au intrat în plăcintărie, ci la cârciuma de vis-à-vis. Pe strada Brăilii, în capul ei de jos, unde dă în Piața Negri.

- Domn' Crăciun, nu te supăra, știi mata cum e cazul, noi, liceenii, n'avem voie să intrăm într'o cârciumă.

- Știu, mergem undeva în fund, într'un separeu.

Cârciumă de piață, așezată în gura pieții, mică, strâmtă, cu tejghea lungă cât chițimia întreagă. Mese așezate de-a lungul părțelului opus tejghelei. Băieții și clienții strecurându-se printre ele. În fund, după o ușă mică, strâmbă, intrai într'o curte cu umbrar, iar de jur împrejur camere cu ușă cu geam, și încă una pe dinafară, de scânduri. Persiene, vopsite verde, să fie în ton cu umbrarul. Comisarul părea un cunoscut al casei.

- Gică - însemna că, pe lângă obișnuința locului, era bine și cu personalul - adă de dincolo, de la grec, niște plăcintă cu carne și cu brânză. Dar vezi, să fie calde, acum scoase din cuptor și adu și o jumătate de crăcană⁴² din aia bună.

- Cu sifon, domn' Crăciun?

⁴² CRĂCANĂ, crăcane s.f. – aici, varietate de vin din struguri cu boabe mari, albe sau negre

- Cu sifon băietele, hai, repede.

Au intrat în separeu. Pe lângă masă și scaune era și un pat. Mirosea a alcool și a tutun, rufe stătute, neschimbate. A închis ușa cu grijă. A început discursul.

- Domnu' Ginu, trebuie să-ți mulțumesc pentru discreție. Se opri. Fumezi?

- Sigur, se veseli băiatul, căruia îi plăcea tutunul mai mult ca orice. Știi mata că nu e voie să fumăm...

- Ei asta, băieții în ultima clasă de liceu, aproape studenți, în orice caz bărbați, nu se poate să nu fumeze. Scoase pachetul. Te rog, aici nu te vede nimeni. Băiatul aprinse țigara și trase adânc. Nu fuma cu regularitate, așa că nu întrebuița closetul cu cabine închise, cum era obiceiul pentru fumat. În curtea liceului, separat de clădirea principală, în axul ei central trecând prin gangul porții de intrare, gangul de intrare principal al clădirii, prin mijlocul curții interioare, pătrate și apoi prin mijlocul amfiteatrului, se ridica sala de gimnastică. Hală înaltă cât liceul, construită fără etaj, pentru a se putea prinde instrumentele necesare: funiile cu noduri, prăjina lustruită, scara de funie, frânghiile inelelor de gimnastică. De o parte și alta de înălțimea parterului liceului, privățile. Una pentru treabă mică, deschisă, cu stănoage, alta cu cabine și așezare la latrină turcească, piatră găurită. Atunci când fusese construit, nu exista ideea closetului în casă. Existau numai privăți turcești sau cu scaune de lemn peste hasna, afară din casă. Mai târziu a fost aranjată o privată pentru profesori în clădirea liceului, discret, sub scara care ducea la bibliotecă. Când au început să se instaleze closete, *water closed*, după războiu, se minunau oamenii. „Așa că poate fi ținut nu numai în casă, dar și în baie”. Lumea învățată cu garderob și cu hasna, aproape nu se dumirea.

- Și murdăria unde se duce? Unde se strânge?

- Merge pe țevi și se varsă în Dunăre.

- În Dunăre? De unde bem apă? Se poate?

- Se poate, pentru că apa trasă din Dunăre e trecută de mai multe ori prin nenumărate filtre și vine prin tuburi de fier sau de fontă direct din rezervoare, unde apa e păstrată steril. Se face zilnic analiza bacteriologică.

- Uite ce e, domnule, eu prefer apa adusă cu sacaua, nu asta spurcată de murdăria omenească venită în cel mai bun caz numai de la Brăila. Înțelegi dumneata ce trebuie să fie dacă toate orașele de pe Dunăre și-ar instala astfel de tuburi, să strângă murdăria și s'o verse în Dunăre. Dunărea ar deveni o hasna generală a jumătate de Europă, domnule. Nici mai mult, nici mai puțin.

- Stai să vezi...

- Ce să văd, că am văzut, o porcărie, o imensă porcărie.

Până s'au convins oamenii de avantajele aduse pe țeava de la uzină și de utilitatea *water closet*-ului, „invenție americană domnule, ca și lumina electrică”, a trecut mult timp și încă meseria de sacagiu era practică și impusă de fisc drept profesiune liberă: comerțul cu apă.

În latrinele închise ale liceului, băieții din cursul superior fumau în recreații, înghesuți câte doi, trei, chiar patru, câți puteau intra într'o cabină. Dacă unul din cei mici, din cursul inferior, cei care nu purtau un fir de aur la chipiu, avea nevoie de treabă mare, era bucluc. Toate cabinele erau ocupate.

- Mă scap în pantaloni, domnilor! Vă rog...

- Fă alături, mă!

Servitorii aveau mare necaz pe întâmplarea asta, trebuind să curețe jur împrejurul closetului. Din când în când făceau inspecții supraveghetorii liceului, împreună cu subdirectorul, profesorul de desen, Domnu' Dacianu. Se dădea un semnal de cel ce întotdeauna făcea de gardă. Șase era parola anunțând primejdia și din cabinele privații ieșeau brusc pusderie de flăcăi cu tulee sau cu barba rasă.

Băiatul trăgea prelung din țigara oferită. El nu fuma niciodată în closet. Nu era un obicei al băieților buni... Mai mult al repetenților, de mai multe ori în aceeași clasă, ajungând aproape de militarie, douăzecișunu de ani, și ei tot în liceu. Fuma întotdeauna unde nu i se putea imputa, la unchiu-său Septimus sau în casa lui Cegă Popescu, a cărui fată, Lenuța, era prietenă și colegă de Notre Dame cu vară-sa, Dina.

- Uite ce-i, Domnu' Ginu, eu cred că mă înțelegi mata, așa e meseria. Noi, poliția, nu facem politică, nouă ne este tot atât cine are puterea, liberalii sau național-țărăniștii. Dar vezi mata, noi trebuie să apărăm securitatea, liniștea și proprietatea cetățeanului și de aceea trebuie să știm cu cine lucrăm. Adică cu cine are puterea în mână.

- Adică poliția nu face politică partizană, dar politică face, că doar este un instrument politic. Vreau să spun o necesitate a polisului, a cetății.

Comisarul a rămas nelămurit. Se vedea pe față, se simțea în stagnarea convorbirii. Nu înțelegea ce-a vrut să spună băiatul și nu știa pe unde s'o apuce. Băiatul întrebuița termeni de curând căpătați din cetirea lui Platon și Aristotel. Căpătase o carte de premiu, între cele multe primite cu această ocazie. O carte scrisă de un profesor de greacă de la Facultatea din Iași. Marinescu se numea. „Antiquitatea greacă”. Scurte biografii și expunere de operă de clasici greci. Simplu scrise, un compendiu de curs de literatură greacă

veche. Aflase amănunte necesare pentru a-și face o imagine asupra literaturii și filosofiei grecești: despre Socrates, Platon, Aristotel, Aristofan, Euripide, Zenon... Avusese norocul să aibă și câteva texte originale în mână, să le cetească cu obișnuita sete a omului tânăr, ideile pătrunzând în creierul virgin cu o vigoare asemănătoare numai instalării lubricității sexualității răsând. Erau texte traduse în românește de Ștefan Bezdechi și întrebuițate în seminariile facultății de filosofie pe care o urmase Dina un an mai înainte, la București. Ea voia să studieze medicina, n'avea nimic cu filosofia. Al doilea an a putut să se înscrie la medicină și și-a abandonat toate cărțile și manualele de filozofie la Galați. Le-am citit și răsedit eu. Cu înfrigurare, cu fericirea descoperirilor, noaptea târziu, la gura sobei, la lumina jarului, mătușă-mea Lila stingând lumina electrică de la siguranțe. De la zece seara, ca să nu mai cetesc, să mă culc, să dorm.

- Vreau să vă spun, Domn' Crăciun, că orașul, municipiul nostru, cetatea în sensul antic, pe grecește polis, de aci politică și poliție, înțelegeți dumneata, sunt forme de organizare absolut necesare oamenilor, lumii. De aia se strânge lumea în orașe, se organizează, se fac legi care trebuie respectate și făcute respectate. De cine? De poliție, un instrument administrativ, nimic altăceva...

- Așa, așa, făcea comisarul asigurat că băiatul nu are altă părere proastă despre meseria lui, *ipso facto*, despre el însuși. De sigur, de sigur, aproba el în continuare. Aștepta că băiatul să termine ca să poată bea șprițul. Văzând că băiatul prea întinde vorba savantă, ridică paharul.

- Hai să trăiești și la mulți ani.

Băură. Comisarul își începu discursul:

- Conașule, vezi matale, așa e meseria noastră, trebuie să fim informați. Fără informație, crede-mă ce-ți spun eu, două parale nu facem.

Se opri să vadă starea în care se afla băiatul ajuns acum la marginea bărbăției. Continuă:

- Avem nevoie să știm și pentru asta statul e recunoscător, plătește și plătește bine.

Se opri din nou, să vadă efectul celor spuse. Continuă:

- Uite matale, ne-ai face un mare bine, un bine pentru orașul nostru, să ne spui, acum când vei fi student...

Băiatul se uita curios, nu înțelegea la rândul lui despre ce e vorba.

- Ce vrei să spui mata, domn' Crăciun?

Comisarul turnă din nou vin și adaogă sifon. Bău îndelung, cu sete, cu mare plăcere.

- Vreau să spun că dacă, discret, fără să știe nimeni, ne vei spune ce se vorbește între studenți, orașul îți va fi recunoscător. O mie de lei pe lună, dom' Ginu. Eu am trei mii patru sute cincizecișidoi pe statul de plată, și nu sunt singur. Sunt familist, domnule, păi pentru mata e mai mult decât îți trebuie.

- Dom' Crăciun, cu alte cuvinte, îmi propui să fiu angajat în poliție, după cum văd eu.

- Vai de mine, Domnu' Ginu, mata nu m'ai înțeles. Cu noi n'ai nimic a face. Dacă vrei mata, nici nu ne vezi. Capeți o adresă și ce auzi și vezi, scrii și, fără să iscălești, pui scrisoarea la cutie și banii îți vin regulat tot prin poștă, la lună. Nu ești funcționarul nostru, nu ești trecut pe niciun stat de plată. Faci o faptă patriotică, pentru care și statul îți face un cadou, domnule, sfârși comisarul tot ce avea de spus. Își mai turnă un șpriț și-l dădu pe gât.

Băiatul l-a refuzat, scandalizat că i-a propus așa ceva tocmai lui. De atunci, de când era mic, avea despre el deosebit de bune păreri. I se părea că tot ce era în jurul său se află anume pentru el, la buna lui plăcere. Ieșind mereu în fruntea clasei lui, avea ideea, din ce în ce mai atot cuprinzătoare, că este o ființă deosebită, în stare să realizeze orice plan propus lui însuși, să treacă peste orice opreliște, să-și îndeplinească orice dorință. Un fel de poveste balzaciană: „*La peau du chagrin*”. Era în el o grandomanie curioasă, neobișnuită, pentru că în adevăr reușea să realizeze ceea ce-și propunea, și totuși nu paradă cu ceea ce câștiga în bunuri materiale, căuta să se acopere cu gloria modestiei. Nu se ducea la împărțirea premiilor școlare, de sigur o impertinență pentru toată lumea adunată la serbare, pentru cei ce o organizaseră și și mai mult, o nerușinare, fiind foarte bucuros să ia cărțile oferite în premiu. Directorul, la ultimul premiu câpătat în ultima clasă de liceu, i-a făcut cunoscut că dacă nu se prezintă la serbare nu i se vor mai trimite cărțile acasă. În orgolioasa lui purtare era și prietenia cu golanii clasei și ai liceului. Pancaldi și, pe lângă el, Mavromati, Dănăilă și Stănciulescu. Stănciulescu Niculae, zis Nae țiganul, era slab, negru, vorbea repede și fuma mult. Făcea parte dintr'o familie numeroasă, șase copii, trei fete și trei băieți. Taică-său era funcționar la C.F.R., un funcționar oarecare în administrația aprovizionării căilor ferate și totuși reușise să-și ție copii în școli și universități. Aveau o casă pe platoul de deasupra portului, unde se afla biserica Sfântul Gheorghe vechi. Se spunea că într'însa era înmormântat Mazepa, cneazul, eroul popular al Ucrainei. Cine știe? Cine dintre noi intra în biserică? Băteam mingea pe tăpșanul întins de la biserică până'n râpă. Sub râpă era un mare depozit de lemne și trebuia să luăm bine seama, să nu ne

scape mingea acolo, că o scoteam cu mare greutate. Avea paznici albanezi care nu prea știau românește și era greu de înțeles cu ei. Dănilă Petre era și el tot din partea din spre port, de pe unde Piața veche dădea în Vadul Cărăușilor, pe lângă biserica Maica Precista.

Se face mare caz acum de această Maica Precista din Galați, biserică întărită, apărând intrarea vechiului port din capătul de jos al vadului numit al cărăușilor, acolo începând și sfârșind calea cărăușiei de mărfuri. Nici acestei biserici nu-i dădeam nicio atenție, afară de faptul că dintr'acolo venea Petrache, *Poeta plebis*, să ne întâlnim în Piața Negri și să facem Corso. Mergeam toți patru prieteni pe viață și pe moarte în formație, căutând ceartă, legându-ne de cei ce nu ne plăceau. Nae țiganul scuipa la țintă cel mai bine din întreg liceul, al doilea clasat era scriitorul acestor rânduri. Ei mergeau în față. În spatele lor, Ticu și Petrache. Gorilosul și *Poeta plebis* reprezentau forța cea mare. Pe Corso Domneștii se plimbau multe personaje; la drept vorbind nicio personalitate. Personalități și personaje existau destule la Galați.

Domnul Darie era un personaj. Darie „le beau”. Un bărbat frumos, jucând personajul bărbatului frumos și elegant, distins și grand seigneur. Un om care este în sine o bijuterie, se îmbracă bine, vorbește încet, liniștit, ca o melodie, franțuzește, ce altă limbă e mai frumoasă? Mai potrivită celui în care se strânge toată distincția, toată eleganța, tot ceea ce reprezintă buna purtare. Se ocupa atunci, în vremea în care se povestește cronică de față, cu cucerirea văduvei lui Doiciu. Era o femeie micuță și frumoasă, ca o statueta de Tanagra. Bubulică Măcellariu avea o grămadă, domnu Pașa numai două, una întregă, alta numai capul. De unde le-or fi avut? Colecționarii se feresc să spună sursa, este la fel cum le-ai cere să-ți spună cât au dat pe ele. Nu, nu bine, declarând, și-ar putea da seama lumea de cât poate ajunge valoarea achiziției, ar putea-o cumpăra sau, cine știe, ar tenta pe cine nu e tentat. *Ignotus nulla cupida*. Femeia era tentantă și avea avantajul de a fi și dulce pe lângă frumoasă. O adevărată Tanagra, cum spusei, micuță și sveltă, grațioasă ca un pui de mătă, pășea mărunț, ajungându-i abia dacă la umărul frumosului Darie. „Le beau”. Boul, cum îi zicea Gorilosul, era tentat de averea femeii. O avere considerabilă. Erau doi frați Doiciu, unul normal, celălalt obez. Obezul era cel care a lăsat-o văduvă tânără și bogată, pe Tanagra-ua grațioasă ca un pui de mătă, de care se ocupa s'o cucerească Darie. Avere cu daraveri multe, fiind compusă din mai multe moșii, păduri, interese și afaceri în port, investiții în industria navală, de frânghii, de fier, existente în valea orașului. Darie își avea justificare de consilier pe lângă văduva bogată, adevărata funcție de avocat sau de

administrator, de procurator general n' o putea împlini, cu toate că era licențiat în drept și înscris în barou, fiind leneș și incapabil de muncă serioasă. Vădana ar fi putut-o face singură, avea însă nevoie de a justifica existența peștelui care o vâna. Dar nu numai atât, ea nu era singura responsabilă a averii, nici nu putea fi: avea un copil, o fată. Girarea averii se făcea printr'un consiliu de tutelă în care, pe lângă ea, vădana, trebuia să existe și o rudă apropiată a copilului, era celălalt frate Doiciu, tot atât de bogat, de activ, de întreprinzător și inteligent, cât obezul. El se opunea cu tărie amestecului lui Darie. Poate de aceea treburile averii mergeau așa de bine, Darie neamestecându-se cu nimic, decât cu tocetul venitului văduvei frumoase și grațioase ca o Tanagra sau un pui de mătă. Văduva îl plăcea pe „le beau” Darie, era tânăr, era frumos, era elegant. Gorilosul nu-l putea vedea în ochi. Îl apuca o furie oarbă de câte ori își aducea aminte de el. Lasă vederea lui. Cu instinct de animal simțea în Darie astuția putându-se oricând transforma în venalitate. A avut perfectă dreptate în simțămintele lui de animal puternic, dar extrem de bun, năprasnic când e înfuriat, gîngăș totuși, așa cum numai ființele nevinovate pot fi în iubire și atașament. În adevăr, dacă nu i se poate nimănui reproșa că se culcă cu o femeie atrăgătoare, bogată din întâmplare, toate femeile bogate sau nebogate au dreptul la seducția masculului, a fost foarte prost apreciat când a luat-o de nevastă, nu pe vădană, ajunsă acum să nu mai fie așa de bogată, ci pe fata crescută în vîrsta de a deveni posesoarea averii părintești. Fata nu semăna cu maică-sa la înfățișare, ci cu taică-său, era lălăie, pleoștită, diformă când ajunsese femeie și maică-sa era încă pentru multă vreme rămasă femeie atrăgătoare și grațioasă ca o Tanagra sau un pui de mătă. Frații Doiciu stăteau în case alăturate, sus, pe Domnească, în apropierea Episcopiei. De acolo scobora către centru, către Corso, perechea Darie - văduva Doiciu, când cocoana avea de făcut cumpărături. Ticu se uita după ei și mârâia:

- Nu l-oi prinde odată singur pe boul ăsta pe Corso. Mă, dădea el instrucții celor doi scuiători la țintă, Nae țiganul și Mușețel copil de casă, mă, auziți voi, scuipați în așa fel ca să n' o facă pe nisnaiul că n'a băgat în seamă și apoi vă feriți ca să-l pot apuca.

Era o joacă a celor patru. Se plimbau în grup strâns, cei doi țintași și greii, Gorilosul și Petrache, *Poeta plebis*. Pontau un fante, aveau o atracție absolut specială pentru specie sau un adversar, se aranjau conturile cu alte clici și, când era el mai mândru arătându-și pe Corso perechea nouă de ghete cu scârț, croit la Raftopol grecul sau la Zoias cel roșu, tot grec și el sau la Podolschi polonezul sau chiar cumpărate de gata la Masler, în prăvălia de pe

Mavramol purtând firma „La trei baloane” simbolizând foarte adecvat aspectul familiei proprietarului, tata, mama și fiul, ei bine, atunci, din mers era scuipat în așa fel încât dacă nu făcea o săritură înapoi, scuipatul cădea pe bombeul cu lustrul pielii noi, nedat încă cu cremă de ghetete. Dacă victima atentatului își îngăduia protestul, atunci se producea operația numită cafteală. Petrache, *Poeta plebis*, întinzând mâna lui de gigant peste cei doi din față, îl apuca pe cel care protesta, îl ridica în sus și-l depunea în fața lui Ticu Gorilosul care, cu mâinile lui lungi de gorilă, îl căftănea. Câteva palme aplicate să răsunese, apoi Petrache întorcea preopinentul și, dându-i drumul din strânsoareaabei formidabile, îi aplica un picior în cur. Treaba terminată, grupul își continua plimbarea liniștit, fără emoție, neuitându-se măcar înapoi, să vadă cum dispărea cu grabă, ascunzându-și nefericitul umilinta tocmai pe Corso. O pată de neșters în biografia unui om crescut la Galați. Era normal atunci să se organizeze răzbunări împotriva celor patru. Răzbunări care cu absolută necesitate trebuiau să aibă loc tot pe Corso, pentru că asemeni scuipatului pe bombeul încălțărilor și cafteala sancționând respingerea protestului, dacă nu era făcută pe Corso nu aveau aceeași valoare memorialistică. Cei patru, prin perfecta organizare, prin disciplina care și-o impuneau, reușeau întotdeauna să se apere în condițiile cele mai bune, atacând, descoperind comploturile dinainte și aranjându-se în așa fel încât atunci când revanșa dispunea de forțe în adevăr mult superioare, ei, cei patru, să dispună de ajutorul alianțelor. Aliții erau în mod obișnuit cele două haimanale ale liceului și ale Corso-ului: Pancaldi și Mavromati. Un italian care mai vorbea în familie italienește, taică-său era de mulți ani vice-consul italian, un personaj al Galațiului, celălalt grec care, cu toate că în familie se vorbea grecește și el înțelegea, nu era în stare să articuleze un cuvânt pe grecește. Doi veșnici repetenți, premianți la gimnastică, amândoi fiind dotați de la Dumnezeu cu o musculatură supremă și superbă în același timp, în stare să poarte trupul lor mărunt de meridional în toate voltijele de bară, toate figurile la inele și toate săriturile acrobatice la cal sau simplu, la podeaua goală. Eram nu numai în cele mai bune raporturi cu ei, dar eu, cel puțin, în mare iubire de prietenie cu mascașonul Paulo. Așa reușea turul de forță de a ieși cu fața curată din toate răzbunările, comploturile și plățile de conturi cu care au fost nevoiți să se întâlnească și să se descurce.

Darie scobora, preocupat pe Corso-ul Domneascăi. Avea de altfel mai întotdeauna o nutră aferentă, părând că nu observă nimic împrejurul său, cufundat parcă într'o sforțare anume de a răspândi, ca o iradiație împrejurul său, distincție, eleganță, chiar demnitate, demnitatea frumuseții, a bărbăției și

a siguranței de sine. Ticu l-a ochit de cum a pășit granița de sus a Corso-ului, biserica grecească. Ei suiau Corso-ul, nu-l coborau așa cum făcea Darie.

- Șase, șuieră gorila, șase fraților, boul Darie e singur, vine spre noi. Voi îl fixați, noi îl caftim.

Darie a rămas nemișcat, atât a fost de surprins atunci când amândouă scuiăturile, pornite țâșnind cu forță dintre buzele celor doi mari campioni în materie, au lovit din plin amândouă bombeurile.

- Frumosule, peștișor de aur, îl apostrofă Ticu, cărăbănindu-i cu o viteză maximă o porție dublă de palme, în timp ce Petrache, cu o mână în gât și cu alta pe umăr, îl prezenta cu toată seriozitatea unui astfel de act. Nu-l puteau atârna, „*le beau*” fiind un bărbat înalt, bine făcut. L-au întors cu ușurință pentru piciorul în cur, ultima parte, finală, caftelei. Au plecat în susul străzii Domnești pline de oameni, așa cum erau obișnuiți, în liniște, fără să se uite înapoi. Dacă s’ar fi uitat, l-ar fi văzut pe Darie înțepenit locului, nemișcat, nici măcar căutând să-și aranjeze dichiseala gulerului și cravatei smulse, a hainelor mototolite sau să-și șteargă sudoarea spaimei care-i năpădise fruntea. Probabil, un prieten sau un cunoscut a oprit o birjă și l-a suit. Birjarului nu trebuia să i se spună adresa. O știa foarte bine, cum o știa aproape pe a tuturor gălățenilor care întrebunțau faetonul cu doi cai și vizitiul scapet.

Erau acești scapeți un fel de ordin religios, o sectă, în care, din profundă religiozitate, se scopeau după un număr de copii avuți. Se spunea, lucru greu de crezut, că femeile își scalpau sânii iar ei, bărbații, e sigur, cu măiestria cu care își scopeau armăsarii, se scopeau și ei. Veniseră din Rusia, prigonți pentru țicneala credinței lor, așa că vorbeau cu toții rusește, stând toți grămadă în câteva rânduri de case de pe strada Grădina Veche, unde aveau gospodării frumoase cu grădini de flori și zarzavaturi superbe, întrebunțând îngrășământ bălegarul cailor înhămați la faetoane, îndeletnicirea lor principală pe lângă albinărit. Întregul transport particular al orașului, trăsurile, era în mâna lor, fără putință de concurență. Purtau șepci și caftane de catifea, parând impozanți pe caprele faetanelor încăpătoare, perfect întreținute și trase de cai de mare frumusețe. Scapeții erau experți în materie.

Până atunci, cartelele bandei celor patru băieți se opreau asupra altor băieți, regularea conturilor se făcea fără mare scandal, o simplă încăierare, faptele treceau neobservate. Atacul asupra lui Darie, om în toată firea, trecut de treizeci de ani, avocat și el, oricum, nu un băiețaș oarecare, a făcut șgomot. Înseamnă că banda ar fi putut să atace pe oricine pe Corso, să creeze situații realmente grele. Existau și așa conflicte destule între liceenii ultimelor clase

sau studenții în concurență pentru fete cu ofițerii tineri, de abia ieșiți din școala militară, care luau aspecte grave, unui ofițer neîngăduindu-i-se să fie amestecat într'un scandal public, mai ales pe Corso, să fie cunoscut de întreg orașul. Trebuia să-și aranjeze desonoarea prin duel sau să plece din armată. Atacul asupra lui Darie a făcut mișcare în opinia publică și a ajuns la cunoștința direcției liceului. În cancelaria profesorilor se formaseră două partide.

- Nu mai merge așa, domnule, până la sfârșit vom fi și noi admonestați la fel, în plin Corso, pe strada Domnească, nu numai pe furiș, noaptea, cu sacul în cap. Se refereau la câteva bătaii celebre „cu sacul în cap”. Era corecția administrată unor profesori peste măsură de pretențioși, nu numai severi, dar cârcotași, oameni sanchii⁴³ din fire. Ultimul fusese un nou venit, profesor de matematică la liceu. Se purta foarte elegant, cu guler scrobbit, răsfrânt, à la Take Ionescu. Era aproape sadic. Îl bătuse la palmă cu linia pe Mușețică, într'un mod bestial, pentru că acesta, chilos, pe lângă că-i procurase instrumentul torturii, linia, era de un calm, răbdând bătaia fără cel mai mic semn de nevoință, încât Gheorghe, așa îl chema pe profesor, fusese scos din minți. A fost un oarecare scandal interprofesoral. Tanti Liza, colegă de cancelarie, i-a atras atenția asupra lipsei lui, nu numai de instrucție pedagogică, dar și de omenie. Dar n'a avut câștig de cauză, Gheorghe a făcut mai departe excese punitive până într'o seară când, întorcându-se acasă, noaptea, a fost bătut crunt, „cu sacul în cap”. Bătaia a fost decisivă, l-a speriat în așa hal încât s'a mutat din oraș.

Cealaltă partidă susținea contrariul.

- Băieții au avut dreptate să aplice corecția peștelui impertinent.

- Ce vorbești dom'le, de unde până unde au bande constituite dreptul să bată oameni pe stradă, pentru că gura lumii îi acuză, Doamne, de fapte pe care nicio lege nu le consideră nici măcar infracțiuni. Și încă dacă ce spune gura lumii e un adevăr sau numai o fantasmă.

- Băieții au exprimat sentimentul de repudiare pe care-l are opinia publică pentru acest, sau mai bine zis, acești trântori trăind pe spezele părților inferioare ale trupului. Adică poți să-mi spui dumneata din ce trăiește acest Darie și ca el încă alții, mulți? Nu se poate accepta viață fără muncă.

- Domnule, mi se pare că susții păreri la modă la Est de Nistru. E periculos, oricum.

- Nu cred că are nimeni dreptul să mă acuze că semăn idei de stânga.

⁴³ SANCHÍU, -ÍE, *sanchii*, adj. (pop.) = tăcut, posac, ursuz; încăpățânat

Munca e un lucru sfânt și nimeni n'are dreptul să profite de viață fără să muncească.

- Ce vorbești, voi să răspundă adversarul conservator, dar interveni împăciuitoar popa Arșic, profesorul de religie.

- Și'n Evanghelie se spune, cine nu muncește n'are ce mânca.

Darie ar fi putut să reclame poliției pe băieții bătauși. N'a făcut-o, s'ar fi făcut și mai de rușine decât a fost. A tăcut chitic, n'a mai apărut pe Corso decât după multe luni, când a simțit că lumea a uitat întâmplarea și și atunci în trăsură și înarmat cu un baston gros de bambus. Umblatul cu bastonul era obișnuit generației precedente lui. Cei tineri, cei ce nu făcuseră războiul, umblau fără baston, cei serioși purtau întotdeauna baston, afară de medici care își purtau valiza profesiei. De la *coupé* în casa pacientului și din casă în *coupé*. Gențile advocaților le purtau secretarii lor, băieți tineri, începători în meserie. Numai Missir își purta singur geanta. Venea la Palatul de Justiție pe jos, din susul străzii Domnești. Își avea casa pe strada Domnească, dincolo de Episcopie, pe partea Notre Dame-ului. Nu era o casă prea mare și totuși avea cele cinci ferestre spre stradă. Armeanul era cel mai mare avocat gălățean. Era însurat cu o armeană nebună de curățenie. În Moldova umbla vorba că dacă e să mănânci, să mănânci la evreu, nu la armean. Armeanul te spurcă. Dar dacă e vorba să dormi, să dormi numai la armean. Evreul are casa plină de ploșnițe.

Cei doi evrei care locuiau pe strada Domnească erau cei doi dentiști, Agathstein și Argintescu. Stăteau și-și aveau cabinetele în apropierea Palatului de Justiție, în partea străzii Domnești unde se mai aflau prăvălii și numai câțiva tei. Argintescu se creștinase. Tânăr, se amoretzează de o româncă, voia numaidecât s'o ia. Familia i-a pus condiția: ți-o dăm, dacă te creștinezi. Nu numai că s'a creștinat, dar și-a schimbat și numele din Silbermann în Argintescu. Era un doctor bun și un om bun. Avea trei băieți și o fată. Fata și primii băieți erau toți profesori de română și franceză, băiatul cel mic, Mișu a urmat meseria lui taică-său. Era subțirel, mititel, elegant nevoie mare. Purta cămăși călcate numai de el, ca și hainele, în special pantalonii. Dichisit cum era, ca o fată, ba mai purta și o brățară la mână, totuși nimeni nu-l privea cu ochi răi, ca pe Darie. Mișu era un băiat „fair”, cu toate că dunga de la pantaloni era ascuțită ca un cuțit de măcelărie și bombeurile pantofilor străluceau cvasi metalic. Niciodată grupul haimanalelor nu s'a gândit să-i scuipe botinele, nici să-l ia de guler și să-l caștească. Mișu era elegant, era dreptul lui, dar nu făcea revoltătoarea meserie de pește, ca Darie. Nu-i scotea din fire, ca Darie. Ticu

Gorilosul, șeful tactic, dar și teoretic al bandei celor patru, spunea mereu:

- Mișu Argintescu ăsta, cât de elegant se poartă, e un băiat bun. Băieților nu li s'a întâmplat nimic până la sfârșit, pentrucă opinia, majoritatea opiniei publice, a fost de partea lor. Opinia publică era sufocată de acest Darie. Ce i se poate imputa unui pește? Nu e pederast, nu e proxenet, nu face excocherii, nu seduce minore. Sucidul capului unei femei în toată firea nu e un delict, nu există posibilitatea acuzei publice, procesului și sancțiunilor. Tocmai asta îi scotea din fire pe oameni, faptul că Darie își purta cu impertinență păcatul luxuriei și al necurăteniei, pentrucă nu i se putea imputa cel al curviei. Femeia era liberă. Faptul că nu i se putea imputa ceva, supăra. Opinia publică, majoritatea opiniei publice, a avut o satisfacție prin cafteala servită de băieți.

- Bine i-au făcut frumosului ăștia puturos și obraznic, care-și închipuiește că poate sfida lumea cu impertinența sa, fără să dea socoteală nimănui. Iacă, și-a găsit nașul căruia i-a dat socoteala.

- Dacă îmi pare rău de ceva, e că nu l-au dichisit mai bine.

- Trebuia călcat în picioare. Era necesar, pentru aerele care și le dă, pentru nasul care-l poartă mai sus decât îl are, parcă noi toți îi puțim.

- Ba, chiar băiețașii ăștia au dat o lecție tuturor, o lecție de curaj civic. Trebuia s'o facă un om serios înaintea lor. Să-l ia de gât de pe Corso și să-i spue: peștișor mic și dulce, uite, locul tău nu e aici, pe Corso, în văzul întregii lumi, ci în Dunăre și dacă nu disperi din acest loc public, te voi asvârli eu unde ți-e locul. Înțelegi?

Directorul i-a chemat în cancelaria lui. Avea două odăi unde ținea brazi întregi și când stătea la birou într'una, ținea fereastra deschisă în cealaltă. Apoi se muta. Avea frică de tuberculoză. Era o sminteață din cele multe ale lui. Se zicea că se smintise de cap de când cu nenorocirea de cale ferată de la Ciurea, unde îi fusese omorâtă nevasta dintâi și copilul lângă el. Dar nu cred că asta era cauza smintelii lui. Așa era el. Grandilocvent, superb, jucând veșnic teatru, teatral, cabotin, istrion, *buffone*, infatuat, grandoman, poseur, vanitos, în scurt un adevărat *comediante*. Născut, nu făcut. Încruntând sprincenele în chip de Mefisto, coada lor ridicându-se în sus către chelie, cu voce scăzută, dar destul de puternică, așa cum împărtășește Polichinel secretele:

- Este ultima dată când mai îngădui să mai fiți văzuți pe strada Domnească, între biserica grecească și Costache Negri, după ora șase după amiaza, făcu o pauză, voind să marcheze astfel importanța celor spuse. Băieții crezură că s'a terminat și dădură semne de retragere, el făcându-le semn că mai are să le spue ceva, continuă:

- Vă felicit pentru ce-ați făcut! Se opri din nou. Băieții, crezând că mai are de spus ceva, așteptau cuminți, apilpsiți, dar bucuroși că nu li se întâmplă nimic. Directorul, după o trecere de timp în care părea că meditează ceva foarte adânc, parcă trezindu-se, pe neașteptate cu ei în față, se uită de jos, din scaunul biroului, se încruntă din nou mefistofelic și se rățoi:

- Plecați!

Ei atât au așteptat ca s'o șteargă pe ușă. Petrache și Nae ducându-se la closet să-și fumeze țigarea satisfacției, ceilalți doi direct în clasă.

- Am fost la domn' director, se scuzau.

- Bine, dar ceilalți?

- Sunt încă acolo.

Pe catedră, la ora de română, era Ghiță boul, pe numele lui, Gheorghe Munteanu-Bârlad. Era o modă de dinaintea războiului să-și înobileze numele cu un apendice indicator de origine: Trancu-lași, Ionescu-Mihăiești, Popescu-Necșești, Ionescu de la Brad. Ghiță boul era mai identificant decât Munteanu-Bârlad, la fel ca și doctorul Goldenberg, practicianul numărul unu al Galaților, care-și schimbase numele în Munteanu-Galați, numai că el avea și prefixul doctor, pe care celălalt nu-l avea. Însă Ghiță boul era unul singur. Avea tabs, știa toată lumea boala lui; călca întâiu în călcâi și apoi cu toată talpa dintr'odată, clămpănind și bățâind picioarele înțepenite de sus, din încheietura trupului până jos, în vârful piciorului. Când apuca să meargă, nu se putea opri decât într'un loc unde putea să șadă. Pleca din cancelarie, poticnindu-se la fiecare pas, și o ținea până la catedră. Odată așezat, nu se ridica din scaun decât atunci când se termina ora, ca s'o ia direct, fără orpire, până la cancelarie. Ghiță boul nu era însurat. Stătea în sus, pe strada Domnească, în gazdă la domnișoarele Cucu. Fete bătrâne, aveau lângă grădina publică o casă modestă, joasă, cu pridvor în partea din spre curte. Grădina era mare, mare de tot, cu câțiva pomi roditori, cireși, caiși și meri și cu fân mult, crescut în luna Mai, înalt, de înnotau copiii în el. Veneau scapeți la coasă, adunându-l pentru cai. Pe lângă celelalte case mărețe de pe strada Domnească, aceea a domnișoarelor Cucu părea o colibă, dar se trăia bine în ea, într'o liniște, ordine și curățenie ca într'o mănăstire de călugărițe. Pe Ghiță boul, când îl apucau sentimentalitățile, îl podideau lacrimile:

- Ce bine mă îngrijesc domnișoarele Cucu, îmi dau dimineața *café* cu lapte.

Café cu lapte era semnul major al unei case bine ținute, altfel, în oraș, dimineața se bea ceai cu pâine, la mai pricipsiți ceai cu lapte și pâine cu

povidlă, un grad superior cu telemea. Numai domnii sus puși beau cafea, gustau dulceață cu apă rece și fumau țigarete Intim-Club.

Cred că dintre oamenii importanți ai orașului, numai Nea Iancu nu fuma țigarete gata făcute și nici prin cap nu-i trecea să se ducă la Intim-Club, cum se numea clubul *high life*. Nea Iancu, Ion Măgură, își făcea singur, în hârtie Job, țigarele din tutun de Macedonia. Era un tutun blond auriu, așa cum aveau chica mulți marinari olandezi, și era parfumat, mirosind a miere. Îl cumpăra Nea Iancu, așa cum se vindea pe atunci și cum a dispărut fără urme, ca și cum n'ar fi fost niciodată, așa de cumplită e uitarea, în cutii paralelipipedice de tinichea. Mari, de două sute cincizeci de grame. Tutunul blond și bine mirositor era așezat în fâșii lungi, parcă gata să fie puse în hârtia subțire ca foița de țigare, învârtită apoi îndemânatec de degete deprinse cu această tehnică, linse cu limba plină de scuipat, hârtia lipită cât mai strâns și restul de deasupra lipiturii rupt. Țigarea de tutun astfel confecționată se potrivea într-o țigaretă lungă din lemn de cireș și se aprindea de la un cărbune din foc, nu de la un chibrit cu gămălia de fosfor, care-i strica gustul și parfumul. Nenea Iancu era avocat și mare om politic. Locuia pe strada Frumoasă, așa că n'ar trebui să-l cuprindă cronică străzii Domnești. Pe strada Domnească nu apărea decât atunci când se ducea la Judecătoria de Pace din gangul din Piața Negri sau când mergea la Tribunalul din Palatul de Justiție. Și spre prima și spre a doua clădire avea puțin de mers pe strada Domnească. Către judecătorie, aproape de loc, numai cât să dea din Mavramol în piața statuii și apoi să intre în gangul cu judecătorie, spălătorie chimică și cinematograf. La Palatul de Justiție trebuia să urce puțin pe Domnească, după ce din strada Foti, terminată la biserica grecească, făcea la stânga, trecând prin fața cinematografului Odeon. Cinematograful se ridicase pe locul unde până în 1930 exista șantantul lui Ferendino. După ce a murit grecul întreprinzător și iscusit în a conduce un local de noapte cu program și dame de consumație, urmașii au vândut localul. Nu se puteau înțelege între ei și să facă mai mulți ce făcuse înainte unul singur.

Nenea Iancu Măgură nu mergea nici la aperitive, la *Suré*, nici la cinematograf, nici nu făcea Corso, Doamne ferește! Dacă-și pierdea timpul, era să meargă la sediul național-țărănesc din celălalt capăt al străzii Foti și atunci numai când se întâmpla un eveniment de mare gravitate. Cum nu prea avea mare legătură cu această stradă Domnească, spun, ar fi trebuit să nu vorbesc despre el aici, dar așa cum a luat drumul povestirea, devenind o frescă a unui oraș, în firea lucrurilor să se întâmple așa, strada fiind o adevărată coloană vertebrală a îngrămădirii de oameni, de case, de interese, de intrigi, de putere

politică, de frumusețe chiar a locului format de portul la Dunăre și râpele care-l înconjoară, figura lui este așa de strânsă de orașul timpului copilăriei mele, încât nu este posibil să se treacă peste ea.

Nenea Iancu era de undeva, din Măguri, dintre Măgura Buzăului și a Odobeștilor. Umblase întâiu și făcuse seminarul ținut de Episcopia Buzăului. Plecase apoi în străinătate, în Belgia, la Liège, unde căpătase o diplomă de drept. Se șoptea în oraș că diploma era cu subtitlul „*Bon pour Orient*”. Era o manieră de a încasa taxe și în același timp să se apere de diplomați care bine nici limba franceză n’o știau s’o vorbească și s’o scrie. Nu i-am văzut niciodată diploma lui Nenea Iancu, faptul că era avocat înscris în Baroul Covurului însemnează că avea o diplomă valabilă pentru exercitarea profesiei. Și de ce să nu o spun, Nenea Iancu era avocat mare, cu mare clientelă și asta pentru că era un mare vorbitor. De sigur că seminarul i-a ajutat mult în arta vorbitului, omul era însă și talentat. Avea dârdală⁴⁴ la gură, când îi dădea drumul o ținea una, fără oprire, cu ceea ce avea de spus, parcă gata pregătit de întotdeauna. O meditație cursivă, cum s’ar spune, găsindu-și cu ușurință „modul de exprimare” în limba pășărească a gazetarilor de meserie. Ajutorul seminarului se observa cu ușurință, nu numai în „meditația cursivă găsind modul de exprimare”, ci însăși în substanța meditației, pentru că dacă nu se știe cât cuprindea cunoașterea juridică a lui Nenea Iancu regulile dreptului roman sau însuși „modul lor de exprimare”, limba latină, Evanghelia o știa Nenea Iancu realmente pe de rost și din ea își trăgea și legile de drept după care măsura faptele omenești aduse în fața judecății oamenilor. Nenea Iancu nu credea în justiția omenească, el credea în dreptatea lui Dumnezeu. Pentru el, litera Evangheliei era mai puternică decât litera legii. El nu pleda o apărare sau o acuză referindu-se la „legile în vigoare”, schimbătoare și versatile, aranjate după interesele celor care au puterea, ci adresându-se legilor divine. Citatele veneau cu ușurință, fără să le caute, țâșnind aproape, umplându-l mai întâiu pe el de emoția frumuseții gândirii elenistice, răspândindu-se apoi în auditoriu, cucerindu-l prin sinceritatea, spontaneitatea și, până la sfârșit, simplitatea ei. Nea Iancu era un politician adevărat, un pasionat iubitor al aproapelui, apărător întotdeauna al celui slab, căutând fără prea mult savantlâc și cunoștințe de cum se învârte banul, să aducă despovărea celui împovărat, binele celui lipsit. Știu, sunt vorbe ca de clacă, repertoriu gazetăresc sau de predică făcută după cazanie, însă e aproape de negăsit alt „mod de exprimare”

⁴⁴ **DÂRDALĂ** m. Mold. = aici, flecăreală

pentru descrierea felului acestui om inimos, tandru, îngăduitor, mișcător de sincer cu sine însuși. Poate de aceea clientela sa era mai ales țărănească, oameni simpli, necunoscători de legiuirile fabricate de domnii cu învățătură înaltă în țări străine, cu gândire alcătuită de logica seacă de sentimente, strunită în teoreme riguroase ca speculațiile matematice, greu de priceput, aproape imposibil de acceptat de înțelegerea lor primitivă de analfabeți, cu greu semnându-și numele chiar cu degetul, dar rafinată de această mare carte a lumii elenistice, Evanghelia. *Bestseller*-ul cel mai persistent, cu răspândirea cea mai largă până acum, cunoscută în lumea formată de la început în jurul Mediteranei, întinzându-se apoi peste Atlantic și dând astăzi formă de viață întregii omeniri. Nenea Iancu era un personaj, dar și o personalitate. Personaj prin aspect și ținută, personalitate prin împlinirea sa față de sine însuși, nu însă prin suficiența orgoliului, chiar dacă prin definiție orgoliul este opusul vanității. Cu alte cuvinte, orgoliul este o mândrie fundată pe calități reale, vanitatea e goală lăudăroșenie. Deci, nu o suficiență laudatorie, ci suficiența fericirii trebuințelor puține, a credințelor profunde, a mării, salvatoarei puteri de a spera în mai bine. Optimism raționând simplu:

- Mă, dacă Dumnezeu l-a făcut pe om, nu se poate să-l facă rău. Stricăciunea i-a venit, așa cum scrie la Carte, din ispita Satanei.

Ceea ce spunea, și credea într'un fel naiv, fără întrebări, fără îndoieli, total și neclintit. O caracteristică de țăran primitiv, cum am mai spus, dar foarte rafinat prin viața comună cu întâmplările esențiale: ziua și noaptea, lumina și întunericul, ploaia și seceta, succesiunea anotimpurilor, spaimile catastrofelor naturale, molimele, cutremurile, inundațiile, bucuriile depline după îndurarea unor greutăți și opreliști îngrozitoare, foamea și belșugul recoltelor, ani de pagubă, moarte, dar și nașteri, botezuri și cununii. O lume în afara celei care evoluează repede, mișcându-se încet spre dispariția ei. Nea Iancu era tribunul evanghelic al acestei lumi. I se spunea că e socialist. Cred mai repede, dacă numai decât trebuie să i se pună o etichetă, că ar fi putut fi numit un creștin democrat în sensul apărut acum, după al doilea războiu mondial. Era un om mărunțel și rotund, purta țăcălia generației lui și chelia sa personală. Era sur când l-am cunoscut și nici nu-mi pot fixa în minte ce vârstă să fi avut, cred că era trecut de cincizeci de ani, pentru că era vremea primului războiu și el era acasă, nu în armată. Se scula foarte de dimineață și se spăla umplându-și gura cu apă, turnând-o în palme și frecându-și fața, mai ales ochii. Spălatul se făcea în bucătărie, unde intra cu pantalonii trași peste izmenele lungi cu care dormise și încă purtând cămașa de noapte, lungă, garnisită la

guler și pe deschizătură cu râuri. Safta, bucătăreasa, îi așeza pe colțul mesei cafeluța în ibric, din care el însuși își turna în ceașcă, așa cum singur își învârtea țigările. Din tutun prima, de Macedonia, și hârtie de țigară Job. Safta, bucătăreasa, era și ea un personaj și o personalitate. Stăteau amândoi fără să vorbească, ea cu mâinile încrucișate sub sâni, el fumând și bând cafea, privind amândoi în curtea din spate, cum se chema capătul de curte despărțit de curtea cu flori și în care pe pământul gol mișunau animalele din grija Saftei: găini, rațe, găște, picherițe și curcani, porci și căței, pisicile fiind ținute în casă, la căldura cuptorului din bucătărie. O adevărată idilă, reală, adevărată, de loc compusă cu prostul gust cu care e penalizată greutatea cu care se poate realiza idila, această formă artistică delicată, suplă, diafană din cauza subțiririi elementelor structurale. Idila cu dificultate poate fi umplută cu câtă viață îi e necesară, nici prea puțină, în fleșcăitura ideilor pastorale clasice, nici prea multă, transformându-o în vulgară pornografie, cum e ultimul desen din seria executată de Philip, regentul minorității lui Ludovic al cincisprezecelea, pentru o ediție franțuzească a lui Daphnis și Chloe.

Pandantul omului de țară ajuns orășean, fără să-și piardă calitățile genuine, Nenea Iancu, era Grigore Ionescu. Era un om bogat. Stătea pe strada Domnească, în spațiul larg al Episcopiei. În curtea bisericii, cum ar veni spus. Avea în proprietate pământ mult. Moșier i se spunea, iar el însuși își zicea plugar. Grosul pământului îl avea în județul Covurlui, la Puțichioaia. *Naturalia non turpia*, s'ar putea spune. Așa se chema comuna, iar el avea numai fete în casă, șase. Frumoase toate, semănând cu nevastă-sa, nu cu el, măcar că și el era un bărbat frumos, un adevărat monument, mișcându-se încet din cauza masivității. Bogate și frumoase, fetele s'au măritat repede și bine. Cum un ginere era doctor, altul jurist, pământul de zestre tot Grigore Ionescu îl muncea, dându-le venitul, după ce-și scotea, bun înțeles, partea lui de muncă, ca administrator. Cunoștea foarte bine practica, din administrator de moșie, doar ridica din ea la situația de proprietar de pământ, de moșier, de plugar, cum își zicea el însuși. După virtuțile omului, se urcă și scoboară scara poziției sociale.

Mai jos, pe strada Domnească, stătea într-o casă mare, Gigel Plesnilă. Era o familie scoborînd din oamenii lui Petru Rareș. Pescuiau în apele Dunărei și Brateșului și apoi duceau peștele cu căruțele în orașele din sus, Bârlad, Vaslui, până'n curțile domnești din Iași și Suceava. Era o întreprindere de multă extindere. În iarnă, scoteau ghiață din bălțile din preajma fluviului, dar și din lacul cel mare al Brateșului și chiar din Dunăre. O transportau și o depozitau în

bordee săpate în râpa Galațiului; pământul argilos se săpa greu, dar ținea bine gheața sub coviltirile groase de papură și pământ, să o ferească de soarele foarte puternic al verii. Se plantau în jurul bordeielor pomi cu coroana largă, cu creșterea iute și rădăcini adânci, salcâmi. Cu salcâmi plantați ca în jocul de șah se consolidau râpele. Rădăcinile lor țineau pământul, cum întărește armătura betonul. În ghețăriile de la bordeie își făceau pescarii aprovizionarea cu ghiață, cât să le ajungă câteva zile la transportul peștelui proaspăt. Cât să ajungă până la Iași sau chiar la Suceava. Însemnează că țineau grajduri cu cai buni și aveau legături cu meseriași iscusiți, căruțași făcători de căruțe puternice și ușoare în același timp. Întorcându-se fără pește, umpleau căruțele cu mărfuri. Asta însemna că trebuiau să-și organizeze pază. Aveau, așa dar, magazii cu arme cu care își înarmau oamenii de încredere. Cum spun, o adevărată întreprindere în care munca, pricepera și curajul aduceau bani mulți, avere mare. Când Petru Rareș a ajuns Domn, a făcut hârtie cu peceți - drept, nu hârtie, ci pergament - dând pământul din coasta Brateșului oamenilor lui, printre care și începătorului familiei Plesnilă. În patru sute de ani, neamurile lor au ajuns boieri cu pământ mult în susul județului, la Lunca. Tatăl lui Gigel Plesnilă făcuse politică conservatoare, așa cum obișnuiau alegătorii colegiului întâiu. Fusese primar în Galați, om cu vază și cu avere, își clădise casa pe strada Domnească, vis-à-vis de casa Gheorghiad, cea mai mare și cea mai frumoasă casă de pe strada Domnească. Casa stătea goală. N'avea cine s'o locuiască. Aparținea familiei Orleanu.

Orleanu bătrânul, om politic de prima mână a orașului, ținea o domnișoară Gheorghiad. Lumea spunea că erau greci. Ei susțineau că erau o familie macedoneană. Cu toate că în casă se vorbea grecește, asta nu spunea nimic pentru originea greacă și nimic împotriva originii aromânești. Pentrucă limba greacă în secolul al nouăsprezecelea, când Gheorghiadis, în culmea puterii și a averii, își ridicase casele, un adevărat palat, se vorbea curent în familiile bune, nu numai ale Galațiului, ci ale întregii Moldove și Muntenii. În saloanele bogătaşilor se vorbea grecește, fiindcă le era limba maternă, dar se vorbea și franțuzește, mai rar italienește și aproape de loc românește. În copilăria mea, în Galați existau oameni, bătrâni, ce-i drept, cucoane mai ales, în protipendada negustorească ridicată din comerțul portuar, care nu știau bine românește, știau numai grecește și franțuzește. Înțelegându-se greu cu servitorimea românească, își țineau intermediari între ei, personal de serviciu grecesc. Se găseau destule neamuri grecești nepricopsite, din care se puteau alege femei de încredere cu funcție de conducere în casă. Grecii nepricopsiți

trăiau ca în insulele arhipelagului Egeei, cu nevoi extrem de reduse, bărbații tălălăind mai mult în port, ducând acasă la droaia de copii pește pescuit sau căpătat de la cherhanalele particulare sau pescăriile de stat din port, așezate lângă șantierul naval, plată pentru ajutorul dat la pescuit sau la transport. Mâncau numai pâine albă, cumpărată tot de la brutari greci, ăi de erau pricopsiți și se țineau de neam. Capră râioasă cu coada în sus.

Fetele preferau să rămână nemăritate decât să ia un meseriaș, că despre un simplu muncitor, hamal în port, nici nu era vorba, dar nici rubedenie cu greci bogați de pe strada Domnească nu făceau. Duceau o viață cvasi monahală, trăind mai din nimic, dar ținându-și rangul grecesc. Din fetele acestor familii se angajau unele în casele mari, grecești și făceau puntea între cocoanele vorbitoare de greacă și franceză și personalul de jos, vorbind românește, ele posedând perfect și una și alta, ba multe putând vorbi bine și franțuzește. Unele din ele erau crescute în externatul Notre Dame-ului și erau la fel de bine educate ca și domnișoarele pentru care se plătea mult să stea interne în mănăstire. În curtea imensă și pustie a caselor Gheorghiade exista de-o parte o căsuță, un fel de pavilion de ceaiu, în care locuiau două grecoace, mama și fata. Păzeau casa goală și grădina pustie. Maică-sa fusese probabil o madamă menajeră, femeie mai mare peste personalul numeros al familiei și rămăsese acolo după stingerea ei. Ultima fată, Valentina Gheorghiadis, trecuse în familia curat românească, Orleanu. Grecoaca cea tânără, fata, fusese crescută în externatul mănăstirii franțuzești și se ținea așa de nobilă, că rămăsese nemăritată. Lucrau amândouă perdele de dantelă macramé. Câștigau parale bune, având încă destule după ce pierduseră ce aveau de la banca Marmorosch Blanck. Aveau bani de puși în mai multe locuri și făceau și oarecare cămătărie.

Cât era de părăsită și de goală casa Gheorghiade, atât de plină de viață și frecventată casa Plesnila de vis-à-vis. Gigel Plesnilă, ca și taică-său de altfel, nu mai erau, conform poreclii, umflați să plesnească, ci oameni mărunți, cei drept, dar svelți. Fusese coleg de liceu cu Nenea Milu și erau prieteni buni din acel timp, nesticând prietenia atunci când Emil Codreanu demisionase de la taciști, în tabăra în care se afla și Gigei Plesnila și trecuse la liberali. Pentru Gigel Plesnilă, politica era mai mult o obligație de familie, decât o reală ocupație și de loc o pasiune. Venise de la Paris cu un doctorat în drept, dar și aceasta fusese o îndeplinire impusă de tradiția familiei. Adevărata sa pasiune era știința, în special știința aplicată la tehnică. În salonul casei lui veneau oameni răsăriți ai orașului, să-și pună la urechi niște rotocoale negre, asemeni

ochelarilor de piele pe care-i poartă caii sperioși înhămați la trăsură, să se crucească auzind: „Allo, allo, ici Paris, la station de la Tour Eiffel”. Gigel Plesnilă construise împreună cu o rudă de a lui, inginerul Poenaru, și cu ajutorul schemelor din *Science et Vie*, la care era abandonat, unul din primele aparate de radio existente în oraș. Parcă-l văd, o cutie mare, neagră, de ebonită, străpunsă de tot felul de găuri prin care treceau fire electrice de la o mare baterie de acumulatori și de la care porneau alte fire la capătul cărora se aflau căștile de ascultat. Pe deasupra cutiei era antena: o cruce de lemn cu multe fire așezate în romb. Gigel, după ce dădea drumul la radio, învârtea antena până găsea o poziție bună de captat emisiunile. Se emiteau la ore fixe informațiile franțuzești și apoi muzică de jazz. Era o adevărată minune a orașului și în salonul lor un adevărat pelerinaj. Gigel Plesnilă era însurat cu o fată de om pricopsit din Brăila, Mia Aloman. Bătrânul Aloman era un alter ego al lui Tănase Scatiu. Un bărbat mare, voinic, cu ochii albaștri, fioroși, de viking, cu părul alb ca zăpada, atunci când după războiul dintâiu, bătrân și chior, pocit de împușcătura trasă de un servitor scos din fire de tirania lui, se retrăsese la o vie, împărțind pământul de muncă agricolă celor doi ultimi băieți pe care-i avea după o serie de patru fete. Fiecăruia dintre copii îi dăduse două moșii. În total, avusese douăsprezece, el rămăsese numai cu via. Fusese, și încă mai era, un om strașnic care-și făcuse averea, cum se spunea, cu harapnicul în mână. După nume și după înfățișare era de neam de mocan, din cei ce veneau cu oile din Ardeal, peste munte, și se oblojeau iarna în bălțile Dunărei, la perdeaua de stof împletit. Se găsea încă de păscut bun pentru oi și în baltă, nu era așa de frig ca pe Bărăgan sau sus, în munte. Pornise de tânăr administrator de moșie, vechil se numea, apoi, strângând ceva bani, a devenit arendaș și priceput, energic și inteligent, în curând proprietar și repede multi-proprietar de moșii întinse în județul Brăila și Constanța. Avea casa cea mai mare și frumoasă din Brăila, castel nu altceva, în sensul balcanic al noțiunii. Fetele, pe rând, fiecare în altă zi, trebuiau să țină rostul mesei și dacă cumva țuica nu era înghețată sau ciorba nu era fierbinte ca focul sau fața de masă brodată cu dantelă nu era perfect spălată și călcată, era o mare dramă. Disciplina mergea până la împărțitul mâncării la servitorime în bucătărie, unde și pâinea se dădea cu porția. Intrase așa în obiceiul împărțitul pâinii la servitorime, că și măritată într'o casă mare, dar departe de dimensiunile celei în care crescuse, Mia Plesnilă în fiecare zi de dimineață tăia și împărțea pâinea. Un obicei care, aflat în oraș, făcea să se vorbească de nemăsurată avariție. Biata femeie tânără nu era de loc sgârcită, aducea din casa lui taică-său, omul strașnic, făcătorul

unei mari averi cu harapnicul în mână, în adevăr o neobișnuită deprindere pentru lumea mediteraneeană: măsurarea pâinii dată servitorilor. Și în mănăstiri, numai mâncarea și băutura erau cu măsură, pâinea întotdeauna la discreție. Era așa de adâncă venerația pentru pâine, încât se considera păcat să lași începută o bucată de pâine; trebuia s'o mănânci seacă dacă terminaseși mâncarea, numai să nu trebuiască să fie asvârlită și era o obligație să nu lași pe jos, oriunde ai întâlni, o cât de mică bucățică de pâine; trebuia ridicată de jos și așezată așa, ca să poată fi ciugulită de păsările lui Dumnezeu. În restaurante, chiar în cele din gări, pâinea nu se socotea la plată și era pâine albă, de cea mai bună calitate și tăiată felii așa de groase cât un copil abia o putea lua în mână. Mia Plesnilă era o femeie subțirică, blondă și cu ochi albaștri ca și taică-său, crescută în casă de moșier, nu de boier, dar din fire delicată, blândă și bună, făcea perfectă figură în casa de veche tradiție a lui bărbatu-su. Gigel Plesnilă avea în casă și un birou advocațial, dar o făcea, mă repet, mai mult pentru păstrarea tradiției; taică-său, ca orice băiat de boier, tot jurist de la Paris fusese. Cum spun, pasiunea lui era știința și tehnica, de aceea a fost unul din primii care au avut un automobil. Un Fiat. De sigur că avea nevoie pentru administrarea moșiilor care le avea. La Lunca cea a familiei lui, la Padina din județul Brăila și încă una din județul Constanța, zestrea neveste-si. Necesitatea automobilului pentru administrarea pământului era o adevărată acoperire de conștiință, un pretext numai, pentrucă, în fond, automobilul se înscria în pasiunea lui pentru tehnică. Orleanu sau Grigore Ionescu, și ei cu întinse posesiuni de pământ, nu le trebuia automobil pentru a și le administra. Se suiau în tren și se dădeau jos în gara cea mai apropiată de conac, șase, șapte kilometri, de unde erau luați cu trăsura sau cu docarul. Gigel Plesnilă, până la Lunca, avea de făcut șaiszeci de kilometri; cu starea drumurilor din acea vreme, făcea mai mult decât ceilalți mergând cu trenul. Și încă se ridica atâta praf în cele două, trei ceasuri de drum, de la Galați până la Lunca Bujorului, încât mașina trebuia spălată cu grijă. Era treaba lui Boris, șoferul. Îl chema Boris, dar nu știa nici rusește, nici bulgărește, limba lui maternă era cea nemțească. Boris era neamț din partea de Sud a Basarabiei, dintr'un sat care se chema Leipzig. Era blond și avea ochii albaștri, îi plăcea să bea bere, vorbea românește cu accent nemțesc și era foarte priceput la mașinării și la motoare. Era a doua liniștire de conștiință pentru Gigel Plesnilă, necesitatea de a-l avea pe Boris. La Lunca, domnul Hanuț, administratorul, se pricepea bine la vânătoare, la pescuit, la grajdurile cu vite sau la cultivatul sparanghelului, dar nu era în stare să depaneze o batoză sau o treierătoare. Toate le învățea cu

ușurință Boris. Domn' Hanuț era un fel de neam de boier și el. Frate-său avea moșie mare în județul Bacău, soră-sa era nevasta unui avocat, om bogat, cu casă mare pe strada Domnească, colț cu strada Codreanu. Era sigur că denumirea străzii se trăgea de la faptul că fusese tăiată prin curtea lui sau a lui taică-său sau a lui bunică-său. Și așa îi rămăsese o curte imensă, plină de flori în fața casei, continuându-se cu butuci de vie și cu livadă.

Strada se desfăcea în fața Palatului Prefecturii de Județ, în care se afla o sală mare de festivități, întrebuițată iarna pentru baluri. Era la etajul clădirii și ca să ajungi la ea trebuiau urcate zece scări din stradă până la terasa largă din fața intrării, apoi într'o sală încăpătoare unde se făceau expoziții de pictură și de unde se ridica, desfăcându-se în două, ca la opera din Paris, o scară monumentală către sala de recepții. Balul prefecturii era cel dat de prefect, dar existau încă altele, tot atât de fastuoase și de elegante, balul doamnelor ortodoxe, balul Crucii Roșii, balul comunității grecești, al celei italiene. Asociații și motive pentru organizarea balurilor, cu comitete de cucoane care aranjau bufetul și tombola, scoțându-și la vedere fetele de măritat și depunând bani strânși pentru operele de binefacere. Ajutor pentru cei păgubiți de inundația Bădălanului sau pentru văduvele și orfanii de războiu... Tot felul de pretexte pentru organizarea acestor expresii ale *dolcei vita* a *high life*-ului completamente despărțit de lumea de jos. Pentrucă, la un astfel de bal ar fi fost considerată o adevărată blasfemie să apară o pereche de oameni din valea sau din dealul orașului sau chiar negustori evrei, oameni bogați și care ar fi putut face față în mod onorabil atmosferei de „*haute volée*” din baluri. Acolo erau invitați numai ovrei din societatea gălățeană cu băieții trimiși la studii la Paris sau la Londra și cu fete crescute la Notre Dame. Era familia Haldner. Avea o fabrică de frânghie și de saci. Stăteau pe strada Domnească, vorbeau în casă franțuzește și băiatul fusese educat la Oxford. „Ajustatul”, îi zicea Lila, mătușă-mea:

- Tu nu vezi cum e? E luat dintr'o parte și adăogit în cealaltă și, pentru că a fost cu prea mult ajustat, i s'a luat din partea ajustată și reajustat de unde a fost luat.

El totuși purta haine tăiate la Londra și dacă n'ar fi avut ocupația să fie cavalerul servant al unei evreicuțe frumoșele și teribil de apetisante, s'ar fi putut spune de-a dreptul despre el că tăia numai frunza la câini. Evreicuța frumușică și cu vino'ncoace era însemnată cu un *grain de beaute* pe nas, care nu numai că nu-i strica fața, dar îi dădea un ton obraznic, provocator, care-i creștea atractivitatea. Era vădană și bietul „Ajustatul” era amorezat mort

răscopt, până peste urechi de ea. Avea de înfruntat o mare concurență la grațiile vădanei seducătoare. Dădeau busna la ea toți fanții Galațiului, ba și de prin orașele învecinate, Brăila, Tulcea, Focșani. Se dusesse vestea de dulceața ovreicuței care era nu numai frumoasă și lipicioasă foc, era și femeie tare bogată. Până la sfârșit, „Ajustatul” a reușit și a luat-o și a venit cu ea la balul prefecturii, invitat fiind ca reprezentant al industriei.

Așa cum era și Max Ausschnitt, care nu-și mai scria numele cu doi de t, cum era scris în nemțește. Ausschnit avea, pe lângă o mare fabrică de tablă și cuie în valea orașului, în port, o mare, o imensă avere investită în industria grea de la Reșița. Industrie fondată de împărăția austriacă de la Viena și, după războiu, prin desmembrarea statului austro-ungar, ajunsă pe teritoriul românesc. Acest evreu roșu, mare, voinic și gras în același timp, pornit de la industria de fier din portul Galațiului, strânsese atâta avere și avusese atâtea relații, încât devenise posesorul pachetului majoritar de acțiuni al Reșiței și *ipso facto* administratorul ei delegat, proprietarul ei, ca să scurtăm vorba și să spunem lucrurilor pe nume. Era de dinainte de războiu bun prieten cu Take Ionescu și cu Titulescu și le urmase credincios ascensiunea. Se alegea senator la colegiul industrial. Nu venea la baluri pentru că rar se afla în Galați. Casa mare de pe strada Domnească, cu intrare din stradă printr’o ușă toată din fier forjat, o închinase până la sfârșit consulatului italian. Era cunoscută după numele proprietarului, toată lumea o cunoștea, casa Ausschnitt, cum era și casa Gheorghiadis sau casa Doiciu sau casa fetelor Cucu. Era un om galant, evreul, în special pentru orașul Galați, de unde pornise averea înaintea lui taică-său, și galanteria se revărsa și asupra județului Covurlui. Îmbrăcase cu tablă nu știu câte biserici, reclama lui, pentru că era realmente om inteligent.

Invitată de asemeni era și familia avocatului Baron. Om subțire, evreul, cânta la violoncel și dădea serate muzicale în casa bătrânească pe care o ținea în susul străzii Domnești. Îți făcea plăcere să caști gura, vara, când pe ferestrele deschise le vedeai salonul luminat *à giorno* și pe băieții Baron făcând muzică. Unul la pian, celălalt la violoncel.

Balul de la Prefectură era întotdeauna un eveniment important și respectat. Nu numai în ținuta domnilor, toți în frac, smokingul fiind îmbrăcăminte de serată dansantă de după masa de seară, la club, nu la bal, și toaletele cucoanelor, dar prin tradiționala desfășurare. Se începea solemn un cadril, venea la rând un lanciers, polca și în sfârșit, valsul. Urma o pauză, „*pour reposer la musique*” nu „*l’orchestre*”, făcând greșeala de a traduce din românește „să se odihnească muzica”. „*Pas la musique, madame, l’orchestre*”,

țâșni tăios din gura unei fete venită proaspăt de la Paris. „A, oui, bon”, îngâimă cucoana, „c'est une orchestre qui se repose, pas la musique”. „Un orchestre, madame”, o dichisea nemilos cea tânără pe cea mai în vârstă. Avea de plătit o poliță. Cealaltă îi atrăsese atenția, „qu'on doit pas danser si tendrement. C'est pas pour une demoiselle comme il faut”. După pauză se reîncepea cu un cadril și apoi direct valsul. Târziu, către dimineață, după bufet și tombolă, se dansa tango, shimmy și foxtrot.

Regula a fost ținută cât a trăit Dal'Orso. Cavalerul numărul unu. Om bogat, italianul, cu contor jos în port și cu casă frumoasă și grădină cu vie și livadă pe strada Domnească, nu s'a însurat și a murit băiat bătrân, ca și soră-sa. Era un bărbat frumos, înalt, subțire, cu mustața groasă în furculiță, exact așa cum purta Victor Emanuel cel dintâiu, cel care a făcut unirea Italiei. Întotdeauna el conducea cadrilul și lanciers-ul. Această epocă se terminase când Dina s'a dus la balul prefecturii. Murise Dal'Orso și chiar să mai fi trăit n'ar fi avut cui comanda cadrilul. Cei care-l știau dansa, nu mai dansau. Bărbații încărunțiseră și deveniseră borțoși iar cocoanele strânse în corsete abia mai puteau răsufla, da' să se și mai învârtească în dans, și le era și rușine să mai danseze având fete de măritat, obligate să cultive relații, să afle viitorul tinerilor și valoarea dotei celorlalte concurente. Când s'a dus Dina la bal, la Prefectură, era în anul 1930. Venise în vacanță din București, unde începuse să urmeze filosofia la facultate. Îi ardea de ea, ca pisicii de lins sare. A fost dramă la noi, pentru că toată regula casei a fost dată peste cap. În primul rând, pentru că la ora opt, când a vrut Nenea Milu să se așeze la masă în sufragerie, masa nu era nici pusă. Asta l-a supărat peste măsură, s'a burzuluiit și a cerut numaidecât să i se dea să mănânce.

- Păi, nu mănânci la bal?

- La bal se mănâncă după douăsprezece noaptea și mie mi-e foame acum.

A trebuit să i se întindă masa și să i se dea să mănânce. Nepotu-său îi ținea companie. Mâncau amândoi, în tăcere. Femeile, toate, de la Lila, Dina și prietena ei Lenuța, precum și Francisca bucătăreasa și Irma, fata în casă, erau într'o agitație și o stare de nervi neprielnică voiei bune. Băiatul se gândea: și totuși, se duc la bal să se veselească, să danseze, de ce oare sunt așa de îmbufnate și îngrijate, parcă ar merge la un examen sau parcă ar avea de dat o bătălie. Pregătirile începuseră de mult. Mult înaintea plecării la bal. Balul începea oficial la nouă seara, lumea însă începea să vie după ora zece și toți căutau să facă în așa fel încât nu numai să nu fie primul, dar nici măcar printre cei dintâiu. Să deschidă ei balul, cum ar veni. Fetele începuseră printr'o

operație care pe băiat, mai mic decât ele, încă în liceu, încă nici prin gând trecându-i să meargă la bal, l-a lăsat realmente cu gura căscată. Fetele și-au bărbierit părul din subțiori. De ce și l-or fi bărbierit? Le-a întrebat atunci când i-au cerut lui aparatul de ras. Începuse și el să se radă, rar ce-i drept, și unchiu-său îi făcuse cadou un aparat de ras. Gillette.

- Ce să faceți cu el? Nu înțelegea.

- Să ne radem la subțiori.

- Pentru ce, frate?

Nu i-au mai răspuns. I l-au luat din mână și s'au închis în baie. Au ținut baia așa de mult ocupată, încât Nenea Milu a trebuit să se ducă jos, la closetul servitorilor, să facă pipi, fapt care l-a supărat și mai mult și a făcut să crească și mai mult tensiunea în casă. Nu ni se dase să mâncăm o mâncare, ci numai un fel de aperitiv, brânză, șuncă, măsline, salam.

- Dă-ne să bem ceva!

- Apă, arătă Lila, trecând pe lângă noi, cana cu apă de pe masă.

Nea Milu tăcu, dar când trecu înapoi din dormitor prin sufragerie spre bucătărie, el reluă:

- Te rog să-mi dai o sticlă de vin.

Era spus cu un ton care nu îngăduia replică. De data asta fu Lila cea care nu răspunse. Întorcându-se, ne puse o sticlă de vin pe masă. Nedestupată.

- Bea, dar ai grijă că n'ai să mai poți ține la bal.

- Adu *tire-bouchonul*. L-am adus.

- Desfă sticla.

Am băut amândoi, lui să-i treacă de plictiseala turburării ordinei în casă, eu bucuros să-i țin companie, fiind în vacanță și neluând cu nimic parte la vânzoleala femeilor. La opt și jumătate, așa cum se întâmpla în mod obișnuit, am terminat masa și Nea Milu, bine dispus de sticla de vin băută împreună cu nepotu-său, s'a lăsat pe canapeaua din hall. Voia să facă o pasiență, cum făcea atunci când avea de așteptat și de pierdut timpul. N'a trecut mult și a adormit, iar Lila nu l-a băgat în seamă, în du-te vino și pregătirile toaletelor ei și a fetelor. Când au fost gata ele, a început marea dramă. Nea Milu nu mai voia să meargă.

- Duceți-vă singure. Eu mă culc.

- Se poate una ca asta?

- Se poate, atâtea vădane își duc fetele singure la bal.

- Păi, eu sunt vădană? Vai de mine, mă face de râsul târgului. Hai, scoală și te îmbracă.

Drama s'a prelungit cu îmbrăcarea cămășii cu plastronul scrobrit, cu punerea butonilor în manșetele tari și alunecoase... Până la sfârșit, au plecat. Au venit de dimineață. S'a dansat tango și charleston, măcar că-i trecuse moda.

Fetele erau prietene cu Anișoara Plesnilă. Erau doi copii în casa Plesnilă, Radu, băiat de vârsta mea și Anișoara, ceva mai mică decât noi. Ea învăța tot la maici, era prietenă totuși de acasă cu Dina și deci și cu colega ei bună. Lenuța, fata lui Cegă Popescu. Constantin Gheorghe Popescu era băiatul unuia din popii de la biserica grecească. Popa se românizase complet, ținând nevastă româncă. Popa Gheorghe și cum i-o mai fi zicând, că lumea îl cunoștea pe popa Gheorghe de la biserica grecească. De aceea, pe fecioru-său, ca mai pe toți băieții de popă, îl chema Popescu. Îi ziceau toți în Galați Cegă, de la inițialele precedând pe Popescu și ca să-l deosebească de alți Popești, și ca să marcheze originea lui grecească. Cega, drept este, pește de Dunăre, dar mare pasiune grecească și cu un zâmbet, așa cum e întotdeauna gura lumii, atrăgând atenția asupra relațiilor cu grecii. Toți, români cu diplome, deci trecuți prin disciplina limbii latine, pe care, dacă nu o stăpâneau, totuși aveau oarecare rămășițe din învățatul ei, repetau: „*Timeo Danaos et dona ferentes*”. Cegă, băiatul popii grec, se însurase cu o evreică. Era un al doilea scandal gălățean, primul fiind însurătoarea lui Silbermann cu o creștină. Primul scandal se stinsese prin trecerea lui Silbermann la Argintescu și botezul său; la familia Cegă Popescu nu se știa precis dacă fata trecuse la creștinism, dar lumea s'a potolit când copii au fost botezați de popa român al parohiei în care s'au născut. Parohia bisericii Mavramol, ei stând în acest cartier cvasi ghetto ovreiesc. Asta a fost la început, apoi Cegă Popescu devenind un avocat cunoscut, s'au mutat pe strada Domnească. Fata o ținea la Notre Dame și băiatului mai mic îi cumpăraseră bicicletă. Era dovada că le merge bine, că se pricopsesc. Pentru că nu oricine putea să se mute pe strada Domnească, să-și țină fata la Notre Dame și să cumpere bicicletă băiatului. Chiar cumpărarea unei biciclete băiatului însemna o evoluție considerabilă pentru o familie locuind pe strada Domnească. Sașa Ghiles, care stătea vis-à-vis de Cegă Popescu, atunci când Cegă locuia lângă Tribunal, înainte ca acesta să se mute în clădirea nouă a Palatului de Justiție, și lângă casa mare boierească, a doua după casa Gheorghiadis și în care se afla liceul de fete al statului, Externatul cum i se zicea, ei bine, Sașa Ghiles nu avea bicicletă.

Ghileștii erau oameni avuți, armeni negustori fugiți din Rusia după revoluție. Cu banii depuși în băncile elvețiene și-au refăcut negoțul și vechea situație. Familie de oameni subțiri, cu casa mobilată cu mobilă franțuzească și

în salon cu un pian cu coadă, un Bechstein. Aceasta era marca supremă în vremea aceea la Galați. De Steinweg nu se auzise măcar. Bechstein-ul era ca blazonul de pe casa lui Balș, dădea nivelul la care se afla o familie. Sașa era coleg cu noi la liceu, era un băiat frumos și bine crescut, vorbind franțuzește de acasă, luând lecții de perfecționare cu madame Age, profesoara de franceză particulară standard a copiilor familiilor bune și lua lecții de pian cu domnișoara Cernavodeanu, profesoara standard de pian a orașului. N'avea bicicletă nici Mișu Orleanu, băiatul lui M.G. Orleanu, omul politic cel mai important și desigur unul din cei mai bogați, nu numai din Covurlui, ci din întreaga regiune a Dunărei de Jos. Ținea în plus și pe domnișoara Gheorghiadis, proprietara celei mai mari și frumoase case după strada Domnească, deci și din oraș. Nu aveau bicicletă nici băieții Argintescu și nici băiatul celuilalt dentist de pe Domnească, Agathstein. Cumpărarea unei biciclete băiatului echivala cu cumpărarea unui automobil tatălui și presupunea o atitudine de avangardă pe care nu toată lumea după strada Domenască și-o permitea s'o ia. Radu Plesnilă avea o bicicletă și taică-său un Fiat, Gigel Plesnilă era cunoscut om amoretat de tehnică și progres. Mai avea bicicletă Gigu Popescu, băiatul șefului Siguranței. Siguranța se afla tot pe strada Domnească, lângă consulatul italian, casa lui Max Ausschnitt.

Ultimul băiat cu bicicletă după strada Domnească era Gelu Onose. Taică-său era avocat și mare elector al partidului liberal. Deci, dacă facem socoteala, biciclete pe strada Domnească erau numai a lui Curache Popescu, cum îl chema pe băiatul lui Cegă, Radu Plesnilă, Gicu Popescu și Gelu Onose. În total, patru mari și late. Biciclete se mai aflau multe în Galați, dar pe strada Domnească nu erau decât patru. Celelalte erau fie la băieții de oameni pricopsiți, dar nu făcând parte din *high life*-ul orașului sau la funcționarii necăjiți sau muncitorii care-și făceau astfel drumul la serviciu, dar rare, restul în magazinele care împrumutau biciclete cu ora. Era distracția de Duminică a băieților de prăvălie, a ucenicilor, copii de țară veniți la meserie și pricopseală în oraș.

Gicu Popescu avea o bicicletă de curse, *Diamant français*, cu care alerga pe pista stadionului aflat vis-à-vis de grădina publică, în capul de sus al străzii Domnești, acolo unde se termină împrejurul unui rond, în mijlocul unei piețe rotunde, unde se ridică și Palatul episcopal. Un adevărat palat, cu grădină imensă în față, cu un parc cu pajiști și flori, în spate cu vie și livadă mare, bine îngrijite de călugări. Împreună cu frate-său, Lucian, îi pregăteam bicicleta lui Gicu pentru curse. Lucică era de vârsta mea și coleg din clasa întâia primară cu

mine; frate-său Gicu era cu un an mai mare ca noi. Pregătirile se făceau chiar în curtea Siguranței, unde pe lângă birouri era și locuința directorului. O casă modestă, pe lângă cea pompoasă a lui Ausschnitt. La poartă, un sergent de stradă care mai mult fuma și făcea cumpărăturile casei, decât să păzească Siguranța de Stat. Cu ferestrele deschise spre stradă, la birou, în cămașă și bretele, domnul Popescu, șeful Siguranței Statului, fuma și el și bea cafea și se ocupa de bolșevici. Erau inamicii numărul unul ai statului, dar cercetările și activitatea Siguranței mergea patriarhal, pe încetul, în liniște, cu câțiva funcționari. În curte, unde băieții spălau și puneau la punct bicicleta pentru cursa de a doua zi, era mai multă activitate decât în birourile Siguranței Statului din Galați. Când unul dintre băieți, eu, și-a prins un deget între lanțul și roata dințată a bicicletei, toată Siguranța Statului a fost în curte și l-au condus, lăsând-o pustie, până alături, la farmacia Sachelarie, să fie dichisit cu apă oxigenată și bandajat în regulă și apoi, după recomandăția farmacistului, dus de unul din funcționari până la spital. Trebuie să spun că această atmosferă de bonomie a durat la Siguranță până la venirea lui Vodă Carol. În anul 1930. De atunci s'a schimbat atmosfera.

*Oameni, locuri, fapte
din Galați.*

*Retrospectivă foto
din perioada interbelică*

Obârșia

W. Eppelt

BUCURESCI

Foto 1. Arghira, Ion Mușețeanu și copiii

Obârșia

Foto 2. Bunicii
Gheorghe și Evdochia Codreanu

Foto 4. Mama, Lucia Mușețeanu

Foto 3. Generalul Berthelot și tata

Obârșia

Foto 5. Scara fraților Codreanu

Foto 6. Tatăl, Victor Mușeteanu

Foto 7. Victor Mușeteanu militar

Copilăria

Foto 8. Crișan-Horia-Dina

Foto 9. Ginu cu cravata

Foto 10. Ginu tuns zero

Foto 11. La terminarea școlii primare

Adolescența

Foto 12. Dina la casa din
str. Gamulea

Foto 13. Ginu la casa din
str. Gamulea

Foto 14. Emil Codreanu
în casa din str. Gamulea

Adolescența

Foto 15. *Elevi în fața Liceului „Vasile Alecsandri”*

Foto 16. *În clasă, la pauză*

Adolescența

Foto 17. La Marcel Ciuntu, str. M. Bravu 10

Foto 18. La terminarea liceului
[Crișan (Ginu) V. Mușețeanu în medalion central]

Momente cotidiene

Foto 19. Al. Gussi (II stg.), Emil Codreanu (II dr.), Ginu (mijl.)

Foto 20. Av. Iancu Măgură la
Mănăstirea Cilic Dere

Foto 21. Ciuntu, Caranfil,
Ausschnitt, Codreanu

Momente cotidiene

Pr. Ec. Stavrofor Pr. Econom (?) Cpt. Comandor Dr. Alex.
Șef Rabin Theodor Stoica Ștefan Arșic (?) Calistrat Andonie Macellariu
Jacob Margulies Pr. (?) Bis. Greacă Dr. Otto Riter Av. Emil Codreanu

Foto 22. *Cu prilejul unei festivități*

Foto 23. *Doctorul Gheorghe Mantu*

Momente cotidiene

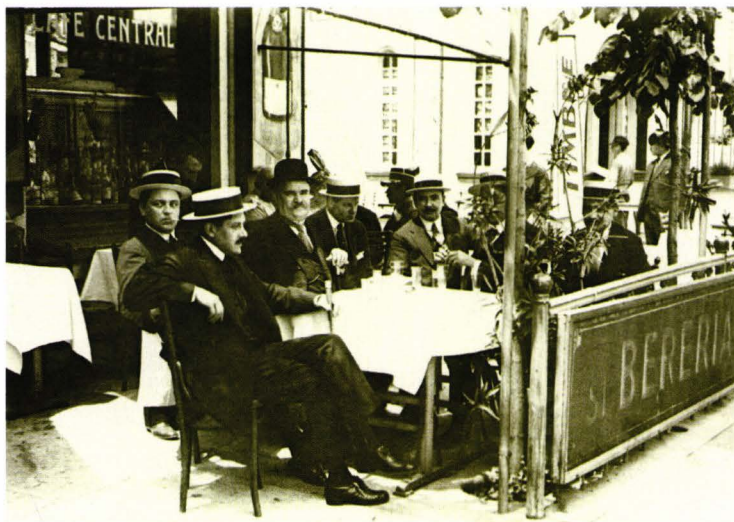

Foto 24. Emil Codreanu la „Bereria Centrală”

Foto 25. E. Codreanu, G. Caranfil, M. Auschnitt

Momente cotidiene

Foto 26. *Emil Codreanu, un primar uriaș*

Foto 27. *Fam. Teodoru la Călimănești*

Momente cotidiene

Foto 28. Gr. Trancu-Iași, E. Codreanu, A. Popa

Foto 29. În curtea lui Stavru Mantu

Momente cotidiene

Foto 30. Inaugurare „Brown Boveri”

Foto 31. M. Ausschnitt, E. Codreanu, E. Bonachi și M. Mantu

Momente cotidiene

Foto 32. Magistratul Menelau Mantu la pian

Foto 33. Maicele profesoare de la Notre Dame de Sion

Momente cotidiene

Foto 34. *Marta și Eliza Codreanu, în 1916*

Foto 35. *Nicolae Mantu și E. Codreanu, în 1904*

Momente cotidiene

Foto 36. *Pictorul Nicolae Mantu*

Foto 37. *Prietenie de-o viață*

Momente cotidiene

Foto 38. *Primarul Cristache Teodoru de 10 Mai*

Foto 39. *Primarul Emil Codreanu la Marină*

Momente cotidiene

*Cpt. Comandor
Calistrat Andonie*

*Principesa
Ileana*

*Primarul
Christake
Theodoru*

Foto 40. Primirea Principesei Ileana

Foto 41. Sculptorul Oscar Spaethe

Momente cotidiene

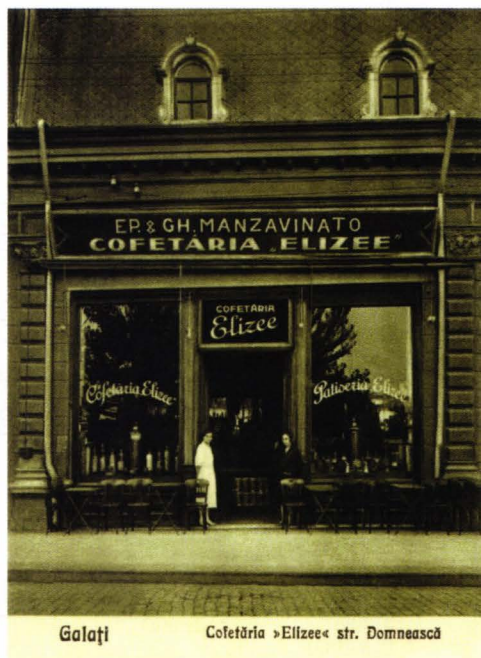
Foto 42. *Slujnice și slujnicuțe*

Foto 43. *Titi Codreanu în Parcul Central*

Foto 44. Belle Epoque gălățean

Galați

Cofetăria »Elizee« str. Domnească

Foto 45. Cofetăria Manzavinato-„Elizee“

Corso

Foto 46. Corso cu elev de liceu

Foto 47. Corso cu ofițer de cavalerie

Corso

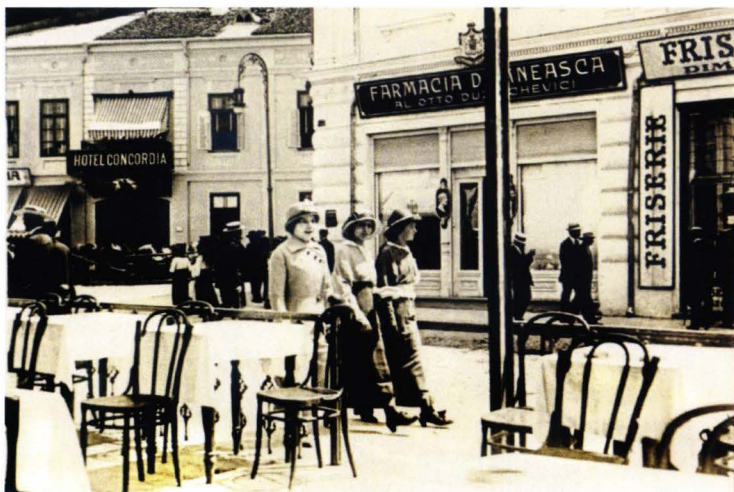

Foto 48. Corso după hotel „Concordia”

Foto 49. Corso spre hotel „Bristol”

Corso

Foto 50. *Corso vis-à-vis de Biserica Greacă*

Foto 51. *Corso vis-à-vis de Farmacia Domnească*

Corso

Foto 52. *Corso vis-à-vis de Foto Glob*

Foto 53. *În colțul Parcului Central*

Corso

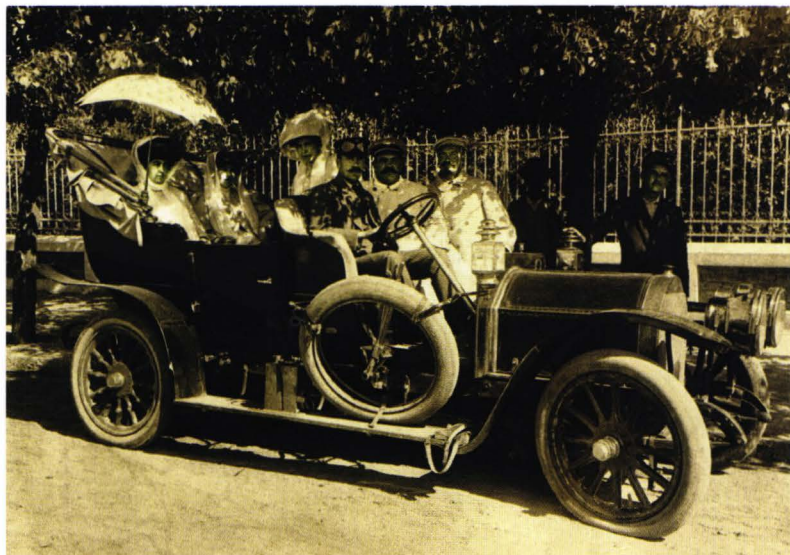

Foto 54. În dreptul Grădinii Publice

Foto 55. În fața la Suré, vis-à-vis de parc

Corso

Foto 56. Piața Regală sau a statuii lui C. Negri

Foto 57. Piața Regală spre Str. Brașoveni

Foto 58. Piața Regală spre Str. Domnească

Foto 59. Str. Domnească colț cu str. Fraternității

Orașul interbelic

Foto 60. Grădina publică

Foto 61. Intersecția str. Tecuci-str. Mavromol

Orașul interbelic

Foto 62. *Pe str. Traian, pe partea Țincului*

Foto 63. *Piața Regală – Statuia lui C. Negri, cu polițai*

Orașul interbelic

Strada Brașoveni. Galați.

Foto 64. Str. Brașoveni, azi dispărută

Foto 65. Str. Domnească, o „pădure” lungă

Orașul interbelic

Foto 66. Str. Domnească-Hotel „Metropol”-„La Luvru”

Foto 67. Str. Domnească-Parc Municipal-Chioșc

Orașul interbelic

Foto 68. Str. Heliade Rădulescu, spre Gară

Foto 69. Str. Mavromol, azi Nicolae Bălcescu

Orașul interbelic

Foto 70. Str. Mavromol în interbelic

Foto 71. Str. Mavromol înaintea Primului Război Mondial

Edificii

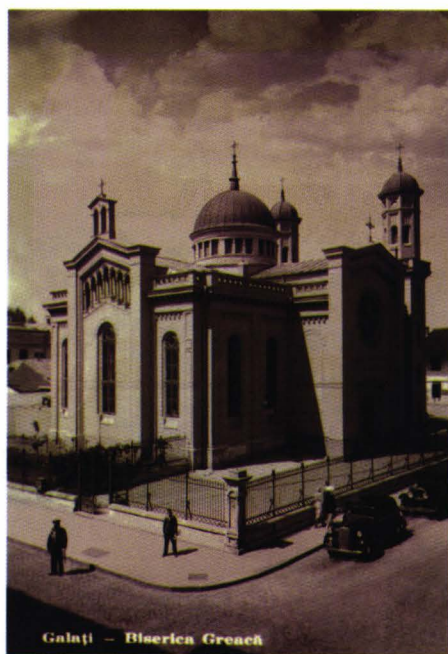
Biserica Catolica

Galați

Editura Anton Pappadopol, sub Hotel Concordia, Galați

Fot. J. Maksay, Galați

Foto 72. Biserica Catolică

Galați - Biserica Greacă

Foto 73. Biserica Greacă

Edificii

Biserica Sft. Nicolae și Banca Dall'Orso

Foto 74. Biserica „Sf. Nicolae”

Strada Domnească Casa „Costache G. Plesnilă” Galați.

Foto 75. Casa „Costache Plesnilă”

Edificii

Foto 76. Casa „George Makşay”

Foto 77. Casa „Gheorghide”

Edificii

Foto 78. Casa „Iancu Corvissianu”

Foto 79. Casa „M. Helder” din intersecție

Edificii

Foto 80. Casa „Simion Gheorghiu”

Foto 81. Casa „Stavru Mantu”

Edificii

Foto 82. Farmacia „Aburel”

Foto 83. Farmacia „Ținc”

Edificii

Foto 84. Hotel „Athenée Palace” & Banca Națională

Foto 85. Hotel „Bristol”

Edificii

Foto 86. Hotel „Bristol” și Restaurantul „Suré”

Foto 87. Hotel „Metropoli”

Edificii

Foto 88. *Institutul „Notre Dame de Sion”*

Foto 89. *Liceul „Vasile Alecsandri”, din curte*

Edificii

Foto 90. Liceul „Vasile Alecsandri”, din stradă

Foto 91. Palatul Episcopal

Edificii

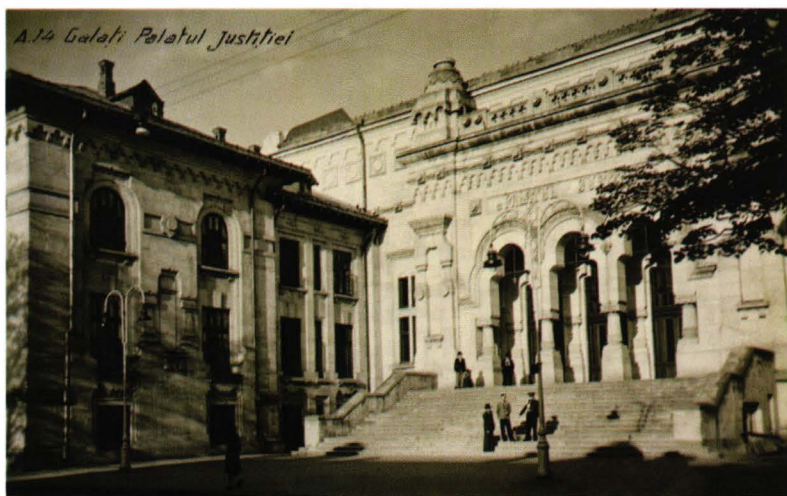

Foto 92. Palatul Justiției

Foto 93. Salonul casei Mantu

Edificii

243 - Galați - Școala Normală de Fete

Foto 94. Școala Normală de Fete „Regina Elisabeta”

Foto 95. Templul Coral

Portrete

Foto 96.
Alphonse Dall'Orso

Foto 97.
Avocat C.G. Popescu

Foto 98.
Avocat Cristache Teodoru

Foto 99.
Avocat Emil Codreanu

Portrete

Foto 100.
Avocat Garabet Aburel

Foto 101.
Avocat George Caranfil

Foto 102.
Avocat Grigore Ciuntu

Foto 103.
Avocat Menelau Mantu

Portrete

Foto 104.
Avocat Nicolae Gamulea

Foto 105.
Avocat Septimus Codreanu

Foto 106.
Simion Gheorghiu, bancher

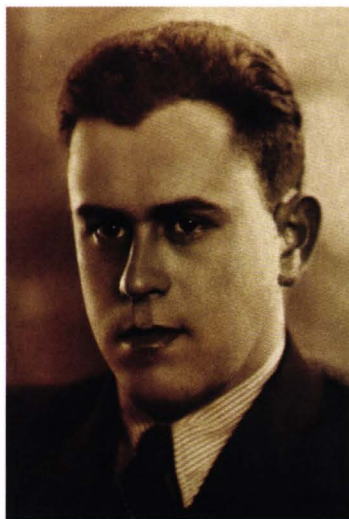

Foto 107.
Constantin Arămescu

Portrete

Foto 108.
Doctor Alexandru Carnabel

Foto 109.
Doctor Alexandru Macellariu

Foto 110.
Doctor Gheorghe Mantu

Foto 111.
Doctor Grigore Bazgan

Portrete

Foto 112. *Elena Codreanu,*
născută Mușețeanu

Foto 113. *Elena Corvissianu,*
născută Mantu

Foto 114. *Eliza Teodoru,*
născută Codreanu

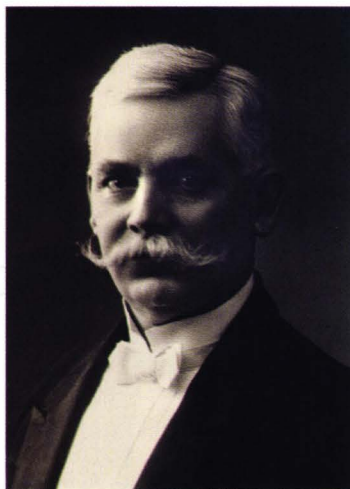

Foto 115.
George Makşay, fotograf

Portrete

Foto 116.
Max Ausschnitt, industriaș

Foto 117.
Instituteur Paul Pașa

Foto 118.
Locotenent Gheorghe Codreanu

Foto 119.
Avocatur Mihail G. Orleanu

Portrete

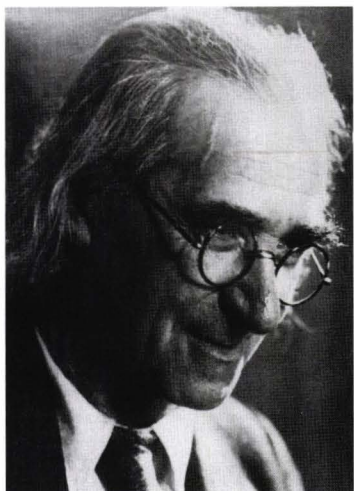

Foto 120.
Theodor Fuchs, muzician

Foto 121.
Nicușor Corvissianu

Foto 122.
Profesor Constantin Nazarie

Foto 123.
Profesor Dimitrie Dan

Portrete

Foto 124.
Profesor Ermil Caraman

Foto 125. *Profesor Gheorghe N.
Munteanu-Bârlad*

Foto 126.
Profesor Gheorghe Codreanu

Foto 127.
Profesor Gheorghe Arămescu

Portrete

Foto 128.
Profesor Grigore Mihail Cotlaru

Foto 129.
Profesor Ioan Bohociu

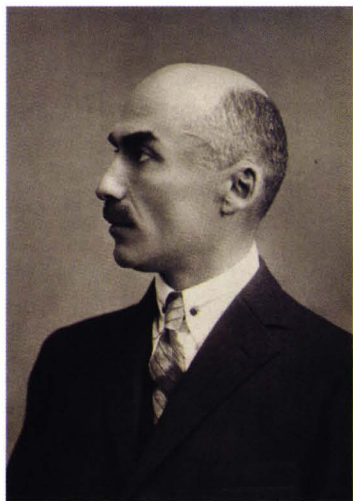

Foto 130.
Profesor Ion Tohăneanu

Foto 131.
Profesor Spiru Xantopol

Portrete

Foto 132.
Stavru Mantu

Foto 133.
Tecla Elly Corvissianu

Foto 134.
Doctor Crișan V. Mușețeanu

„Siluete gălățene“

Foto 135.
Alphonse Dall'Orso

Foto 136.
Avocat C.G. Popescu

Foto 137.
Avocat Cristache Teodoru

Foto 138.
Avocat Emil Codreanu

Foto 139.
Avocat Gigel Plesnilă

Foto 140.
Avocat Iancu Măgură

„Siluete gălățene“

Foto 141.
Avocat Mihail G. Orleanu

Foto 142.
Avocat N.N. Lenguceanu

Foto 143.
Avocat Nicolae Gamulea

Foto 144.
Avocat Teodor Missir

Foto 145.
Simion Gheorghiu, bancher

Foto 146.
M. Helder, bijutier

„Siluete gălățene“

Foto 147.
Toma Aburel, farmacist

Foto 148.
Magistrat Garabet Aburel

Foto 149.
Magistrat Menelau Mantu

Foto 150.
Profesor Ion Tohăneanu

Foto 151.
Gică Mihăilescu, ziarist

Index iconografic *

Nr. crt.	Secțiuni	Explicații	Comentariu explicativ	Sursa/Autor	Deținător original
0.	1.	2.	3.	4.	5.
1.	Obârșia	<i>Arghira, Ion Mușețeanu și copiii</i>	Țața Arghira Ionescu împreună cu fratele său Ion Mușețeanu și copiii acestuia, Mircea, Elena și Victor (de sus în jos)	Foto W. Oppelt, București	Fam. Mușețeanu
2.		<i>Bunicii Gheorghe și Evdochia Codreanu</i>	Bunicii Gheorghe (Ghiță) și Evdochia Codreanu	Foto Emile Carrez, Galați	Idem
3.		<i>Gen. Berthelot și tata</i>	Generalul Berthelot decorându-l pe ofițerul Victor Mușețeanu	Copie foto	Idem
4.		<i>Mama, Lucia Mușețeanu</i>	Mama autorului. Lucia (Lucica) Mușețeanu, născută Codreanu, în anul 1923	Fotograf anonim	Idem
5.		<i>Scara fraților Codreanu</i>	Frații Codreanu în anul 1905. De la stânga la dreapta: Septimus (Titi), Gheorghe (Gigel), Marta, Lucia (Lucica), Emil, Eliza (Liza) și Victor	Foto V. Müller, Galați	Idem
6.		<i>Tatăl, Victor Mușețeanu</i>	Tatăl autorului, Victor I. Mușețeanu, în anul 1919	Fotograf anonim	Idem
7.		<i>Victor Mușețeanu militar</i>	Ofițerul în rezervă Victor I. Mușețeanu, în anul 1919	Idem	Idem
8.	Copilăria	<i>Crișan-Horia-Dina</i>	Crișan (Ginu), Horia și Diana Constandina (Dina) în anul 1920	Idem	Idem
9.		<i>Ginu cu cravata</i>	Ginu (Crișan V. Mușețeanu) cu cravata de străjer	Idem	Idem
10.		<i>Ginu tuns zero</i>	Elevul Ginu cu tunsoare și uniformă reglementară	Idem	Idem
11.		<i>La terminarea școlii primare</i>	Ginu la terminarea școlii primare, în anul 1925, așezat între doamnele Aramă și Dabija, subdirectoarea Școlii Ortodoxe a Femeilor Române din Galați (cu guler alb).	Idem	Idem
12.	Adolescența	<i>Dina la casa din str. Gamulea</i>	Dina, fiica Elenei Codreanu dintr-o căsătorie anterioară, în curtea casei Emil Codreanu din strada Gamulea	Idem	Idem
13.		<i>Ginu la casa din str. Gamulea</i>	Ginu Mușețeanu lângă terasa casei Emil Codreanu din strada Gamulea	Idem	Idem
14.		<i>Emil Codreanu în casa din str. Gamulea</i>	Avocatul Emil Codreanu în salonul casei sale din strada Gamulea	Idem	Idem
15.		<i>Elevi în fața Liceului „Vasile Alecsandri”</i>	Un grup de elevi curioși pozând pe trotuarul din dreptul clădirii Liceului „Vasile Alecsandri”	Editura Negoescu & Manițu, Galați	Ilie Negrea
16.		<i>În clasă, la pauză</i>	Elevul Crișan (Ginu) V. Mușețeanu în mijlocul colegilor săi de la Liceul „Vasile Alecsandri”, în așteptarea clopoțelului anunțând sfârșitul recreației	Fotograf anonim	Fam. Mușețeanu

* Întocmit de Costel V. Gheorghiu

17.	<i>La Marcel Ciuntu, str. M. Bravu 10</i>	Patru colegi de liceu în curtea casei avocatului Grigore Ciuntu din strada Mihai Bravu nr. 10	Idem	Idem
18.	<i>La terminarea liceului</i>	Fotografie de grup la absolvirea Liceului „Vasile Alecsandri” din Galați. În medalion: stânga, Constantin (Ticu) Arămescu; în mijloc, Crișan (Ginu) Mușețeanu; iar în dreapta, cel mai important director al perioadei interbelice, Ion Tohăneanu.	Foto Emanoel Kiriacopol, Galați	Idem
19.	<i>Al. Gussi (II stg.), Emil Codreanu (II dr.), Ginu (mijl.)</i>	Av. Al. Gussi cu vestă albă, av. Emil Codreanu cu silueta sa impunătoare, dr. Al. Macellariu, ultimul din dreapta, alți iluștri politicieni ai vremii. Toți pozând electoral neștiind că, din spatele dumnealor, tocmai se șteau două șepci de liceeni neastâmpărați ale celor doi prieteni nedespărțiți, Ticu și Ginu	Foto George Makșay	Fam. Mușețeanu
20.	<i>Av. Iancu Măgură la Mănăstirea Cilic Dere</i>	Fotografie care ar fi putut rămâne mută dacă o mână grijulie nu ar fi notat pe margine anul 1916 și faptul că silueta aparține avocatului Iancu Măgură, aflat în vizită la Mănăstirea Cilic Dere	Foto frații Mantu	Costel V. Gheorghiu
21.	<i>Ciuntu, Caranfil, Ausschnitt, Codreanu</i>	Un mic grup de băieți veseli, trași în poză de prietenul Menelică Mantu după ce tocmai serviseră „una mică” la terasa de vară dintre Parcul Central și Biserica Greacă. Se întâmpla în 1915, anul nașterii micului Ginu Mușețeanu	Foto av. Menelau Mantu	Idem
22.	<i>Cu prilejul unei festivități</i>	Moment fixat cu prilejul unei festivități, foarte probabil comemorând Sărbătoarea Națională de 10 Mai, ocazie cu care erau obligatorii fracurile și jobenurile.	Fotograf anonim	Fam. Mușețeanu
23.	<i>Doctorul Gheorghe Mantu</i>	„...Numai în cabinetul doctorului (Gheorghe-Georgică Mantu) era dezordine și mirosea a doctor, dar încolo, pretutindeni, o ordine perfectă...”	Foto dr. Gheorghe Mantu	Costel V. Gheorghiu
24.	<i>Emil Codreanu la „Bereria Centrală”</i>	Emil Codreanu, Max Ausschnitt ș.a. la terasa „Bereria Centrală”, care înaintea primului război se afla undeva după Parc, foarte aproape de Biserica Greacă.	Foto av. Menelau Mantu	Fam. Mușețeanu
25.	<i>E. Codreanu, G. Caranfil, M. Ausschnitt</i>	Emil Codreanu (stânga), George Caranfil (mijloc) și Max Ausschnitt (dreapta), într-o mică plimbare la Sinaia	Fotograf anonim	Arhivele Statului
26.	<i>Emil Codreanu, un primar uriaș</i>	Avocatul Emil Codreanu, un primar uriaș, 1931. În prim-plan stânga, Alessandro Dall'Orso	Foto George Makșay	Fam. Mușețeanu
27.	<i>Fam. Teodoru la Călimănești</i>	Familia Cristache Teodoru la Călimănești. În centru, doctorița Margareta Macellariu și Horia Mușețeanu	Fotograf anonim	Idem
28.	<i>Gr. Trancu-Iași, E. Codreanu, A. Popa</i>	Emil Codreanu între Grigore Tancu-Iași și Apostol Popa. În stânga, av. Grigore Ciuntu și av. Alexandru Gussi	Foto George Makșay	Idem
29.	<i>În curtea lui Stavru Mantu</i>	În curtea lui Stavru Mantu, 1915. În spatele aparatului foto e doctorul Georgică, dar notația meticuloasă a personajelor aparține fratelui Menelică, cel din stânga. În dreapta, mezinul Nicos la umbra impunătorului Emil Codreanu	Foto dr. Gheorghe Mantu	Costel V. Gheorghiu

30.	<i>Inaugurare „Brown Boveri”</i>	Inaugurarea unui nou generator electric Brown Boveri, 1932. În detaliu, primarul Cristache Teodoru alături de „oponentul” Emil Codreanu	Fotograf anonim	Fam. Mușețeanu
31.	<i>M. Ausschnitt, E. Codreanu, E. Bonachi și M. Mantu</i>	M. Ausschnitt, E. Codreanu, G. Eustațiu, E. Bonachi și M. Mantu, în primăvara anului 1913	Foto frații Mantu	Costel V. Gheorghiu
32.	<i>Magistratul Menelau Mantu la pian</i>	„...Menelică era un pianist mare și un bun cunoscător de muzică romantică. Cânta Chopin. Luase lecții la Paris cu Cortot. Îl acompania pe Enescu, acasă în salonul mare. Avea un Bechstein...”	Foto dr. Gheorghe Mantu	Idem
33.	<i>Maicele profesoare de la Notre Dame de Sion</i>	Mére Margueritte, Jolande, Clemencia, Anchete, Frida, sunt câteva dintre maicele profesoare pe care fosta elevă a Notre Dame-ului gălățean Areți Makşay le-a notat pe spatele acestei fotografii	Foto George Makşay	Sorin Mastacan
34.	<i>Marta și Eliza Codreanu, în 1916</i>	Grup de cucoane servind ca surori în incinta liceului israelit transformat în spital. Era în anul 1916 când Liza Codreanu, a doua din dreapta, tocmai îl îngrijea pe rănitul Cristache Teodoru. În mijlocul grupului e sora sa, Marta Codreanu.	Foto Frații Mantu	Costel V. Gheorghiu
35.	<i>Nicolae Mantu și E. Codreanu, în 1904</i>	Fotografie datată 1904, făcută de un fotograf anonim din București, care arată cât de veche era prietenia dintre junii Nicolae Mantu (stânga) și Emil Codreanu (mijloc)	Fotograf anonim	Arhivele Statului
36.	<i>Pictorul Nicolae Mantu</i>	„...Nicu, Nicos în familie, era pictor. Învățase pictura la München și, bine înțeles, făcuse turul italian și sejour-ul parisian, dar neatins de avangarda picturii franceze, rămăsese clasic și de școală veche, gen Lembach...”	Foto dr. Gheorghe Mantu	Costel V. Gheorghiu
37.	<i>Prietenie de-o viață</i>	Unchiul Emil discutând cu prietenul său Menelică Mantu la biroul așezat la fereastra cabinetului și bibliotecii acestuia.	Idem	Idem
38.	<i>Primarul Cristache Teodoru de 10 Mai</i>	Primarul Cristache Teodoru, stânga, alături de câteva notabilități gălățene la aniversarea zilei de 10 Mai 1933	Foto Menelau Canellos	Sorin Mastacan
39.	<i>Primarul Emil Codreanu la Marină</i>	Primarul Emil Codreanu primind defilarea marinei la cazarma din dealul Țiglinei	Foto George Makşay	Fam Mușețeanu
40.	<i>Primirea Principesei Ileana</i>	Primarul Cristache Teodoru pe peronul gării din Galați cu ocazia primirii vizitei Principesei Ileana din 30 mai 1929	Fotograf anonim	Idem
41.	<i>Sculptorul Oscar Spaethe</i>	Sculptorul Oscar Spaethe, prietenul și camaradul lui Nicolae Mantu încă din timpul studiilor la München	Idem	Arhivele Statului
42.	<i>Slujnice și slujnicuțe</i>	„...Erau trei jupănese în casă: una se ocupa de cabinetul doctorului, alta de bibliotecă și alta de sufragerie și salon. Împreună cu bucătarul, rânđașul, vizitiul și grădinarul făceau, sub conducerea lui Eleniki, o altă grupă în casă...”	Foto frații Mantu	Idem

43.		Titi Codreanu în Parcul Central	Avocatul și chestorul de carieră Septimus (Titi) Codreanu în Parcul Central	Fotograf anonim	Fam. Mușețeanu	
44.		Belle Epoque gălățean	Imagine de <i>Belle Epoque</i> gălățean bântuind Internetul din 2001 încoace, anonim și atemporal. Să precizăm deci, aug. 1911, iar persoanele sunt: sora dr-ului Alexandrescu, surorile Rășcanu (prima viitoarea d-nă Tohăneanu), avocatul Economu și sora sa domnișoara Economu, viitoarea învățătoare a lui Ginu de la Școala Ortodoxă.	Idem	Idem	
45.		Cofetăria Manzavinato-„Elizee”	Cofetăria grecului Manzavinato, vecină cu hotelul Bristol, sfidând competiția vieneză a cofetăriei Carol Ettinger.	Ed. Ilustrația Gherla - 1927	Costel V. Gheorghiu	
46.	Corso	Corso cu elev de liceu	„...Corso-ul gălățean..., cu prăvălii, cu stăpânii prăvăliilor, cu întreaga lume, clientela lor, cu forfoteala dintre șase ore de seară până la opt și aceeași forfoteală în zilele de sărbătoare între unsprezece ore de dimineață până la ora unu...”	Cu elev de liceu	Foto Frații Mantu	Idem
47.		Corso cu ofițer de cavalerie		Cu ofițer de cavalerie	Idem	Idem
48.		Corso după hotel „Concordia”		După hotel „Concordia”	Idem	Idem
49.		Corso spre hotel „Bristol”		Spre Hotel „Bristol”	Idem	Idem
50.		Corso vis-à-vis de Biserica Greacă		Vis- à -vis de Biserica Greacă	Idem	Idem
51.		Corso vis-à-vis de Farm Domnească		Vis- à -vis de Farmacia Domnească	Idem	Idem
52.		Corso vis-à-vis de Foto Glob		Vis- à -vis de Foto Glob	Idem	Idem
53.		În colțul Parcului Central	Grup de curioși în mijlocul cărora domină silueta unui domn prezentabil, cu papion și batistă albă la vedere, o copie a domnului Darie, „...cel elegant, distins și grand seigneur...”.	Ed. H. Wertenstein, Galați	Idem	
54.		În dreptul Grădinii Publice	Fotografie cu personaje neidentificate încă, dar surprinse pe fundalul familiar al gardului Grădinii Publice gălățene.	Fotograf anonim	Fam. Baroni	
55.		În față la Suré vis-à-vis de parc	Terasa de vară a restaurantului Suré din fața intrării în local de vis-à-vis de Parc	Ed. Dep. Univ. Șaraga, București	Ilie Negrea	
56.		Piața Regală sau a statuii lui C. Negri	Piața Regală, sau a statuii lui Costache Negri, în care se întâlneau șase străzi	Ed. Ag. Română Hachette, Buc.	Costel V. Gheorghiu	
57.		Piața Regală spre Str. Brașoveni	Clădirea masivă dintre Strada Mare și Brașoveni care avea la parter Băcănia Canellos, mai târziu Bodegă-restaurant, iar la etajul al doilea atelierul pictorului N. Mantu.	Ed. Wertenstein, Galați – Foto-film Cluj	Idem	
58.		Piața Regală spre Str. Domnească	Clădirea din stânga, dintre Strada Independenței (sau a Pieții Vechi) și Strada Brăilei, avea la parter mezelăria Fraților Koulpuy (sau Culpî)	Idem	Idem	
59.		Str. Domnească colț cu Fraternității	Librăria Eminescu a lui Petru Bitir (stânga), fost băiat de prăvălie la librăria lui Grosu, era situată tot pe strada Domnească, nu departe de intersecția cu Fraternității.	Idem	Idem	

60.	<i>Grădina publică</i>	Grădina Publică din capul străzii Domnească, care se continua, după rondul cu monument, cu strada Carol I.	Ed. Negoescu & Manițiu, Galați	Idem
61.	<i>Intersecția str. Tecuci-str. Mavromol</i>	Strada Tecuci din Mavromol spre Traian, toate trei „...străzi de comerț pentru lumea săracă a orașului și țărării din județ...”.	Ed. Depozitului Universal, Buc.	Idem
62.	<i>Pe str. Traian, pe partea Țincului</i>	Strada Traian între Tecuci și Farmacia Ținc, vis-à-vis de actuala Piață Centrală.	Ed. Ag. Română Hachette, Buc.	Idem
63.	<i>Piața Regală - Statuia lui C. Negri, cu polițai</i>	Piața Regală, sau a statuii lui Costache Negri, cu gupul de case dintre două străzi dispărute, Brașoveni și Independenței (sau a Pieții Vechi).	Ed. D.N. Angheluță, Galați	Idem
64.	<i>Str. Brașoveni, azi dispărută</i>	Strada Brașoveni, azi dispărută, care ajungea din nord în Piața Regală „...suind în piept răpa...”.	Ed. Negoescu & Manițiu, Galați	Ilie Negrea
65.	<i>Str. Domnească, o „pădure” lungă</i>	Din colțul străzii Victor Macri (azi Universității) până la Grădina Publică strada Domnească era „... plină de tei. Ca o pădure lungă...”.	Ed. Horovitz, București	Idem
66.	<i>Str. Domnească-Hotel</i>	Intersecția din zona Parcului într-o perioadă în care, la parterul de sub Hotelul „Metropol”, era o prăvălie numită „La Luvru”.	Ed. Ad. Maier & D. Stern, Buc.	Idem
67.	<i>Str. Domnească-Parc Municipal-Chioșc</i>	Parcul vechi în liniștea și pacea de dinaintea furtunii ce avea să vină purtând statuia poetului prin tot orașul și abandonând chioșcul său centenar undeva la periferie, departe...	Ed. Socec & Co, București	Idem
68.	<i>Str. Heliade Rădulescu-spre Gară</i>	Vedere spre gară, loc de unde se putea veni în oraș cu tramvaiul, cei mai cu dare de mână fiind așteptați de trăsuri	Ed. Anton Pappadopol, Galați	Costel V. Gheorghiu
69.	<i>Str. Mavromol, azi N. Bălcescu</i>	Vechea stradă Mavromol, popular zisă Mavromol, redenumită Bălcescu după 1944, pe vremea când se numea oficial G-ral Berthelot.	Ed. H. Wertenstein, Galați	Idem
70.	<i>Str. Mavromol în interbelic</i>	“...Strada Mavromol desfăcându-se de jos, de la statuia lui Costache Negri, era stradă comercială până la colț cu strada Tecuci, unde se afla farmacia lui Tatușescu...”	Ed. Ag. Română Hachette, București	Idem
71.	<i>Str. Mavromol înaintea Primului Război Mondial</i>	Atmosfera pașnică și patriarhală a aceleiași zone a străzii Mavromol de dinaintea Primului Război Mondial.	Ed. Horovitz, București	Iulian Panait
72.	<i>Biserica Catolică</i>	Biserica Catolică a fost zidită în 1839-1842 cu sprijin francez, austriac și cel al lui Carol Albert, regele Piemontului.	Ed. Anton Pappadopol, Galați	Costel V. Gheorghiu
73.	<i>Biserica Greacă</i>	Biserica Greacă a fost sfințită în 1872. Turlele mici au dispărut la seismul din 1940, gardul ceva mai târziu, pe etape...	Ed. S. Edelstein, Galați - Foto-film Cluj	Idem
74.	<i>Biserica Sf. Nicolae</i>	Biserica Sf. Nicolae, zidită la 1839 și sfințită în 1845, a servit drept catedrală a orașului până în anul 1903	Ed. Negoescu & Manițiu, Galați	Idem
75.	<i>Casa Costache Plesnilă</i>	Casa Costache Plesnilă, construită în jurul anului 1895, este astăzi sediu al redacției cotidianului local „Viața liberă”	Idem	Ilie Negrea

76.	<i>Casa George Makşay</i>	Casa George Makşay, construită în anul 1922, este astăzi sediu al firmei „Dedal Bahamat SRL”	-	Sorin Mastacan
77.	<i>Casa Gheorghide</i>	Casa Gheorghe Gheorghide, astăzi sediu al Centrului Cultural „Dunărea de Jos”	Ed. Negoescu & Manișu, Galați	Costel V. Gheorghiu
78.	<i>Casa Iancu Corvissianu</i>	Casa Iancu Corvissianu, ridicată pe o porțiune a vastei curți a socrului Stavru Mantu, dată apoi fiicei sale Elena ca zestre.	Foto Frații Mantu	Idem
79.	<i>Casa M. Helder din intersecție</i>	Casa bijutierului Moritz Helder, dispărută în incendiul din 25 august 1944, era la intersecția cu strada Fraternității.	Ed. Socec & Co, București	Idem
80.	<i>Casa Simion Gheorghiu</i>	Casa Simion Gheorghiu, zisă și Palat, așteaptă răbdătoare un proprietar responsabil având minte, inimă și bani	Ed. Socec & Co, Galați	Idem
81.	<i>Casa Stavru Mantu</i>	Casa Stavru Mantu, moștenită de doctorul Mantu, apoi de pictorul Mantu, în final de nepoata Tecla-Elly Corvissianu.	Foto Frații Mantu	Idem
82.	<i>Farmacia „Aburel”</i>	Farmacia „Aburel” a fost edificată inițial sub denumirea “Vulturul de Mare” în anul 1850, fiind cumpărată apoi de farmacistul Toma Bedros Aburel, în anul 1894	Ed. Ag. Română Hachette, București	Idem
83.	<i>Farmacia „Ținc”</i>	Farmacia „Ținc”, ridicată în anul 1900 de farmacistul Constantin Ținc, este astăzi Muzeul „Casa Colecțiilor” din cadrul Muzeului de Istorie Galați	Ed. Ad. Maier & D. Stern, București	Idem
84.	<i>Hotel „Athenée Palace” & Banca Națională</i>	Banca Națională și Hotelul „Athenée Palace”, cel mai luxos hotel proprietatea Victor & Carol Ploll. Rebotezat „Neptun” după război, hotelul a fost demolat în anii '70 ai secolului trecut	Ed. S. Edelstein, Galați - Fotofilm Cluj	Costel Datcu
85.	<i>Hotel „Bristol”</i>	Hotelul „Bristol”, proprietatea d-lui Spirache Maravelas era la primul etaj, al doilea etaj având intrarea prin strada din spate...	Ed. Dep. Univ. Șaraga, Buc.	Ilie Negrea
86.	<i>Hotel „Bristol” și Restaurantul „Suré”</i>	Ansamblul Hotel „Bristol”-Restaurant „Suré”, dispărut în incendiul din 25 august 1944, era pe locul actualului complex Winmarkt.	Ed. Ad. Maier & D. Stern, Buc.	Idem
87.	<i>Hotel „Metropol”</i>	Hotelul Metropol, dispărut în incendiul din 25 august 1844, astăzi bloc P+4 având magazinul Fondului Plastic la parter	Ed. Horovitz, București	Costel V. Gheorghiu
88.	<i>Institutul Notre Dame de Sion</i>	Institutul pentru educația fetelor române, al Congregației catolice Notre Dame de Sion, înființat la Galați în anul 1867	Ed. Negoescu & Manișu, Galați	idem
89.	<i>Liceul „Vasile Alecsandri” din curte</i>	Liceul Vasile Alecsandri din Galați, înființat în anul 1867, al cărui prim local propriu a fost construit în perioada 1888-1890.	Ed. Șaraga & Schwartz, Buc.	Radu Capțan
90.	<i>Liceul „Vasile Alecsandri” din stradă</i>	Complexul Liceului „Vasile Alecsandri” cuprindea și trei clădiri separate la stradă, la stânga locuința menajerelor, în mijloc cea a portarului și a treia, la dreapta, cea a directorului școlii	Idem	Costel V. Gheorghiu
91.	<i>Palatul Episcopal</i>	Palatul Episcopal a fost zidit pe locul numit „Piața Ștefan cel Mare”, construcția sa fiind sfințită în anul 1901	Ed. Socec & Co, Galați	George Milea

92.		<i>Palatul Justiției</i>	Palatul Justiției a fost început în anul 1912 fiind terminat abia după anul 1925. După 1944 primește cu totul alte destinații, din 1974 fiind preluat de nou înființata Universitate gălățeană.	-	Costel V. Gheorghiu
93.		<i>Salonul casei Mantu</i>	Salonul casei Mantu. „...Mobila era tapisată în bleu, albastru deschis, draperiile erau albastru închis. Pe jos era așternut un covor tot bleu. Cu flori mari, roz, pe margini...”	Foto Frații Mantu	Idem
94.		<i>Școala Normală de Fete „Regina Elisabeta”</i>	Școala Normală de Fete „Regina Elisabeta” funcționa ca chirie pe strada Mavromol într-un local, astăzi dispărut, al fostului Institut Filippide.	Ed. H. Wertenstein, Galați	Idem
95.		<i>Templul Coral</i>	Templul Coral, construit între anii 1863-1885, pe locul acum părăsit de lângă Casa Corvissianu, afectat de cutremurul din anul 1940, apoi demolat.	Foto Frații Mantu	Idem
96.	Portrete	<i>Alphonse Dall’Orso</i>	Alphonse Dall’Orso, președinte de club, consul, bancher	Foto George Mașșay	Fam. Mușeteanu
97.		<i>Avocat C.G. Popescu</i>	C. G. Popescu, zis “Cegă Popescu”, avocat	Fotograf anonim	Costel V. Gheorghiu
98.		<i>Avocat Cristache Teodoru</i>	Cristache Teodoru, avocat, decan de barou, fost deputat, fost primar	Idem	Fam. Mușeteanu
99.		<i>Avocat Emil Codreanu</i>	Emil Codreanu (nenea Milu), avocat, fost prefect de poliție, fost deputat, fost primar	Foto George Mașșay	Sorin Mastacan
100.		<i>Avocat Garabet Aburel</i>	Garabet Aburel, avocat, magistrat, iubitor de literatură, meloman	Foto Rembrandt, Galați	Aneta Butunoiu
101.		<i>Avocat George Caranfil</i>	George Caranfil, avocat, deputat, șef al Partidului Național Țărănesc local	Foto Carol Stühler & Co, Galați	Valeriu Elefterescu
102.		<i>Avocat Grigore Ciuntu</i>	Grigore Ciuntu, avocat, fost prefect, tatăl lui Marcel Ciuntu	Foto George Mașșay	Sorin Mastacan
103.		<i>Avocat Menelau (Menelică) Mantu</i>	Menelau (Menelică) Mantu, avocat, magistrat, meloman	Foto Dr. Gheorghe Mantu	Costel V. Gheorghiu
104.		<i>Avocat Nicolae Gamulea</i>	Nicolae Gamulea, avocat, fost prim ajutor de primar	Foto George Mașșay	Biblioteca „V.A. Urechia”
105.		<i>Avocat Septimus Codreanu</i>	Septimus (Titu) Codreanu, avocat, chestor al Poliției Municipiului Galați, frate cu Emil Codreanu	Foto Victor Gross, Galați	Fam. Mușeteanu
106.		<i>Simion Gheorghiu</i>	Simion Gheorghiu, director la Băncii Galaților	Foto George Mașșay	Costel V. Gheorghiu
107.	<i>Constantin Arămescu</i>	Constantin Ticu (Gorilos) Arămescu, colegul și prietenul lui Ginu	Fotograf anonim	Biblioteca „V.A. Urechia”	
108.	<i>Doctor Alexandru Carnabel</i>	Alexandru Carnabel, doctor în medicină, „chirurgul cel mare al Galaților”	Sculptor Oscar Spaethe	Spitalul „Elisabeta Doamna”	
109.	<i>Doctor Alexandru Macellariu</i>	Alexandru Macellariu, zis „Bubulică”, doctor în medicină, fost senator	Broșură electorală	Costel V. Gheorghiu	
110.	<i>Doctor Gheorghe Mantu</i>	Gheorghe (Georgică) Mantu, doctor în medicină, fotograf amator pasionat	Foto Dr. Gheorghe Mantu	Idem	

111.	<i>Doctor Grigore Bazgan</i>	Grigore Bazgan, doctor în medicină, chirurg	Teodor Iordache, <i>Albumul Galațiilor, 1936</i>	Idem
112.	<i>Elena Codreanu, născută Mușețeanu</i>	Elena (Lila) Codreanu, născută Mușețeanu, soția lui Emil Codreanu	Fotograf anonim	Fam. Mușețeanu
113.	<i>Elena Corvissianu, născută Mantu</i>	Elena Corvissianu, născută Mantu, sora fraților Mantu	Foto Dr. Gheorghe Mantu	Costel V. Gheorghiu
114.	<i>Eliza Teodoru, născută Codreanu</i>	Eliza (Liza) Teodoru, născută Codreanu, soția lui Cristache Teodoru	Foto V. Müller, Galați	Fam. Mușețeanu
115.	<i>George Makşay, fotograf</i>	George Makşay, cel mai renumit fotograf al Galațiilor din perioada interbelică	Foto George Makşay	Sorin Mastacan
116.	<i>Max Ausschnitt, industriaș</i>	Max Ausschnitt, mare industriaș, senator al Colegiului Industrial, filantrop	Teodor Iordache, <i>Albumul Galațiilor, 1936</i>	Costel V. Gheorghiu
117.	<i>Institutor Paul Pașa</i>	Paul Pașa, institutor și director școlar, inițiatorul Muzeului Regional înființat în incinta Școlii de Băieți nr. 6	-	Muzeul de Istorie Galați
118.	<i>Locotenent Gheorghe Codreanu</i>	Gheorghe (Gigel) Codreanu, ofițer de artilerie călăreață, frate cu Emil Codreanu	Foto Universala, București	Fam. Mușețeanu
119.	<i>Avocat Mihail G. Orleanu</i>	Mihail G. Orleanu, avocat, fost ministru al industriei și comerțului, fost președinte al Camerei Deputaților	N.C. Nanu, <i>Almanah ghid, 1924</i>	Costel V. Gheorghiu
120.	<i>Theodor Fuchs, muzician</i>	Theodor Fuchs, pianist, compozitor, critic muzical, pedagog	Fotograf anonim	Eugen Mârza
121.	<i>Nicușor Corvissianu</i>	Nicolae (Nicușor) Corvissianu, fiu al Elenei Corvissianu, nepot de soră al fraților Mantu	Foto Dr. Gheorghe Mantu	Arhivele Statului
122.	<i>Profesor Constantin Nazarie</i>	Constantin Nazarie, profesor de matematică, fost director al Liceului „Vasile Alecsandri”	Foto George Makşay	Fam. Mușețeanu
123.	<i>Profesor Dimitrie Dan</i>	Dimitrie Dan, profesor de limbi clasice la Liceul „Vasile Alecsandri”, publicist	Teodor Iordache, <i>Albumul Galațiilor, 1936</i>	Costel V. Gheorghiu
124.	<i>Profesor Ermil Caraman</i>	Ermil Caraman, profesor de matematică, fost director al Liceului „Vasile Alecsandri”, deputat	Idem	Idem
125.	<i>Profesor Gheorghe N. Munteanu-Bârlad</i>	Gheorghe N. Munteanu-Bârlad, profesor de limba și literatura română, publicist și scriitor	Idem	Idem
126.	<i>Profesor Gheorghe Codreanu</i>	Gheorghe (Ghiță) Codreanu, profesor de istorie la Liceul „Vasile Alecsandri”, publicist, bunic de mamă al lui Ginu	Foto V. Müller, Galați	Colegiul „Vasile Alecsandri”
127.	<i>Profesor Gheorghe Arămescu</i>	Gheorghe Arămescu, profesor de geografie, fost director al Liceului „Vasile Alecsandri”, tatăl lui Ticu	Foto Sacuschy, București	Biblioteca „V.A. Urechia”
128.	<i>Profesor Grigore Mihail Cotlaru</i>	Grigore Mihail Cotlaru, profesor de istorie la Liceul „Vasile Alecsandri”	Șt. D. Popescu, <i>Monografie Gimnaziul „C.A. Rosetti”</i>	Costel V. Gheorghiu

129.	<i>Profesor Ioan Bohociu</i>	Ioan Bohociu, profesor de muzică la Liceul „Vasile Alecsandri”, compozitor, inițiatorul primei orchestre simfonice din Galați	Fotograf anonim	Doina Popa-Sosai
130.	<i>Profesor Ion Tohăneanu</i>	Ion Tohăneanu, profesor de germană și latină, director al Liceului „Vasile Alecsandri”, deputat	Foto George Makşay	Biblioteca „V.A. Urechia”
131.	<i>Profesor Spiru Xantopol</i>	Spiru Xantopol, profesor de muzică la Liceul „Vasile Alecsandri”	Foto Constantinopol Em. Dollas	Colegiul „Vasile Alecsandri”
132.	<i>Stavru Mantu</i>	Stavru Mantu, comerciant, fost primar, tatăl fraților Mantu	Foto Dr. Gheorghe Mantu	Costel V. Gheorghiu
133.	<i>Tecla Elly Corvissianu</i>	Tecla Elly Corvissianu, fiică a Elenei Corvissianu, nepoată de soră a fraților Mantu	Idem	Arhivele Statului
134.	<i>Doctor Crişan V. Muşeteanu</i>	Crişan V. Muşeteanu, doctor, scriitor		Fam. Muşeteanu
135.	<i>Alphonse Dall'Orso</i>	Alphonse Dall'Orso		
136.	<i>Avocat C.G. Popescu</i>	Avocatul C.G. Popescu		
137.	<i>Avocat Cristache Teodoru</i>	Avocatul Cristache Teodoru		
138.	<i>Avocat Emil Codreanu</i>	Avocatul Emil Codreanu		
139.	<i>Avocat Gigel Plesnilă</i>	Avocatul Gigel Plesnilă		
140.	<i>Avocat Iancu Măgură</i>	Avocatul Iancu Măgură		
141.	<i>Avocat Mihail G. Orleanu</i>	Avocatul Mihail G. Orleanu		
142.	<i>Avocat N.N. Lenguceanu</i>	Avocatul N.N. Lenguceanu		
143.	<i>Avocat Nicolae Gamulea</i>	Avocatul Nicolae Gamulea		
144.	<i>Avocat Teodor Missir</i>	Avocatul Teodor Missir		
145.	<i>Simion Gheorghiu, bancher</i>	Bancherul Simion Gheorghiu		
146.	<i>M. Helder, bijutier</i>	Bijutierul M. Helder		
147.	<i>Toma Aburel, farmacist</i>	Farmacistul Toma Aburel		
148.	<i>Magistrat Garabet Aburel</i>	Magistratul Garabet Aburel		
149.	<i>Magistrat Menelau Mantu</i>	Magistratul Menelau Mantu		
150.	<i>Profesor Ion Tohăneanu</i>	Profesorul Ion Tohăneanu		
151.	<i>Gică Mihăilescu, ziarist</i>	Ziaristul Gică Mihăilescu		

„Siluete gălățene”

Petrică Lăzărescu & Radu Volbură, *Siluete Gălățene*, 1930

Costel V. Gheorghiu

OPERE ALESE I

CUPRINS

LAUDATIO (Nicolae DOBROVICI-BACALBAȘA)	7
NOTA EDITORULUI (Cristian-DraGoș CĂLDĂRARU)	19
NOTA ASUPRA EDIȚIEI (Violeta IONESCU)	21

Lumea copilăriei mele

CUVÂNTUL AUTORULUI (Crișan V. Mușețeanu).....	25
<i>Strada Frumoasă numărul 32, la Galați</i>	27
<i>La Barcea</i>	46
<i>Nunta</i>	50
<i>Moartea tatei</i>	56
<i>Moartea lui Leo</i>	71
<i>La Chioara</i>	84
<i>Domnișoara Eliza Codreanu</i>	102
<i>Dina</i>	119
<i>Casa Mantu</i>	130
<i>Gigel Codreanu</i>	156
<i>Strada Domnească</i>	161

OAMENI, LOCURI, FAPTE DIN GALAȚI

<i>Retrospectivă foto din perioada interbelică</i>	273
<i>Index iconografic (Costel V. GHEORGHIU)</i>	

Tipărit la **S.C. DON-STAR S.R.L.** Galați
Str. 1 Decembrie 1918, Nr. 23
Tel/Fax: 0236/420100
e-mail: donstargalati@yahoo.com

CRIȘAN V. MUȘEȚEANU

(1915-2006)

S-a născut la 25 aprilie, în București. În copilărie a locuit la Galați, unde a absolvit Liceul „Vasile Alecsandri“, promoția 1932. S-a mutat la București și a absolvit Facultatea de Medicină (1938), Facultatea Matematică-Fizică (1941) și Facultatea de Științe, Chimie, Fizică și Matematică la Jena (Germania), cu bursă Humboldt (1942).

A lucrat ca medic în București până în 1969, când a plecat la Berlin ca cercetător științific la Institutul „Robert Koch“. Nu i s-a mai permis întoarcerea în țară și a rămas acolo să lucreze până la pensionare. În ultimii ani ai vieții (1987-2002) a lucrat ca medic specialist de boli infecto-contagioase la Institutul „Max Planck“ din Freiburg.

A decedat la 4 decembrie 2006, la Freiburg (Germania).

„Piața Negri, cu statuia, rotundă, era un fel de Place de l' Étoile. Dădeau în ea șase străzi. Din vale, venea strada Brașoveni. Venea din port, suind în piept râpa. Galațiul este așezat pe trei etaje: cel de jos, valea orașului, unde se află portul și Bădălanul, cartierul muncitorilor din port; orașul propriu zis, ținut ca o șira spinării de strada Domnească; și dealul, o altă treaptă, unde sunt vii, cimitirul, regimentele și cartierul cel nou, al demobilizaților, adică al acelor cărora după războiu li s'au dat în posesie un teren de construcție.”

Lumea copilăriei mele
Crișan V. Mușețeanu

ISBN 978-606-93336-2-4

ISBN 978-606-93336-3-1

9 786069 333631